

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie

Studijní obor: Demografie

Bc. Ilona Hodovnicková

Bezdětnost v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku
Childlessness in the Czech Republic, Germany, and Austria

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. RNDr. Jitka Rychtaříková, CSc.

Praha, 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 17.08.2012

Podpis

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí diplomové práce Prof. RNDr. Jitce Rychtařikové, CSc. za poskytnuté konzultace, cenné rady a připomínky a v neposlední řadě také za čas, který mé diplomové práci věnovala.

Dále bych ráda poděkovala pracovníkům německého statistického úřadu za jejich ochotu a poskytnutí potřebných dat pro tuto práci.

Na závěr bych ráda poděkovala svému blízkému okolí, a to především svým rodičům za jejich podporu a trpělivost při mém studiu.

Bezdětnost v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku

Abstrakt

Hlavním cílem diplomové práce je zmapování a porovnání stavu bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku. Bezdětnost se stala fenoménem a celospolečenským problémem zejména v Německu, ale také v Rakousku, kde je bezdětnost ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi na vysoké úrovni. Analýza dat v této práci ukázala, že je bezdětnost více rozšířena v bývalém západním Německu a Rakousku než v České republice a bývalém východním Německu. Příčinou tohoto rozdílu jsou mimo jiné pronatalitní opatření provedená v bývalých komunistických státech, která vedla k dočasnému zvýšení úhrnné plodnosti. Dále se práce zabývá problematikou vnímání rodičovství, resp. bezdětnosti ve společnosti na základě mezinárodního šetření *European Values Study* z roku 2008 a také problematikou ideálního a chtěného počtu dětí na základě mezinárodního šetření *Eurobarometer* z roku 2006. Z výsledků obou šetření je patrné, že bezdětnost nelze považovat za jakýsi nový životní styl a že preferovaný model rodiny je stále dvoudětný. Nezanedbatelná část práce se také zaměřuje na problematiku příčin, důsledků a možných řešení bezdětnosti. Zvláštní pozornost je věnována klasifikaci bezdětnosti, kde se ukazuje, že rozdělení bezdětnosti na dobrovolnou a nedobrovolnou může být velmi zjednodušující, a je tudíž nutné doplnit kategorii třetí, a to bezdětnost na rozhraní již zmiňovaných dvou typů.

Klíčová slova: bezdětnost, dobrovolná a nedobrovolná bezdětnost, podíl bezdětných žen, ideální a chtěný počet dětí, postoj k rodičovství, postoj k bezdětnosti, příčiny bezdětnosti

Childlessness in the Czech Republic, Germany, and Austria

Abstract

The main goal of this thesis is to examine and compare the state of childlessness in the Czech Republic, the Federal Republic of Germany and Austria. In Germany particularly, childlessness has become a phenomenon and a society-wide issue. Austria, where childlessness is at a high level in comparison with other European countries is in a similar situation. Data analysis in this thesis showed that childlessness is more widespread in the former West Germany and Austria than in the Czech Republic and former East Germany. This difference is caused, among other things, by the pro-natal policies adopted in the former communist countries which led to a temporary increase in total fertility rate. Further, the thesis deals with the perception of parenthood and childlessness in society on the basis of the *European Values Study* 2008 international survey and with the relationship between the ideal and preferred number of children on the basis of the *Eurobarometer* 2006 international survey. The results of the surveys show that childlessness cannot be considered as a new kind of lifestyle, and that the preferred family form still involves two children. Considerable part of the study focuses on the causes and consequences of childlessness and its possible solutions. Special attention is paid to the classification of childlessness – it is evident that the partitioning on voluntary and involuntary childlessness can be overly simplistic and it is therefore necessary to add a third category: the childlessness on the boundary of the two types mentioned above.

Keywords: childlessness, voluntary and involuntary childlessness, proportion of childless women, ideal and preferred number of children, stance on parenthood, stance on childlessness, causes of childlessness

OBSAH

Přehled použitých zkratk	8
Seznam tabulek	9
Seznam obrázků	14
1 Úvod	18
1.1. Aktuálnost a závažnost problematiky bezdětnosti	18
1.2. Cíle a hypotézy diplomové práce	19
2 Informační zdroje a literatura, zdroje dat, metodologie	21
2.1. Informační zdroje, literatura	22
2.2. Zdroje dat	23
2.2.1. Human fertility database	23
2.2.2. Alternativní datové zdroje nahrazující německou oficiální statistiku v oblasti plodnosti dle biologického pořadí před rokem 2009	24
2.2.3. Mikrocensus konaný německým statistickým úřadem v roce 2008	25
2.2.4. Mezinárodní šetření Eurobarometer	26
2.2.5. Mezinárodní šetření European Values Study	27
2.3. Metodologie	28
2.3.1. Analýza plodnosti	28
2.3.2. Analýza bezdětnosti	30
2.3.3. Analýza příčin bezdětnosti	36
2.3.4. Analýza ideálního, chtěného a reálného počtu dětí	38
2.3.5. Analýza postojů k rodičovství, resp. bezdětnosti	40
3 Základní terminologie, klasifikace bezdětnosti	47
3.1. Dobrovolná bezdětnost	48
3.2. Nedobrovolná bezdětnost	48
3.3. Dobrovolná či nedobrovolná bezdětnost?	50
4 Příčiny, důsledky a možná řešení bezdětnosti	52
4.1. Příčiny bezdětnosti	52

4.1.1. Příčiny dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti a příčiny bezdětnosti na rozhraní těchto dvou typů.....	52
4.1.2. Kulturní vs. strukturální faktory.....	55
4.2. Důsledky bezdětnosti	56
4.3. Možná řešení bezdětnosti	57
4.3.1. Stát a jeho rodinná politika	58
4.3.2. Asistovaná reprodukce.....	60
4.3.3. Adopce.....	61
4.3.4. Ostatní možná řešení	61
5 Analýza plodnosti a bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku.....	62
5.1. Analýza plodnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku	62
5.2. Analýza bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku na základě měř plodnosti druhé kategorie, transversální a longitudinální pohled.....	74
5.3. Analýza bezdětnosti a pravděpodobnosti zvětšování rodiny v České republice, Německé demokratické republice a Rakousku na základě měř plodnosti první kategorie, transversální pohled.....	76
5.4. Analýza bezdětnosti ve Spolkové republice Německo na základě mikrocensu z roku 2008, longitudinální pohled	80
5.5. Závěr: společné a odlišné znaky bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku.....	99
6 Příčiny bezdětnosti na základě mezinárodního šetření Eurobarometer.....	101
7 Bezdětnost jako alternativní norma ve společnosti?	112
7.1. Ideální, chtěný a reálný počet dětí v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku zejména na základě mezinárodního šetření Eurobarometer	112
7.2. Postoje české, německé a rakouské společnosti k rodičovství, resp. bezdětnosti na základě dat z mezinárodního šetření European Values Study.....	129
7.2.1. Deskriptivní statistika datového souboru (sociodemografických charakteristik respondentů)	131
7.2.2. Sociodemografická diference bezdětnosti (chí–kvadrát test nezávislosti), Česká republika.....	132
7.2.3. Sociodemografická diference bezdětnosti (chí–kvadrát test nezávislosti), Německá spolková republika.....	137
7.2.4. Sociodemografická diference bezdětnosti (chí–kvadrát test nezávislosti), Německá demokratická republika.....	142

7.2.5. Sociodemografická diference bezdětnosti (chi–kvadrát test nezávislosti), Rakousko	147
7.2.6. Sociodemografická diference bezdětnosti (binární logistická regrese), ČR, NSR, NDR, AUT	152
7.2.7. Závěr: faktory ovlivňující postoj k rodičovství a jeho společné a odlišné znaky u české, německé a rakouské společnosti.....	169
8 Závěr.....	171
Seznam použité literatury.....	175
Přílohy.....	181

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

AR	Asistovaná reprodukce
AUT	Rakousko
BIB	Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung
BMFSFJ	Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend
BMG	Bundesministeriums für Gesundheit
BMWFJ	Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend
DIR	Deutsches IVF Register
EVS	European Values Study
HFD	Human fertility database
HMD	Human mortality database
chpd	Chtěný počet dětí
ipd	Ideální počet dětí
MPIDR	Max Planck Institute for Demographic Research
NDR	Německá demokratická republika (bývalé východní Německo)
NRAR	Národní registr asistované reprodukce
NSR	Německá spolková republika (bývalé západní Německo)
RD	Rodičovská dovolená
RP	Rodinná politika
RPD	Reálný počet dětí
SRN	Spolková republika Německo
StatBA	Statistisches Bundesamt Deutschland
UPT	Umělé přerušování těhotenství
VID	Vienna Institute of Demography
WHO	World Health Organization

SEZNAM TABULEK

Tab. 01 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte do věku 40 (CCF(40) _i), AUT, 1969 – 1970	72
Tab. 02 – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, NDR, 1986 – 1988	79
Tab. 03 – Podíl respondentů, kteří v šetření uvedli danou příčinu bezdětnosti, muži, ženy, 25+, ČR, SRN, AUT, 2006	103
Tab. 04 – Přehledová tabulka – struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, ženy, 15+, ČR, SRN, AUT, 2006	111
Tab. 05a – Přehledová tabulka – ideální počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, ČR, 2006	125
Tab. 05b – Přehledová tabulka – ideální počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, SRN, 2006	125
Tab. 05c – Přehledová tabulka – ideální počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, AUT, 2006	126
Tab. 06a – Přehledová tabulka – chtěný počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, ČR, 2006	126
Tab. 06b – Přehledová tabulka – chtěný počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, SRN, 2006	127
Tab. 06c – Přehledová tabulka – chtěný počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, AUT, 2006	127
Tab. 07 – Deskriptivní statistika sociodemografických charakteristik respondentů, ČR, 2008 ..	131
Tab. 08 – Deskriptivní statistika sociodemografických charakteristik respondentů, NSR, 2008 ..	132
Tab. 09 – Deskriptivní statistika sociodemografických charakteristik respondentů, NDR, 2008 ..	132
Tab. 010 – Deskriptivní statistika sociodemografických charakteristik respondentů, AUT, 2008 ..	132
Tab. 011 – Hodnoty kontingenčního koeficientu, ČR, 2008	134
Tab. 012 – Hodnoty koeficientu gamma, ČR, 2008	135

Tab. 013 – Hodnoty kontingenčního koeficientu, NSR, 2008.....	139
Tab. 014 – Hodnoty koeficientu gamma, NSR, 2008.....	140
Tab. 015 – Hodnoty kontingenčního koeficientu, NDR, 2008.....	144
Tab. 016 – Hodnoty koeficientu gamma, NDR, 2008.....	145
Tab. 017 – Hodnoty kontingenčního koeficientu, AUT, 2008.....	149
Tab. 018 – Hodnoty koeficientu gamma, AUT, 2008.....	150
Tab. 019 – Sociodemografické prediktory postojů k výrokům A (Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina.), B (Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité pro úspěšné manželství.) a C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“), šetření EVS, ČR, 2008.....	154
Tab. 020 – Sociodemografické prediktory postojů k výrokům D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn“.), D2 („Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“), šetření EVS, ČR, 2008.....	156
Tab. 021 – Sociodemografické prediktory postojů k výrokům A (Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina.), B (Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité pro úspěšné manželství.) a C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“), šetření EVS, NSR, 2008.....	158
Tab. 022 – Sociodemografické prediktory postojů k výrokům D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn“.), D2 („Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“), šetření EVS, NSR, 2008..	160
Tab. 023 – Sociodemografické prediktory postojů k výrokům A (Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina.), B (Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité pro úspěšné manželství.) a C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“), šetření EVS, NDR, 2008.....	162
Tab. 024 – Sociodemografické prediktory postojů k výrokům D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn“.), D2 („Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“), šetření EVS, NDR, 2008.....	164
Tab. 025 – Sociodemografické prediktory postojů k výrokům A (Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina.), B (Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité pro úspěšné manželství.) a C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“), šetření EVS, AUT, 2008.....	166
Tab. 026 – Sociodemografické prediktory postojů k výrokům D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn“.), D2 („Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“), šetření EVS, AUT, 2008.....	168

Tab. 1a – Podíl bezdětných žen v %, srovnání měr plodnosti první a druhé kategorie, transversální pohled, ČR, 1950 – 1993, AUT, 1984, 1991 – 1993.....	183
Tab. 1b – Podíl bezdětných žen v %, srovnání měr plodnosti první a druhé kategorie, transversální pohled, ČR, 1994 – 2009, AUT, 1994 – 2010	184
Tab. 2a – Úhrnná plodnost (total fertility rate), ČR, 1950 – 1997, SRN, NSR, NDR, 1956 – 1997, AUT, 1951 – 1997.....	185
Tab. 2b – Úhrnná plodnost (total fertility rate), ČR, 1998 – 2010, SRN, NSR, NDR, 1998 – 2010, AUT, 1998 – 2010.....	186
Tab. 3 – Konečná plodnost (completed cohort fertility), ČR, 1935 – 1959, SRN, NSR, 1935 – 1960, NDR, 1937 – 1960, AUT, 1936 – 1960, a konečná plodnost do věku 40 (completed cohort fertility (40)), ČR, 1935 – 1969, SRN, NSR, NDR, 1941 – 1970, AUT, 1936 – 1970	187
Tab. 4a – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), ČR, 1950 – 1996.....	188
Tab. 4b – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), ČR, 1997– 2009.....	189
Tab. 5 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (completed cohort fertility by birth order), ČR, 1935 – 1959.....	189
Tab. 6 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), SRN, 2001 – 2010.....	190
Tab. 7a – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NSR, 1958 – 1985.....	190
Tab. 7b – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NSR, 1986 – 2008.....	191
Tab. 8a – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NDR, 1956 – 2000.....	192
Tab. 8b – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NDR, 2001 – 2008.....	193
Tab. 9 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte do věku 40 (completed cohort fertility by birth (40) by birth order), NDR, 1941 – 1949.....	193
Obr. 10 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), AUT, 1984 – 2010.....	194
Tab. 11a,b – Průměrný věk matky při narození prvního dítěte, ČR, 1950 – 2010, SRN, 2001 – 2010, NSR, 1960 – 2001 (vybrané roky), NDR, 1956 – 2008, AUT, 1984 – 2010.....	195
Tab. 12a – Podíl bezdětných žen, transversální pohled (${}^{fi(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1950 – 1989, NSR, 1958 – 1989, NDR, 1956 – 1989, AUT, 1984 – 1989.....	197

Tab. 12b – Podíl bezdětných žen, transversální pohled ($^{fi(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1990 – 2009, SRN, 2001 – 2010, NSR, 1990 – 2008, NDR, 1995 – 2008, AUT, 1990 – 2010.....	198
Tab. 13a – Podíl bezdětných žen, longitudinální pohled ($^{fi(x)}PB\check{Z}(c)$), ČR, AUT, 1935 – 1979, NDR, 1941 – 1964.....	199
Tab. 13b – Podíl bezdětných žen, longitudinální pohled ($^{fi(x)}PB\check{Z}(c)$), ČR, AUT, 1980 – 1984.....	200
Tab. 14a – Podíl bezdětných žen, transversální pohled ($^{mi(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1950 – 1985.....	200
Tab. 14b – Podíl bezdětných žen, transversální pohled ($^{mi(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1986 – 2009, NDR, 1986 – 1988, AUT, 1991 – 2010.....	201
Tab. 15a,b – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, ČR, 1950 – 2009.....	202
Tab. 16 – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, AUT, 1991 – 2010.....	203
Tab. 17 – Podíl matek podle počtu narozených dětí a podíl bezdětných žen, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	204
Tab. 18 – Podíl bezdětných žen, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008.....	204
Tab. 19 – Porovnání podílu bezdětných žen na základě výběrových šetření, NSR, generace 1935 – 1964.....	204
Tab. 20 – Podíl bezdětných žen dle rodinného stavu, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008.....	205
Tab. 21 – Podíl bezdětných žen dle ne/existence partnera, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008.....	205
Tab. 22 – Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání, NSR, mikrocensus z r. 2008.....	205
Tab. 23 – Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání, NDR, mikrocensus z r. 2008.....	205
Tab. 24 – Podíl bezdětných žen a vysokoškolsky vzdělaných bezdětných žen (tzv. „Akademikerinn“), NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008.....	206
Tab. 25 – Podíl bezdětných žen dle stupně urbanizace, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	206
Tab. 26a,b,c – Podíl bezdětných žen, regionální pohled, generace 1933 – 1992, SRN.....	206
Tab. 27 – Zastoupení jednotlivých národností žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	207
Tab. 28 – Zastoupení jednotlivých národností žen s migrační zkušeností s německým státním občanstvím v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	207
Tab. 29 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností a bez ní v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	207
Tab. 30 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství ve srovnání s podílem žen bez migrační zkušenosti v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	208
Tab. 31 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností s německým státním občanstvím ve srovnání s podílem žen bez migrační zkušenosti v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	208

Tab. 32 – Podíl bezdětných žen dle výše čistého měsíčního příjmu domácnosti, SRN, mikrocensus z r. 2008	208
Tab. 33 – Podíl bezdětných žen dle ne/zaměstnanosti a typu pracovního úvazku, SRN, mikrocensus z r. 2008	209
Tab. 34 – Podíl bezdětných žen dle zaměstnání, SRN, mikrocensus z r. 2008	209
Tab. 35 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 25 – 39 let, ČR, SRN, AUT, 2006	209
Tab. 36 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 25 – 39 let, ČR, SRN, AUT, 2006	210
Tab. 37 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 40 – 54 let, ČR, SRN, AUT, 2006	210
Tab. 38 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 40 – 54 let, ČR, SRN, AUT, 2006	210
Tab. 39 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	211
Tab. 40 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	211
Tab. 41 – Průměrný chtěný počet dětí a realizovaná úroveň plodnosti (úp), ČR, SRN, AUT, 2005	211
Tab. 42 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 0, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	211
Tab. 43 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 1, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	212
Tab. 44 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 2, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	212
Tab. 45 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 3, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	212
Tab. 46 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 4, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	212
Tab. 47 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = více než 4, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006	212
Tab. 48 – Ideální počet dětí dle pohlaví respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006.....	212
Tab. 49a,b – Ideální počet dětí dle věku respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006	213
Tab. 50 – Chtěný počet dětí dle pohlaví respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006.....	213
Tab. 51a – Chtěný počet dětí dle věku respondenta, ČR, SRN, 2006.....	213
Tab. 51b – Chtěný počet dětí dle věku respondenta, AUT, 2006.....	214
Tab. 52 – Četnost odpovědí „neví“ u výroků A, B, C, D1, D2, E; ČR, NSR, NDR, AUT.....	214

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 – Podíl bezdětných žen, srovnání měr plodnosti první a druhé kategorie, transversální pohled, ČR (1950 – 2009), AUT (1984, 1991 – 2010)	34
Obr. 2 – Úhrnná plodnost (total fertility rate), ČR, 1950 – 2010, SRN, NSR, NDR, 1956 – 2010, AUT, 1951 – 2010.....	64
Obr. 3 – Konečná plodnost (completed cohort fertility), ČR, 1935 – 1959, SRN, NSR, 1935 – 1960, NDR, 1937 – 1960, AUT, 1936 – 1960, a konečná plodnost do věku 40 (completed cohort fertility (40)), ČR, 1935 – 1969, SRN, NSR, NDR, 1941 – 1970, AUT, 1936 – 1970	65
Obr. 4 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), ČR, 1950 – 2009.....	66
Obr. 5 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (completed cohort fertility by birth order), ČR, 1935 – 1959.....	67
Obr. 6 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), SRN, 2001 – 2010.....	68
Obr. 7 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NSR, 1958 – 2008.....	69
Obr. 8 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NDR, 1956 – 2008.....	70
Obr. 9 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte do věku 40 (completed cohort fertility (40) by birth order), NDR, 1941 – 1949.....	71
Obr. 10 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), AUT, 1984 – 2010.....	72
Obr. 11 – Průměrný věk matky při narození prvního dítěte, ČR, 1950 – 2010, SRN, 2001 – 2010, NSR, 1960 – 2008 (vybrané roky), NDR, 1956 – 2008, AUT, 1984 – 2010.....	73
Obr. 12 – Podíl bezdětných žen, transversální pohled (${}^{fi(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1950 – 2009, SRN, 2001 – 2010, NSR, 1958 – 2008, NDR, 1956 – 2008, AUT, 1984 – 2010	75
Obr. 13 – Podíl bezdětných žen, longitudinální pohled (${}^{fi(x)}PB\check{Z}(c)$), ČR, AUT, 1935 – 1984, NDR, 1941 – 1964.....	76

Obr. 14 – Podíl bezdětných žen, transversální pohled ($^{mi(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1950 – 2009, NDR, 1986 – 1988, AUT, 1991 – 2010	78
Obr. 15 – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, ČR, 1950 – 2009	79
Obr. 16 – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, AUT, 1991 – 2010	80
Obr. 17 – Podíl matek podle počtu narozených dětí a podíl bezdětných žen, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	81
Obr. 18 – Podíl bezdětných žen, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008	82
Obr. 19 – Porovnání podílu bezdětných žen na základě výběrových šetření, NSR, generace 1935 – 1964.....	83
Obr. 20 – Podíl bezdětných žen dle rodinného stavu, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008.....	84
Obr. 21 – Podíl bezdětných žen dle ne/existence partnera, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008	85
Obr. 22 – Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání, NSR, mikrocensus z r. 2008.....	86
Obr. 23 – Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání, NDR, mikrocensus z r. 2008	87
Obr. 24 – Podíl bezdětných žen a vysokoškolsky vzdělaných bezdětných žen (tzv. „Akademikerinn“), NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008.....	88
Obr. 25 – Podíl bezdětných žen dle stupně urbanizace, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	89
Obr. 26a – Podíl bezdětných žen, regionální pohled, generace 1933 – 1953, SRN.....	90
Obr. 26b – Podíl bezdětných žen, regionální pohled, generace 1954 – 1973, SRN	91
Obr. 26c – Podíl bezdětných žen, regionální pohled, generace 1974 – 1992, SRN.....	92
Obr. 27 – Zastoupení jednotlivých národností žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008	93
Obr. 28 – Zastoupení jednotlivých národností žen s migrační zkušeností s německým státním občanstvím v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008	94
Obr. 29 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností a bez ní v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008	95
Obr. 30 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství ve srovnání s podílem žen bez migrační zkušenosti v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	96
Obr. 31 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností s německým státním občanstvím ve srovnání s podílem žen bez migrační zkušenosti v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008.....	96
Obr. 32 – Podíl bezdětných žen dle výše čistého měsíčního příjmu domácnosti, SRN, mikrocensus z r. 2008	97
Obr. 33 – Podíl bezdětných žen dle ne/zaměstnanosti a typu pracovního úvazku, SRN, mikrocensus z r. 2008	98

Obr. 34 – Podíl bezdětných žen dle zaměstnání, SRN, mikrocensus z r. 2008	99
Obr. 35 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 25 – 39 let, ČR, SRN, AUT, 2006	104
Obr. 36 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 25 – 39 let, ČR, SRN, AUT, 2006	105
Obr. 37 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 40 – 54 let, ČR, SRN, AUT, 2006	106
Obr. 38 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 40 – 54 let, ČR, SRN, AUT, 2006	107
Obr. 39 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	108
Obr. 40 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	109
Obr. 41 – Průměrný chtěný počet dětí a realizovaná úroveň plodnosti (úp), ČR, SRN, AUT, 2005	115
Obr. 42 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 0, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	116
Obr. 43 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 1, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	117
Obr. 44 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 2, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	118
Obr. 45 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 3, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	119
Obr. 46 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 4, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006.....	120
Obr. 47 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = více než 4, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006	121
Obr. 48 – Ideální počet dětí dle pohlaví respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006.....	122
Obr. 49 – Ideální počet dětí dle věku respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006.....	123
Obr. 50 – Chtěný počet dětí dle pohlaví respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006.....	124
Obr. 51 – Chtěný počet dětí dle věku respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006.....	124
Obr. 52 – Procentuální struktura respondentů, závislost ročníku narození respondenta na výroku: Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepřilíš důležité pro úspěšné manželství, ČR, 2008.....	136
Obr. 53 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“, ČR, 2008.....	137
Obr. 54 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodin., NSR, 2008.....	141
Obr. 55 – Procentuální struktura respondentů, závislost vzdělání respondenta na výroku: „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“, NSR, 2008	142

Obr. 56 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., NDR, 2008.....	146
Obr. 57 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., NDR, 2008.....	147
Obr. 58 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., AUT, 2008	151
Obr. 59 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., AUT, 2008	152
Obr. 60 – Podíl obyvatel s migrační zkušeností bez německého státního občanství, SRN, 2010	181
Obr. 61 – Podíl obyvatel s migrační zkušeností s německým státním občanstvím, SRN, 2010.....	182

Kapitola 1

Úvod

Diplomová práce je zaměřena na téma bezdětnost v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku. Nezabývá se však jen analýzou její úrovně a komparací mezi zmiňovanými státy, ale také vnímáním rodičovství resp. bezdětnosti ve společnosti na základě výběrových šetření. Diplomová práce rovněž obsahuje poměrně obsáhlou teoretickou část, která je věnována různým dimenzím bezdětnosti, jako jsou její příčiny, důsledky a možná řešení.

1.1. Aktuálnost a závažnost problematiky bezdětnosti

Bezdětnost se stala fenoménem s důsledky nejen pro bezdětného jedince, ale i pro celou společnost. O bezdětnosti jako o celospolečenském problému se hovoří v odborné i laické veřejnosti především v Německu, kde je bezdětnost ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi na vysoké úrovni a kde je hlavním faktorem nízké intenzity plodnosti (Egeler, 2009). Dále lze k zemím s vysokou bezdětností zařadit v této práci sledované Rakousko a kromě toho i Švýcarsko (Sobotka, Buber, 2009). V případě Německa je důležité mít na paměti, že se skládá ze dvou částí: z bývalého západního (NSR) a bývalého východního Německa (NDR). Ačkoliv po pádu komunismu došlo k opětovnému sjednocení Německa, rozdíly v reprodukčním chování mezi oběma částmi stále přetrvávají. V bývalých komunistických státech, jako je Česká republika nebo právě zmiňovaná NDR, je úroveň bezdětnosti nižší a je otázkou, zda se bude v budoucnu přibližovat úrovni v bývalém západním Německu či Rakousku, jak naznačují některé demografické prognózy.

Problém bezdětnosti se stává závažným také proto, že demografické prognózy, ačkoliv se do určité míry různí, do budoucna většinou předpokládají nárůst celoživotní bezdětnosti (a rodin s jedináčky). „Podle T. Sobotky bude ČR patřit spíše k zemím se středně vysokými podíly celoživotně bezdětných (15 – 22% žen), mezi něž spadá většina evropských států, nebo k zemím s nízkými podíly celoživotně bezdětných (méně než 15% žen), k nimž patří například Švédsko a Francie. J. Rychtaříková naopak nevylučuje variantu připojení ČR k zemím s vysokými podíly celoživotně bezdětných, mezi něž patří zejména Německo a Rakousko.“ (Sobotka, 2004, Rychtaříková, 2008 in Hašková 2010).

Populace sledované v této práci, ale i další, se potýkají s problémy, jako je proměna hierarchie životních hodnot, ve které se rodičovství posouvá směrem dolů a také dnešní nejistá

doba, která tolik nepřispívá k vytvoření vhodných podmínek pro zakládání rodin¹, a to zejména v souvislosti s rizikem dlouhodobé nezaměstnanosti pro ženy, které se rozhodly pro rodičovství atd.

Na druhé straně se s problematikou bezdětnosti pojí tzv. „*dualita vítaného rodičovství a haněné bezdětnosti*“ (Highway, 2010), kdy ve společnosti panuje názor, že rodičovství by mělo být součástí života každého jedince, přičemž akceptovaná je pouze nedobrovolná bezdětnost z důvodu neplodnosti, která vzbuzuje ve společnosti spíše soucit. Dobrovolně bezdětní se tak i v dnešní době mohou setkávat s předsudky a nepochopením. V západních zemích je však již na tuto situaci nahlíženo s větším porozuměním a výjimkou tam nejsou ani různorodé spolky dobrovolně bezdětných, ve kterých si lidé se shodným životním názorem předávají zkušenosti a informace (Juříčková, 2005).

Jak již úvod diplomové práce naznačuje, bezdětnost je velmi komplexní problematikou s celou řadou dimenzí. Je proto nutné mít na zřeteli, že společnost v postojích týkajících se rodičovství a bezdětnosti není homogenní a že každý by měl mít právo se svobodně rozhodnout, zda se rodičem stane či nikoliv. Různorodá řešení bezdětnosti by tedy měla k těmto rozdílnostem přihlížet. Jak různé studie ukazují, ideální či chtěný počet dětí, který lidé považují za ideál či který by si sami přáli mít, je výrazně vyšší než realizovaná plodnost. Proto by cílem každé společnosti mělo být nastavení takových podmínek, aby lidé mohli mít tolik dětí, kolik by si přáli.

1.2. Cíle a hypotézy diplomové práce

Hlavním cílem diplomové práce je zmapování a porovnání stavu bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo (v dnešním vymezení) a Rakousku s vědomím, že data využitá v analýze bezdětnosti pocházejí z různorodých zdrojů², a tudíž nejsou v plné míře srovnatelná. Diplomová práce si neklade za cíl analyzovat dlouhodobější vývoj bezdětnosti ve třech sledovaných zemích, ale zaměřuje se spíše na současnost. Vývoj transversálních ukazatelů postihuje období 1950 – 2009 v ČR a 1991 – 2010 v Rakousku. Důvodem pro takto zvolená časová období je jejich dostupnost v *Human fertility database* (HFD). V SRN je dostupnost dat složitější, data za počty živě narozených dle biologického pořadí, která jsou nezbytná k výpočtu úrovně bezdětnosti, sleduje oficiální německá statistika až od roku 2009. Aby bylo možné postihnout delší časové období, jsou využity různé alternativní datové zdroje, jako je např. perinatální statistika. Díky nim může být v bývalé NSR postihnuto období 1958 – 2008 (s výjimkou roku 2000). V bývalé NDR je pro období 1956 – 1989 dokonce dostupná oficiální

¹ V Německu je tato doba označována jako „*Kultur des Zweifels*“ (Bagusat, Rupp, 2009), což můžeme volně přeložit jako „kultura pochybnosti“.

² Jedná se zejména o databázi *Human fertility database* (HFD), mikrocensus konaný německým statistickým úřadem v roce 2008 a perinatální statistiku. Důvod pro výběr rozdílných zdrojů je uveden v kapitole *Informační zdroje a literatura, zdroje dat, metodologie*.

východoněmecká statistika a také díky již zmiňovaným alternativním datovým zdrojům lze postihnout období 1956 – 2008 (s výjimkou období 1990 – 1994). Pro celou SRN je k dispozici datová řada 2001 – 2010. Vývoj longitudinálních ukazatelů týkající se bezdětnosti se zaměřuje na generace 1935 – 1984 v případě ČR a Rakouska. V případě SRN (dále dělené na NSR a NDR) jsou analyzovány generace 1933 – 1992. Důvodem pro odlišnost zvolených období je opět dostupnost dat jednak v HFD (ČR, AUT) a také v mikrocensu německého statistického úřadu (SRN). Přirozeně je nutné u mladších generací žen počítat s tím, že se může jednat o bezdětnost dočasnou. Dále se práce zabývá otázkou, zda lze bezdětnost považovat za alternativní normu k normě tradiční, která považuje lidskou reprodukci za jeden z nejvýznamnějších smyslů a cílů života. Odpovědět na tuto otázku se autorka DP snaží zejména prostřednictvím analýzy postojů k rodičovství, resp. bezdětnosti na základě dat z mezinárodního šetření *European Values Study* (EVS) z roku 2008 u všech tří sledovaných států a také pomocí analýzy ideálního, chtěného a reálného počtu dětí u české, německé a rakouské společnosti na základě dat z mezinárodního šetření *Eurobarometer* z roku 2006. Nezanedbatelná část práce se zaměřuje na problematiku příčin, důsledků a možných řešení bezdětnosti, přičemž problematika příčin je také analyzována na základě dat z mezinárodního šetření *Eurobarometer* z roku 2006. Zvláštní pozornost je také věnována klasifikaci bezdětnosti na dobrovolnou, nedobrovolnou a na bezdětnost na rozhraní těchto dvou typů.

Ústřední hypotézou je předpokládaný rozdíl v úrovni bezdětnosti mezi sledovanými státy, kdy by z důvodu odlišného historického vývoje bezdětnost v ČR a bývalé NDR měla být na základě využitých dat v této práci nižší než v bývalé NSR a Rakousku. Vlivem opětovného sjednocení Německa by se však měl rozdíl mezi NDR a NSR v úrovni bezdětnosti v posledních letech snižovat. Další hypotézou je, že úroveň bezdětnosti a také postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti je závislý na sociodemografických charakteristikách jedince, jako je pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce, příjem, ne/existence migrační zkušenosti, typ zaměstnání atd.³ V případě analýzy postojů k rodičovství, resp. bezdětnosti se dále předpokládá, že nejvíce ovlivňujícími sociodemografickými charakteristikami jsou rodinný stav a věk respondenta. Další hypotézou je, že bezdětnost nelze považovat za alternativní normu ve společnosti ani v jednom ze sledovaných států, pouze lze očekávat vyšší míru akceptace bezdětnosti v bývalé NSR a Rakousku. Poslední hypotézou této práce je, že nejčastějšími příčinami bezdětnosti jsou zdravotní problémy a také nenalezení vhodného partnera či nestabilita partnerství. Tato hypotéza je ověřována na základě dat z šetření *Eurobarometer* z roku 2006 (jedná se tedy o subjektivní posouzení bezdětných respondentů).

³ Hypotéza týkající se závislosti úrovně bezdětnosti na různých sociodemografických charakteristikách je však posuzována pouze na základě dat z mikrocensu konaného StatBA týkajícího se pouze žen ze SRN.

Kapitola 2

Informační zdroje a literatura, zdroje dat, metodologie

Během období socialismu byla problematika bezdětnosti v bývalém Československu spíše marginálním jevem a tomu odpovídala i pozornost, kterou jí věnovali odborníci i mimo obor demografie⁴. Odborných prací na toto téma nebylo mnoho a informace o bezdětnosti bylo možné získávat spíše ze studií, které nebyly primárně věnované bezdětnosti, ale plodnosti či populačnímu klimatu (Pavlík, 1977 in Juříčková, 2005). Situace se však mění v průběhu 90. let společně s prudkým poklesem úrovně plodnosti na konci 90. let, kdy se odborníci v České republice začali fenoménem bezdětnosti více zabývat a kdy vzniká celá řada odborných publikací⁵.

V Německu a Rakousku je však situace jiná, publikací na toto téma vzniká již od 70. let 20. stol. celá řada (Bagusat, Rupp, 2009). Je to mimo jiné dáno tím, že především v bývalé NSR a Rakousku začal pokles úrovně plodnosti dříve a problematika bezdětnosti se zde tak do popředí zájmu dostává také mnohem dříve. Odborných publikací na toto téma je především v Německu k dispozici celá řada, přičemž nemalá část z nich se zabývá neuspokojivou budoucností „bez dětí“.

Dále jsou v této kapitole uvedené zdroje dat nejen pro analýzu bezdětnosti. Datových zdrojů je v práci využita celá řada. Kromě databáze *Human fertility database*, která byla využita pro analýzu bezdětnosti v ČR, Rakousku a částečně v NDR, mikrocensu konaným německým statistickým úřadem z roku 2008 a perinatální statistiky, které jsou využity pro analýzu bezdětnosti v SRN, byla v práci jako zdroj dat použita i výběrová šetření jako např. mezinárodní šetření *European Values Study* z roku 2008 pro všechny sledované země a *Eurobarometer* z roku 2006 taktéž pro všechny sledované země. Výběrová šetření mají tu výhodu, že přinášejí kromě dat o biologickém rodičovství také informace o reprodukčních preferencích a plánech,

⁴ V 60. a 70. letech vznikly první čistě demografické články týkající se bezdětnosti české populace, které analyzovaly hlavní rysy bezdětnosti (Jureček, 1965, 1968; Zuzánková, 1976). V 80. letech také vznikla studie *Analýza bezdětnosti jako nástroj odhadu neplodnosti manželství v Československu* z roku 1987 od J. Rychtaříkové. Autoři se však věnovali pouze manželské plodnosti (Juříčková, 2005).

⁵ Podrobněji se bezdětností zabývali např. J. Rychtaříková (2003) a Sobotka (2003) v souvislosti s plodností dle pořadí. Výsledkem jejich bádání je shoda v tom, že bezdětnost generací, které rodily v 50. – 70. letech je velmi nízká (Juříčková, 2005). Aktuálně se problematikou bezdětnosti zabývá např. H. Hašková, které v r. 2010 vyšla publikace s názvem *Fenomén bezdětnosti*.

a to nejen žen, ale i mužů⁶. Nevýhodou výběrových šetření je samozřejmě jejich neúplnost, tedy omezenost způsobená výběrem reprezentativního vzorku respondentů.

Poslední část této kapitoly se zabývá metodologií, která je aplikovaná v praktické části této diplomové práce (pátá, šestá a sedmá kapitola). Jejím základem je zjišťování podílu bezdětných žen dle věku a v případě Německa i dle dalších sociodemografických charakteristik a také analýza postojů k rodičovství, resp. k bezdětnosti.

2.1. Informační zdroje, literatura

Z českých informačních zdrojů a literatury byla klíčová pro tuto diplomovou práci odborná publikace a zároveň dizertační práce H. Haškové *Fenomén bezdětnosti*. Autorka v rámci této publikace uskutečnila kvalitativní výzkum⁷. Cílem výzkumu bylo především analyzovat bezdětnost tak, jak jí rozumí samotní bezdětní, a pochopit tak mechanismus bezdětnosti. Výzkumným nástrojem byly osobní problémově orientované rozhovory s (dosud) bezdětnými vedené přímo H. Haškovou. Rozhodně se tedy nejednalo o standardizované rozhovory. Těchto rozhovorů proběhlo celkem 68. Výzkumu se zúčastnilo 30 mužů a 38 žen především ve věku 30 – 40 let, kdy již začalo docházet k prodlužování období bezdětnosti⁸. Sběr dat probíhal mezi lety 2004 – 2006 (Hašková, 2010). Výsledky tohoto výzkumu jsou v práci citovány průběžně, především však v kapitolách *Základní terminologie, klasifikace bezdětnosti; Příčiny, důsledky a možná řešení bezdětnosti; Bezdětnost jako alternativní norma ve společnosti?*

Pro úplnost lze doplnit, že v rámci grantového projektu „*Fenomén bezdětnosti v kontextu společenských změn v české společnosti*“ (2004 – 2006), na němž se H. Hašková taktéž podílela, vznikla celá řada prací, které zkoumají vybrané aspekty fenoménu bezdětnosti a které přináší mimo jiné i výsledky analýz médií, ze kterých lze poukázat na to, jak se o bezdětnosti v české společnosti píše a jaké jsou mediální obrazy bezdětných (Hašková, 2010).

V Německu je bezdětnost vnímána jako rozšířený celospolečenský problém a náležitě je jí věnována také pozornost ze strany odborníků. Stěžejními německými informačními zdroji pro tuto práci jsou publikace vydané německým statistickým úřadem u příležitosti konání mikrocensu v roce 2008 (Egeler, 2009, StatBA, 2009b,c,d). Jedná se v první řadě o publikace komentující získaná data v mikrocensu, ale také o publikace, které rámec mikrocensu překračují. Dále jsou v práci využity studie, které se týkají představy „společnosti bez dětí“. Nejcitovanější je v tomto kontextu studie autorů Ch. Bagusat a M. Rupp z roku 2009.

Rakouských zdrojů bylo využito nejméně. Nejčastěji jsou citovány studie týkající se analýz plodnosti a bezdětnosti v Rakousku od autora T. Sobotky.

⁶ Obecně lze totiž říci, že větší pozornost je v každém případě věnována bezdětnosti žen než mužů.

⁷ Záměrně není tento zdroj uveden v podkapitole *Zdroje dat*, protože nebyla k dispozici samotná data z výzkumu, ale pouze jejich analýza a v rámci ní úryvky z přepisů rozhovorů s (dosud) bezdětnými respondenty.

⁸ Pojmem prodlužování období bezdětnosti H. Hašková rozumí odkládání rodičovství do pozdějšího věku (Hašková, 2010).

Zajímavými českými, německými i rakouskými informačními zdroji byly také servery týkající se neplodnosti a asistované reprodukce (neplodnost.org, kiwufertil.de, repromed.de, netdoktor.at).

2.2. Zdroje dat

Následující podkapitola je věnována prezentaci využitých datových zdrojů v této práci. Těch je v práci využita celá řada, a to zejména z toho důvodu, že při analýze a zejména komparaci úrovně bezdětnosti v ČR, SRN a AUT nelze vycházet ze shodných datových zdrojů. Jak již bylo výše uvedeno, pro analýzu bezdětnosti v ČR, AUT a částečně NDR je využita databáze HFD, v případě celé SRN a zejména bývalé NSR to však není možné, protože databáze neobsahuje za tyto regiony data dle pořadí narozeného dítěte. Děje se tak z toho důvodu, že německá oficiální statistika má teprve od roku 2009 – po změně zákona (*Bevölkerungstatistikgesetz*) k dispozici data za počty živě narozených dětí dle biologického pořadí, která jsou potřeba k výpočtu úrovně bezdětnosti, ale také dalších důležitých demografických ukazatelů, jako je např. průměrný věk matky při narození prvního dítěte. Výjimku tvoří pouze NDR v období 1956 – 1989, kdy počty živě narozených dle biologického pořadí sledovala tehdejší východoněmecká statistika. Za NSR jsou od roku 1960 k dispozici pouze data za živě narozené dle pořadí v nynějším manželství, která jsou neporovnatelná s daty ostatních sledovaných států této práce (Luy, Pötzsch, 2010).

Snahou mnohých odborníků je tedy zejména pro bývalou NSR odhadnout počty živě narozených dle biologického pořadí před rokem 2009. Zatím nejzdařilejším pokusem o tento odhad se zdá být využití perinatální statistiky, která se formovala již v průběhu 80. let 20. století za účelem zvýšit kvalitu perinatální medicíny (Luy, Pötzsch, 2010). Německo má také k dispozici celou řadu výběrových šetření, která sledují mimo jiné úroveň bezdětnosti v longitudinálním pojetí. Nejrozsáhlejší a nejpodstatnější z nich je každoročně prováděný mikrocensus, ve kterém se v roce 2008 poprvé objevila otázka na počet narozených dětí (Kreyenfeld a kol., 2011). Dle zákona o mikrocensech se tato informace bude zjišťovat každé čtyři roky, další mikrocensus, v rámci něhož budou ženy dotazovány na počet narozených dětí, je tedy plánován na rok 2012 (StatBA, 2009a).

V práci jsou tak plně srovnatelná data pouze za ČR, NDR a Rakousko, popř. pak za NSR a NDR zejména v období 2001 – 2008, pro které je jako zdroj dat využita již zmíněná perinatální statistika.

2.2.1. Human fertility database

Prvním zde zmiňovaným zdrojem dat využitým zejména pro analýzu bezdětnosti v České republice, bývalém východním Německu a Rakousku a také pro analýzu plodnosti ve všech sledovaných zemích je databáze *Human fertility database* (HFD), která byla vytvořena společně dvěma demografickými instituty, a to institutem *Max Planck Institute for Demographic Research (MPIDR)* v Rostocku v Německu a institutem *Vienna Institute of Demography (VID)*

ve Vídni v Rakousku (oficiální stránky HFD: <http://www.humanfertility.org>).⁹ Tato databáze disponuje zdrojovými daty i ukazateli plodnosti z transversálního i longitudinálního pohledu ve vybraných zemích světa (mimo jiné v ČR a Rakousku). V HFD jsou uvedeny počty živě narozených dětí podle kalendářního roku, věku matky (popř. roku narození matky) a také podle pořadí narozeného dítěte. Dále jsou v HFD obsaženy souhrnné ukazatele, jako je úhrnná a konečná plodnost a také transversální a longitudinální tabulky plodnosti. Právě tato data a ukazatele plodnosti lze využít k analýze bezdětnosti. Nevýhodou HFD oproti německému mikrocensu z r. 2008 je skutečnost, že data za ženy jsou tříděna pouze podle věku, resp. generace a nikoliv podle dalších sociodemografických charakteristik, jako je rodinný stav, vzdělání, velikost obce, příjem atd.

2.2.2. Alternativní datové zdroje nahrazující německou oficiální statistiku v oblasti plodnosti dle biologického pořadí před rokem 2009

Jak již bylo uvedeno výše, teprve od roku 2009 sleduje oficiální německá statistika počty živě narozených dle biologického pořadí. Pro starší období v bývalé NSR a pro období mezi lety 1990 – 2008 v bývalé NDR, resp. v SRN od roku 1990 je nutno při analýze bezdětnosti v transversálním pojetí využít alternativních datových zdrojů či studií, které si kladou za cíl tento nedostatek vyřešit, tedy neexistující data odhadnout. Nejčastějším přístupem je kombinace oficiální statistiky a využití nějakého výběrového šetření (Kreyenfeld a kol., 2010). V této diplomové práci jsou využity datové zdroje, které jsou doporučeny ve studii autorů M. Luy a O. Pötzsch z roku 2010. Jedná se již o zmíněnou kombinaci oficiální statistiky s výběrovými šetřeními: *Arbeitsmarktdynamik, Familienentwicklung und generatives Verhalten* („Dynamika pracovního trhu, rodinný vývoj a generační chování“) a *Sozio-oekonomischer Panel* („Socioekonomický panel“) a také využití perinatální statistiky, pomocí které lze počty živě narozených dětí dle biologického pořadí odhadnout nejspolehlivěji.

Odhad dat za živě narozené dle biologického pořadí v období 1958 – 1985 za bývalou NSR je k dispozici ve studii kolektivu autorů (Birg a kol.): *Paritätsspezifische Kohortenanalyse des generativen Verhaltens in der Bundesrepublik Deutschland nach dem 2. Weltkrieg* („Longitudinální analýza generačního chování s ohledem na paritu v SRN po 2. světové válce“) z roku 1990. Přístup v této studii je založen na skloubení oficiální statistiky s výběrovým šetřením „*Arbeitsmarktdynamik, Familienentwicklung und generatives Verhalten*“, které v roce 1986 provedla německá instituce zabývající se realizací výzkumů – *Deutsche Forschungsgemeinschaft* (DFG). Základem šetření jsou rodinné biografie 793 žen a 783 mužů generací 1950 a 1955 z vybraných měst SRN¹⁰, které obsahovaly údaje o narozených dětech (manželských i nemanželských) včetně biologického pořadí dítěte (Luy, Pötzsch, 2010).

⁹ Hlavními autory této databáze jsou Joshua R. Goldstein (ředitel projektu), Vladimír Shkolnikov z MPIDR (ředitel týmu HFD na MPIDR) a Tomáš Sobotka z VID (ředitel týmu HFD na VID) (oficiální stránky HFD: <http://www.humanfertility.org>).

¹⁰ Düsseldorf, Hannover, Bochum, Gelsenkirchen, Gronau, Ahaus, Vreden a Leer.

Dalším alternativním datovým zdrojem pro období 1985 – 1995 pro bývalou NSR je opět kombinace oficiální statistiky, ze které jsou k dispozici živě narození v manželství a šetření SOEP (*Sozio-oekonomischer Panel*), jehož snahou bylo odhadnout počty živě narozených mimo manželství. Tímto přístupem se zabývá autorka M. Kreyenfeld ve své studii *Parity specific birth rates for West Germany: an attempt to combine survey data and vital statistics* z roku 2002 (Luy, Pöttsch, 2010).

Perinatální statistika představuje jedno z nejlepších možných řešení, jak stanovit počty živě narozených dětí dle biologického pořadí před rokem 2009, tedy v období, ve kterém oficiální německá statistika nemá tato data k dispozici. Perinatální statistika se rozvíjí od 80. let 20. století a jejím cílem je sledovat a následně zvýšit kvalitu perinatální medicíny. Jako zdroj dat slouží již pro období 1995 – 1999 v bývalé NSR a pro období 1995 – 2000 v bývalé NDR pod názvem *Perinatalerhebung* („Perinatální šetření“). Od roku 1995 je účast na tomto šetření pro všechny nemocnice v Německu povinná. Přesto se šetření v této době nezúčastnila spolková země Bádensko – Württembersko a mezi lety 1995 – 1997 bylo v šetření registrováno pouze cca 70% porodů (Luy, Pöttsch, 2010).

Situace se výrazně lepší v roce 2001, kdy vzniká centrální registr pro celé Německo a od tohoto roku je také pro všechny nemocnice (i soukromé) povinné tomuto centrálnímu registru poskytovat data za živě narozené děti. Registr ovšem trpí několika nedostatky. Zprvce perinatální statistika zahrnuje pouze živě narozené děti, které se narodily v německých nemocnicích (porodnicích), ostatní živě narozené děti (tedy mimo nemocnici, např. porody doma) součástí perinatální statistiky nejsou. Tyto děti představují cca 2% z celkového počtu živě narozených. Tento nedostatek je řešen jednak vážením dat z perinatální statistiky prostřednictvím porovnání dat z běžné evidence a perinatální statistiky a také tzv. statistickou analýzou citlivosti¹¹, v rámci níž je počet živě narozených dětí mimo německé nemocnice odhadnut. Dalším nedostatkem perinatální statistiky je různorodá kvalita dat v jednotlivých kalendářních letech 2001 – 2008. Ačkoliv je totiž od roku 2001 pro všechny německé nemocnice povinné poskytovat data centrálnímu registru, v roce 2001 nejsou v perinatální statistice zahrnuty nemocnice ve spolkových zemích Hesensko, Šlesvicko – Holštýnsko a Sársko. Také v letech 2002 a 2003 nejsou data ještě úplná. Teprve od roku 2004 perinatální statistika obsahuje cca 95% z celkového počtu živě narozených dětí registrovaných německou oficiální statistikou. Data jsou dostupná zvláště za NSR a NDR, přičemž hlavní město Berlín je součástí bývalé NDR (Kreyenfeld a kol., 2010).

2.2.3. Mikrocensus konaný německým statistickým úřadem v roce 2008

Zdrojem dat pro analýzu bezdětnosti v SRN (dále dělené na NSR a NDR) v longitudinálním pojetí je již výše zmíněný mikrocensus, který provedl německý statistický úřad (Statistisches

¹¹Vzhledem k tomu, že rozdíl mezi výsledky v případě, že se tato analýza citlivosti použije či naopak nepoužije, nečiní ani 1% (výjimku tvoří pouze ženy mladší 20 a starší 40 let, u kterých rozdíl činí téměř 2%), autorka M. Kreyenfeld (a kol.) doporučuje vycházet pouze z dat perinatální statistiky (Kreyenfeld a kol., 2010). V práci jsou na základě tohoto doporučení analyzována data pouze z perinatální statistiky, tj. neupraveny tzv. „sensitivity analysis“.

Bundesamt Deutschland) v roce 2008. Tento úřad každoročně provádí mikrocensy, které představují nejrozsáhlejší šetření domácností v Evropě, a to s podobným okruhem proměnných, jako jsou např. životní podmínky, bydlení, ne/zaměstnanost, sociodemografické charakteristiky respondentů atd. Do mikrocensu v roce 2008 byly mimo jiné poprvé zahrnuty i otázky směřované na ženy ve věku 15 až 75 let, které se týkaly toho, zda porodily děti¹² a pokud ano, tak kolik. Data z mikrocensu nabízejí možnost analýzy širokých souvislostí mezi počtem dětí, resp. bezdětností a socioekonomickým statutem žen, popř. celých domácností. Data za ženy jsou vedle běžných sociodemografických charakteristik, jako je věk, rodinný stav či vzdělání tříděna např. i dle stupně urbanizace v místě bydliště, národnosti, postavení v zaměstnání, výše příjmu domácnosti a zajímavý pohled nabízí i třídění dat z regionálního hlediska (StatBA, 2008).

Mikrocensu se v roce 2008 zúčastnilo cca 370 000 domácností s cca 830 000 respondenty, z toho cca 160 000 respondentů v cca 70 000 domácnostech připadá na bývalou NDR, zatímco zbytek respondentů a domácností na bývalou NSR (StatBA, 2009c).

Výběr domácností do mikrocensu je náhodný a zajišťuje tak, že každá domácnost má stejnou pravděpodobnost se mikrocensu zúčastnit. Z každé spolkové země jsou vybrány oblasti, ve kterých jsou dotazovány všechny domácnosti s jejich členy. Oblasti jsou na území bývalé NSR převzaty ze sčítání lidu z roku 1987, zatímco pro bývalou NDR byly vytvořeny tak, aby odpovídaly systému rozdělení v bývalé NSR. Dále je použit rotační panel domácností. Vybrané domácnosti jsou opakovaně navštěvovány v ročním intervalu po dobu čtyř let a každoročně se pak jedna čtvrtina panelu obmění. Dotazování probíhá prostřednictvím osobních rozhovorů nebo samovyplňováním respondenty (StatBA, 2009c).

Účast v mikrocensu je pro respondenty ze zákona povinná, a proto je návratnost dotazníků vysoká (cca 95%). Nonresponse jednotlivých proměnných je relativně nízká, převážně do 10%, (StatBA, 2009d). Ovšem otázky zjišťující počet narozených dětí jsou v dotazníku dobrovolné a navíc umístěné až na konci dotazníku, kde jsou vytrženy z kontextu. Proto je zde nonresponse vyšší, cca 12% (2008). Dá se předpokládat, že právě bezdětné respondentky odmítnou na tyto otázky odpovědět častěji než respondentky, které děti mají. Úroveň bezdětnosti může být z tohoto důvodu mírně podhodnocena (Kreyenfeld a kol., 2011).

2.2.4. Mezinárodní šetření Eurobarometer

Mezinárodní šetření *Eurobarometer* konané v roce 2006, konkrétně *Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning* bylo využito v šesté kapitole, která se zabývá příčinami bezdětnosti, a dále i v kapitole sedmé, jež se věnuje otázce, do jaké míry je bezdětnost alternativní normou ve společnosti. Šetření se zabývá především postoji k Evropské unii, mezinárodnímu trhu a rodinnému plánování. V rámci

¹²Jedná se o děti živě narozené. Navíc je zdůrazněno, že jde pouze o děti vlastní, nikoliv tedy adoptivní atd. (StatBa, 2008).

rodinného plánování byly zkoumány příčiny (dosavadní) bezdětnosti¹³, ideální počet dětí v obecném i osobním pojetí (ideální a chtěný počet dětí – *ipd* a *chpd*) a reálný počet dětí (*rpd*)¹⁴. Tyto dvě oblasti jsou v práci analyzovány (viz oddíly podkapitoly 2.3. Metodologie: 2.3.3. *Analýza příčin bezdětnosti*; 2.3.4. *Analýza ideálního, chtěného a reálného počtu dětí*).

Šetření se zúčastnilo 25 evropských států tehdejší Evropské unie¹⁵. Do analýzy v této práci jsou zahrnuty pouze tři sledované státy. Za Českou republiku se šetření zúčastnilo 1041 respondentů, v Německu se zapojilo 1534 respondentů a v Rakousku 1046 respondentů.

Výzkumným nástrojem v tomto šetření jsou osobní rozhovory pomocí standardizovaných dotazníků s respondenty s minimálním věkem 15 let. Reprezentativní vzorek respondentů byl vybrán prostřednictvím vícestupňového náhodného výběru. Dotazník je poměrně rozsáhlý, čítá 738 proměnných (<http://zacat.gesis.org/webview/index.jsp?object=http://zacat.gesis.org/obj/fStudy/ZA4505>).

2.2.5. Mezinárodní šetření European Values Study

Dalším zdrojem dat je mezinárodní šetření *European Values Study* (EVS), konkrétně jeho poslední vlna z roku 2008¹⁶. Toto šetření je využito v rámci sedmé kapitoly týkající se mimo jiné analýzy postojů české, německé a rakouské společnosti k rodičovství, resp. bezdětnosti.

Šetření zkoumá hodnoty, preference, postoje, názory obyvatel (nejen) Evropy na různé oblasti života, jako je práce, náboženství, politika, společnost či rodina. Samotný dotazník obsahuje cca 140 otázek (cca 430 proměnných). Pro analýzu bylo z dotazníku vybráno šest proměnných (výroků) týkajících se rodičovství (viz 2.3.5. *Analýza postojů k rodičovství, resp. bezdětnosti*) a šest sociodemografických charakteristik (pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a příjem), které by dle nastavených hypotéz v úvodu práce mohly být ovlivňujícími proměnnými postojů k rodičovství, resp. k bezdětnosti. Podrobněji je metodologie analýzy popsána v oddíle 2.3.5. *Analýza postojů k rodičovství, resp. bezdětnosti*.

V roce 2008 bylo do šetření zahrnuto již 47 nejen evropských zemí/regionů a cca 70 tisíc respondentů. Do analýzy v této práci je zahrnuta pouze Česká republika (1821 respondentů), bývalé západní Německo (1071 respondentů), bývalé východní Německo (1004 respondentů) a Rakousko (1510 respondentů) (oficiální stránky EVS: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>).

Výzkumným nástrojem v tomto šetření jsou osobní rozhovory pomocí standardizovaných dotazníků s respondenty staršími 18 – ti let. Reprezentativní vzorek respondentů byl vybrán vícestupňovým či stratifikovaným náhodným výběrem (oficiální stránky EVS: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>).

¹³ Přesné znění otázky v českém dotazníku: „*Stále mluvíme o biologických dětech. Máte tolik dětí, kolik jste si přál(a), když Vám bylo okolo 20 – ti let?*“ (Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning, 2006).

¹⁴ Přesné znění otázek v českém dotazníku: „*Jaký je podle Vás obecně ideální počet dětí v rodině?*“, „*A co se týče Vás osobně, jaký je ideální počet dětí, které jste chtěl(a) nebo byste chtěl(a) mít?*“ a „*Máte děti? Pokud ano, kolik?*“ (Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning, 2006).

¹⁵ Bez Rumunska a Bulharska, protože tyto státy do EU vstoupily až v roce 2007.

¹⁶ Předěšlé vlny se odehrály v letech 1981, 1990 a 1999 a díky podobnosti zkoumaných jevů a metodě zkoumání umožňují i srovnání v čase (oficiální stránky EVS: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>).

2.3. Metodologie

Poslední podkapitola se věnuje metodologii aplikované v této práci. Pro sledované země jsou využity následující zkratky: Česká republika – ČR, Spolková republika Německo – SRN (Německá spolková republika – NSR, Německá demokratická republika – NDR) a Rakousko – AUT.

2.3.1. Analýza plodnosti

Samotné analýze bezdětnosti předchází analýza plodnosti. Jak již bylo výše uvedeno, hlavním zdrojem dat pro analýzu plodnosti ve všech sledovaných zemích je databáze HFD. Z této databáze je k analýze plodnosti nejprve využit ukazatel úhrnné plodnosti (*total fertility rate* – *TFR*) a konečné plodnosti (*completed cohort fertility* – *CCF*), a dále i dle pořadí narozeného dítěte v případě ČR (transversální i longitudinální pojetí), NDR (transversální pojetí pro období 1956 – 1989 a longitudinální pojetí) a AUT (transversální pojetí a krátké období – generace 1969 a 1970 – v případě longitudinálního pojetí). Ostatní prezentovaná data (za SRN, NSR a NDR za období 1995 – 2008) pocházejí z alternativních datových zdrojů prezentovaných v oddíle 2.2.2. *Alternativní datové zdroje nahrazující německou oficiální statistiku v oblasti plodnosti dle biologického pořadí před rokem 2009.*

Následující uvedená metodologie je převzata z metodického materiálu HFD, stejně tak jako značení ukazatelů (viz Jasilioniene a kol., 2010).

Ukazatel úhrnné plodnosti $TFR(t)$ i ukazatel úhrnné plodnosti dle pořadí narozeného dítěte $TFR_i(t)$ jsou konstruovány na základě následujících vzorců:

$$TFR(t) = \sum_{x=x_{min}}^{x_{max}} f(x,t),$$

$$TFR_i(t) = \sum_{x=x_{min}}^{x_{max}} f_i(x,t),$$

kde i označuje pořadí narozeného dítěte, t kalendářní rok, x věk ženy, x_{min} nejnižší věk ženy 12 let či nižší a x_{max} nejvyšší věk ženy 55+. Ukazatelé jsou založeny na mírách plodnosti druhé kategorie f (tzv. redukované míry neboli unconditional fertility rates) a jsou v HFD uvedeny ve třetích hlavních souborech událostí. Míry plodnosti lze spočítat na základě následujících vzorců:

$$f(x,t) = [B(x,t,t-x) + B(x,t,t-x-1)]/E(x,t),$$

$$f_i(x,t) = [B_i(x,t,t-x) + B_i(x,t,t-x-1)]/E(x,t),$$

kde B je označení pro živě narozené děti (třetí index označuje generaci žen) a E počet žen (člověkoroky) bez ohledu na jejich paritu neboli počet dětí.

Obdobně je konstruována i konečná plodnost $CCF(c)$ a konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte $CCF_i(c)$:

$$CCF(c) = \sum_{x=x_{min}}^{x_{max}} f(x,c),$$

$$CCF_i(c) = \sum_{x=x_{min}}^{x_{max}} f_i(x,c),$$

kde c je označením pro generaci žen, x_{min} je nejnižší věk ženy 15 let či nižší a x_{max} nejvyšší věk ženy 49+. V práci je také využit ukazatel $CCF(40)$, kde x_{max} je roven dokončenému věku 39. Přesný věk 40 je vhodný pro využití v longitudinálním pojetí, umožňuje totiž odhad konečné plodnosti generací žen, které ještě neukončily své reprodukční období. Ukazatelé konečné plodnosti jsou taktéž založeny na redukovaných mírách (míry druhé kategorie či tzv. unconditional fertility rates), v HFD jsou prezentovány v prvních hlavních souborech událostí. Konstrukce měř plodnosti v longitudinálním pojetí je dle metodologie HFD následující:

$$f(x,c) = [B(x,t,t-x) + B(x,t+1,t-x)]/E(x,c),$$

$$f_i(x,c) = [B_i(x,t,t-x) + B_i(x,t+1,t-x)]/E(x,c),$$

kde B je označení pro živě narozené děti a E počet žen bez ohledu na jejich paritu neboli počet dětí.

Jak již bylo výše uvedeno, pro období mezi lety 2001 – 2008 je pro SRN (dále dělená na NSR a NDR) využit centrální registr perinatální statistiky. Jedním z nedostatků této statistiky je skutečnost, že data v ní nejsou úplná (počty živě narozených dětí jsou nižší než v běžné evidenci). Proto prvním krokem ve výpočtu měř plodnosti podle biologického pořadí (které dále vedou k výpočtu $TFR_i(t)$) je konstrukce faktoru w (*weighting factor*) dle následujícího vzorce (značení následujících dvou vzorců je převzato ze studie autorky M. Kreyenfeld a kol. z roku 2010):

$$w(a,t,r) = B^v(a,t,r)/B^p(a,t,r),$$

kde písmenem a se značí věk, t rok, r region (NSR, NDR), B^v značí počet živě narozených v běžné evidenci a B^p počet živě narozených v perinatální statistice¹⁷. Tento faktor w slouží k výpočtu počtu živě narozených dětí každého pořadí (i), který je odhadem autorky M. Kreyenfeld a kol. (\hat{B}):

$$\hat{B}_i(a,t,r) = B_i^p(a,t,r) * w(a,t,r).$$

Následující postup vedoucí k výpočtu $TFR_i(t)$ je již shodný jako v případě metodologie HFD. Jediným rozdílem je skutečnost, že do výpočtu měř plodnosti vstupují data za ženy pouze ve věku 15 – 44 let. Je tak provedeno na základě rozhodnutí M. Kreyenfeld a kol. z toho důvodu, že pro věk 14 let a mladší a 45 let a starší by bylo potřeba zkonstruovat odlišný váhící faktor w . Míry plodnosti jsou taktéž druhé kategorie, data za střední stavy žen jsou převzata z běžné evidence.

Pro analýzu plodnosti dle biologického pořadí dítěte v SRN v transversálním pojetí ($TFR_i(t)$) pro roky 2009 a 2010 jsou využita data z německého statistického úřadu. Míry plodnosti dle biologického pořadí jsou druhé kategorie, ve jmenovateli se tedy nachází střední stav žen bez

¹⁷ Ukazatel B^p vznikl tak, že od původního počtu živě narozených dětí (celkem za období 2001 – 2008: 4 982 707) se odečetly živě narozené děti, u kterých nebyl známý rok narození, pořadí narození a věk matky. Do výpočtu měř plodnosti byl tak zahrnut nižší počet živě narozených dětí, který za období 2001 – 2008 činil 4 978 381 (Kreyenfeld a kol., 2010).

ohledu na jejich paritu. Data za počty živě narozených dětí jsou na rozdíl od HFD tříděna do druhých hlavních souborů událostí. Výpočet je následující:

$$f_i(t,c) = [B_i(x-1,t,t-x) + B_i(x,t,t-x)]/E(t,c),$$

kde i označuje pořadí narozeného dítěte, t kalendářní rok, c generaci, x věk ženy, B je označením pro živě narozené děti a E pro počet žen bez ohledu na jejich paritu neboli počet dětí. Dále úhrnná plodnost dle pořadí je konstruována součtem měr ve druhých hlavních souborech v daném roce t , obdobně jako v případě HFD:

$$TFR_i(t) = \sum_{x=x_{min}}^{x_{max}} f_i(x,t),$$

kde x_{min} označuje nejnižší věk ženy 14 let či nižší a x_{max} nejvyšší věk ženy věk 51+.

V rámci analýzy plodnosti je také prezentován *průměrný věk matky při narození prvního dítěte*. Jeho výpočet je rovněž konstruován na základě měr plodnosti druhé kategorie. Vzorec pro průměrný věk matky při narození prvního dítěte v transversálním pojetí $MAB_1(t)$ je převzat z metodologie HFD:

$$MAB_1(t) = \left[\sum_{x=x_{min}}^{x_{max}} \bar{x} * f_1(x,t) \right] / \left[\sum_{x=x_{min}}^{x_{max}} f_1(x,t) \right],$$

kde x_{min} je 12 let a méně, x_{max} označuje věk 55+ a \bar{x} průměrný věk při narození dítěte ve věkovém intervalu $[x, x+1)$:

$$\bar{x} = x + a(x),$$

kde $a(x)$ je rovno 0,5.

2.3.2. Analýza bezdětnosti

Pro analýzu bezdětnosti je využita celá řada datových zdrojů. Základem metodologie u všech těchto zdrojů je výpočet podílu bezdětných žen ($PB\check{Z}$), a to jak v transversálním ($PB\check{Z}(t)$), tak longitudinálním pojetí ($PB\check{Z}(c)$). Postup výpočtu je až na drobné rozdíly shodný, odlišný je pouze u dat z německého mikrocensu (viz níže).

Následující uvedená metodologie je převzata z metodologie HFD (viz Jasilioniene a kol., 2010). Převzato je také značení ukazatelů.

Pro výpočet podílu bezdětných žen ($PB\check{Z}$) v populaci v transversálním a longitudinálním pojetí jsou využity následující vzorce:

$$PB\check{Z}(t) = (1 - TFR_1) * 100,$$

$$PB\check{Z}(c) = (1 - CCF_1) * 100,$$

kde t značí kalendářní rok, c generaci, TFR_1 úhrnnou plodnost 1. pořadí a CCF_1 konečnou plodnost 1. pořadí. HFD, která je zdrojem dat pro ČR, AUT a částečně NDR, však nabízí dvě série ukazatelů v transversálním pojetí. První z nich je již v předcházejícím oddíle (2.3.1. *Analýza plodnosti*) zmiňovaný ukazatel TFR , resp. TFR_1 , jenž je vypočítán na základě měr plodnosti druhé kategorie $f_i(x)$ a podíl bezdětných žen je tedy vypočítán již zmiňovaným způsobem:

$${}^{fi(x)}PB\check{Z}(t) = (1 - TFR_1) * 100.$$

Obdobně je vypočítán i podíl bezdětných žen v longitudinálním pojetí na základě měr plodnosti druhé kategorie $f_i(x)$:

$${}^{fi(x)}PB\check{Z}(c) = (1 - CCF_1) * 100.$$

Druhá série ukazatelů vychází z tabulek plodnosti, které jsou za ČR, NDR a AUT v HFD uvedeny jak v transversálním, tak také v longitudinálním pohledu. Oba typy tabulek jsou tzv. inkrementního – dekrementního řádu, tj. tabulkové počty žen jsou klesající pouze pro bezdětné ($l_0(x)$), jejichž počáteční počet je mocnina 10, ale například hodnota $l_1(x)$ zpočátku narůstá, jak do tabulkového souboru přicházejí ženy, které porodily první dítě (počáteční hodnota této funkce je 0). Podstatné je, že tabulky plodnosti jsou v transversálním pohledu oproti prvně zmiňovanému způsobu výpočtu podílu bezdětných žen založeny na mírách plodnosti první kategorie $m_i(x)$ (conditional age-specific fertility rates), tedy s ohledem na paritu žen.

Tabulky plodnosti v transversálním pojetí v HFD obsahují následující ukazatele pro pořadí i :

x – věk ženy při porodu (x_{\min} – nejnižší věk, x_{\max} – nejvyšší věk)

$w_{i-1}(x)$ – relativní rozdělení žen dle věku a parity (tzv. populační váhy)

$m_i(x)$ – míry plodnosti první kategorie ve věkovém intervalu $[x, x+1)$

$q_i(x)$ – pravděpodobnost mít dítě i -tého pořadí ve věkovém intervalu $[x, x+1)$

$l_{i-1}(x)$ – tabulkový počet žen dle věku a parity

$b_i(x)$ – tabulkový počet narozených dětí dle pořadí ve věkovém intervalu $[x, x+1)$

$L_{i-1}(x)$ – tabulkový počet žen dle parity ve věkovém intervalu $[x, x+1)$ (člověkoroky)

$Sb_i(x)$ – kumulativní počty narozených dětí dle pořadí v přesném věku x

Následující uvedené vztahy jsou nezbytné k výpočtu podílu bezdětných žen v transversálním pohledu na základě měr plodnosti první kategorie ${}^{mi(x)}PB\check{Z}(t)$, tj. v tomto oddíle nejsou uvedeny všechny vztahy mezi ukazateli nacházející se v tabulkách plodnosti HFD. Následující uvedené vztahy včetně značení jsou převzaty z metodického manuálu HFD.

Pro ukazatel $w_i(x)$ platí pravidlo, že součet vah všech pořadí i daného věku x je roven jedné:

$$\sum_i w_i(x) = 1$$

a jeho konstrukce dle metodologie HFD v případě ČR, NDR a AUT je následující:

$$w_i(x_{\min}, t) = 1, \text{ pro } i = 0,$$

$$w_i(x_{\min}, t) = 0, \text{ pro } i = 1, 2, 3, 4+,$$

$$w_i(x, t) = [l_i(x, t - x) + l_i(x + 1, t - x - 1)] / [2 * l_0(x_{\min}, t - x_{\min})], \text{ pro } x_{\min} < x < x_{\max},$$

kde $l_0(x_{\min}, t - x_{\min})$ je kořen tabulky a je roven 10 000 a $l_i(x, t - x)$ značí velikost generace $t - x$ ve věku x . Pro nejvyšší věk x_{\max} musí být výpočet w_i odlišný z toho důvodu, že již neexistuje hodnota pro $l_i(x + 1)$:

$$w_i(x_{\max}, t) = l_i(x, t - x) / l_0(x_{\min}, t - x_{\min}).$$

Jak již bylo výše uvedeno, základem tabulek plodnosti v transversálním pohledu jsou míry plodnosti první kategorie $m_i(x)$, které jsou dle metodologie HFD zkonstruovány následujícím způsobem:

$$m_i(x,t) = B_i(x,t)/E_{i-1}(x,t),$$

kde B_i je označení pro živě narozené děti podle pořadí a $E_i(x)$ počet žen podle počtu narozených dětí, tedy s ohledem na jejich paritu.¹⁸ Ukazatel $E_i(x)$ je zkonstruován na základě následujícího vzorce:

$$E_{i-1}(x,t) = w_{i-1}(x,t)*E(x,t).$$

Podobně jako v případě úmrtnostních tabulek je důležitou součástí tabulek plodnosti pravděpodobnost mít dítě i -tého pořadí $q_i(x)$ ve věkovém intervalu $[x, x+1)$, jež je získána na základě měr plodnosti první kategorie:

$$q_i(x) = m_i(x) / \{1 + [(1 - a(x))*m_i(x)]\}.$$

Dále se v tabulce plodnosti nachází tabulkový počet žen dle věku a parity $l_i(x)$. Ten se pro $i = 0$, tedy pro tabulkový počet bezdětných žen $l_0(x)$, který je pro účely této práce podstatný, počítá následujícím způsobem:

$$l_{i=0}(x) = l_i(x-1) * [1 - q_{i+1}(x-1)]$$

a $l_0(x_{min})$, tzv. kořen tabulky je roven 10 000:

$$l_0(x_{min}) = 10\,000.$$

Pro výpočet podílu bezdětných žen je také nezbytný tabulkový počet narozených dětí dle pořadí b_i ve věkovém intervalu $[x, x+1)$, pro analýzu bezdětnosti je podstatný tabulkový počet narozených dětí 1. pořadí b_1 . Ten je konstruován následujícím způsobem:

$$b_i(x) = L_{i-1}(x) * m_i(x),$$

$$b_1(x) = L_0(x) * m_1(x),$$

kde L_i neboli tabulkový počet žen dle parity ve věkovém intervalu $[x, x+1)$ se pro $i = 0$, tedy pro tabulkový počet bezdětných žen počítá takto:

$$L_{i=0}(x) = l_i(x) - l_i(x) * q_{i+1}(x) * [1 - a(x)],$$

kde $a(x)$ je rovno 0,5.

Všechny tabulkové ukazatele jsou počítány od věku 12 (x_{min}) do věku 54 ($x_{max} - 1$), výjimku tvoří pouze ukazatele $l_i(x)$ a $L_i(x)$, které jsou počítány až do věku 55+ (x_{max}).

¹⁸ Aby nedocházelo k velkým výchylkám u nejnižších a nejvyšších věků ženy v průběhu měr plodnosti (počty živě narozených dětí jsou u těchto věků nízké), jsou míry v HFD konstruovány pouze pro kombinace věku a parity, kdy $E_{i-1}(x) \geq 5$, $m_i(x) < 1$ a $q_i(x) < 1$, v ostatních případech je hodnota $E_{i-1}(x)$ nahrazena nulou a namísto následných hodnot $q_i(x)$ a $m_i(x)$ jsou v HFD uvedeny tečky.

Na základě výše zmíněných vztahů lze v transversálním pohledu vypočítat ukazatel *PATFR* (*parity – and age – adjusted total fertility rate*) a i dle pořadí narozeného dítěte *PATFR_i* (*parity – and age – adjusted total fertility rate by birth order i*), pomocí něhož lze zkonstruovat podíl bezdětných žen v transversálním pojetí:

$$PATFR = [\sum_{x_{min}}^{x_{max}} b(x)] / l_0 x_{min},$$

$$PATFR_i = [\sum_{x_{min}}^{x_{max}} b_i(x)] / l_0 x_{min},$$

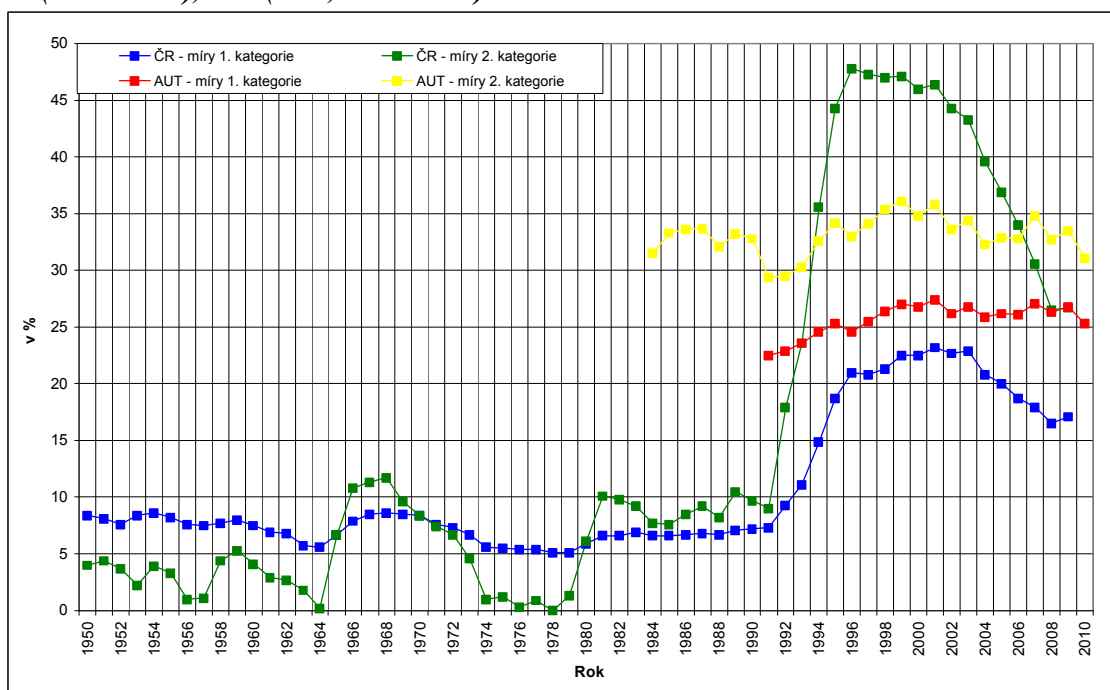
kde x_{min} označuje věk 12 let a x_{max} věk 55+. Na rozdíl od ukazatele *TFR* bere tedy ukazatel *PATFR* v potaz pořadí narozeného dítěte, tedy např. děti prvního pořadí jsou vztahovány pouze k počtu bezdětných žen atd.

Podíl bezdětných žen v transversálním pojetí na základě měr plodnosti první kategorie $mi(x)$ lze tedy vypočítat dle následujícího vzorce:

$${}^{mi(x)}PB\check{Z}(t) = (1 - PATFR_1) * 100.$$

Na otázku, jaký způsob výpočtu podílu bezdětných žen je k analýze bezdětnosti vhodnější, je možné zodpovědět na základě následujícího grafu č. 1, který zobrazuje podíly bezdětných žen za ČR a Rakousko, vypočítané na základě měr plodnosti první kategorie (tabulky plodnosti) i prostřednictvím měr plodnosti druhé kategorie. Zejména na příkladu ČR je z grafu zřetelné, že podíl bezdětných žen vypočítaný na základě měr plodnosti druhé kategorie má omezenou vypovídající schopnost. Od roku 1991 se zde podíl bezdětných žen rapidně zvyšuje, a to až na hodnotu 47,8% v roce 1996. Děje se však tak v důsledku změn plodnosti podle pořadí narozeného dítěte, ke kterým v posledních letech v rámci transformačních procesů v České republice docházelo. „Ukazatel vyjadřuje strukturu plodnosti podle pořadí daného roku (vztahují se k fiktivní generaci) a tudíž platí pouze za předpokladu zachování této jedné konkrétní struktury“ (Rychtaříková, 2010–11). Může se tedy jednat o hypotetickou bezdětnost.

Obr. 1 – Podíl bezdětných žen, srovnání měr plodnosti první a druhé kategorie, transversální pohled, ČR (1950 – 2009), AUT (1984, 1991 – 2010)

Zdroj: HFD

Ačkoliv je zřetelné, že podíly PBŽ vypočítané na základě měr plodnosti první kategorie jsou k analýze bezdětnosti vhodnější, v práci jsou v případě transversálního pohledu v ČR, Rakousku, ale také NDR využity podíly bezdětných žen vypočítané jednak na základě měr plodnosti první kategorie (tabulky plodnosti), ale také druhé kategorie. Je to z toho důvodu, aby bylo možné srovnat vývoj PBŽ ve všech sledovaných zemích této práce. V případě SRN, NSR a částečně NDR jsou totiž k dispozici pouze podíly bezdětných žen vypočítané na základě měr plodnosti druhé kategorie.

Ukazatel $PATFR_i$ vypočítaný na základě měr plodnosti první kategorie je dále využit k určení pravděpodobnosti zvětšování rodiny (a_i). Tento ukazatel vyjadřuje, jaká je pravděpodobnost, aby žena, která má (i) dětí, měla ($i+1$) dětí. Vzhledem k tématu této práce je podstatná především pravděpodobnost mít první dítě (a_0), resp. pravděpodobnost, aby žena nezůstala bezdětná. Obecný vzorec pro pravděpodobnost zvětšování rodiny je následující:

$$a_i = PATFR^{(i+1)} / PATFR^{(i)}$$

Vzhledem k neexistenci $PATFR^{(0)}$ se pravděpodobnost narození prvního dítěte rovná $PATFR^{(1)}$:

$$a_0 = PATFR^{(1)}$$

V případě longitudinálního pohledu jsou tabulky plodnosti v HFD zkonstruovány na základě měr plodnosti druhé kategorie, které jsou následně použity jako tabulkové události (tabulkové počty narozených ženám ve věku x a parity i). Další tabulkové ukazatele (q , m) jsou podmíněné.

Dva způsoby výpočtů jako v případě transversálního pohledu zde tedy nemají své opodstatnění. Pro analýzu bezdětnosti jsou z důvodu dostupnosti delší časové řady využity tabulky plodnosti v případě ČR, NDR i Rakouska.

Tabulky plodnosti v longitudinálním pojetí obsahují následující ukazatele:

x – věk ženy při porodu (x_{\min} – nejnižší věk, x_{\max} – nejvyšší věk)

$b_i(x)$ – tabulkový počet narozených dětí dle pořadí ve věkovém intervalu $[x, x+1)$

$l_{i-1}(x)$ – tabulkový počet žen dle věku a parity

$q_i(x)$ – pravděpodobnost mít dítě i -tého pořadí ve věkovém intervalu $[x, x+1)$

$m_i(x)$ – míry plodnosti první kategorie ve věkovém intervalu $[x, x+1)$

$Sb_i(x)$ – kumulativní počty narozených dětí dle pořadí v přesném věku x

$chi_i(x)$ – průměrný počet dětí v přesném věku x v nejvyšší kategorii parity $i_{\max+}$

Obdobně jako v případě transversálního pohledu jsou níže uvedeny pouze vztahy mezi ukazateli, které jsou nezbytné k výpočtu podílu bezdětných žen v longitudinálním pohledu $f_i^{(x)}PBŽ(c)$. Opět jsou následující vztahy i jejich značení převzaty z metodického manuálu HFD.

Pro výpočet podílu bezdětných žen v longitudinálním pojetí je podstatný ukazatel tabulkový počet narozených dětí dle pořadí $b_i(x)$ (pro tuto práci je nezbytné první pořadí $b_1(x)$), který lze zkonstruovat následujícím způsobem:

$$b_i(x) = l_0(x_{\min}) * f_i(x, c),$$

$$b_1(x) = l_0(x_{\min}) * f_1(x, c),$$

a $l_0(x_{\min})$ (kořen tabulky) je shodně jako v případě transversálního pojetí roven 10 000:

$$l_0(x_{\min}) = 10\,000.$$

Pro doplnění ukazatel $l_i(x)$ pro $i = 0$ neboli tabulkový počet bezdětných žen lze vypočítat následovně:

$$l_{i=0}(x) = l_i(x-1) - b_{i+1}(x-1).$$

Pomocí výše uvedených ukazatelů lze zkonstruovat podíl bezdětných žen v longitudinálním pojetí na základě měr plodnosti druhé kategorie $f_i(x)$ dle následujícího vzorce:

$$f_i^{(x)}PBŽ(c) = (1 - [x_{\min} \sum^{x_{\max}} b_1(x)] / l_0(x_{\min})) * 100$$

K analýze bezdětnosti v SRN (dále dělené na NSR a NDR) v longitudinálním pohledu je jako zdroj dat využít mikrocensus z roku 2008 (viz oddíl 2.2.3. *Mikrocensus konaný německým statistickým úřadem v roce 2008*), který umožňuje zkoumat vliv jednotlivých sociodemografických charakteristik na míru bezdětnosti v longitudinálním pohledu v německé populaci, protože na rozdíl od HFD jsou zde data za ženy tříděna dle několika sociodemografických charakteristik, jako je vzdělání, rodinný stav, ale např. i příjem domácností či postavení v zaměstnání. Je přirozeně nutné počítat s tím, že bezdětnost

žen, které ještě neukončily své reprodukční období¹⁹, není ještě konečná a závisí na budoucím vývoji jejich plodnosti.

Užívaným ukazatelem je taktéž podíl bezdětných žen, který je však konstruován zcela jinak než je uvedeno výše. Mikrocensus nabízí počty bezdětných žen, a tak je výsledný podíl bezdětných žen vypočítán následujícím, jednoduchým způsobem, kdy je počet bezdětných žen vztažen k celkovému počtu žen dané generace (resp. daných generací) a dané skupiny (např. podle rodinného stavu, vzdělání atd.) a je uváděn v procentech. Výpočet podílu se provádí následovně:

$$PB\check{Z}(c)_{mc} = \frac{z_{eny}P_x^0 \text{ dětí}}{z_{eny}P_x^{\text{celkem}}} * 100,$$

kde *mc* značí mikrocensus.

2.3.3. Analýza příčin bezdětnosti

Šestá kapitola diplomové práce je věnována analýze příčin bezdětnosti na základě mezinárodního šetření *Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning*, které se konalo v roce 2006 (viz 2.2.3. *Mezinárodní šetření Eurobarometer*). Cílem analýzy je zjistit, jaké okolnosti vedly respondenty z České republiky, Německa a Rakouska ve výběrovém šetření k tomu, že zůstali (dočasně) bezdětní. Hypotéza uvedená v úvodu práce předpokládá, že nejčastějšími příčinami (dosavadní) bezdětnosti jsou zdravotní problémy (respondenta, partnera) a nenalezení vhodného partnera či nestabilita partnerství.

Do analýzy byli zahrnuti pouze bezdětní respondenti, tedy ti, kteří v šetření uvedli, že nemají žádné dítě. Za Českou republiku se šetření zúčastnilo 237 bezdětných respondentů, v Německu se zapojilo 457 a v Rakousku 338 bezdětných respondentů. Analýza příčin bezdětnosti je provedena na základě otázky z české verze dotazníku: „*Stále mluvíme o biologických dětech. Máte tolik dětí, kolik jste si přál(a), když Vám bylo okolo 20–ti let?*“ Dotazovaným byly předloženy následující odpovědi. Respondenti v případě, že odpověděli na otázku negativně, mohli v dotazníku uvést až tři možné odpovědi/příčiny bezdětnosti:

Ano, mám tolik dětí, kolik jsem si přál(a).

Ano, ale mám více dětí, než jsem si přál(a).

Ne, mám/měl(a) jsem zdravotní problémy.

Ne, můj partner(ka) má/měl(a) zdravotní problémy.

Ne, nenašel/nenašla jsem toho pravého partnera na výchovu dětí nebo mám/měl(a) jsem problémy s partnerem/partnerkou.

Ne, mám/měl(a) jsem finanční problémy.

¹⁹V případě mikrocensu z roku 2008 se tato skutečnost týká žen narozených v roce 1959 a mladších generací. Problémem však je, že data jsou tříděna do pětiletých (1959–1963), v některých případech i do desetiletých věkových skupin (1954–1963), které neumožňují přesně rozlišit konečnou a dočasnou bezdětnost.

Ne, můj partner(ka) má/měl(a) finanční problémy.

Ne, je/bylo pro mě náročné zkombinovat práci a rodinný život (nedostatek jeslí, apod.).

Ne, byl problém s vhodným bydlením.

Ne, mít děti stojí/stálo moc peněz (vzdělání, apod.).

Ne, nenašel/nenašla jsem ten správný čas na to mít děti.

Ne, moje priority se změnily, mám dost dětí.

Ne, stále plánuji mít další dítě/děti.

Jiné (nenabízeno).

Neví, bez odpovědi (nenabízeno).

Protože cílem analýzy je zjistit, jaké okolnosti vedou respondenty k (dosavadní) bezdětnosti, byly do analýzy zahrnuty pouze odpovědi, které obsahují nějakou příčinu bezdětnosti, tedy všechny negativní odpovědi. Výjimkou jsou odpovědi „*Ne, moje priority se změnily, mám dost dětí*“ z toho důvodu, že tuto odpověď nemohli zvolit bezdětní respondenti, kteří byli jako jediní do analýzy zahrnuti, dále odpověď „*Ne, stále plánuji mít další dítě/děti.*“, protože se nejedná o příčinu bezdětnosti a také odpověď „*Neví, bez odpovědi.*“ Do analýzy byly sloučeny odpovědi „*Ne, mám/měl(a) jsem zdravotní problémy.*“ a „*Ne, můj partner(ka) má/měl(a) zdravotní problémy.*“ v jednu příčinu *zdravotní problémy (respondenta/partnera)* a také odpovědi „*Ne, mám/měl(a) jsem finanční problémy.*“ a „*Ne, můj partner(ka) má/měl(a) finanční problémy.*“ byly sloučeny do kategorie *finanční problémy (respondenta/partnera)*. Výjimku tvoří pouze v šesté kapitole prezentovaná tabulka č. 03, ve které výše zmíněné odpovědi slučovány nebyly z důvodu možnosti detailnější analýzy této problematiky v závislosti na pohlaví respondenta.

Následuje konečný výčet příčin bezdětnosti, které byly do analýzy zahrnuty. Odpovědi byly z praktických důvodů přeformulovány do názvů jednotlivých příčin bezdětnosti:

zdravotní problémy (respondenta/partnera)

nevhodná situace v partnerství

finanční problémy (respondenta/partnera)

problém se sladěním práce a rodiny

nevhodné bydlení

vysoké náklady v souvislosti s dětmi

nenalezení vhodného času pro založení rodiny

jiné

Cílem analýzy je také zjistit, zda existuje rozdíl, co se týče příčin bezdětnosti v závislosti na pohlaví a věku respondenta. Proto byly do jednoduché deskriptivní analýzy kromě zkoumané proměnné (příčiny bezdětnosti) zahrnuty demografické znaky pohlaví a věk respondenta. Věk je kategorizován do tří věkových skupin: 25 – 39, 40 – 54, 55+.

V šesté kapitole týkající se této problematiky jsou nejprve prezentovány podíly respondentů, kteří v šetření uvedli danou příčinu bezdětnosti v závislosti na pohlaví respondenta (tabulka č.

03), dále grafy (č. 35 – 40) zobrazující struktury bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v závislosti na pohlaví a věku respondenta²⁰ a shodná informace jako v grafech je také uvedena v závěru kapitoly v přehledové tabulce č. 04.

2.3.4. Analýza ideálního, chtěného a reálného počtu dětí

V rámci sedmé kapitoly *Bezdětnost jako alternativní norma ve společnosti?* je zjišťován ideální, chtěný a reálný počet dětí u všech tří sledovaných států a taktéž jako v případě příčin bezdětnosti převážně na základě dat z mezinárodního šetření *Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning*, které se konalo roce 2006 (viz 2.2.3. *Mezinárodní šetření Eurobarometer*). Cílem této analýzy je přispět k zodpovězení otázky, zda lze bezdětnost považovat za alternativní normu ve společnosti.

V úvodu tohoto oddílu je nutné rozlišit termíny ideální, chtěný (nebo taktéž preferovaný, plánovaný) a reálný počet dětí. Mnohdy jsou totiž i v odborných studiích zaměňovány termíny ideální a chtěný počet dětí. Ideálním počtem dětí se rozumí takový počet dětí, který by si jedinec přál mít, kdyby nemusel brát ohled na podmínky, ve kterých se nachází, jako je např. materiální zajištění, jistota v zaměstnání nebo také stabilita partnerství a naopak chtěným (resp. preferovaným, plánovaným) počtem dětí rozumí odborníci počet dětí, který by si jedinec přál mít s ohledem na tyto podmínky (Marušáková, 2010). Reálný počet dětí je takový, který skutečně daný jedinec má. V této práci je využíván termín chtěný počet dětí. Z praktických důvodů je pro ideální počet dětí využívána zkratka *ipd*, pro chtěný počet dětí *chpd* a pro reálný počet dětí *ripd*. *Rpd* respondentů je porovnáván s *ipd* a *chpd*. Toto porovnání slouží ke zjištění, zda respondenti ze šetření mají ve skutečnosti tolik dětí, kolik považují za ideál či kolik si opravdu přejí mít. Zjistit, zda lidé mají tolik dětí, kolik si přejí mít lze také vypočítáním rozdílu mezi *chpd* a realizovanou plodností (úhrnnou plodností). Tento rozdíl se označuje jako potenciál zvýšení plodnosti, který by mohl hrát důležitou roli v otázkách nízké plodnosti a možností jejího navýšení (Demografické informační centrum, 2005a). Tento potenciál je v analýze zmíněn a prezentován pouze okrajově na základě šetření *Dialog – Population Policy Acceptance Study* a HFD.

V šetření *Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning* je ideální, chtěný a reálný počet dětí zastoupen následujícími otázkami (z české verze dotazníku), které byly tedy využity pro analýzu v této práci:

Ideální počet dětí:

Jaký je podle Vás obecně ideální počet dětí v rodině?

Chtěný počet dětí:

A co se týče Vás osobně, jaký je ideální počet dětí, které jste chtěl(a) nebo byste chtěl(a) mít?

Reálný počet dětí:

²⁰ Nejedná se o strukturu v pravém slova smyslu, protože respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti, součet podílů respondentů u jednotlivých příčin tedy není roven 100%.

Máte děti? Pokud ano, kolik?

Respondenti mohli v případě otázek na *ipd* a *chpd* odpovědět buď číslovkou: 0 (žádné) až 6; více než 6 nebo byla k dispozici odpověď: „*Neexistuje ideální počet, závisí to na okolnostech.*“ či předem nenabízená odpověď „*Neví, bez odpovědi.*“ V analýze byly využity všechny výše zmíněné odpovědi, byla však vytvořena nová kategorie pro počet dětí více než 4, která sloučila odpovědi 5; 6 a více než 6 (dětí). Bylo tak provedeno z důvodu nízkého počtu respondentů, jejichž *ipd* či *chpd* by byl více než 4 děti. Na otázku na *rpd* odpovídali respondenti číslovkou 0 (žádné) až 10 a více dětí či předem nenabízenou odpovědí „*Neví, bez odpovědi.*“ Tato odpověď však nebyla do analýzy zahrnuta z důvodu zanedbatelného počtu respondentů, který tuto odpověď zvolil.

Do analýzy byli zahrnuti respondenti bez ohledu na počet jejich dětí a bez ohledu na to, jaký v šetření uvedli *ipd* či *chpd*. Vzhledem k tématu diplomové práce je však kladen důraz na respondenty, kteří v šetření uvedli, že považují za ideál zůstat bezdětný či si přejí svou vlastní bezdětnost (*ipd* a *chpd* je roven nule). Za Českou republiku se šetření zúčastnilo 1041 respondentů, v Německu se zapojilo 1534 respondentů a v Rakousku 1046 dotazovaných.

Ideální, chtěný a reálný počet dětí je analyzován v závislosti na pohlaví a věku respondenta. Z tohoto důvodu byly do jednoduché deskriptivní analýzy kromě zkoumaných proměnných (*ipd*, *chpd*, *rpd*) zapojeny demografické znaky pohlaví a věk respondenta. Věk je kategorizován do čtyř věkových skupin: 15 – 24, 25 – 39, 40 – 54, 55+. Výjimku však tvoří reálný počet dětí, který je v této práci zjišťován pouze u věkové skupiny 55+, která již z demografického hlediska ukončila své reprodukční období (myšleno v tomto případě i pro muže). Srovnání *ipd*, *chpd* a *rpd* má u těchto respondentů vyšší vypovídající schopnost.

Je však nutné dodat, že výsledky šetření zkoumající zejména chtěný počet dětí je potřeba brát s rezervou a počítat s tím, že se jedná pouze o hrubý odhad. Děje se tak z několika důvodů. Zprvė chtěný počet dětí potencionálních rodičů je ve výběrových šetřeních ovlivněn společenskou normou, od které je velmi obtížné se odpoutat. Dalším důvodem je skutečnost, že na budoucí reprodukční chování jedinců může působit efekt změny, náhody atd. (Hašková, 2010). Problematické je také zjišťovat chtěný počet dětí u mladších generací. Autoři Bagusat a Rupp totiž ve své studii zmiňují, že stanovisko mladých respondentů (cca do 25 let) není ještě ustálené, protože např. realizace podmínek pro rodičovství, jako je materiální zajištění, stabilita partnerství atd. se posouvá stále do vyššího věku (Bagusat, Rupp, 2009). Ukazuje se, že u mladých respondentů je chtěný počet dětí spíše nadhodnocen a se zvyšujícím se věkem se snižuje v souvislosti s ne/naplňováním výše zmíněných podmínek pro založení rodiny, změnou priorit atd. Naopak reprodukční plány (*chpd*) starších respondentů se relativně shodují s jejich následným reprodukčním chováním (*rpd*), což se dá mimo jiné vysvětlit tím, že starší lidé plánují rodičovství většinou v krátkodobém horizontu (Hašková, 2010).

V tomto ohledu je méně problematický ukazatel ideálního počtu dětí, který výše zmíněnými vlivy není tolik zasazen. Pro plánování např. rodinné politiky má však větší vypovídající schopnost chtěný počet dětí, který více odráží reálné potřeby potencionálních rodičů.

Nabízí se tak zjišťovat krátkodobé reprodukční plány (*chpd*) v horizontu několika let a zároveň zjišťovat míru jistoty ohledně naplnění těchto plánů. Bude se zde však projevovat rozdíl mezi respondenty v závislosti na různých sociodemografických charakteristikách např. na úrovni vzdělání. Krátkodobé reprodukční plány vzdělanějších respondentů budou stabilnější než respondentů se vzděláním nižším (Hašková, 2010).

V každém případě lze ukazatel chtěného, ale také ideálního počtu dětí brát za jakousi základní informaci o postojích společnosti k rodičovství (Bagusat, Rupp, 2009). Je ovšem potřeba počítat s tím, že tyto ukazatele zpravidla skutečné reprodukční chování mírně nadhodnocují (Hašková, 2010). Tuto skutečnost dokazuje především rozdíl mezi *chpd* a realizovanou plodností prezentovaný v podkapitole *Ideální, chtěný, reálný počet dětí v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku zejména na základě mezinárodního šetření Eurobarometer*.

V podkapitole věnované analýze *ipd*, *chpd* a *rpđ* je nejprve prezentován graf č. 41 srovnávající *chpd* a realizovanou (úhrnnou plodnost) ve všech třech sledovaných státech, poté grafy (č. 42 – 47) představující srovnání *ipd*, *chpd* a *rpđ* u respondentů ve věku 55+. Dále jsou uvedeny grafy (č. 48 – 51) zobrazující ideální a chtěné počty dětí podle pohlaví a věku respondenta. Závěr podkapitoly je věnován přehledovým tabulkám (č. 05a,b,c a 06a,b,c), ve kterých jsou data za *ipd* a *chpd* tříděna zároveň dle pohlaví a věku respondenta.

2.3.5. Analýza postojů k rodičovství, resp. k bezdětnosti

Pro analýzu zkoumající postoje české, německé²¹ a rakouské společnosti k rodičovství, resp. bezdětnosti, která je uvedena taktéž v rámci sedmé kapitoly *Bezdětnost jako alternativní norma ve společnosti?*, je zdrojem dat mezinárodní šetření *European Values Study* (EVS) (viz 2.2.4. *Mezinárodní šetření European Values Study*), konkrétně jeho 4. vlna z roku 2008. Cílem této analýzy je jednak zmapovat sociodemografické charakteristiky, které mohou ovlivňovat postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti a také přispět k zodpovězení otázky, zda lze bezdětnost považovat za alternativní normu ve společnosti. Hypotéza uvedená v úvodu práce předpokládá, že postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti je ovlivňován sociodemografickými charakteristikami, jako je pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a příjem, konkrétně že konzervativnější postoj k rodičovství²² mají ženy více než muži, starší lidé, alespoň jednou ženatí/vdaní lidé (ženatí/vdané, rozvedení, ovdovělí), dále pak lidé s nižším vzděláním a z menších obcí a také lidé s nižším příjmem. Také se předpokládá, že nejvíce ovlivňujícími sociodemografickými charakteristikami jsou rodinný stav a věk a vlivy dalších výše zmiňovaných charakteristik již nejsou tak podstatné.

Do analýzy byli zahrnuti respondenti bez ohledu na počet jejich dětí, za Českou republiku se šetření zúčastnilo 1821 dotazovaných, v NSR se zapojilo 1071, v NDR 1004 a v Rakousku 1510 respondentů. V analýze byly zkoumány vztahy mezi následujícími sociodemografickými

²¹Data z EVS umožňují zkoumat postoje odděleně pro NSR a NDR.

²²Konzervativním postojem k rodičovství se rozumí pozitivní přístup k rodičovství, který zakládání rodin staví na nejvyšší příčky hodnotového žebříčku.

charakteristikami a proměnnými (výroky), které se nějakým způsobem problematiky bezdětnosti dotýkají:

Proměnné (sociodemografické charakteristiky):

- **Pohlaví** (muž, žena)
- **Věk** (pro potřeby analýzy kategorizován dle ročníku narození do pěti věkových skupin: 1910 – 1930; 1931 – 1950; 1951 – 1965; 1966 – 1980; 1981 – 1990)
- **Rodinný stav** (ženatý/vdaná, ovdovělý/á, rozvedený/á, svobodný/á)
- **Vzdělání** (pro potřeby analýzy kategorizováno dle nejvyššího stupně dosaženého vzdělání do pěti kategorií: žádné nebo neúplné základní vzdělání, základní vzdělání, nižší střední vzdělání, vyšší střední vzdělání, vysokoškolské vzdělání)
- **Velikost obce** (pro potřeby analýzy kategorizována do pěti kategorií: 5000 a méně obyv., 5 001 – 20 000 obyv., 20 001 – 50 000 obyv., 50 001 – 100 000 obyv. a 100 001 a více obyv.)
- **Příjem** (veškerý měsíční příjem za celou domácnost, pro potřeby analýzy kategorizován pro ČR do pěti kategorií: 13 000 a méně Kč, 13 001 – 26 000 Kč, 26 001 – 39 000 Kč, 39 001 – 65 000 Kč, 65 001 Kč a více; pro SRN kategorizován do čtyř kategorií: 1000€ a méně, 1001 – 2000€, 2001 – 3000€, 3001€ a více a pro Rakousko také do čtyř kategorií: 300€ a méně, 301 – 1000€, 1001 – 2000€, 2001€ a více)

Proměnné (výroky) z české verze dotazníku:

- **A: *Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité: práce, rodina, přátelé a známí, volný čas, politika, náboženství.***
Možné odpovědi: *velmi důležitá; dosti důležitá; ne příliš důležitá; vůbec nedůležitá; neví* (předem nenabízeno).
Analyzována pouze proměnná „rodina“.
- **B: *Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.***
Seznam věcí: *věrnost; přiměřený příjem; stejný sociální původ; společné náboženské přesvědčení; dobré bydlení; shoda názorů na politiku; oddělené bydlení od rodičů partnera/partnerky; dobré sexuální soužití; sdílení domácích prací; děti; ochota diskutovat o problémech, které mezi manželi vyvstávají; mít nějaký čas pro své vlastní přátele a pro své vlastní koníčky/činnosti*
Možné odpovědi: *velmi důležitá; spíše důležitá; ne příliš důležitá; neví* (předem nenabízeno).
Analyzována pouze proměnná „dětí“.
- **C: *Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?***
Možné odpovědi: *potřebuje děti; není to nutné; neví* (předem nenabízeno).
- **D: *Co si myslíte o následujících výrocih? Souhlasíte s nimi nebo nesouhlasíte?***
Výroky:

Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.

Manželství nebo dlouhodobý stálý vztah je předpokladem štěstí.

Homosexuální a lesbické páry by měly mít možnost adoptovat děti.

Je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni.

Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.

Lidé by se měli sami rozhodovat, zdali mít děti nebo ne.

Když je rodič vážně nemocen nebo je křehkého zdraví, je především povinností jeho dospělého dítěte postarat se o něj.

Možné odpovědi: **rozhodně souhlasím; souhlasím; ani souhlas ani nesouhlas; nesouhlasím; rozhodně nesouhlasím; neví** (předem nenabízeno).

Analyzovány pouze výroky:

D1: Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.**D2: Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.**

- **E:** Lidé hovoří o měnících se rolích dnešních mužů a žen. Pro každý z následujících výroků, které Vám přečtu, mi řekněte, nakolik s ním souhlasíte.

Výroky:

Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.

Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.

Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.

Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.

Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.

Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.

Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.

Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.

Možné odpovědi: **rozhodně souhlasím; souhlasím; nesouhlasím; rozhodně nesouhlasím; neví** (předem nenabízeno).

Analyzován pouze výrok: **Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.**

Pouze u výroků C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“) byla ponechána kategorie odpovědi „neví“. U ostatních výroků byli respondenti, kteří zvolili tuto odpověď, vyřazeni. Bylo tak provedeno na základě analýzy četnosti odpovědi „neví“ u jednotlivých států (viz tabulka č. 52 v přílohách), která ukázala, že počty respondentů, kteří zvolili tuto odpověď, jsou zanedbatelné. Navíc tento krok zlepšil obsazenost kontingenční tabulky a umožnil použití koeficientu gamma v případě ordinálních proměnných (viz níže).

K samotné analýze dat je využit statistický a analytický software SPSS. Všechny níže uvedené vzorce v tomto oddílu jsou včetně značení převzaty z manuálu tohoto softwaru. Nejprve je provedena deskriptivní analýza, která má za cíl zjistit základní informace o

sociodemografických charakteristikách respondentů, jako je např. procentuální zastoupení jednotlivých podskupin, ale také prostý počet respondentů či chybějící údaje (tzv. „missing“).

Základem inferenční části analýzy je zaprvé tzv. chí–kvadrát test nezávislosti v kontingenční tabulce nebo–li χ^2 – test dobré shody. Tato základní statistická metoda zkoumá vztah alespoň dvou kategoriálních proměnných a její základní otázkou je, zda existuje mezi danými proměnnými statistická závislost. V analýze této práce se konkrétněji jedná o případný vztah mezi určitým výrokem týkajícím se rodičovství a sociodemografickou charakteristikou respondenta (viz výše). Tento test je založen na porovnávání pozorovaných (skutečných) a očekávaných (teoretických) hodnot – četností zastoupených v jednotlivých kategoriích proměnné. Nulová hypotéza tvrdící, že mezi analyzovanými proměnnými neexistuje závislost (vztah) je posuzována na základě testovací statistiky (kritéria), která je konstruována na základě následujícího vzorce:

$$\chi^2_p = \sum_{ij} (f_{ij} - E_{ij})^2 / E_{ij},$$

kde χ^2_p značí Pearsonův chí–kvadrát test, f_{ij} pozorovanou četnost i –tého řádku a j –tého sloupce, E_{ij} očekávanou četnost i –tého řádku a j –tého sloupce, kterou lze vypočítat následovně:

$$E_{ij} = (r_i c_j) / W,$$

kde r_i jsou řádkové marginální pozorované četnosti ($\sum_{j=1}^C f_{ij}$) a c_j naopak sloupcové marginální pozorované četnosti ($\sum_{i=1}^R f_{ij}$). Písmenem W je označován celkový součet pozorovaných četností ($\sum_{j=1}^C c_j = \sum_{i=1}^R r_i$). Stupně volnosti jsou vypočítány na základě vzorce:

$$df = (R - 1) * (C - 1),$$

kde R značí řádky a C sloupce kontingenční tabulky. Nulová hypotéza (H_0) je zamítána za předpokladu, že vypočtená hodnota testovací statistiky (kritéria) je vyšší než kritická hodnota chí–kvadrát testu na určité hladině statistické významnosti a určitých stupňů volnosti. Obvykle se o ne/zamítnutí H_0 rozhoduje na základě statistické významnosti (signifikance) Pearson chí–kvadrát testu, která musí být nižší než 0,1 ($\alpha = 0,1$), nižší než 0,05 ($\alpha = 0,05$) či nejlépe nižší než 0,01 ($\alpha = 0,01$), abychom mohli zamítnout H_0 (mezi analyzovanými proměnnými neexistuje závislost).

Testování dat pomocí chí–kvadrát testu je spolehlivé za podmínky, že nejvýše 20% očekávaných četností v kontingenční tabulce je menší než 5. Pokud tato podmínka není splněna, nabízí se řešení v podobě sloučení nedostatečně obsazených kategorií proměnné dle logického úsudku (např. „rozhodně souhlasím“ + „souhlasím“). Toto východisko je v práci několikrát využito. V těchto případech je sloučení konkrétních kategorií zmíněno v poznámce pod čarou.

Samotná informace chí–kvadrát testu o ne/existenci vztahu mezi proměnnými není úplná, protože nevypovídá nic o síle případného vztahu. Z tohoto důvodu je statistická významnost každého prokazaného vztahu mezi proměnnými zjišťována především kontingenčním koeficientem (CC), který je vhodný pro více typů dat včetně nominálních, ale také koeficientem gamma (γ), pokud do analýzy vstupují pouze data ordinální. Kontingenční koeficient může nabývat hodnot od 0 do 1, resp. maximální hodnota závisí na počtu řádků a sloupců

v kontingenční tabulce. Tuto maximální hodnotu lze vypočítat následovně:

$$\text{SQRT} = (k-1)/k,$$

kde k je označením pro počet řádků či sloupců v kontingenční tabulce, ve vzorci je použit nižší počet (řádků či sloupců). Hodnoty blíží se k 0 indikují slabý vztah mezi proměnnými a naopak hodnoty koeficientů blíží se k 1, resp. k maximální možné hodnotě koeficientu značí statisticky významnou závislost. Konstrukce kontingenčního koeficientu je následující:

$$\text{CC} = [x_p^2 / (x_p^2 + W)]^{1/2},$$

kde x_p^2 značí Pearsonův chí–kvadrát test (viz výše) a W celkový součet pozorovaných četností ($\sum_{j=1}^C c_j = \sum_{i=1}^R r_i$).

Koeficient gamma využívaný pouze pro ordinální data je založen na porovnávání tzv. konkordancí a diskordancí, nebo-li konkordantních (souhlasných) a diskordantních (nesouhlasných) párů pozorování. Pár je konkordantní, pokud pro teoretické hodnoty pozorování s_{i1} a s_{i2} platí, že $s_{i1} < s_{i2}$ pro naměřené hodnoty pozorování $i_1 < i_2$ a naopak diskordantní je pár pozorování za podmínky, že platí: $s_{i1} > s_{i2}$ pro $i_1 < i_2$. V případě, že počet konkordancí a diskordancí je přibližně stejný, mezi analyzovanými proměnnými není pravděpodobně žádná závislost (Hendl, 2004). Konstrukce koeficientu gamma je následující:

$$\gamma = (P - Q) / (P + Q),$$

kde P značí počet konkordancí a Q počet diskordancí. P a Q lze spočítat na základě následujících vzorců²³:

$$P = \sum_{i=2}^R \sum_{j=2}^C (f_{ij} * \sum_{s_{i1} < s_{i2}} \sum_{i_1 < i_2} * W_{s_{i1} i_1})$$

$$Q = \sum_{i=2}^R \sum_{j=1}^{C-1} (f_{ij} * \sum_{s_{i1} > s_{i2}} \sum_{i_1 < i_2} * W_{s_{i1} i_1}),$$

kde i_1 a i_2 značí pozorování s odlišnou naměřenou hodnotou a s_{i1} a s_{i2} pozorování s odlišnou teoretickou hodnotou. Koeficient gamma může nabývat hodnot od -1 do 1 . Hodnoty blíží se k absolutní hodnotě 1 značí silný vztah mezi proměnnými, zatímco hodnoty koeficientu blíží se k 0 slabý vztah. Záporné hodnoty svědčí o nelinearitě vztahu mezi proměnnými, zatímco kladné hodnoty o vztahu lineárním.

Analýza je zakončena rozbořem adjustovaných standardizovaných reziduí („Adjusted standardized“). Výhodou těchto reziduí je možnost interpretovat statistickou významnost vztahu v každém poli kontingenční tabulky zvlášť, tj. lze zjistit, v jakých kategoriích jednotlivých proměnných se závislost mezi proměnnými nejvíce realizovala. Prostá rezidua jsou vypočítána na základě rozdílu mezi pozorovanými a očekávanými hodnotami v každém poli kontingenční tabulky:

$$R_{ij} = f_{ij} - E_{ij},$$

²³ Vzorce pro výpočet P a Q se nenacházejí v metodickém manuálu SPSS, proto je zdrojem statistická učebnice (Rezanková a kol., 2001).

kde f_{ij} značí pozorovanou četnost i -tého řádku a j -tého sloupce a E_{ij} očekávanou četnost i -tého řádku a j -tého sloupce. Standardizovaná rezidua „...mají konstantní rozptyl a vzniknou dělením reziduí jejich směrodatnou odchylkou, tzn. mají nulovou střední hodnotu a jednotkový rozptyl“. (Hošková, undate). Jejich výpočet je následující:

$$SR_{ij} = R_{ij}/\sqrt{E_{ij}}.$$

Konečně adjustovaná standardizovaná rezidua jsou zkonstruována následovně:

$$ASR_{ij} = R_{ij}/[\sqrt{E_{ij}(1 - r_i/W)*(1 - c_j/W)}],$$

kde r_i jsou řádkové marginální pozorované četnosti a c_j naopak sloupcové marginální pozorované četnosti, W značí celkový součet pozorovaných četností. V analýze jsou hodnoty reziduí vyšší než 1,96 značeny „+“ (5%-ní hladina významnosti), vyšší než 2,58 „++“ (1%-ní hladina významnosti) a pokud jsou hodnoty reziduí vyšší než 3,29, jsou značeny „+++“ (0,1%-ní hladina významnosti). Kladné hodnoty od záporných jsou rozlišeny barevně.

V sedmé kapitole jsou spíše pro ilustraci uvedeny vždy pouze dva výstupy z kontingenčních tabulek pro každou zemi, a to prostřednictvím grafů. Záměrně jsou vybrány ty kontingenční tabulky, ve kterých patří závislosti mezi sociodemografickými charakteristikami a výroky k těm statisticky nejvýznamnějším. Hodnoty všech kontingenčních koeficientů nebo koeficientů gamma (popř. konstatování neprokázání vztahu mezi proměnnými) jsou však znázorněny ve dvou přehledových tabulkách pro každou zemi.

Ve druhé části inferenční analýzy je využita binární logistická regrese. Jejím cílem je rovněž jako u předcházející analýzy zmapovat sociodemografické charakteristiky, které mohou ovlivňovat postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti a tento vliv číselně vyjádřit. Hypotézy jsou shodné jako u předcházející analýzy, tedy postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti, je ovlivňován sociodemografickými charakteristikami, jako je pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a příjem, konkrétně že konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství a spíše pozitivní odpovědi na výroky týkající se rodičovství (uvedené výše na straně 41, 42) mají ženy více než muži, starší lidé, alespoň jednou ženatí/vdaní lidé (ženatí/vdané, rozvedení, ovdovělí), dále pak lidé s nižším vzděláním a z menších obcí a také lidé s nižším příjmem.

Cílem logistické regrese „...je nalézt co nejlepší, nejúspornější a současně věcně smysluplný model, který popíše vztah mezi závislou (vysvětlovanou, predikovanou) proměnnou a skupinou nezávislých (vysvětlujících, predikujících) proměnných.“ (Řeháková, 2005). Závislou proměnnou je v této analýze kategoriální dichotomická proměnná – pozitivní vs. negativní odpověď na daný výrok týkající se rodičovství, resp. bezdětnosti (výroky A, B, C uvedené na str. 41), popř. souhlas vs. nesouhlas s daným výrokiem (výroky D1, D2, E uvedené na str. 41, 42). V případě výroku A byly sloučeny kategorie odpovědi *velmi důležitá* a *dosti důležitá* a vznikla nová kategorie odpovědi „důležitá“ a dále byly sloučeny kategorie *ne příliš důležitá* a *vůbec nedůležitá* a vznikla nová kategorie odpovědi „nedůležitá“. U výroku B vznikly taktéž nové kategorie odpovědi „důležitá“ (sloučením kategorií *velmi důležitá* a *spíše důležitá*) vs. „nedůležitá“ (= kategorie *ne příliš důležitá*). Výrok C již dvě dichotomické kategorie odpovědi má v šetření (*potřebuje děti vs. není to nutné*). V případě výroků D1, D2, E byly vytvořeny nové

kategorie odpovědí „souhlasím“ (sloučeny kategorie *rozhodně souhlasím* a *souhlasím*) vs. „nesouhlasím“ (sloučeny kategorie *rozhodně nesouhlasím* a *nesouhlasím*). Nezávislými proměnnými jsou sociodemografické charakteristiky využité i v předcházející analýze, tedy pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a příjem respondenta, přičemž kategorie sociodemografických charakteristik jsou taktéž shodné jako v analýze chí–kvadrát testu nezávislosti v kontingenční tabulce.

K samotné analýze dat je opět využit software SPSS. Výsledky binární logistické regrese jsou v práci prezentovány prostřednictvím ukazatele $exp(B)$, který se nazývá poměr šancí nebo také poměr rizik (*odds ratios*) a který „udává násobek, o který se změní šance, jestliže hodnota nezávislé proměnné se změní o jednotku a hodnoty ostatních nezávislých proměnných se nezmění“ (Řeháková, 2000).

Hodnoty poměrů šancí jsou získávány pro každou kategorii nezávisle proměnné (sociodemografické charakteristiky) a jsou porovnávány s hodnotou 1, která náleží referenční skupině. Pokud ukazatel $exp(B)$ dosahuje hodnoty nižší než 1, pak daná kategorie sociodemografické charakteristiky má nižší pravděpodobnost určitého jevu (v tomto případě pravděpodobnost negativní odpovědi na daný výrok) než referenční kategorie dané sociodemografické charakteristiky. Naopak pokud ukazatel $exp(B)$ dosahuje hodnoty vyšší než 1, pak pravděpodobnost negativní odpovědi určité kategorie sociodemografické charakteristiky je vyšší než u kategorie referenční skupiny. Hodnoty poměrů šancí $exp(B)$ jsou signifikantní v případě, že v intervalu spolehlivosti (*CI*), který je vymezen dolní a horní hranicí, neleží hodnota 1.

Referenčními kategoriemi jsou zvoleny ty, které dosahují nejvyšší četnosti (viz oddíl 7.2.1 *Deskriptivní statistika datového souboru (sociodemografických charakteristik respondentů)*). V případě sociodemografické charakteristiky pohlaví je to žena pro všechny sledované země, u ročníku narození jsou to respondenti narození v letech 1931 – 1950 v případě ČR a respondenti generací 1951 – 1965 v případě SRN a AUT, dále ženatí/vdané respondenti/ky u sociodemografické charakteristiky rodinný stav v případě všech sledovaných států, poté respondenti s nižším středním vzděláním (ČR, SRN) či se základním vzděláním (AUT) u sociodemografické charakteristiky vzdělání, dále pak respondenti žijící v obcích do 5000 obyvatel (ČR, AUT) či respondenti pocházející z obcí s 5001 – 20 000 obyvateli (SRN) v případě sociodemografické charakteristiky velikost obce a nakonec respondenti s příjmem 13 001 – 26 000 Kč (ČR), či s 1001 – 2000€ (SRN), či s příjmem 301 – 1000€ (AUT) u sociodemografické charakteristiky příjem.

V sedmé kapitole jsou prezentovány vždy dvě přehledové tabulky s hodnotami poměru šancí pro každou zemi, přičemž blíže analyzovány jsou sociodemografické charakteristiky, u kterých se nacházejí alespoň dvě statisticky významné hodnoty poměru šancí (výjimku tvoří sociodemografická charakteristika pohlaví, která má ze své podstaty pouze dvě kategorie: muži/ženy, z nichž žena je referenční kategorií).

Kapitola 3

Základní terminologie, klasifikace bezdětnosti

Termínem bezdětnost²⁴ se z demografického hlediska rozumí stav, ve kterém žena během svého reprodukčního období neporodila žádné živě narozené dítě.²⁵ Toto chápání pojmu bezdětnosti je čistě biologické. Ovšem bezdětnost může být chápána i sociálně. Sociální bezdětnost nastává tehdy, když se žena nestane rodičem ať už porozením vlastního dítěte či se nestane rodičem (pěstounem) dítěte bez biologické vazby k tomuto rodiči (Hašková, 2010).²⁶ Odlišné chápání bezdětnosti se používá také při výzkumu struktury domácností, kdy se pojmem bezdětnost rozumí ta situace, kdy v domácnosti (již) nejsou závislé děti. V tomto smyslu je bezdětnost vztahována i na muže (Juříčková, 2005).

V této práci se bezdětnost přiklání k prvnímu výkladu, tedy výkladu, který zkoumá biologickou reprodukci populace. Důvodem je mimo jiné dostupnost těch statistických dat, která jsou téměř výhradně spojena s biologickou bezdětností žen.

Bezdětnost je vymezena negativně (jako opak dětnosti) a přirozeně tak může navodit pocit jakési neúplnosti. Tento problém řeší v anglickém jazyce termín *childfree*, který nenavozuje něco negativního. Podobný termín v češtině či němčině však neexistuje, což vychází z kultury, která mateřství chápe jako samozřejmost. V německé literatuře se ovšem anglický výraz *childfree* poměrně hojně vyskytuje.

Bezdětnost je možné klasifikovat několika způsoby. První z nich je rozlišení na konečnou (celoživotní, trvalou) bezdětnost a na bezdětnost, která ještě není ukončená, je pouze dočasná. O konečné bezdětnosti lze hovořit u žen, které již ukončily své reprodukční období a zůstaly bezdětné. Demografie rozumí reprodukčním obdobím ženy věkové období mezi 15 – 49 lety. V této práci je zpracovávána jak konečná, tak dočasná bezdětnost.

Nejrozšířenější klasifikací bezdětnosti je však dělení na dobrovolnou (chtěnou) a nedobrovolnou (nechtěnou) bezdětnost. Podrobněji se této klasifikaci věnují následující podkapitoly. Poměrně značná pozornost je jí věnována mimo jiné proto, že hranice mezi těmito

²⁴ Anglicky *childlessness*, německy *die Kinderlosigkeit*.

²⁵ V České republice je v datech běžné evidence biologické pořadí určeno na základě živě a mrtvě narozených.

²⁶ S. Ruddick zavádí pojem sociální mateřství, ve kterém je matka tou osobou, „...*kteřá vstupuje do aktivního vztahu s dítětem, reaguje na jeho potřeby a zajišťuje jeho ochranu, rozvoj a sociální přijetí, a to na základě osobního rozhodnutí do tohoto vztahu vstoupit*“ (Van Luvenová, 2010). Mateřství je tedy v tomto smyslu sociální konstrukcí a dobrovolně přijatou sociální rolí (Van Luvenová, 2010).

dvěma typy bezdětnosti je velmi nezřetelná, což vede k tomu, že samotný výklad dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti je poměrně složitý. Vzhledem k nejasným definicím obou těchto typů bezdětnosti třídění na dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětnost neumožňují ani statistická data využívaná k analýze bezdětnosti.

3.1. Dobrovolná bezdětnost

Dobrovolně bezdětní jsou ti lidé, kteří se zcela dobrovolně vzdali rodičovství, tedy výchovy dítěte a bezdětnost si vybrali jako svou optimální životní cestu. Aby se bezdětnost mohla označit čistě za dobrovolnou např. ve výběrovém šetření týkajícím se této problematiky, je nutné, aby bylo rozhodnutí pro bezdětnost respondentem zřetelně deklarováno. Tato jasná deklarace dobrovolné bezdětnosti je však především mezi mladými respondenty velmi vzácná a na významu nabývá vcelku přirozeně až se stoupajícím věkem respondenta, což může být např. způsobeno tím, že „...*prodlužování období bezdětnosti může vést ke změně reprodukčních preferencí a plánů*“ (Hašková, 2010). Je zde ovšem otázkou, jestli tyto reprodukční preference a plány byly změněny dobrovolně a zda je tedy možné v tomto případě ještě stále hovořit o dobrovolné bezdětnosti.

Celoživotní bezdětnost je tedy jen velmi zřídka životní strategií, a pokud tomu již tak je, je velmi obtížné deklarovat volbu života bez dětí, protože se tím překračuje stále ještě velmi silná společenská norma rodičovství (Hašková, 2010).

Deklarace bezdětnosti je však vždy jednodušší, je – li deklarována oběma partnery v páru, či pokud se dotýčný pohybuje v určité profesní nebo zájmové skupině, ve které se na bezdětnost nahlíží jako na plnohodnotnou životní cestu, či pokud žije v zemi, ve které již není rodičovství silně zakotvenou normou. Jednodušší deklarace bezdětnosti je také v kolektivech starších lidí, kteří již mají své děti dospělé, a téma dětí není již tak probíráno (Hašková, 2010).

3.2. Nedobrovolná bezdětnost

Nedobrovolnou bezdětností se označuje stav, kdy se bezdětní v určitý moment ve svém životě rozhodli k rodičovství a usilovali o něj, ale z nějakého důvodu zůstali bezdětní (Hašková, 2010). Takovým nejznámějším a jednoznačným důvodem jsou zdravotní problémy muže, ženy či obou, které brání v početí dítěte. V tomto případě se tedy jedná o neplodnost. Dalším důvodem může být neexistence stabilního partnerství, homosexualita (problém zvláště u homosexuálních mužů) atd.

Tato podkapitola se hlouběji zabývá problematikou neplodnosti. Neklade si však za cíl ji detailně přiblížit z medicínského hlediska a popsat možnou léčbu neplodnosti, ale spíše se zabývá tím, jak je neplodnost chápána (definice WHO), jaká je míra neplodnosti ve sledovaných zemích a jaké jsou pro její určení možné zdroje dat. Dalším důvodem zkoumání problematiky neplodnosti je také to, že „*početní odhady neplodných párů jsou významným vodítkem pro odhad chtěné bezdětnosti*“ (Juříčková, 2005).

Neplodnost je dle Světové zdravotnické organizace (WHO) nemocí a je definována jako neschopnost počít dítě během jednoho roku nechráněného pohlavního styku s normální frekvencí. Tato doba jednoho roku je doporučením WHO, ale např. v Nizozemsku je tato doba tři roky. Lze tedy předpokládat, že je zde snahou, aby žena byla oplodněna přirozenou cestou (Kocourková, 2011–12a).

Dle WHO lze dělit neplodnost na několik kategorií:²⁷

- *primární neplodnost* – naprostá absence početí i přes pravidelný nechráněný pohlavní styk po dobu jednoho roku;
- *sekundární neplodnost* – i přes pravidelný nechráněný pohlavní styk po dobu jednoho roku nedošlo k žádnému novému početí poté, co v minulosti k oplodnění došlo;
- *pravidelné spontánní potraty, kojenecká úmrtnost a úmrtnost živě narozených dětí před dosažením pátého roku života*;
- *"neobjasněná neplodnost"* – absence početí způsobená faktory jako je laktace, antikoncepce, snížená sexuální aktivita, nebo z neznámých příčin.

V populaci se také kromě neplodnosti můžeme setkat s tzv. sníženou plodivostí, kdy jeden či oba partneři trpí poruchou, která snižuje pravděpodobnost početí tedy fekundabilitu, avšak k oplodnění dojít může (Juříčková, 2005).

Soudí se, že plodivost neboli fekundita²⁸ populace klesá a přirozeně roste podíl jedinců, kteří jsou neplodní. Někteří odborníci však tvrdí, že roste pouze počet neplodných párů, které vyžadují léčbu neplodnosti, protože se tato léčba a její úspěšnost v poslední době dostává do popředí zájmu. V každém případě skutečná míra neplodnosti v populaci je obtížně odhadnutelná a odhady podílu neplodných párů ve společnosti se tudíž různí. Problémem je totiž nedostatek zjišťovaných statistických dat nebo skutečnost, že vyhodnocování statistických dat primární a sekundární neplodnosti je velmi obtížné.

Dle WHO žije na světě v dnešní době cca 80 mil. párů, které mají problémy s početím. Každoročně přibývají další dva miliony těchto párů a tento počet neustále roste. Podstatně vyšší podíl neplodných párů připadá na vyspělé země světa (Juříčková, 2005). V České republice převažuje názor, že neplodností je v této zemi postiženo cca 10 – 15% párů (Kocourková, 2011 – 12a, Šimůnková, 2011). U dvou zbývajících sledovaných zemí v Německu a Rakousku lze zaznamenat ještě o něco vyšší údaje. Odhaduje se zde, že párů, které mají problém s početím dítěte, je cca 15%, někdy se uvádí až 20% (kiwufertil.de, netdoktor.at).

Jedním z možných zdrojů dat pro úroveň neplodnosti v České republice je Národní registr asistované reprodukce (NRAR), který navazuje na předchozí registr, jenž musel být v roce 1998 kvůli přijetí zákona o ochraně osobních dat ukončen. Tento registr poskytuje data o výchozím zdravotním stavu ženy i muže, o průběhu cyklu, o možných komplikacích při cyklu, o celkovém výsledku atd. Data jsou do registru vkládána jednotlivými centry asistované reprodukce, kterým to ukládá zákon (ÚZIS: NRAR). V roce 2007 se pomocí asistované reprodukce narodilo 3805

²⁷Kategorizace neplodnosti je převzata ze serveru týkajícího se problematiky neplodnosti (<http://www.neplodnost.org/typy-priciny-neplodnosti.html>).

²⁸Plodivost označuje fyziologickou schopnost reprodukce populace a je jakýmsi protikladem k neplodnosti.

děti, což představuje z celkového počtu živě narozených 3,3% (Kocourková, 2010–2011). NRAR však není dostatečným zdrojem dat pro podíl neplodných párů v populaci. AR je totiž až posledním krokem v léčbě neplodnosti a většině neplodným párům pomůže právě některý z předcházejících kroků léčby.

Německým zdrojem dat pro úroveň neplodnosti může být Deutsches IVF Register (DIR), který je obdobou českého NRAR a má tedy také shodnou výše zmíněnou nevýhodu jako NRAR. DIR byl založen v roce 1982 a od roku 1999 je účast v tomto registru pro centra AR ze zákona povinná (oficiální stránky DIR: <http://www.deutsches-ivf-register.de>). DIR každoročně vydává roční zprávu, která je volně dostupná na oficiálních webových stránkách registru. Tato zpráva obsahuje celou řadu informací, kromě počtu cyklů v závislosti na věku ženy, počtu žen, které podstoupily léčbu, a počtu živě narozených dětí v závislosti např. na porodní váze dítěte, také informace o možných komplikacích při cyklech, o centrech AR a mnohé další (DIR, 2011).

V Rakousku se s registrem AR rovněž můžeme setkat, jeho oficiální název je *IVF Register* a spadá pod ministerstvo zdravotnictví (Bundesministerium für Gesundheit). Založen byl v roce 1999 (<http://www.goeg.at/de/Berichte-Service/IVF-Register.html>) a taktéž jako jeho německý ekvivalent, vydává každoročně zprávu, která je opět volně dostupná na webových stránkách ministerstva zdravotnictví. Cílem této zprávy je obdobně jako v Německu informovat o počtu cyklů např. v závislosti na věku ženy, počtu párů, které se podrobily léčbě, počtu živě narozených dětí, o centrech AR atd. (IVF Register, 2011).

Metody léčby neplodnosti jsou již v dnešní době na velmi dobré úrovni. Jejich rozvoj je zapříčiněn novými poznatky i v dalších vědách, jako je genetika, biochemie či fyziologie (Juříčková, 2005). Velký rozvoj zaznamenává především asistovaná reprodukce, která však přináší i negativní důsledek. Vzbuzuje totiž ve společnosti dojem, že „dokáže všechno“, lidé se na ni velmi spoléhají a neváhají tak své rodičovství odkládat do vyššího věku, ve kterém je pravděpodobnost početí dítěte výrazně nižší.

3.3. Dobrovolná či nedobrovolná bezdětnost?

Jak již bylo výše řečeno, hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností není zřetelná a určit podíly obou typů na celkové bezdětnosti je velmi obtížné a někdy dokonce nemožné. „Hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností se rozplývá zejména tam, kde je bezdětnost popisována jako nevolba mezi bezdětností a rodičovstvím.“ (Hašková, 2010). Naopak v médiích může být tato hranice velmi ostrá, a to v případě, kdy je nedobrovolnou bezdětností myšlena pouze neplodnost a dobrovolná bezdětnost je spojována s termíny, jako je sobectví, kariérismus či neschopnost dospěle dozrát. „Dobrovolně bezdětní jsou charakterizováni jako „černí pasažéři“, kteří nechťejí investovat do výchovy dalších generací, ale péči a ekonomickou sílu těchto generací budou ve stáří využívat.“ (Hašková, 2010). Jak však tato podkapitola a také kapitola věnující se příčinám bezdětnosti ukáže, problematika rozdělení bezdětnosti na dobrovolnou a nedobrovolnou je mnohem složitější a ostré definice dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti přestávají mít pevné tvary.

Ve společnosti se obvykle problém zvyšujícího se podílu (dosud) bezdětných mladých lidí označuje termínem odkládání rodičovství²⁹. Otázkou však je, zda by tento koncept jako jediný byl schopen vysvětlit problematiku bezdětnosti. Hana Hašková, autorka knihy *Fenomén bezdětnosti*, se s tímto konceptem jako jediným nespokojuje a na základě analýzy kvalitativního výzkumu bezdětnosti (viz podkapitola *Informační zdroje, literatura*) rozlišuje několik dalších typů bezdětnosti, které se nacházejí na oné pomyslné hranici dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti.

Prvním typem bezdětnosti je již výše zmíněné odkládání rodičovství nebo také tzv. promarněné šance. Jedinec nemá v úmyslu zůstat po celý život bezdětný, ale nenachází ve svém životě vhodný okamžik pro založení rodiny, a tak rodičovství stále odkládá, až zůstane (dočasně) bezdětným (Bagusat, Rupp, 2009). Co se týče založení rodiny, má konkrétní plán, brání mu však různé bariéry, které je většinou schopen jednoznačně pojmenovat. Bezdětnost je u takových jedinců vnímána negativně jako stav, který je nutné změnit (Hašková, 2010). Do této situace se dostávají především vysokoškolsky vzdělaní lidé (např. vysokoškolsky vzdělané ženy v bývalé NSR), kteří chtějí nejdříve uplatnit své vzdělání, pracovat na své kariéře a zajistit si tak pozici na pracovním trhu a teprve poté zakládat rodinu (Bagusat, Rupp, 2009). Dle výše uvedených definic dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti lze tento typ bezdětnosti spíše považovat za bezdětnost nedobrovolnou.

Druhý typ bezdětnosti se projevuje u jedinců, kteří sice k rodičovství spějí, někdy v budoucnu ho očekávají, ale nijak konkrétně ho neplánují. Nemají tedy na rozdíl od lidí, kteří rodičovství odkládají, představu o nějakém vhodném okamžiku k založení rodiny a svou (dočasnou) bezdětnost vnímají pozitivně. H. Hašková také doplňuje, že „*Mezi mladými lidmi dochází k prodlužování období spění k rodičovství, během něhož není bezdětnost nijak problematizována. Normalizace jejich bezdětnosti se děje porovnáním vlastní situace s vrstevníky nebo určitou skupinou vrstevníků, mezi nimiž se pohybují, a týká se především prodlužování období bezdětnosti, i když usnadňuje i volbu bezdětnosti*“ (Hašková, 2010). Tento typ bezdětnosti se svou povahou blíží spíše k bezdětnosti dobrovolné.

Posledním zde uváděným typem bezdětnosti, který se nachází na hranici mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností, je nerozhodnost (dosud) bezdětných jedinců v tom, jestli budou v budoucnu o rodičovství usilovat či ne. „*Patří sem i ti, kteří uvádí de facto jen pozitiva a příležitosti života bez dětí, nikoliv s dětmi, ale v souladu s tím, že bezdětnost volí jen málokdo, nechávají svou budoucnost zahájení rodičovství otevřenou*“ (Hašková, 2010). Jak již bylo uvedeno výše, normalitu rodičovství je obtížné překročit i pro jedince, který by si svou bezdětnost přál. Tento typ bezdětnosti se podle názoru autorky této diplomové práce nachází přímo na pomyslné hranici mezi oběma zmiňovanými typy bezdětnosti.

Tato podkapitola měla ukázat, jak je velmi obtížné určit, zda je dotyčná osoba bezdětná dobrovolně či nedobrovolně. Nejlépe tento problém dokážou rozřešit konkrétní životní příběhy bezdětných mužů a žen.

²⁹ Anglicky postponement.

Kapitola 4

Příčiny, důsledky a možná řešení bezdětnosti

Kapitola s názvem *Příčiny, důsledky a možná řešení bezdětnosti* se věnuje hned několika dimenzím problematiky bezdětnosti. První dimenzí jsou příčiny bezdětnosti, které jsou klasifikovány dvěma způsoby (na základě ne/dobrovolnosti bezdětnosti a strukturální vs. kulturní faktory/příčiny). Další dvě podkapitoly popisují důsledky a možná řešení bezdětnosti, dvě dimenze bezdětnosti, které spolu úzce souvisí. Tyto podkapitoly si ale nekladou za cíl jejich úplný výčet, poukazují však na nejpodstatnější skutečnosti a jevy týkající se této problematiky.

4.1. Příčiny bezdětnosti

První podkapitola pojednává o poměrně složité a komplexní problematice v oblasti bezdětnosti, a sice o jejích příčinách. První oddíl je věnován snaze definovat příčiny dle typu bezdětnosti (ne/dobrovolná, rozhraní mezi těmito dvěma typy). Druhý oddíl rozděluje příčiny bezdětnosti do dvou velkých skupin: na kulturní (hodnotové) a strukturální (ekonomické a sociální) faktory. Je však nutné dodat, že toto dělení je připisováno zejména zemím bývalého východoevropského bloku, v tomto případě tedy ČR a bývalé NDR. V bývalé NSR a Rakousku a obecně v zemích západní Evropy vznikaly v období ekonomického a sociálního klidu nové hodnoty, normy a postoje, zatímco „*v postkomunistických zemích jde o období hlubokých ekonomických a sociálních transformací*“ (Rychtaříková, 2001 in Hašková, 2010).

4.1.1. Příčiny dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti a příčiny bezdětnosti na rozhraní těchto dvou typů

V tomto oddíle jsou analyzovány příčiny bezdětnosti v závislosti na tom, zda se jedná o bezdětnost dobrovolnou, nedobrovolnou, či zda se jedná o bezdětnost, která se nachází na rozhraní předchozích dvou typů. Je již předem jasné, že vzhledem k nemožnosti zřetelného rozlišení bezdětnosti na dobrovolnou a nedobrovolnou mohou některé v tomto oddíle uvedené příčiny vést k polemice, zda opravdu daná příčina spadá pod dotyčný typ bezdětnosti. Tato případná polemika je způsobena také tím, že se tato práce pohybuje spíše na poli teoretickém, „rozřešení“ o dané příčině bychom nejspíše našli až v životních příbězích konkrétních bezdětných mužů či žen.

Kategorizaci příčin dobrovolné bezdětnosti vytvořili např. autoři H. Rost a N. F. Schneider. Využitím faktorové analýzy autorům vznikly čtyři velmi homogenní faktory. Prvním z nich je faktor, týkající se především lidí s vyšším vzděláním, kteří si chtějí udržet svou nezávislost, flexibilitu a životní standard. Druhý faktor označuje osoby, které před založením rodiny dávají přednost své pracovní kariéře. Třetí faktor na rozdíl od předchozích dvou není svárem nějakých osobních cílů a rodičovství, ale jedná se o nedůvěru ve vlastní rodičovské schopnosti.³⁰ Konečně čtvrtým faktorem je orientace na partnerství a je zajímavé, že přednost partnerovi/partnerce před založením rodiny dávají více ženy než muži (Rost, Schneider, 1996).

Odlíšnou klasifikaci příčin dobrovolné bezdětnosti představili autoři Rathus a Nevid, kteří vymezili na základě zkoumání stovek bezdětných párů 13 hlavních příčin dobrovolné bezdětnosti. Oproti té předchozí klasifikaci (od autorů Rosta a Schneidera) je ještě doplněna o ekologické důvody, obavy z přelidnění planety, strach přivést děti do dnešní (nebezpečné) doby a o příležitost pomáhat jiným již narozeným dětem (Juříčková, 2005).

Dalšími příčinami, které mohou vést nejspíše k čistě dobrovolné bezdětnosti, jsou např. potřeba konat v životě vše jinak než rodiče (forma rebelství), emoční nevyzrálost a obava z toho, že dotyčný jedinec nechce zažít pocit, kdyby se jeho dítěti něco stalo (Van Luvenová, 2010). Zajímavým a velmi aktuálním důvodem dobrovolné bezdětnosti může být také obava z rozvodu, který pro většinu párů s dětmi znamená, že se žena – matka stane samoživitelkou a muž „víkendovým“ otcem (Highway, 2010).

Nejrozšířenější příčinou nedobrovolné bezdětnosti je neplodnost popř. snížená plodivost. Neplodnost je nejčastěji zapříčiněná posouváním početí dítěte do vyššího věku, ve kterém je pravděpodobnost oplodnění přirozenou cestou výrazně nižší. Tento fakt potvrzuje výzkum, který byl učiněn v roce 2002 Dunsonem a jeho spolupracovníky s názvem *Changes with age in the level and duration of fertility in the menstrual cycle*. Výzkumu se zúčastnilo 782 evropských párů, které vedly u žen záznamy každodenní bazální teploty společně s registrací pohlavních styků a menstruačního krvácení. „*Ženy byly rozděleny do čtyř věkových skupin a údaje dovolily odhadnout šanci na otěhotnění v jednotlivých dnech cyklu. Ženy věkové skupiny 19 – 26 let (s partnery stejného věku) měly 50% šanci otěhotnění v kterémkoliv cyklu, jestliže souložily v období 2 dny před ovulačním termínem, ve věkové skupině 27 – 34 let tato šance poklesla na 40% a u žen 35 – 39letých byla pak menší než 30%. Autoři učinili závěr, že pravděpodobnost otěhotnění u ženy průběžně klesá od konce jejích dvacátých let.*“ (Scott, 2002). V minulosti totiž panoval názor, že „*věk ženy má jen nepatrný vliv na těhotenství před 35. rokem a pokles plodivosti, počínající už 5 – 10 let dříve, nevyvolával žádné znepokojení*“ (Scott, 2002). Je ovšem skutečností, že věková hranice 35 let především u žen stále figuruje jako věková hranice, se kterou přichází při početí dítěte spousta obtíží. Je to např. riziko mimoděložního těhotenství,

³⁰ Někteří odborníci tvrdí, že důsledkem vzrůstajících požadavků a očekávání, která společnost od rodičů v souvislosti s výchovou dětí vyžaduje, preference dobrovolné bezdětnosti roste (Kocourková, di Corpo, 1998 in Juříčková, 2005). „*Také psychologové dokládají, že lidé nejsou emočně či sociálně zaostalí, ale často starostliví lidé, kteří ke svému rozhodnutí dospěli na základě řady úvah*“ (Juříčková, 2005).

³⁰ Preeklampsie je zjednodušeně řečeno onemocnění placenty (<http://www.neplodnost.org/typy-priciny-neplodnosti.html>).

vysokého krevního tlaku spojeného s tzv. preeklampsii³¹ a těhotenského diabetu (<http://www.neplodnost.org/typy-priciny-neplodnosti.html>).

U mužů věk nehraje v závislosti na pravděpodobnost početí dítěte tak významnou roli, jako je tomu u žen. Některé výzkumy však potvrzují, že ani plodivost u mužů není v závislosti na věku konstantní a vlivem nekvalitních spermií se pravděpodobnost početí po 35. roce života snižuje, či se zvyšuje riziko samovolného potratu nebo vrozených vad u dítěte (Juříčková, 2005).

V minulosti to byla žena, která byla považována za viníka neplodnosti páru. Bylo to hlavně z toho důvodu, že žena byla vždy symbolem plodnosti. V dnešní době jsou to však dle WHO stejnou měrou i muži, kteří se mohou podílet na neplodnosti páru nebo mohou být dokonce její jedinou příčinou.

Odkládání rodičovství však zdaleka není jediným důvodem neplodnosti. Plodivost je totiž ovlivněna mnoha faktory, jako je např. životní prostředí³², zdravotní stav potenciálního rodiče³³, životní styl atd. (Bagusat, Rupp, 2009). Závažným dopadem znečištěného životního prostředí je snížená kvalita spermatu. Dalšími faktory, které mohou negativně ovlivnit kvalitu spermií, jsou stres a různé špatné návyky, jako je konzumace alkoholu, kávy, drog, kouření atd. (<http://www.neplodnost.org/typy-priciny-neplodnosti.html>).

Dalšími příčinami nedobrovolné bezdětnosti, nikoliv však již neplodnosti, jsou nestabilní partnerství či absence vhodného partnera/partnerky, homosexualita (především u mužů) a v některých případech i sociální bariéry a zákony vedoucí k nedobrovolné bezdětnosti. Takovým příkladem je nucená sterilizace romských žen v ČR (Van Luvenová, 2010).

Poslední část tohoto oddílu je věnována analýze příčin bezdětnosti, které jsou dle autorky diplomové práce na hranici dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti. Mezi tyto příčiny patří různé historické události jako např. pád komunismu³⁴, finanční důvody³⁵; absence biologických hodin, mateřského pudu či touhy po dětech³⁶; nevyhovující podmínky pro slučitelnost práce a rodiny (např. nedostatek flexibilních pracovních forem – problém především v ČR, nedostatek zařízení s péčí o děti – problém zejména v bývalé NSR); péče bezdětných o mladší sourozence v dětství či mládí např. v důsledku brzké ztráty rodičů a z toho vyplývající nechuť k péči o vlastní děti; nevyhovující klima v orientační rodině (např. rozvod či dokonce úmrtí rodičů,

³²Kvůli této skutečnosti je neplodnost problémem spíše vyspělých států světa.

³³U ženy jsou zdravotní komplikace, které nejčastěji brání v oplodnění: neprůchodnost vejcovodů, chromozomální a hormonální problémy, problémy s uhnížděním oplodněného vajíčka atd. U mužů je to především: pokles kvality spermatu, chromozomální problémy, autoimunita k vlastním spermiím atd. (<http://www.neplodnost.org/typy-priciny-neplodnosti.html>).

³⁴Pád komunismu v bývalých sovětských státech ovlivnil reprodukční chování těch generací, které v období dospívání nebo ve věku, v němž by měly zakládat rodinu, zažily socioekonomickou a politickou transformaci. Po revoluci tyto lidé využili možností, které se jim nabízely jako např. soukromé podnikání, studium v zahraničí a které nepřály dlouhodobým vztahům a už vůbec ne zakládání rodiny (Hašková, 2010).

³⁵Finanční náročnost při zakládání rodiny je oproti jiným životním fázím velmi vysoká (Rost, Schneider, 1996).

³⁶Koncept biologických hodin nebývá zpochybnován, a to často ani samotnými „dobrovolně“ bezdětnými ženami. Ony samy však většinou hovoří o tom, že biologické hodiny nemají, netikají jim a jsou z tohoto důvodu podle jejich slov „porouchané“ (Hašková, 2010).

zneužívání rodiči – obava bezdětného, aby se ke svým dětem nechoval obdobně atd.); nutná volba mezi partnerstvím a rodičovstvím v případě, kdy partner/ka děti mít nechce. Poslední zde uváděnou příčinou bezdětnosti, která je na hranici ne/dobrovolnosti může být skutečnost, že prodlužování období bezdětnosti může vést k dalšímu odkládání rodičovství, a to z důvodu nedostupnosti vhodných partnerů/partnerek, zvažování dalších bariér rodičovství (např. bytová situace atd.), které jako mladší člověk nebral v úvahu.

Cílem většiny lidí je mít potomky ve „správnou“ dobu, ve „správných“ podmínkách a se „správným“ partnerem. Pokud se tyto podmínky nesejdou, může to být důvod pro dočasnou, ale i celoživotní bezdětnost. *„Bezdětnost bývá popisována jako důsledek mnoha malých i velkých rozhodnutí, okolností, událostí a pocitů, které ve své jednotlivosti nepůsobí nijak fatálně“* (Hašková, 2010).

4.1.2. Kulturní vs. strukturální faktory

Velmi rozšířená klasifikace příčin bezdětnosti je rozdělení na kulturní a strukturální faktory. Jak již bylo výše zmíněno, toto dělení se týká zejména zemí bývalého východoevropského bloku. Prvním vysvětlením bezdětnosti jsou tedy kulturní faktory (hodnotové proměny).³⁷ Tento koncept si klade otázku, zda se jedinec chce stát rodičem, popř. kdy. Růst bezdětnosti je vysvětlován z důvodu šířící se individualizace, potřeby seberealizace a také z důvodu nabídky dříve nedostupných nebo jen obtížně dostupných pracovních, studijních a volnočasových aktivit. Tento výklad se spíše přibližuje k dobrovolné bezdětnosti. Pokud by hodnotové změny opravdu vysvětlovaly růst bezdětnosti a nízké plodnosti, nedal by se v budoucnu očekávat návrat k reprodukčnímu chování v období komunismu (Hašková, 2010).

Druhým vysvětlením bezdětnosti jsou strukturální faktory (strukturální bariéry rodičovství), které lze charakterizovat jako ekonomické a sociální bariéry, tenzi mezi aspiracemi a příležitostmi či jako všeobecnou nejistotu a relativní deprivaci³⁸. V tomto případě se jedná především o otázku, jaké bariéry brání mladým lidem, aby se stali rodiči. Tento výklad implikuje spíše nedobrovolnou bezdětnost v důsledku vnějších podmínek. Na rozdíl od prvního výkladu – kulturních faktorů, mohou být strukturální bariéry rodičovství krátkodobé, tudíž za předpokladu, že lze reprodukční chování a s tím spojený růst bezdětnosti pomocí těchto bariér vysvětlit, lze v budoucnu očekávat návrat k reprodukčnímu chování v období před pádem komunismu (Hašková, 2010).

Odborníci se liší právě v tom, zda se přiklánějí k prvnímu či druhému výkladu růstu bezdětnosti a nízké plodnosti. Zatímco L. Rabušic se přiklání spíše k hodnotovým proměnám, J. Rychtaříková, ale také M. Kučera, L. Fialová, D. Hamplová a S. Vymětalová se kloní k názoru, že za růstem bezdětnosti a nízké plodnosti stojí spíše strukturální bariéry rodičovství jako např. finanční nedostupnost bytů, vzestup životních nákladů po narození dítěte, riziko nezaměstnanosti a nestabilita pracovních míst (Hašková, 2010).

³⁷S tímto výkladem je spojován tzv. opožděný druhý demografický přechod. Jde o to, že se bývalá NDR, ale i ČR znovu geopoliticky připojuje do západní Evropy (Hašková, 2010).

³⁸ V souvislosti s tímto výkladem se někdy hovoří o tzv. demografickém šoku či demografické krizi, kterou přinesla socioekonomická a politická transformace (Hašková, 2010).

Co je však podstatné (a výše zmínění odborníci to potvrzují), je skutečnost, že se tyto dva koncepty vzájemně nemusí vylučovat a že hranice mezi nimi nemusí být tak ostrá. Jednotlivé výklady mohou hrát odlišně důležitou roli také v různém období. „...zatímco v prvních letech socioekonomické a politické transformace mohl významně dominovat vliv strukturálních faktorů na změny plodnosti v určité zemi bývalého východoevropského bloku, spolu s tím, jak se socioekonomická a politická situace v zemi stabilizuje, mohou nabývat na významu naopak faktory kulturní“ (Hašková, 2010).

V posledních letech se odborníci (jako např. J. Kocourková, M. Čermáková, T. Sirovátka a další) přiklánějí k názoru, že vysvětlit nízkou plodnost a vzrůstající bezdětnost jen jedním výkladem nelze a že na tyto dva trendy působí jak faktory kulturní, tak faktory strukturální (Hašková, 2010).

Co se týče výkladu růstu bezdětnosti u samotných bezdětných, lze předpokládat, že populace není homogenní a např. lidé s nižším vzděláním by se spíše přikláněli ke strukturálním faktorům, zatímco lidé s vyšším vzděláním spíše k hodnotovým změnám. Tato skutečnost samozřejmě souvisí s faktem, že lidé s vyšším vzděláním mívají v průměru vyšší příjem.

4.2. Důsledky bezdětnosti

Při analýze bezdětnosti se přirozeně do popředí zájmu dostává otázka týkající se jejich možných důsledků, které mohou negativně působit na celou společnost. Předmětem této podkapitoly jsou pouze negativní důsledky bezdětnosti. Samozřejmě že bezdětnost může mít v některých případech na jedince či dokonce na celou společnost i pozitivní účinky.³⁹ V tomto bodě se problematika případných pozitivních důsledků bezdětnosti ať už na jedince či na společnost prolíná s problematikou možných řešení bezdětnosti, které je věnována další podkapitola.

Celoživotní bezdětnost se stává v současné době rozšířeným fenoménem a naopak atraktivita rodičovství se postupně snižuje. Lidé vyrůstají často jako jedináčci, a tudíž nemají každodenní kontakt s malými dětmi. To je velký rozdíl oproti minulosti, kdy každodenní kontakt s dětmi a péče o ně byly součástí života každého jedince. Problematika dětí jako přirozené součásti života se odsouvá do ústraní. Jedním z důsledků této skutečnosti je další narůstání míry bezdětnosti. „...generace, jež vyrůstají a dospívají v zemích s vysokým podílem celoživotně bezdětných (případně rodin s jedináčky), budou preferovat tyto modely uspořádání soukromého života častěji než generace předchozí“ (Goldstein, Lutz, Testa in Hašková, 2010). Toto platí např. pro bývalé západní Německo či Rakousko, kde hodnoty konečné bezdětnosti patří k těm nejvyšším v Evropě (viz kapitola *Analýza bezdětnosti a plodnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku*).

³⁹ Pozitivní důsledky bezdětnosti se odrážejí v životních příbězích konkrétních bezdětných mužů a žen a ne vždy může být konstatováno, že by jejich bezdětnost měla pozitivní důsledky jen na ně samotné, v některých případech může mít pozitivní dopad i na celou společnost. Jedná se o případy, kdy se bezdětní lidé věnují výchově dětí v rámci své profese, angažují se v různorodých občanských iniciativách atd. (viz Van Luvenová a kol., 2010, Highway a kol., 2010, Hašková, 2010).

Dalším důsledkem bezdětnosti, který svou podstatou vyplývá ze skutečnosti, že se téma dětí dostává do pozadí zájmu, je fakt, že pro bezdětné jedince, kteří nepřijdou do kontaktu s dětmi, může být potenciální kontakt s nimi zvláštní až nepříjemný (Highway, 2010). V důsledku toho již např. v Německu vznikají zóny, které jsou pro děti nevhodné. Jedná se např. o restaurační zařízení či o zóny ve městech, ve kterých se nenachází vhodná infrastruktura pro děti – chybí v nich školní zařízení, hřiště atd. (Bagusat, Rupp, 2009).

Dále z bezdětnosti může plynout osamocené stáří bezdětného jedince. Problémem je nejen to, že je dotčený bezdětný na sklonku života osamocen, zvláště po smrti partnera/partnerky, ale také to, že nemá kontakt s mladými lidmi. Nemůže tak např. cítit to, že když ze světa pomalu odchází, život pokračuje prostřednictvím jeho potomků. Samota bezdětného se však nemusí týkat pouze poslední fáze jeho života. Bezdětnost ho může vést již mnohem dříve k odcizení od jeho přátel a známých, kteří děti mají, a tím pádem vyhledávají přátele nové se stejným zájmem – rodičovstvím (Van Luvenová, 2010).

Bezdětnost může také způsobit ztrátu některých dovedností, schopností, které rodič přirozeně má. Jedná se např. o schopnost mít a uvědomovat si za někoho dalšího zodpovědnost, dokázat skloubit více věcí najednou atd. Faktem také je, že rodičovství může být zdrojem stabilizace partnerského vztahu (Bagusat, Rupp, 2009).

Dalšími již zcela celospolečenskými negativními důsledky bezdětnosti jsou např. zatížení důchodového systému, stále vzrůstající polarizace rodinného a nerodinného prostředí, která může vést k ještě většímu rozevírání nůžek mezi domácnostmi s dětmi a bez nich, kdy situace samoživitelů (většinou žen) je již tak velmi kritická a dokonce děti představují opravdové riziko chudoby i v mnohých úplných rodinách (Bagusat, Rupp, 2009). Autoři Bagusat a Rupp si ve své studii pokládají otázku, zda bude v budoucnu možné rodiny rozdělit na ty, které si budou moci děti z finančního hlediska dovolit, a na ty, které ne.

Obdobně jako se hovoří o přizpůsobování nabídky produktů poptávce stále se zvyšujícího podílu seniorů vlivem stárnutí populace, je zcela na místě hovořit také o přizpůsobování nabídky produktů poptávce stále narůstajícího podílu bezdětných, jejichž potřeby se zcela jistě odlišují od potřeb rodičů. Tato skutečnost by měla zákonitě vést ke snížení nabídky produktů pro rodiče a přirozeně také k jejich zdražování (Bagusat, Rupp, 2009).

4.3. Možná řešení bezdětnosti

Bezdětnost je obvykle vnímána jako celospolečenský problém s mnoha negativními důsledky, a proto je jasným cílem téměř všech řešení tohoto problému její omezení resp. zvýšení úrovně plodnosti. Na možná řešení bezdětnosti lze nahlížet z mnoha úhlů. Např. by se dala rozdělit podle toho, kdo by se o dané řešení měl zasadit a jaké prostředky by měly být pro řešení bezdětnosti využity. Řešení lze také rozdělit na preventivní a na ta, která se již vzniklým problémem bezdětnosti zabývají. Dále by se dalo hovořit o řešeních, která zřetelně hledají východiska z bezdětnosti nedobrovolné. Řešení existují i pro čistě dobrovolnou bezdětnost, ale ta z podstaty věci neplní hlavní cíl, a to zabránění bezdětnosti resp. zvýšení plodnosti.

Tato práce je zaměřena především na první koncept, kdy jsou jednotlivá řešení rozdělena podle svých nositelů.

4.3.1. Stát a jeho rodinná politika

Významným a efektivním nástrojem při řešení bezdětnosti je rodinná politika státu. Ta může do značné míry ovlivnit reprodukční chování populace, a tím i úroveň plodnosti resp. bezdětnosti. Rodinné politiky (RP) států sledovaných v této práci mají společné, ale i odlišné znaky. Německá a rakouská rodinná politika vychází z konzervativního modelu RP, která silně podporuje tradiční rodinu. Všechny tři země (tedy vč. ČR) uplatňují model dlouhé rodičovské dovolené, což také vede k podpoře tradiční rodiny s matkou pečovatelkou a otcem živitelem rodiny. Teprve v posledních letech dochází ve sledovaných státech ke změnám, a to pod vlivem EU a jejích dokumentů – Lisabonské strategie z roku 2000 a Evropy 2020. Cílem prvního z dokumentů je mimo jiné zvýšit zaměstnanost žen, podporovat rovné příležitosti pro muže a ženy na trhu práce, a tím pádem vytvářet vhodné podmínky pro slučitelnost práce a rodiny. Dokument Evropa 2020 pak na Lisabonskou strategii (2000) navazuje s podobnými záměry⁴⁰ (Kocourková, 2011–12b).

V České republice až donedávna platil tzv. třírychlostní systém rodičovské dovolené (RD), kdy si rodiče mohli vybrat mezi dvouletou, tříletou nebo čtyřletou RD. Od 1.1. 2012 je v platnosti systém nový, který umožňuje při čerpání rodičovského příspěvku větší flexibilitu. Rodiče se mohou za jistých podmínek pružněji rozhodnout o délce vyplácení, a tím pádem i o výši rodičovského příspěvku.⁴¹ Novinkou také je, že rodiče neztrácí nárok na rodičovský příspěvek v případě, že umístí své dítě starší dvou let do předškolního zařízení (MPSV ČR: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4>).

V Německu došlo ke zkrácení RD, která nyní trvá 14 měsíců. RD musí čerpat oba rodiče, každý alespoň v délce dvou měsíců a tudíž v maximální délce 12 měsíců. Výše rodičovského příspěvku závisí na předešlém příjmu rodičů⁴² (oficiální stránky BMFSFJ: <http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Service/rechner.did=76746.html>). V Německu byl také přijat plán, který by měl do r. 2013 zajistit jedné třetině dětí do tří let věku místo v předškolním

⁴⁰Lisabonská strategie (2000) je „soubor velice radikálních reforem, které mají za cíl zvýšit ekonomickou výkonnost EU a zvýšit konkurenceschopnost, aniž by byla ohrožena sociální soudržnost“ (Kocourková, 2011–12b). Jeden ze sociálních směrů Lisabonské strategie (2000) se zavazuje zvýšit míru zaměstnanosti na 70% aktivního obyvatelstva. S tím jsou spojené i další cíle jako např. zvýšení zaměstnanosti žen či vytváření vhodných podmínek pro harmonizaci práce a rodiny. Evropa 2020 má podobné cíle, mimo jiné zvýšení míry zaměstnanosti u osob ve věku 20–64 let ze současných 69% na nejméně 75%, a to opět prostřednictvím aktivnějšího zapojení žen i starších pracovníků a větší integrace migrujících pracovníků (Kocourková, 2011–12b).

⁴¹Rodiče mohou vyčerpat částku 220 000 Kč do 4 let věku dítěte. Měsíční částka může být libovolná, avšak její maximální výše je 11 500 Kč. Výši příspěvku je možné měnit jednou za 3 měsíce, což zajišťuje, že vyplácení rodičovského příspěvku může korespondovat s aktuální sociální situací rodiny (MPSV ČR: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4>).

⁴²Pokud dosahuje měsíční příjem hodnoty nižší než 1000 eur, může být finanční kompenzace mzdy až 100% (minimální výše příspěvku je 300 eur). Pokud se měsíční příjem pohybuje v rozmezí 1000–1200 eur, finanční kompenzace mzdy je 67%. V případě měsíčního příjmu, který je vyšší než 1200 eur, může tato kompenzace klesnout na 65%, přičemž maximální výše měsíčního rodičovského příspěvku je 1800 eur (oficiální stránky BMFSFJ: <http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Service/rechner.did=76746.html>).

zařízení (Rani Sharma, Steiner, 2007). Kapacita předškolních zařízení pro takto staré děti je totiž především v bývalé NSR kriticky nevyhovující.⁴³

V Rakousku existují čtyři varianty délky RD, konkrétně: 30+6, 20+4, 15+3 či 12+2 měsíců. Podobně jako v Německu musí čerpat RD oba rodiče, proto jsou výše zmíněné délky RD rozděleny vždy do dvou částí. Výše rodičovského příspěvku může a nemusí být závislá na předchozím příjmu rodičů. U prvních tří variant jde vždy o paušální vyplácení rodičovského příspěvku, tedy je nezávislé na předchozím příjmu. U čtvrté varianty lze také pobírat paušální příspěvek nebo se rodiče mohou rozhodnout, že budou pobírat příspěvek, který bude z 80% kompenzovat jejich předchozí mzdu (maximální výše je však 66 eur denně) (BMWFJ: <http://www.bmwfj.gv.at/Familie/FinanzielleUnterstuetzungen/Kinderbetreuungsgeld/Seiten/default.aspx>).⁴⁴

Dnes je tedy cílem rodinných politik ve všech třech sledovaných zemích (tj. v ČR, Německu a Rakousku) nastavení takových podmínek, které by lidem umožňovaly mít tolik dětí, kolik si přejí mít. Ukazuje se totiž (díky zkušenostem např. ze severní Evropy), že tento cíl posléze vede i ke zvýšení úrovně plodnosti, resp. ke snížení bezdětnosti. Mezi odborníky panuje také názor, že opatření RP by neměla být pouze finančního charakteru⁴⁵, ale měla by zahrnovat i dříve opomíjené oblasti jako např. podmínky pro slučitelnost práce a rodiny atd.⁴⁶ Potvrzuje se také, že „úspěšná je taková rodinná politika, která vytváří dlouhodobě stabilní prostředí pro rodiny s dětmi“, tedy taková, jejíž účinky by nebyly omezeny pouze jedním volebním obdobím (Kocourková, 2007).

⁴³ Předškolní zařízení navštěvovalo v r. 2006 v bývalé NSR jen 7,8% dětí do tří let věku, v bývalé NDR pak 39,8%. V Rakousku je tato hodnota z r. 2005 a vykazuje 10% (Rani Sharma, Steiner, 2007). V České republice navštěvovalo ve školním roce 2004/2005 předškolní zařízení (mateřské školy) 26,4% dětí mladší tří let (Kuchařová a kol., 2007). Podíl dětí do tří let věku, které navštěvují zařízení jeselského typu je velmi nízký, cca 0,5%. Dalo by se tedy říci, že mateřské školy do určité míry nahradily chybějící jesle (Kuchařová, Svobodová, 2006).

⁴⁴ Paušální příspěvky pro jednotlivé varianty délek RD jsou následující: 30+6 měsíců: 14,53 euro/den, 20+4 měsíců: 20,80 euro/den, 15+3 měsíců: 26,60 euro/den a konečně 12+2 měsíců: 33,00 euro/den.

⁴⁵ Např. v ČR byla v 1. pol. 90. let snaha vlády snížit závislost rodin na sociálních dávkách a poskytovat finanční podporu pouze těm, kteří to opravdu potřebují (Kocourková, 2007 in Hašková, 2010).

⁴⁶ Jedním z řešení jsou tzv. family – friendly podniky, které podporují své zaměstnance s malými dětmi tím, že jim vycházejí vstříc, aby zvládali skloubit jak pracovní, tak rodinné povinnosti. Je ovšem opět na státu, aby podniky motivoval se takovými family – friendly podniky stát. Motivací pro ně mohou být např. daňové úlevy v případě, že by splnily určité podmínky ve vytváření family – friendly prostředí v podniku.

4.3.2. Asistovaná reprodukce

Dalším nositelem řešení bezdětnosti je medicína. Ta nabízí řešení pro neplodnost, a sice asistovanou reprodukci. AR lze dělit na dva základní typy: na případ, kdy lze „použít“ gamety rodičů, a na případ, kdy lze neplodnému páru s početím pomoci jen použitím dárcovských gamet⁴⁷. První případ AR je samozřejmě pro neplodné páry přijatelnější a i ve společnosti je hned po biologickém rodičovství, tedy rodičovství bez lékařské pomoci, dobře vnímán (Hašková, 2010).

První dítě se pomocí této metody narodilo v roce 1978 ve Velké Británii, v ČR to bylo v r. 1982 v Brně pod vedením profesora Ladislava Pilky, zakladatele reprodukční medicíny v ČR, (Kačor, Pruša, 2010). V Německu se první dítě touto metodou narodilo také v r. 1982 (<http://de.wikipedia.org/wiki/Retortenbaby>) a i v Rakousku je tento rok rokem prvního narození dítěte pomocí AR (Feichtinger, 2007). V ČR se nachází 27 klinik AR, první z nich byla založená v roce 1995 (Kocourková, 2011 – 12a). V Německu se nachází 124 klinik AR (DIR, 2011) a první klinika byla založena již o 10 let dříve než v ČR, tedy v r. 1985 v Mnichově (<http://de.wikipedia.org/wiki/Retortenbaby>). Konečně v Rakousku se nachází podobný počet klinik AR jako v ČR, a to 28 (IVF Register, 2011). V roce 2007 se pomocí AR narodilo v ČR 3805 dětí, což představuje z celkového počtu živě narozených 3,3% (Kocourková, 2011 – 12a). V Německu v r. 2003 takto narozených cca 20 tis. dětí představuje cca 2% (http://de.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCnstliche_Befruchtung) a v Rakousku v r. 2006 narozených 1568 dětí 2% z celkového počtu živě narozených (Feichtinger, 2007).

Nevýhodou této léčby ovšem je, že je nejen poměrně finančně náročná⁴⁸, ale také velmi fyzicky i psychicky, a to především pro ženu. Celkové úsilí je pro mnohé tak značné, že tuto cestu řešení nakonec vzdají. Studie však ukazují, že pro společnost je nedobrovolná bezdětnost v důsledku neplodnosti „legitimní“ pouze v případě, že se pár podrobí dlouholeté, byť neúspěšné léčbě neplodnosti. Na neplodné páry je tak vytvářen tlak, aby asistovanou reprodukci využili „za každou cenu“ (Hašková, 2010). Dalším problémem je až nezdravé vyzdvihování úspěchů AR např. v médiích. Lidé tak na AR spoléhají i ve vyšším věku, kdy je však již úspěšnost léčby mnohem nižší. Kromě toho AR není schopna pomoci každému neplodnému páru, ať už je v jakémkoliv věku.

⁴⁷ Dárcovské gamety jsou pečlivě vybírány a použity jsou tudíž ty nejkvalitnější.

⁴⁸ Každý cyklus (pokus) v ČR, ať již úspěšný či ne, stojí cca 30 – 50 tis. Kč. Nově (od dubna 2012) hradí pojišťovna čtyři cykly ženám do 39 let ovšem s metodami a léky již zastaralými z doby přijetí zákona o AR z roku 1997. Klienti klinik AR si tudíž ve většině případů připlácí za moderní metody a léky a za každý cyklus tak zaplatí cca 10 – 15 tis. Kč (Kocourková, 2011–12a). V Německu pojišťovny hradí pouze 50% výdajů a stejně jako v ČR tři cykly do věku 40 let u ženy a 50 let u muže. Významný rozdíl oproti ČR však je, že se finanční podpora pojištěnoven vztahuje pouze na páry v manželském svazku (<http://www.kiwufertil.de/kuenstliche-befruchtung-finanzierung.html>). V Rakousku hradí pojišťovny čtyři cykly, a to ve výši 70% z celkových nákladů (ty činí cca 2500 – 3500 eur za cyklus včetně potřebných léků) a stejně jako v Německu do věku 40 let u ženy a 50 let u muže. Finanční podpora se vztahuje nejen na manželské páry, ale také na páry ve stálém partnerství (http://www.netdokter.at/health_center/kinderwunsch/recht_kosten.htm).

4.3.1. Adopce

Dalším možným řešením, které sice nezvyšuje plodnost, ale zabraňuje tzv. sociální bezdětnosti, je adopce. Většinou lidé adoptují dítě z toho důvodu, že tím řeší svou, příp. partnerovu neplodnost. Adopce se v pomyslné hierarchii rodičovství nachází až úplně vespuďu, což bylo např. potvrzeno kvalitativním výzkumem H. Haškové. Je to přirozeně tím, že se tato cesta k rodičovství nejméně podobá ideálu – tedy rodičovství biologickému a genetickému. V minulosti tomu však bylo jinak. V době, kdy AR nebyla na takové úrovni jako dnes, představovala adopce jediné řešení biologické neplodnosti. Je však zajímavé, že dle výzkumu L. Slepíčkové z roku 2007 by čeští respondenti dali přednost právě adopci před AR pomocí dárcovských gamet (Hašková, 2010).

Výhodou adopce může být skutečnost, že lze tímto způsobem pomoci již narozenému dítěti. Někteří také volí adopci z toho důvodu, že AR považují za příliš nepřirozenou. Najdou se i tací, kteří adopci dávají přednost před biologickým rodičovstvím. Důvody mohou být různé, např. obavy z těhotenství a porodu atd. Naopak nevýhodou adopce je nejistý (genetický i sociální) původ dětí, který vede k nejistotě rodičů. (Hašková, 2010).

4.3.2. Ostatní možná řešení

Jednou z institucí, která by také mohla pomoci k řešení bezdětnosti, je škola a v rámci ní rodinná či sexuální výchova. O poklesu plodivosti v závislosti na věku a o důsledcích tohoto jevu by měly být informovány již i děti (přiměřeného věku).

Také samotní jedinci mohou velmi přispět k zabránění vlastní neplodnosti. Řešením je prevence, tedy dodržování zdravého životního stylu, především vyvarování se kouření, velkého množství alkoholu atd.

Poslední zde uvedené východisko z bezdětnosti může řešit nejen bezdětnost nedobrovolnou, ale také bezdětnost čistě dobrovolnou. Nejedná se však o řešení, které by vedlo ke zvýšení plodnosti, ani k zabránění (i sociální) bezdětnosti. Tato celá skupina řešení je do tohoto oddílu zařazena z toho důvodu, aby ukázala možnost východiska, kdy bezdětnost může být v jistém slova smyslu přínosem pro celou společnost, tím že by byla vnímána jako výzva a příležitost být nějak jinak užitečným, např. výchovou cizích dětí v rámci profese atd.⁴⁹ Tuto výzvu samozřejmě může podstoupit nejen žena, ale také muž. „*Důraz je kladen na to, jak a v jakém vztahu jsou děti vychovávány, nikoliv kdo (tj. která konkrétní osoba) je vychovává.*“ (Van Luvenová, 2010).

⁴⁹ Např. profese učitelů, vychovatelů, vedoucích v různých dětských oddílech atd.

Kapitola 5

Analýza plodnosti a bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku

Následující kapitolu diplomové práce analyzující nejprve plodnost a poté bezdětnost v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku lze považovat za klíčovou. Pojednává o bezdětnosti, ale i plodnosti, jelikož vývoj těchto dvou procesů může být v úzkém spojení. Jak již bylo uvedeno a vysvětleno v kapitole týkající se zdrojů dat a metodologie, analýza plodnosti i bezdětnosti je provedena na základě celé řady datových zdrojů, srovnatelnost dat tedy není úplná. Podstatným zdrojem dat je databáze *Human fertility database* zejména v případě ČR, částečně NDR a Rakouska jak v transversálním, tak longitudinálním pojetí, v případě SRN (dále dělené na NSR a NDR) je podstatným zdrojem v transversálním pojetí perinatální statistika a v longitudinálním mikrocensus konaný německým statistickým úřadem v roce 2008.

5.1. Analýza plodnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku

K analýze plodnosti ve sledovaných zemích je využita převážně databáze HFD, dále pak různorodé alternativní datové zdroje uvedené v oddíle *Alternativní datové zdroje nahrazující německou oficiální statistiku v oblasti plodnosti dle biologického pořadí před rokem 2009* v případě SRN (NSR a NDR). Vývoj plodnosti (jak celkové, tak dle pořadí narozeného dítěte) je analyzován jak v transversálním (úhrnná plodnost), tak longitudinálním (konečná plodnost) pojetí. Dále je v rámci analýzy plodnosti prezentován průměrný věk matky při narození prvního dítěte u všech tří sledovaných států.

První graf uvedený v této podkapitole (č. 2) je věnován vývoji úhrnné plodnosti v ČR mezi lety 1950 – 2010, v SRN v období 1956 – 2010, v NSR a NDR mezi lety 1950 – 2010 a v Rakousku v období 1951 – 2010. Z grafu je patrné, že zatímco na našem území v průběhu 50. let 20. stol. dochází již k výraznému poklesu úrovně plodnosti po poválečném babyboomu a k přibližování k hranici prosté reprodukce (1959: 2,13 dítěte na ženu), v ostatních sledovaných zemích poválečný babyboom teprve nabývá na významu. Výjimku tvoří NDR, kde během první poloviny 50. let plodnost klesá, ale poté naopak začíná stoupat a vrcholu poválečného babyboomu nabývá v roce 1965 s hodnotou 2,49 dítěte na ženu. V Rakousku je tímto vrcholem

rok 1963, kdy se hodnota úp vyšplhala na 2,82 dítěte, v bývalé NSR pak rok 1964 (2,55 dítěte na ženu).

Pro období přibližně od poloviny 60. let do konce 70. let jsou na území České republiky charakteristické výrazné výkyvy ve vývoji úrovně plodnosti. Tyto výkyvy jsou způsobené nejprve pouze slibovanými, avšak nerealizovanými propopulačními opatřeními, díky kterým se zvýšila úp na 2,38 dítěte na ženu v r. 1964, a poté již realizovanými propopulačními opatřeními, kdy hodnota úp dosáhla 2,44 dítěte na ženu v roce 1974. Naopak v celém Německu a Rakousku docházelo v tomto období (v NDR pouze do poloviny 70. let) k rapidnímu poklesu úrovně plodnosti po poválečném babyboomu. V NSR tak klesla úroveň úhrnné plodnosti na hodnotu 1,38 v r. 1979, v NDR na 1,54 v r. 1975 a v Rakousku lze zaznamenat hodnotu 1,60 dítěte na ženu z r. 1978. Úroveň úp tak klesla hluboko pod hranici prosté reprodukce. Důvodů tohoto poklesu je několik. Je to jednak změna hodnotové orientace a také ekonomické a sociální bariéry, které mohou bránit rodičovství. V Rakousku byl také rapidní pokles úrovně plodnosti po poválečném babyboomu zapříčiněn rozvojem hormonální antikoncepce, legalizací umělého přerušování těhotenství (UPT) v roce 1975 a také zvyšující se zaměstnaností žen (Kříčková, 2007).

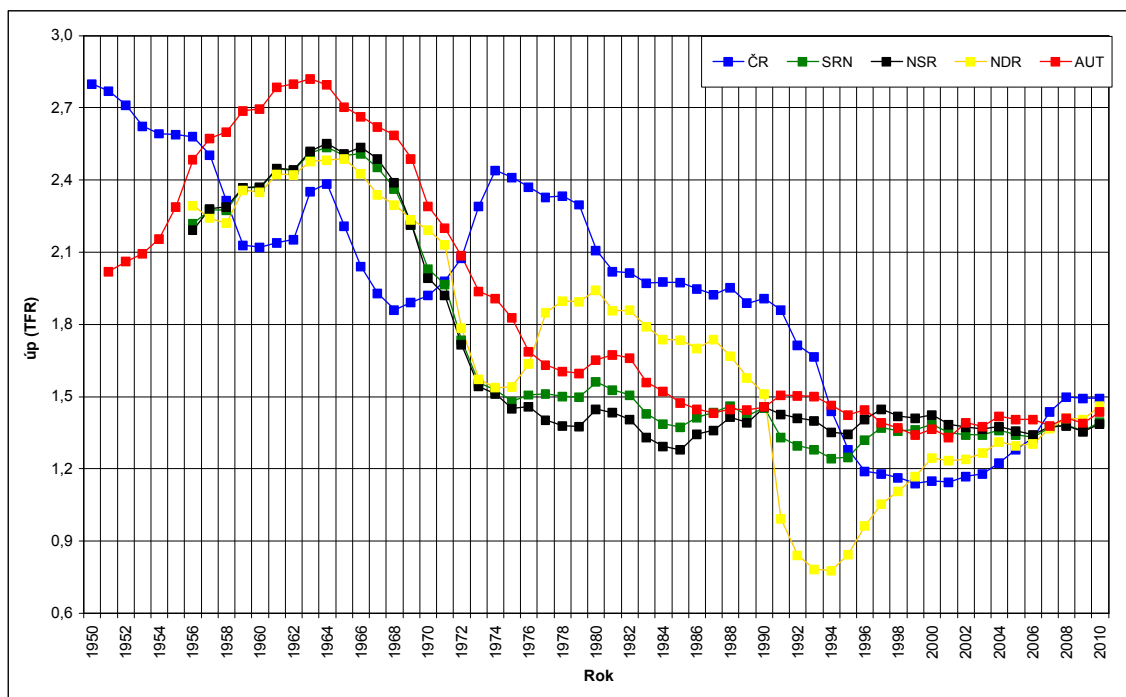
Již přibližně od druhé poloviny 70. let lze sledovat rozdílný vývoj úrovně plodnosti mezi bývalými komunistickými státy (ČR, NDR) a NSR a Rakouskem. Zatímco v NSR a Rakousku lze od počátku 80. let sledovat již jen mírný pokles úrovně plodnosti pouze s nepatrnými výchyly (NSR – 1980: 1,45; 2010: 1,39; AUT – 1980: 1,65; 2010: 1,44), v NDR je po již výše zmiňovaném výrazném poklesu úrovně plodnosti cca mezi lety 1965 – 1975 zřetelný nárůst úp, jenž byl zapříčiněn podporou rodin s dětmi od tehdejší komunistické vlády, podobně jako tomu bylo i v bývalém Československu (StatBA, 2011a). Úroveň úp tak v NDR v r. 1980 dosáhla hodnoty 1,94 dítěte na ženu. Od počátku 80. let se úp začíná jak v ČR, tak v NDR snižovat a po pádu komunismu v průběhu 90. let je již pokles úp velmi strmý a intenzita plodnosti se dostává na nižší úroveň než v NSR a Rakousku. Vůbec nejnižší hodnotu úp během tohoto poklesu lze v ČR zaznamenat v r. 1999, a to 1,13 živě narozeného dítěte na ženu. V NDR po politickém převratu a opětovném sjednocení Německa⁵⁰ klesla hodnota úhrnné plodnosti mezi roky 1990 – 1994 z 1,52 na 0,77 živě narozeného dítěte na ženu, což je minimální hodnota za celé sledované období. Důvody pro tento rapidní pokles úp jsou dle mnohých odborníků jak strukturální, tak kulturní faktory (viz oddíl 4.1.2. *Strukturální vs. kulturní faktory*).

V posledních deseti letech úroveň úp v ČR rostla (děje se tak především z důvodu realizace odložených porodů generací žen narozených v 70. letech), po roce 2010 však začíná opět klesat (2010: 1,49; 2011: 1,42) (ČSÚ, 2012). V bývalé NDR od r. 1994 začíná úp výrazně stoupat, v r. 2010 dosáhla hodnoty 1,46 dítěte na ženu. V bývalé NSR kolísá hodnota úp v posledních deseti letech na úrovni 1,34 – 1,38 dítěte na ženu, hodnota úp z roku 2010 je 1,39, což představuje i hodnotu úp za celé Německo (SRN). Úroveň úp se v Rakousku za posledních deset let pohybuje kolem hodnoty 1,40; v r. 2010 dosahuje 1,44 dítěte na ženu. Z grafu je zřetelné, že za posledních deset let se úroveň úp všech sledovaných států přiblížily.

⁵⁰ Pád Berlínské zdi je datován na 9. 11. 1989 a opětovné sjednocení Německa na 3.10. 1990.

Stabilnější vývoj plodnosti v NSR a Rakousku, který nezaznamenává výraznější výkyvy (kromě poválečného babyboomu), je zapříčiněn tím, že zde lidská reprodukce nebyla ovlivňována žádnými výraznými opatřeními rodinné politiky, respektive výraznou ekonomickou transformací, jako tomu bylo v některých postkomunistických státech. NSR a Rakousko jsou tedy reprezentativními příklady zemí západní Evropy, zatímco ČR a NDR svým vývojem plodnosti patří mezi státy východní Evropy.

Obr. 2 – Úhrnná plodnost (total fertility rate), ČR, 1950 – 2010, SRN, NSR, NDR, 1956 – 2010, AUT, 1951 – 2010

Poznámka: Hodnota úp za ČR za rok 2010 je převzata z ČSÚ.

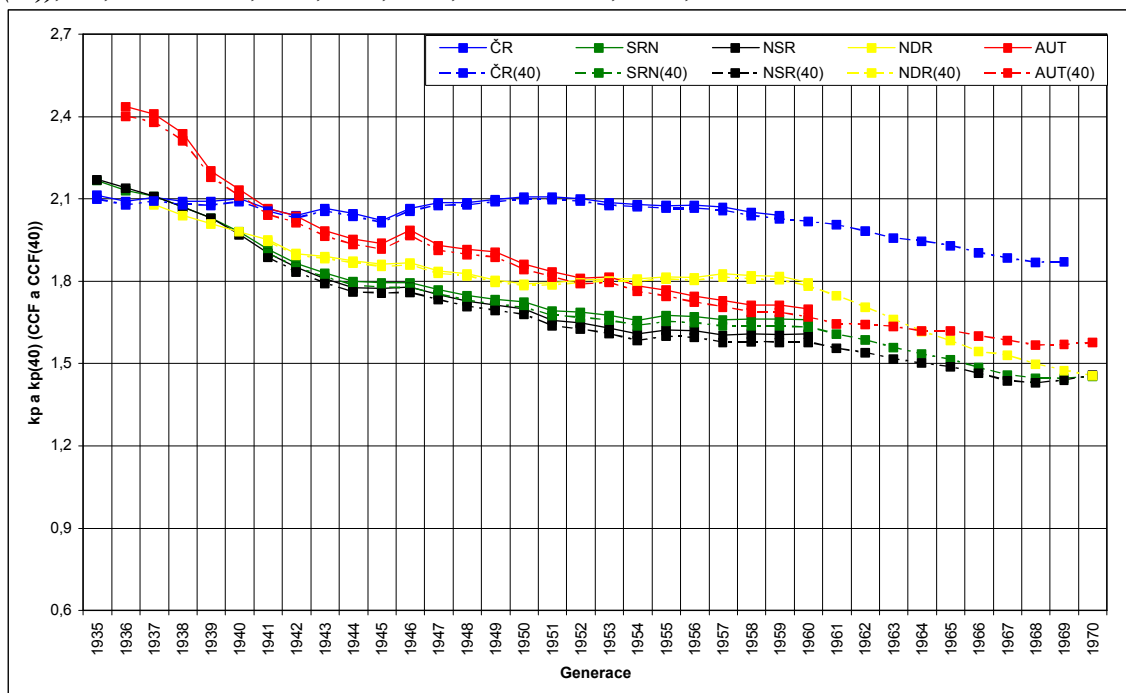
Zdroj: HFD; ČSÚ

Graf č. 3 zobrazuje vývoj konečné plodnosti v ČR generací žen 1935 – 1959, v SRN (dále dělené na NSR a NDR) generací žen 1935 – 1960 (v případě NDR pouze 1937 – 1960) a v Rakousku generací žen 1936 – 1960. Z grafu je zřetelné, že zatímco vývoj kp v ČR je po celé sledované období stabilní a hodnota kp se stále pohybuje kolem hranice prosté reprodukce, na křivkách ostatních sledovaných zemí je viditelný pokles kp, a to především na počátku sledovaného období, kdy ženy narozené ve 30. letech 20. století rodily během poválečného babyboomu ještě okolo dvou dětí. Nejvyšších hodnot kp v tomto období dosahuje Rakousko, generace žen 1936 přivedla na svět v průměru 2,44 dětí, v NSR a NDR jsou hodnoty kp výrazně nižší (1937 – NSR: 2,11; NDR: 2,08). Poté (přibližně od generace žen 1944) konečná plodnost v celé SRN a AUT klesá již mírněji. Pod hranici prosté reprodukce se kp v NSR dostává u generace žen 1938 (2,07), v NDR již u zmiňované generace žen 1937 (2,08), v Rakousku je to generace žen 1941 (2,07). Od generace žen 1943 je úroveň kp nejvyšší v ČR, kp se zde s hodnotou 2,10 u generace žen 1949 dostává opět na hranici prosté reprodukce. Naopak nejnižší úroveň kp je téměř po celé sledované období v bývalé NSR. Zajímavé je také sledovat rozdílný

pokles konečné plodnosti v obou částech Německa. Zatímco v NSR se pokles kp projevil zejména u generací žen 1935 (2,17) až 1943 (1,81) a pak již tempo poklesu zvolnilo (generace 1950: 1,70; generace 1960: 1,60), v bývalé NDR po podobném počátečním vývoji jako v NSR (generace 1937: 2,07; generace 1943: 1,89) pokles plodnosti dokonce u generací 1949 – 1960 stagnoval okolo hodnoty kp 1,80 (StatBA in Pöttsch, 2010).

Graf č. 3 dále nabízí srovnání konečné plodnosti s konečnou plodností do věku 40, která umožňuje odhad úrovně kp do generace žen 1969 v případě ČR a do generace žen 1970 u ostatních sledovaných zemí. Tyto nejmladší ženy neukončily své reprodukční období a matkami se tak stát ještě mohou. Z křivek $CCF(40)$ od generace 1960 je zřetelné, že úroveň plodnosti nadále klesá a v samotném závěru sledovaného období začíná stagnovat. V NSR a Rakousku úroveň $CCF(40)$ dokonce začíná stoupat (NSR – generace 1969: 1,57; generace 1970: 1,58; AUT – generace 1969: 1,44; generace 1970: 1,46). Výjimku tvoří NDR, kde $CCF(40)$ klesá až do konce sledovaného období a odhadovaný pokles je také nejstrmější (generace 1960: 1,80; generace 1970: 1,46).

Obr. 3 – Konečná plodnost (completed cohort fertility), ČR, 1935 – 1959, SRN, NSR, 1935 – 1960, NDR, 1937 – 1960, AUT, 1936 – 1960, a konečná plodnost do věku 40 (completed cohort fertility (40)), ČR, 1935 – 1969, SRN, NSR, NDR, 1941 – 1970, AUT, 1936 – 1970

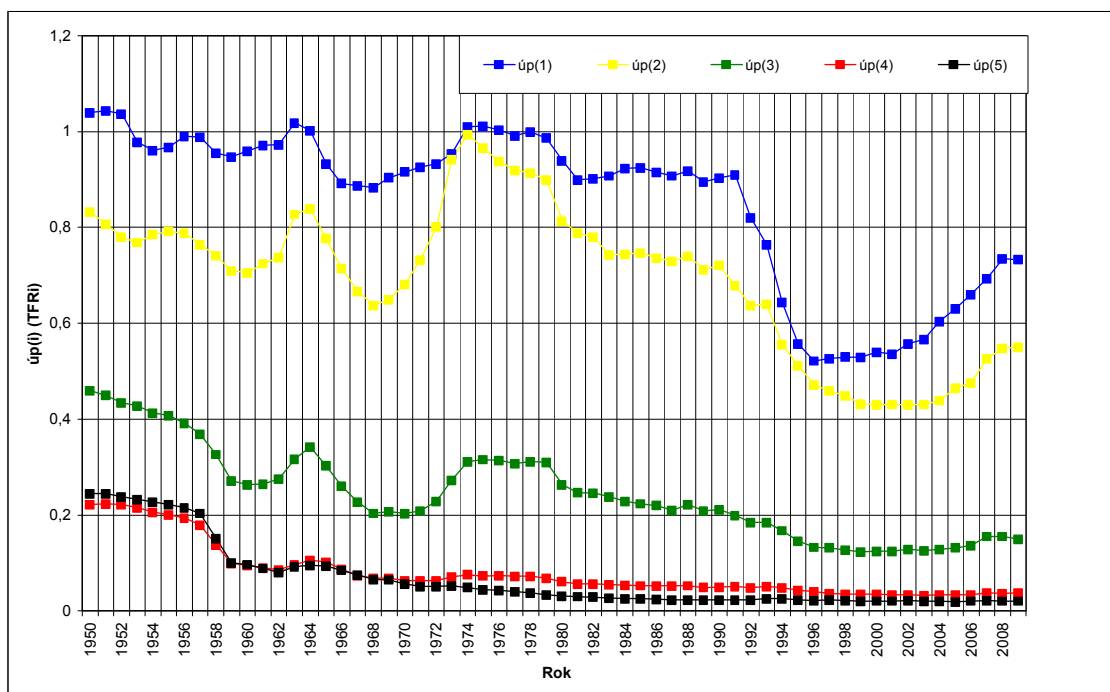
Poznámky: Hodnoty konečné plodnosti (kp) za generace 1935 – 1940 za SRN a NSR a za generace 1937 – 1940 za NDR jsou převzaty ze studie autorky O. Pöttsch, která ve své analýze konečné plodnosti vychází z dat StatBa.

Zdroj: HFD, Pöttsch, 2010

Následující grafy znázorňují úroveň plodnosti dle pořadí narozeného dítěte, a to jak v transversálním, tak longitudinálním pohledu. Graf č. 4 zobrazuje úp dle pořadí (na základě měř plodnosti druhé kategorie) v ČR v období 1950 – 2009. Z grafu je zřetelné, že se rodí nejvíce dětí prvního pořadí a úhrnná plodnost každého dalšího pořadí je již nižší než toho

předcházejícího. Dohromady úhrnná plodnost prvního a druhého pořadí představuje v roce 2009 86% z celkové úhrnné plodnosti, úhrnná plodnost vyšších pořadí je již tedy výrazně nižší. Jak je z porovnání průběhu celkové úp (viz graf č. 2) a průběhů úp dle pořadí patrné, křivky úp dle pořadí vcelku věrohodně kopírují křivku celkové úp. Zřetelnou výjimku tvoří pouze úp nejvyšších pořadí (čtvrté a páté), která již není tak ovlivnitelná takovými vnějšími vlivy, jako jsou propopulační opatření. Dále lze z grafu vypožorovat, že ani rapidní pokles plodnosti v 90. letech nijak zvlášť neovlivnil strukturu plodnosti podle pořadí narozeného dítěte. Stále jednoznačně převažují děti narozené v prvním a druhém pořadí, jen je plodnost těchto pořadí nižší než před rokem 1989, což se promítlo do poklesu celkové úrovně plodnosti (Rychtaříková, 2010 – 11). Úhrnná plodnost dalších pořadí, především čtvrtého a pátého je již trvale velmi nízká.

Obr. 4 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), ČR, 1950 – 2009

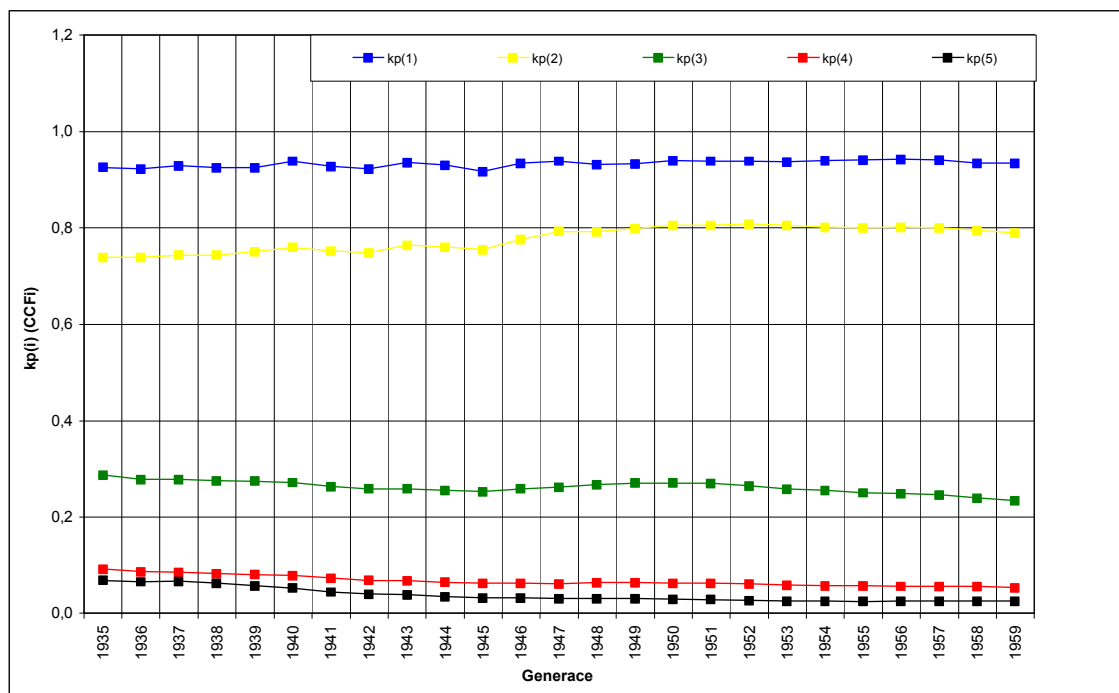

Poznámka: Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte ($úp_i$) vychází z měr plodnosti druhé kategorie.

Zdroj: HFD

Další graf rovněž představuje úroveň plodnosti dle pořadí narozeného dítěte v ČR, tentokrát však z longitudinálního pohledu za generace žen 1935 – 1959. Podobně jako průběh celkové kp, ani křivky kp dle pořadí nezaznamenávají výraznější výkyvy a také zde jako v případě transversálního pohledu platí, že výrazně vyšší je plodnost prvního a druhého pořadí, zatímco plodnost vyšších pořadí, především čtvrtého a pátého je na velmi nízké úrovni.

Obr. 5 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (completed cohort fertility by birth order), ČR, 1935 – 1959

Poznámka: Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (kp_i) vychází z měr plodnosti druhé kategorie.

Zdroj: HFD

Graf č. 6 zobrazuje úp dle pořadí v SRN v letech 2001 – 2010. Z grafu je zřetelné, že se rodí nejvíce dětí prvního pořadí, poté druhého a plodnost dalších pořadí je již velmi nízká. Dohromady úhrnná plodnost prvního a druhého pořadí představuje v roce 2010 téměř 84% z celkové úhrnné plodnosti. Hodnoty v tomto krátkém časovém období jsou velmi stabilní.

Obr. 6 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), SRN, 2001 – 2010

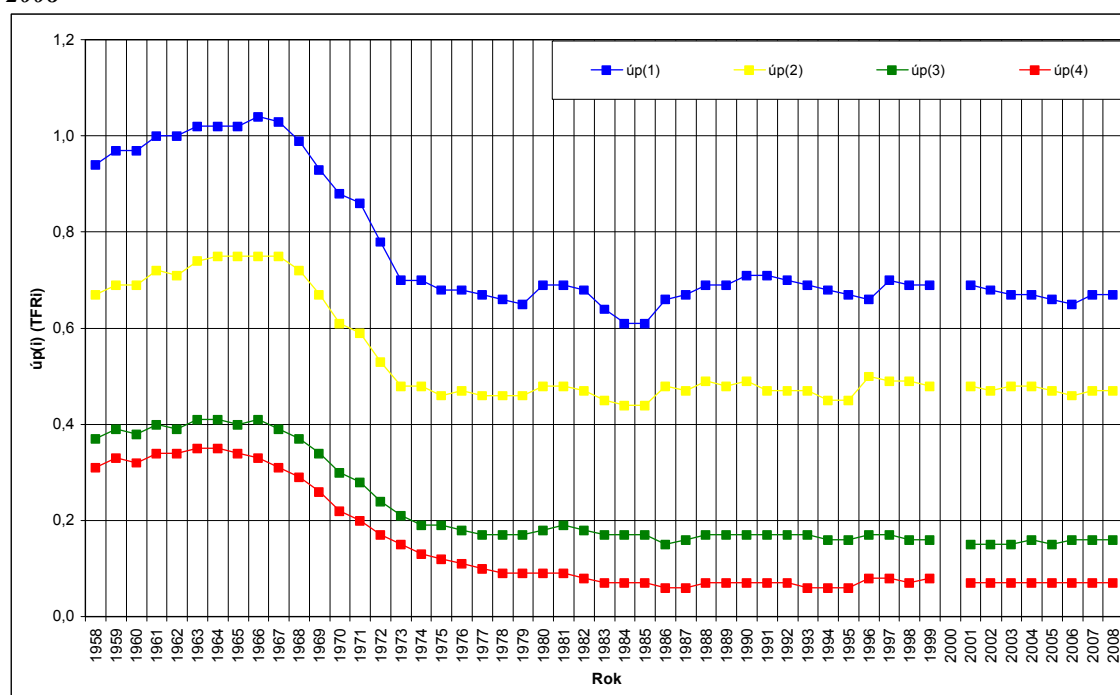

Poznámka: Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte ($úp_i$) vychází z měr plodnosti druhé kategorie.

Zdroj: Kreyenfeld a kol., 2010; StatBa, undate a, b + vlastní výpočty

Následující graf č. 7 se věnuje vývoji úhrnné plodnosti dle pořadí narozeného dítěte v bývalé NSR mezi lety 1958 – 2008 s výjimkou roku 2000. Z průběhu křivek je zřetelné, že vývoj $úp_i$ relativně věrohodně kopíruje křivku celkové $úp$, a to zejména $úp$ prvního a druhého pořadí. Po vrcholu poválečného babyboomu v polovině 60. let nastává pokles plodnosti, který stagnuje na počátku 80. let. Podobně jako v předcházejících případech je po celé sledované období nejvyšší $úp_i$ a plodnost každého dalšího pořadí je již nižší. Dohromady úhrnná plodnost prvního a druhého pořadí činí v roce 2008 téměř 83% z celkové úhrnné plodnosti.

Obr. 7 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NSR, 1958 – 2008

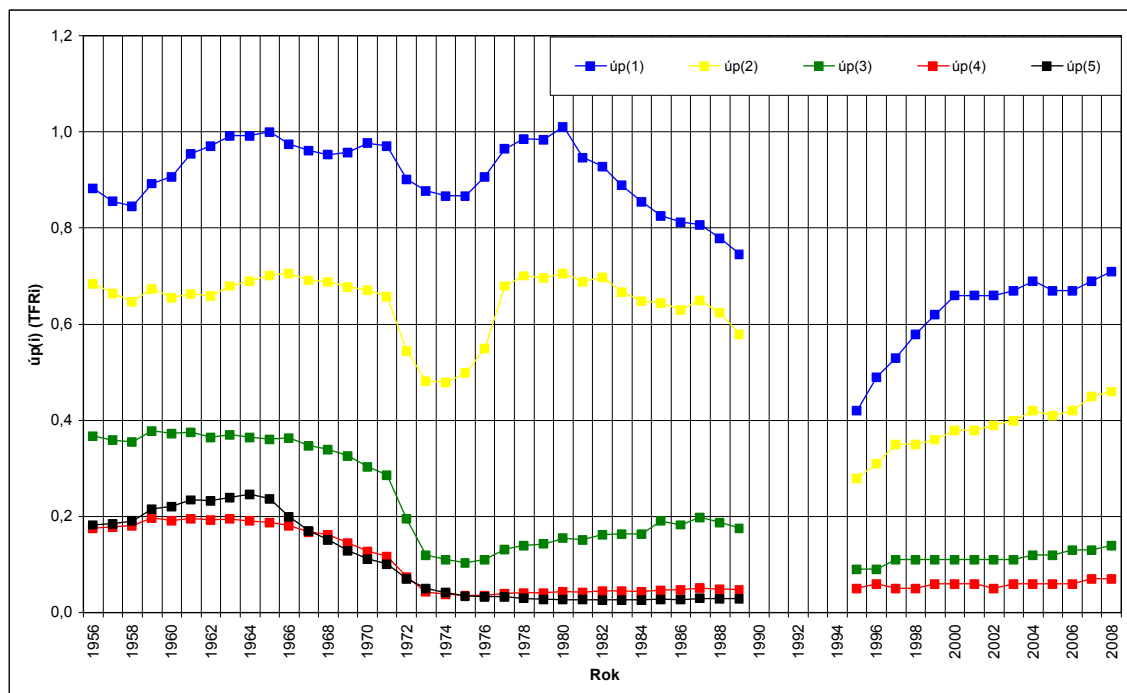

Poznámky: Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte ($ú p_i$) vychází z měř plodnosti druhé kategorie. Data za období 1958 – 1985 jsou převzata ze studie Birg a kol. (1990), za roky 1986 – 1995 ze studie autorky Kreyenfeld (2002), za období 1996 – 1999 ze šetření *Perinatalerhebung* a v letech 2001 – 2008 ze studie autorky Kreyenfeld a kol. (2010). Rok 2000 není uveden, protože v tomto roce jsou k dispozici data pouze za živě narozené děti podle pořadí v nynějším manželství.

Zdroj: Birg a kol. (1990), Kreyenfeld (2002), *Perinatalerhebung* in Luy, Pöttsch, 2010; Kreyenfeld a kol., 2010

Graf č. 8 představuje vývoj úhrnné plodnosti dle pořadí narozeného dítěte v bývalé NDR v období 1956 – 2008 s výjimkou období 1990 – 1994, za které jsou k dispozici pouze data za živě narozené podle pořadí v nynějším manželství. Z grafu není tolik patrné (jako v případě NSR), že by vývoj plodnosti zejména prvního a druhého pořadí kopíroval křivku celkové $ú p$. Z vývoje $ú p_i$ není jasně zřetelný nárůst plodnosti během poválečného babyboomu v polovině 60. let ani výrazný pokles po něm či výkyvy ve vývoji plodnosti způsobené propopulačními opatřeními. Pouze nastíněn je však výrazný pokles plodnosti na počátku 90. let. Obdobně jako v předcházejících případech lze konstatovat, že plodnost prvního a druhého pořadí je nejvyšší, v roce 2008 představuje dohromady téměř 85% z celkové úhrnné plodnosti. Je však zajímavé, že v první polovině 60. let je úroveň plodnosti pátého pořadí vyšší než čtvrtého.

Obr. 8 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NDR, 1956 – 2008

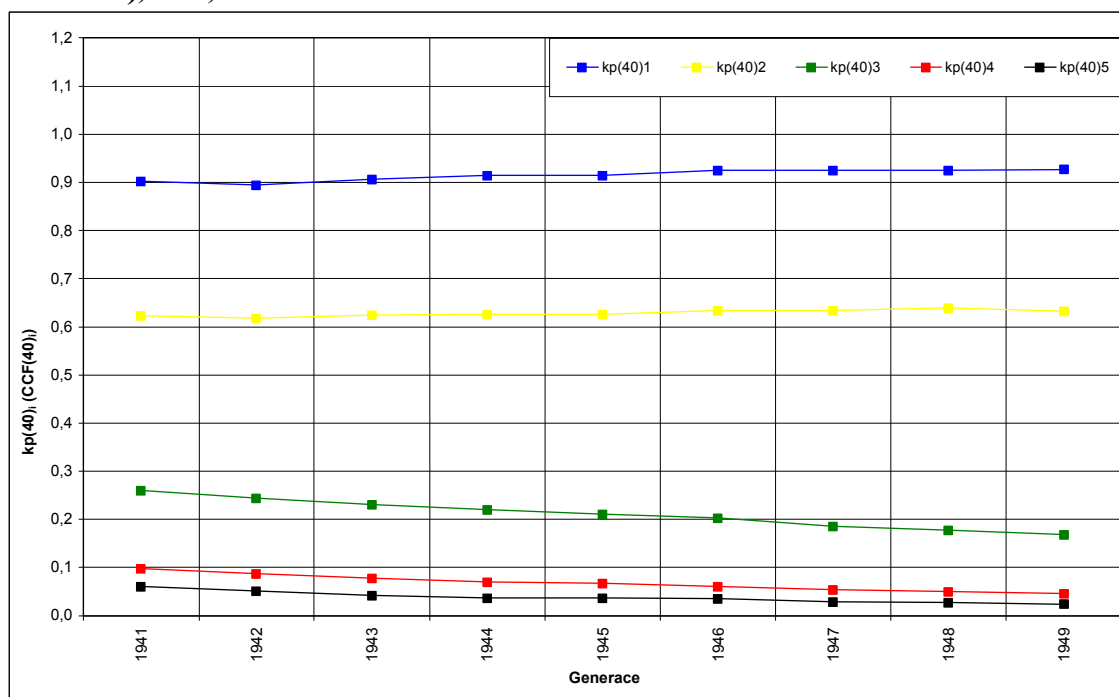

Poznámky: Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp_i) vychází z měr plodnosti druhé kategorie. Data za období 1956 – 1989 jsou převzata z HFD, za období 1995 – 2000 ze šetření *Perinatalerhebung* a za roky 2001 – 2008 ze studie Kreyenfeld a kol. (2010). Za období 1990 – 1994 jsou k dispozici pouze data za živě narozené podle pořadí v nynějším manželství.

Zdroj: HFD; *Perinatalerhebung*; Kreyenfeld a kol., 2010

Další graf č. 9 také zobrazuje vývoj plodnosti dle pořadí narozeného dítěte v NDR, tentokrát však z longitudinálního pohledu za generace žen 1941 – 1949. Jedná se však o konečnou plodnost dle pořadí do věku 40. Z grafu je patrné, že vývoj tohoto ukazatele je poměrně stabilní ve sledovaném krátkém časovém období, mírný pokles zaznamenává pouze plodnost vyšších pořadí (třetího, čtvrtého a pátého). Žádné překvapení nepřináší informace, že výrazně vyšší plodnost je prvního a druhého pořadí a plodnost dalších pořadí je již o mnoho nižší.

Obr. 9 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte do věku 40 (completed cohort fertility (40) by birth order), NDR, 1941 – 1949

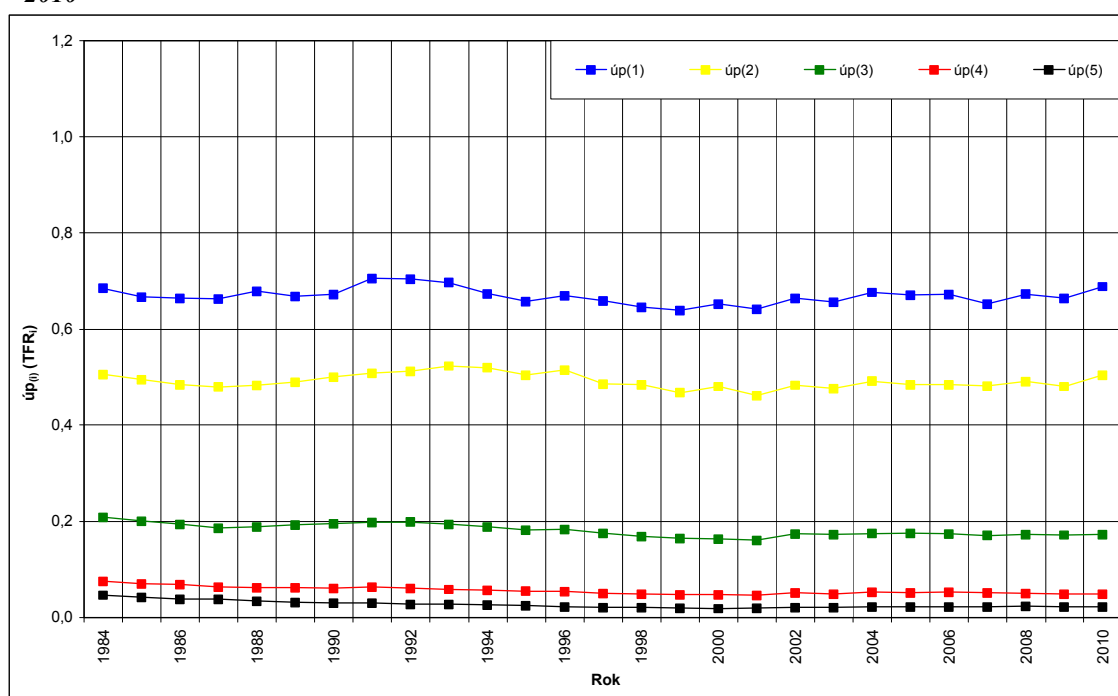

Poznámka: Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (kp_i) vychází z měr plodnosti druhé kategorie.

Zdroj: HFD

Následující graf č. 10 je věnován vývoji úp dle pořadí narozeného dítěte v Rakousku v období 1984 – 2010. Také zde zaujímají nejvyšší podíl děti narozené v prvním a druhém pořadí (dohromady $úp_{(1)}$ a $úp_{(2)}$ představují téměř 83% z celkové úhrnné plodnosti), plodnost dalších pořadí je již výrazně nižší. Obdobně jako křivka celkové $úp$, ani křivky $úp$ dle pořadí nezaznamenávají znatelné výkyvy, a tudíž je i vývoj plodnosti dle pořadí narozeného dítěte poměrně stabilní.

Obr. 10 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), AUT, 1984 – 2010

Poznámka: Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte ($úp_i$) vychází z měr plodnosti druhé kategorie.

Zdroj: HFD

Konečná plodnost dle pořadí do věku 40 ($CCF(40)_i$) je zobrazena „pouze“ v tabulce č. 01, sledované období (generace 1969 a 1970) v databázi HFD je totiž velmi krátké a z tohoto hlediska se tedy jedná pouze o doplňující informaci.⁵¹ Z hodnot je i v tomto případě jasně zřetelné, že intenzita plodnosti prvního a druhého pořadí je na znatelně vyšší úrovni než plodnost vyšších pořadí.

Tab. 01 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte do věku 40 (completed cohort fertility (40) by birth order), AUT, 1969 – 1970

Generace/ $kp(40)_i$	$kp(40)_1$	$kp(40)_2$	$kp(40)_3$	$kp(40)_4$	$kp(40)_5$
1969	0,780	0,552	0,174	0,046	0,017
1970	0,781	0,555	0,178	0,047	0,017

Poznámka: Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (kp_i) vychází z měr plodnosti druhé kategorie.

Zdroj: HFD

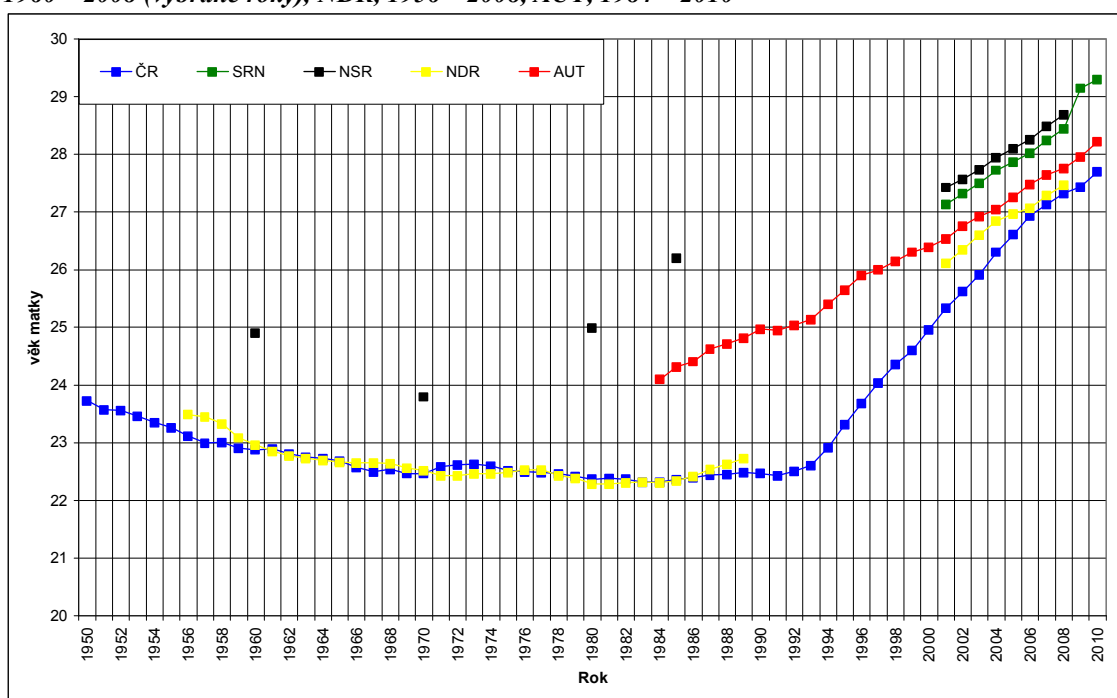
Poslední v této podkapitole uvedený graf č. 11 zobrazuje průměrný věk matky při narození prvního dítěte v transversálním pojetí za ČR v období 1950 – 2010, za SRN v letech 2001 – 2010, za NSR v období 1960 – 2008, NDR 1956 – 2008 a za Rakousko v letech 1984 – 2010. Odlišná časová období vyplývají z rozdílné dostupnosti dat. Jak již bylo výše uvedeno, v SRN jsou teprve od roku 2009 k dispozici data za počty živě narozených dětí dle biologického

⁵¹ Tabulky s daty pro ostatní země jsou uvedeny v příloze diplomové práce.

pořadí, za dřívější období mohou být tato data zastoupena výsledky různých šetření či studií, jako jsou např. studie autorky M. Kreyenfeld a kol.

Z uvedeného grafu je patrné, že vývoj průměrného věku matky při narození prvního dítěte je velmi podobný v ČR a NDR. Ukazuje se zde, že průměrný věk po počátečním poklesu stagnuje na hodnotě cca 22,5 let a teprve na počátku 90. let začíná tento ukazatel prudce stoupat. Přestože se hodnoty průměrného věku v ČR a NDR v posledním sledovaném desetiletí přibližují hodnotám v ostatních zemích (nárůst průměrného věku v ČR a NDR je strmější), stále ženy v ČR a NDR rodí své první dítě nejdříve. Naopak nejvyšších hodnot průměrného věku při narození prvního dítěte dosahuje NSR a celá SRN. Z vývoje v posledních letech je zřejmý nárůst průměrného věku, který je nejčastěji zapříčiněn tzv. odkládáním rodičovství do vyššího věku. V SRN v roce 2010 porodily ženy v průměru své první dítě ve věku 29,30 let, v ČR je tato hodnota o poznání nižší – 27,7 let a v Rakousku tato hodnota činí 28,22 let. Nejaktuálnější hodnoty grafu pro NSR a NDR jsou z roku 2008, a to 28,69, resp. 27,47 let.

Obr. 11 – Průměrný věk matky při narození prvního dítěte, ČR, 1950 – 2010, SRN, 2001 – 2010, NSR, 1960 – 2008 (vybrané roky), NDR, 1956 – 2008, AUT, 1984 – 2010

Poznámky: Data za ČR jsou převzata z HFD, pouze hodnota z roku 2010 je převzata z ČSÚ. Data za SRN v období 2001 – 2008 jsou převzata ze studie Kreyenfeld a kol. (2010) a hodnoty za roky 2009 a 2010 jsou vypočteny na základě dat z německého statistického úřadu. Data za NSR za roky 1960, 1970, 1980 a 1985 jsou převzata ze studie Kreyenfeld a kol. (2011), za období 2001 – 2008 jsou převzata ze studie Kreyenfeld a kol. (2010). Data za NDR jsou za roky 1956 – 1989 převzata z HFD a za období 2001 – 2008 ze studie Kreyenfeld a kol. (2010). Data za AUT jsou převzata z HFD.

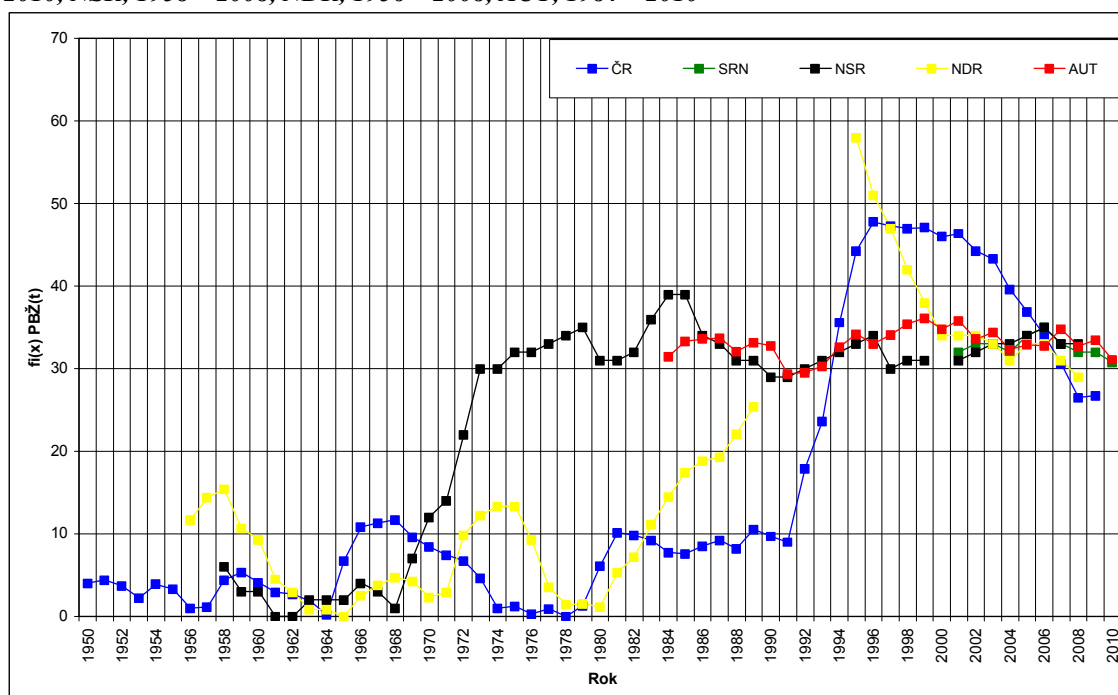
Zdroj: HFD; ČSÚ, 2011; StatBA, undate a, b; Kreyenfeld a kol., 2010; Kreyenfeld a kol., 2011

5.2. Analýza bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku na základě měr plodnosti druhé kategorie, transversální a longitudinální pohled

Tato podkapitola se věnuje analýze bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku na základě různorodých datových zdrojů, jak již bylo uvedeno výše. Podíl bezdětných žen je vypočítán v této podkapitole na základě měr plodnosti druhé kategorie, což má zejména v případě transversálního pohledu své nedostatky, jak již bylo vysvětleno v metodologické části práce. Vzhledem k těmto dvěma aspektům (různorodost datových zdrojů a $PB\check{Z}$ vypočítaný na základě měr plodnosti druhé kategorie) má srovnání úrovně bezdětnosti ve sledovaných zemích této práce svá omezení.

Přes uvedené nedostatky je z grafu č. 12 zobrazující vývoj podílu bezdětných žen v ČR (1950 – 2009), SRN (2001 – 2010), NSR (1958 – 2008), NDR (1956 – 2008) a AUT (1984 – 2010) patrné, že v ČR až do počátku 90. let úroveň bezdětnosti nepřekročila hranici 10% s výjimkou období 1966 – 1968, kdy hodnota $f^{(x)}PB\check{Z}(t)$ v roce 1968 dosáhla hodnoty 11,7%. Od počátku 90. let úroveň bezdětnosti rapidně vzrůstá, a to až na hodnotu 47,8% v roce 1996. Jak již však bylo uvedeno v metodologické části práce, může se zde vlivem metodologie (míry plodnosti druhé kategorie) jednat o tzv. hypotetickou bezdětnost. Na konci sledovaného období úroveň bezdětnosti v ČR opět klesá, hodnota z roku 2009 činí 26,7%. Výrazné výkyvy podobně jako vývoj bezdětnosti v ČR zaznamenává i vývoj $f^{(x)}PB\check{Z}(t)$ v NDR. Úroveň bezdětnosti zde od počátku 80. let prudce stoupá, podíl bezdětných žen v roce 1995 dosahuje téměř 60%. V tomto případě se ale opět ukazuje, že tento ukazatel má omezující vypovídající schopnost a neodpovídá realitě. Nejaktuálnější hodnota z roku 2008 dosahuje 29,0%. Odlišný průběh vývoje bezdětnosti bez výraznějších výkyvů je patrný v NSR, ale také v Rakousku. V 60. letech byla úroveň bezdětnosti v NSR ještě poměrně nízká (do 5%), od konce 60. let však začíná stoupat a dostává se na hodnotu 39,0% v letech 1984 a 1985. Poté stagnuje na hodnotách v rozmezí cca 30 – 35%, hodnota z roku 2008 představuje 33,0%. Vývoj úrovně bezdětnosti v Rakousku je stabilní a ve sledovaném období (1984 – 2010) se hodnoty $f^{(x)}PB\check{Z}(t)$ pohybují v rozmezí 30 – 35% obdobně jako v NSR. Aktuální hodnota z roku 2010 je 31,1%.

Obr. 12 – Podíl bezdětných žen, transversální pohled ($f^{(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1950 – 2009, SRN, 2001 – 2010, NSR, 1958 – 2008, NDR, 1956 – 2008, AUT, 1984 – 2010

Poznámky: Podíl bezdětných žen vychází z měr plodnosti druhé kategorie. Data za ČR jsou převzata z HFD. Data za SRN jsou převzata za období 2001 – 2008 ze studie autorky Kreyenfeld a kol. (2010) a za roky 2009 a 2010 z německého statistického úřadu. Data za NSR jsou v letech 1958 – 1985 převzata ze studie Birg a kol. (1990), za roky 1986 – 1995 ze studie autorky Kreyenfeld (2002), za období 1996 – 1999 z šetření *Perinatalerhebung* a v letech 2001 – 2008 ze studie autorky Kreyenfeld a kol. (2010). Rok 2000 není uveden, protože v tomto roce jsou k dispozici data pouze za živě narozené děti podle pořadí v nynějším manželství. Data za NDR jsou převzata v období 1956 – 1989 z HFD, za roky 1995 – 2000 z šetření *Perinatalerhebung* a v letech 2001 – 2008 ze studie autorky Kreyenfeld a kol. (2010). Data za AUT jsou převzata z HFD.

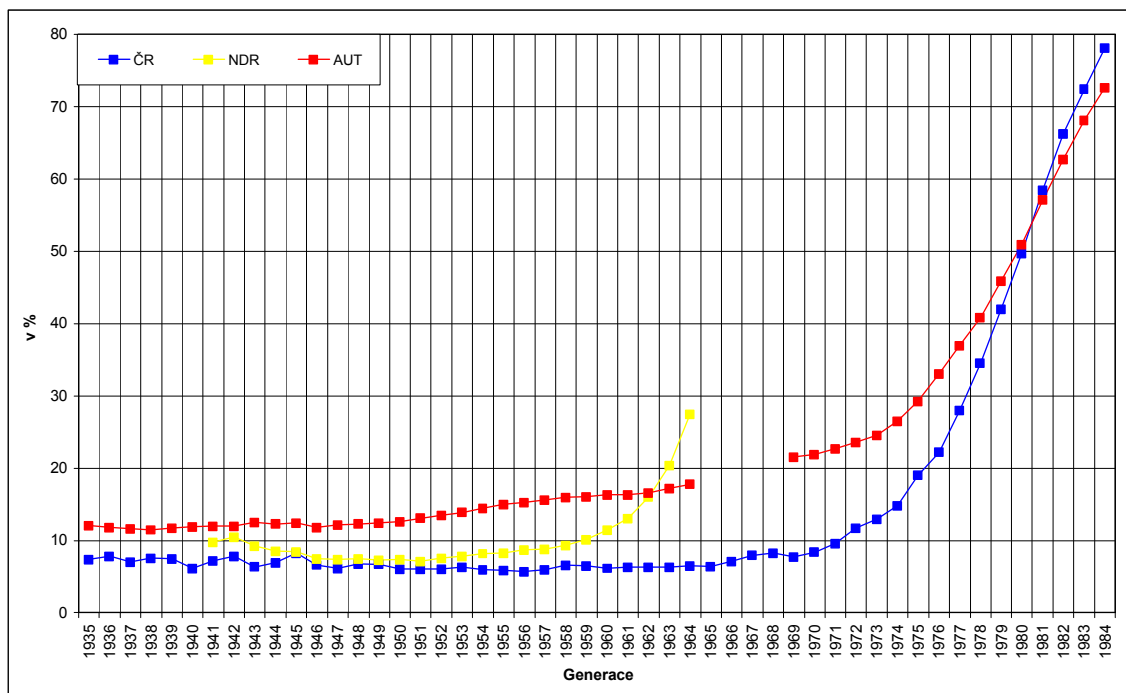
Zdroj: HFD; StatBa, undate a,b + vlastní výpočty; Kreyenfeld a kol., 2010; Birg a kol. (1990), Kreyenfeld (2002), *Perinatalerhebung* in Luy, Pötzs, 2010

Další graf č. 13 představuje podíl bezdětných žen z longitudinálního pohledu ($f^{(x)}PB\check{Z}(c)$), tentokrát pouze za Českou republiku a Rakousko za generace žen 1935 – 1984 a za bývalé východní Německo za generace žen 1941 – 1964.⁵² Z porovnání těchto tří zemí (regionů) je zřetelné, že je téměř po celé sledované období úroveň PBŽ nejvyšší v Rakousku, výjimku tvoří pouze závěr sledovaného období (od generace 1981), kdy je PBŽ vyšší v ČR než v Rakousku (tyto mladší generace žen však ještě neukončily své reprodukční období a matkami se tak ještě stát mohou) a také generace 1963, kdy úroveň bezdětnosti v NDR převyšuje úroveň bezdětnosti v Rakousku. Poslední uvedená skutečnost však neodpovídá datům z mikrocensu (viz podkapitola *Analýza bezdětnosti v SRN na základě mikrocensu z roku 2008, longitudinální pohled*), ve kterém se hodnoty PBŽ do generace 1968 pohybují do 11%. Vzhledem k použité metodologii se tedy může jednat o tzv. hypotetickou bezdětnost. Vývoj bezdětnosti v ČR a NDR je u generací 1941 až cca 1955 podobný, v ČR se $f^{(x)}PB\check{Z}(c)$ pohybuje u těchto generací okolo hodnoty 6 – 8%, v NDR okolo 7 – 9%. Poté ale úroveň $f^{(x)}PB\check{Z}(c)$ v NDR stoupá, až

⁵² Důvodem je nedostupnost dat za SRN a NSR.

v posledním sledovaném roce (1964) dosáhla hodnoty 27,48%. Zde se však může jednat o hypotetickou bezdětnost (viz výše). Oproti tomu v ČR hodnota $f^{(x)}PBŽ(c)$ stagnovala na úrovni cca 6 – 7%⁵³ až cca do generace 1966. V Rakousku se do generace žen 1950 pohybovala hodnota $PBŽ$ kolem 12% (tyto ženy ve svém reprodukčním období zažily jak poválečný babyboom, tak také tzv. zlatý věk manželství), poté ale tento podíl začíná pozvolna stoupat a hodnota u generace žen 1964 je již 17,80%. Rapidní nárůst $PBŽ$ u generací od počátku 70. let v ČR i Rakousku je způsoben tím, že se jedná o zatím dočasnou bezdětnost.

Obr. 13 – Podíl bezdětných žen, longitudinální pohled ($f^{(x)}PBŽ(c)$), ČR, AUT, 1935 – 1984, NDR, 1941 – 1964

Poznámky: Podíl bezdětných žen vychází z měr plodnosti druhé kategorie. Hodnoty podílu bezdětných žen za Rakousko za generace 1935 – 1964 jsou převzaty od autora Sobotky, který jako zdroj dat využil populační census z r. 2001. Z demografického hlediska se od generace žen 1963 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost.

Zdroj: HFD, Sobotka, 2006

5.3. Analýza bezdětnosti a pravděpodobnosti zvětšování rodiny v České republice, Německé demokratické republice a Rakousku na základě měr plodnosti první kategorie, transversální pohled

Tato podkapitola se zaměřuje na vývoj bezdětnosti, ovšem oproti předcházející podkapitole je tento vývoj založen na podílu bezdětných žen, který je vypočítán na základě měr plodnosti první

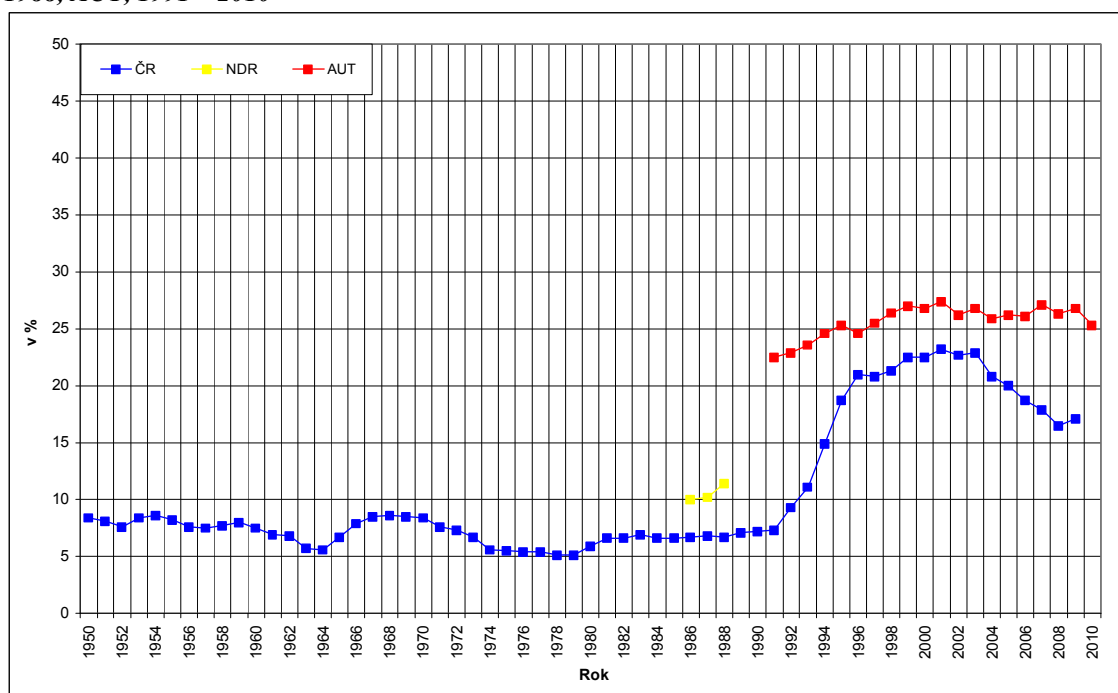
⁵³Takto nízká úroveň bezdětnosti v ČR je typická pro bývalé komunistické státy a souvisí s vyšší sňatečností a propojením sňatku a porodu dítěte (Hašková, 2010).

kategorie. Ty jsou k analýze bezdětnosti vhodnější, jak již bylo uvedeno v metodologické části práce. Tato data jsou v HFD dostupná pouze za Českou republiku, bývalé východní Německo a Rakousko.

Druhá část podkapitoly je věnována vývoji pravděpodobnosti zvětšování rodiny, která je opět založena na mírách plodnosti první kategorie. Vzhledem k tématu diplomové práce je kladen důraz zejména na pravděpodobnost mít první dítě neboli na pravděpodobnost nezůstat bezdětná.

První graf č. 14 představovaný v této podkapitole znázorňuje podíl bezdětných žen z transversálního pohledu mezi lety 1950 – 2009 za ČR, za krátké časové období 1986 – 1988 za NDR a za roky 1991 – 2010 za Rakousko. Z grafu je pro ČR zřetelné, že do počátku 90. let se podíl bezdětných žen pohyboval do 10%. Vývoj však není v tomto období stabilní, je totiž ovlivněn (i pouze slibovanými, avšak nerealizovanými) propopulačními opatřeními od tehdejší komunistické vlády. V 1. pol. 60. let a poté v průběhu 70. let tak klesla úroveň $^{mi(x)}PBŽ(t)$ na téměř 5% (1964: 5,6%; 1978 a 1979: 5,1%), během ostatních období (1950 – 1962; 1966 – 1972, 1983 – 1991) se úroveň $^{mi(x)}PBŽ(t)$ pohybovala na úrovni 7 – 8%. V roce 1993 poprvé za celé sledované období vývoj $^{mi(x)}PBŽ(t)$ hranici 10% překračuje (11,1%). Rapidní vzestup $^{mi(x)}PBŽ(t)$ dosáhl svého maxima v roce 2001 s hodnotou 23,2%. Tento vzestup je vysvětlován transformačními procesy, které bývalé Československo prožilo. Poté $^{mi(x)}PBŽ(t)$ klesá až na hodnotu 16,5% v roce 2008. Hodnota z posledního sledovaného roku (2009) je 17,1%. V Rakousku je podíl bezdětných žen mezi lety 1991 – 2009 vyšší než v ČR. Do roku 1999 (až na mírný pokles v r. 1996) je možné z grafu vysledovat mírný nárůst $^{mi(x)}PBŽ(t)$ (1991: 22,5%; 1999: 27,0%), poté vývoj stagnuje a zůstává na úrovni 26 – 27%. Aktuální hodnota z roku 2010 je 25,3% a je tedy o něco nižší. Hodnoty za NDR slouží vzhledem ke krátkému sledovanému období pouze jako doplňující informace, z grafu je však přesto zřetelné, že ve sledovaném období 1986 – 1988 dosahují vyšší úrovně než v ČR (1988 – NDR: 11,4%; ČR: 6,7%).

Obr. 14 – Podíl bezdětných žen, transversální pohled ($^{mi(s)}PBŽ(t)$), ČR, 1950 – 2009, NDR, 1986 – 1988, AUT, 1991 – 2010

Poznámka: Podíl bezdětných žen vychází z měr plodnosti první kategorie.

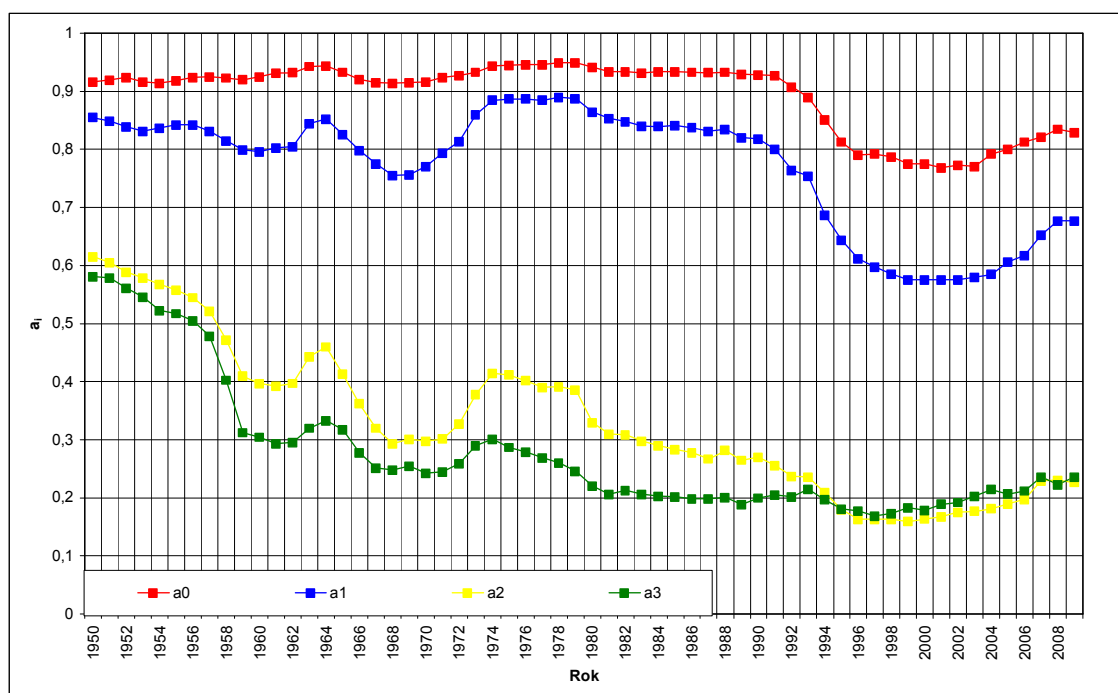
Zdroj: HFD

Následující dva grafy (č. 15 a 16) a jedna tabulka (č. 02) zobrazují vývoj pravděpodobnosti zvětšování rodiny v ČR (1950 – 2009), NDR (1986 – 1988) a Rakousku (1991 – 2010) v transversálním pojetí.⁵⁴ Jak již bylo v podkapitole věnované metodologii uvedeno, tento ukazatel (a_i) vyjadřuje, jaká je pravděpodobnost, aby žena, která má (i) dětí, měla ($i+1$) dětí. Vzhledem k tématu této práce je klíčová pravděpodobnost ženy mít první dítě, resp. pravděpodobnost ženy nezůstat bezdětná (a_0).

Graf č. 15 se věnuje vývoji pravděpodobnosti zvětšování rodiny v ČR. Z grafu lze vysledovat, že pravděpodobnost mít první dítě (a_0) je po celé sledované období nejvyšší. Její hodnota je až do počátku 90. let na úrovni 0,92 – 0,95, poté klesá až na hodnotu 0,77 v roce 2003 a poté začíná opět narůstat. Odráží se zde tedy již známý vývoj úhrnné plodnosti po pádu komunismu. Aktuální hodnota z roku 2009 je 0,83. Výraznější výkyvy během 60. a 70. let zaznamenává pravděpodobnost mít druhé, třetí i čtvrté dítě. Důvodem jsou propopulační opatření tehdejší komunistické vlády, která mají jednoznačně větší vliv na plodnost vyšších pořadí. Jistá anomálie se objevuje mezi lety 1996 a 2009 (s výjimkou roku 2008), kdy je pravděpodobnost mít čtvrté dítě vyšší než mít třetí.

⁵⁴ Důvodem pro skutečnost, že není analyzována SRN ani NSR, je shodně jako v případě podílu bezdětných žen na základě měr plodnosti první kategorie nedostupnost dat.

Obr. 15 – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, ČR, 1950 – 2009

Poznámka: Pravděpodobnost zvětšování rodiny vychází z měr plodnosti první kategorie.

Zdroj: HFD

Následující tabulka č. 02 slouží z důvodu krátkého sledovaného období pouze jako doplňující informace k vývoji pravděpodobnosti zvětšování rodiny v bývalé NDR. Stejně jako v případě ČR je nejvyšší pravděpodobnost mít první dítě, která se pohybuje mezi lety 1986 – 1988 okolo hodnoty 0,90 a je tedy mírně nižší než ve shodném časovém období v ČR. Pravděpodobnosti mít dítě vyššího pořadí jsou již nižší. Ve sledovaném období nedochází k žádné anomálii, tedy že by pravděpodobnost mít dítě pořadí $i+1$ byla vyšší než pravděpodobnost mít dítě i -tého pořadí.

Tab. 02 – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, NDR, 1986 – 1988

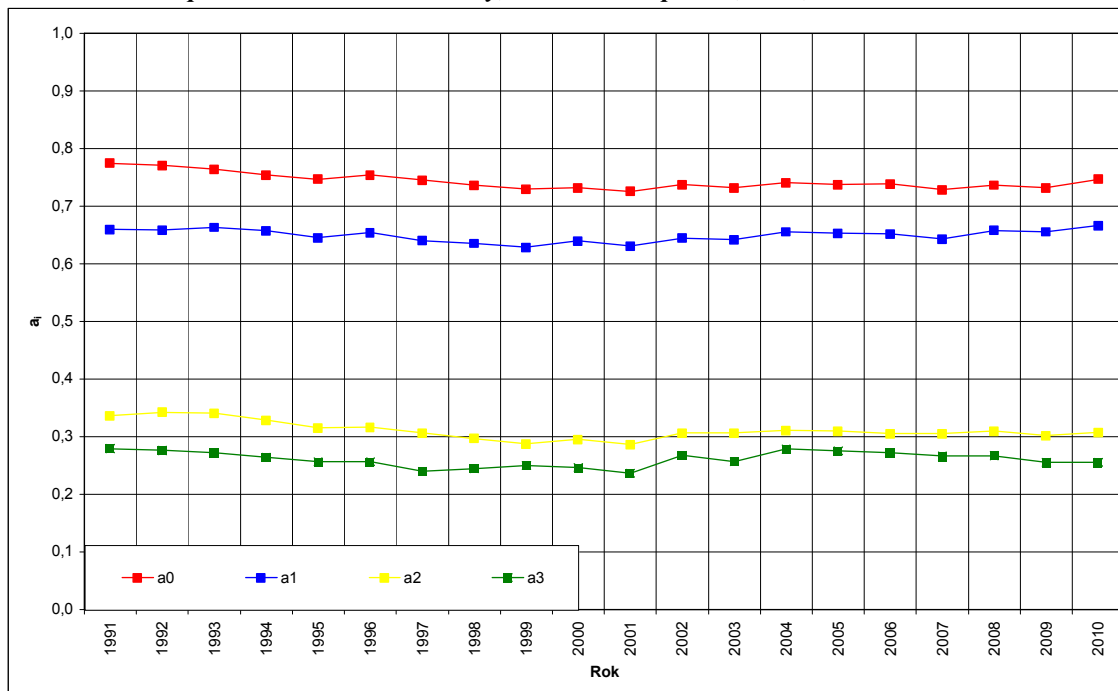
Rok/ a_i	a_0	a_1	a_2	a_3
1986	0,90	0,69	0,27	0,27
1987	0,90	0,70	0,29	0,28
1988	0,89	0,69	0,27	0,27

Poznámka: Pravděpodobnost zvětšování rodiny vychází z měr plodnosti první kategorie.

Zdroj: HFD

Graf č. 16 zobrazuje vývoj pravděpodobnosti zvětšování rodiny v Rakousku mezi lety 1991 – 2010. Z grafu je patrné, že pravděpodobnost mít první dítě (a_0) je podobně jako v předcházejících případech po celé sledované období nejvyšší. Její vývoj je mezi lety 1991 – 2010 poměrně stabilní, její hodnoty se pohybují v rozmezí 0,73 – 0,78. Pravděpodobnosti mít dítě vyššího pořadí zaznamenávají také stabilní vývoj, což odpovídá vývoji úhrnné plodnosti dle pořadí narozeného dítěte. Nedochází zde podobně jako v případě NDR k žádné anomálii.

Obr. 16 – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, AUT, 1991 – 2010

Poznámka: Pravděpodobnost zvětšování rodiny vychází z měr plodnosti první kategorie.

Zdroj: HFD

5.4. Analýza bezdětnosti ve Spolkové republice Německo na základě mikrocensu z roku 2008, longitudinální pohled

Předmětem této podkapitoly je analýza bezdětnosti ve Spolkové republice Německo na základě dat z mikrocensu z roku 2008, který provedl německý statistický úřad (Statistisches Bundesamt Deutschland) a jehož součástí byla poprvé mimo jiné otázka na počet živě narozených dětí u žen mezi 15 a 75 lety.

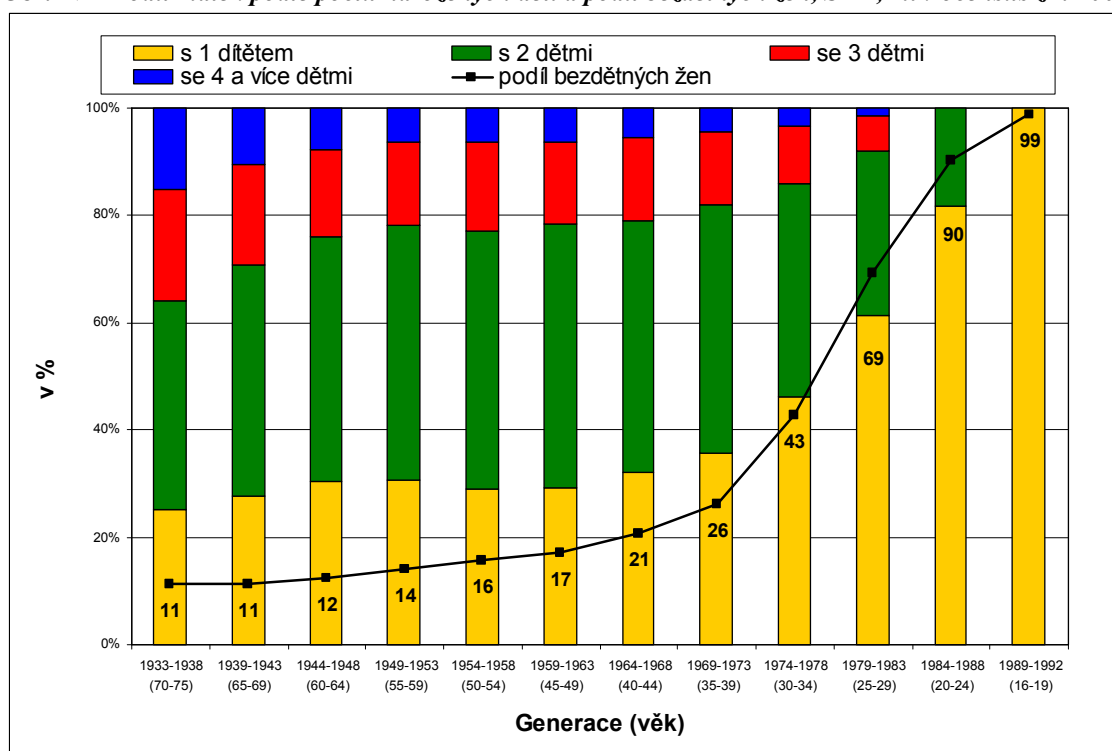
Následující graf č. 17 se ještě z jedné části vrací k vývoji plodnosti a ukazuje podíly matek podle počtu živě narozených dětí a dále podíl bezdětných žen. Matky narozené v letech 1933 – 1938 měly z 25% jedno dítě, z 39% dvě děti, z 21% tři děti a 15% matek mělo čtyři a více narozených dětí. U matek, které jsou o 10 let mladší (generace 1944 – 1948), jsou již tyto podíly odlišné. Zatímco přibývá matek s jedním (30%) a dvěma dětmi (46%), podíl matek se třemi (16%) a čtyřmi a více dětmi (8%) klesá. U mladších žen (generace 1949 – 1968) zůstává procentuální rozložení matek podle počtu narozených dětí relativně stabilní: cca 30% žen má jedno dítě, skoro polovina žen má dvě děti a ještě asi 20% má tři a více dětí. Díky této skutečnosti lze hovořit o tom, že zatímco u generací 1933 – 1948 lze vysvětlovat pokles konečné plodnosti poklesem počtu dětí na jednu matku, u mladších generací je pokles konečné intenzity plodnosti výrazně ovlivňován vzrůstajícím podílem bezdětných žen (Egeler, 2009).

Podíl bezdětných žen je na grafu znázorněn černou křivkou. U generací 1933 – 1948 dosahoval ještě relativně nízkých hodnot, pak se ale začal tento podíl zvyšovat. U generací 1964

– 1968 (40 – 44 let v roce 2008) je tento podíl 21%, u generací 1969 – 1973 je to 26% a u doposud bezdětných 30 – 34letých žen bylo v roce 2008 již 43%.

Ženy, které doposud neukončily své reprodukční období, se samozřejmě ještě matkami stát mohou.⁵⁵ Data ale ukazují, že je velmi nepravděpodobné, aby dosáhly hodnot intenzity konečné plodnosti jako ženy starších generací. Např. ženy, kterým bylo v roce 2008 30 let, byly z 58% bezdětné, zatímco u 20 let starších žen neměla žádné dítě jen každá třetí žena ve věku 30 let (Egeler, 2009).

Obr. 17 – Podíl matek podle počtu narozených dětí a podíl bezdětných žen, SRN, mikrocensus z r. 2008

Poznámka: Z demografického hlediska se od generací 1959 – 1963 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost.

Zdroj: StatBA, 2010

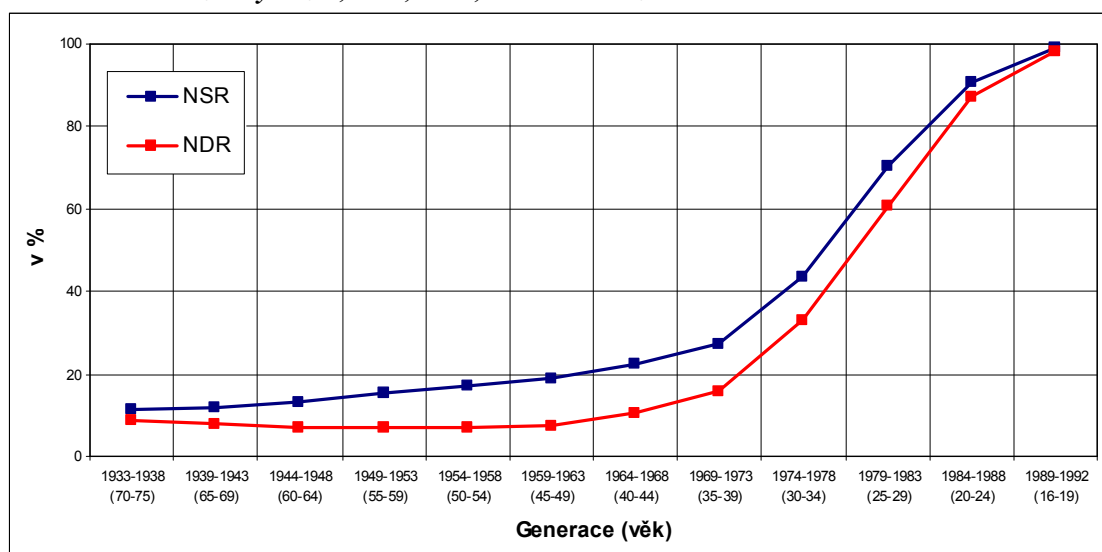
Německé demografické ukazatele vykazují jeden charakteristický rys, a sice zřetelný rozdíl mezi bývalým východním a západním Německem⁵⁶. Výjimkou není ani úroveň bezdětnosti. Podíl bezdětných žen je v NSR u všech sledovaných generací vyšší, což dokazuje i následující graf č. 18. Z něho je patrné, že zatímco v NSR podíl bezdětných žen stoupal (z 11% u generace 1933 – 1938 na 19% u generace 1959 – 1963), v bývalé NDR tento podíl u generací 1933 – 1958 dokonce mírně klesal a stagnoval na úrovni 7% a poté se poprvé podíl bezdětných žen

⁵⁵ Tato skutečnost se samozřejmě předpokládá v celé této podkapitole věnované analýze bezdětnosti. Do věkové skupiny 50 – 54 let (generace žen 1954 – 1958) se vždy jedná z demografického hlediska o konečnou bezdětnost, od mladší věkové skupiny 45 – 49 let (generace 1959 – 1963) se počítá s tím, že se podíly bezdětných žen mohou ještě snižovat. Některá třídění dat bohužel neumožňují takto jasně vymezit hranici mezi konečnou a dočasnou bezdětností, protože jsou použity desetileté věkové skupiny, které zahrnují mimo jiné věkovou skupinu 45 – 54 let.

⁵⁶ V celé podkapitole se vždy jedná o data za území NSR a NDR bez Berlína. Výjimku tvoří pouze regionální obrázky, na kterých je Berlín jako jeden z městských států přímo uveden.

v NDR dostává u generací žen 1964 – 1968 na úroveň 11%. V NSR však tento podíl u těchto generací činí již 22%. Ke konci sledovaného období se úroveň bezdětnosti začíná v obou částech Německa přibližovat. Avšak tyto generace žen ještě své reprodukční období nemají ukončené. Vysvětlením pro tento znatelný rozdíl je odlišná rodinná politika, která reprodukční chování obyvatel Německa ovlivňovala. Data však ukazují, že i přes pád komunismu a opětovné sjednocení Německa jsou rozdíly mezi oběma částmi Německa stále poměrně vysoké. U generací 1979 – 1983 činí tento rozdíl ještě 10% (NSR: 71%; NDR: 61%).

Obr. 18 – Podíl bezdětných žen, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008

Poznámka: Z demografického hlediska se od generací 1959 – 1963 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost.

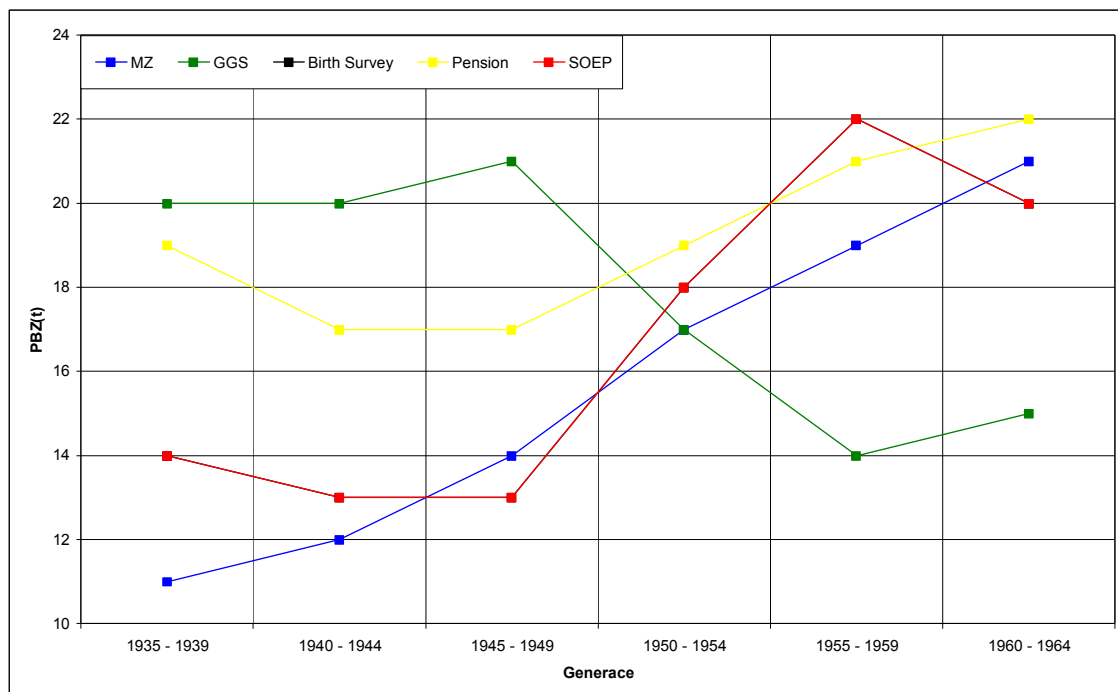
Zdroj: StatBA, 2010

Následující graf č. 19 pro ilustraci srovnává pouze v NSR podíl bezdětných žen získaný v mikrocensu (MZ) s podíly zjištěnými v jiných výběrových šetření, a sice v německé verzi šetření *Generations and Gender Survey (GGS)* z roku 2005, v šetření *Birth Survey* (2006), *Pension data* a *Socio Economic Panel Study (SOEP)* z roku 2009. Z grafu lze vypočítat, že výsledky různorodých šetření jsou v některých případech poměrně výrazně rozdílné, odlišují se zejména výsledky šetření *Generations and Gender Survey*. Autoři Sauer, Ruckdeschel a Naderi ve své studii, která mimo jiné porovnává výsledky z mikrocensu a právě ze šetření *GGS*, upozorňují na skutečnost, že podíly bezdětných žen jsou v šetření *GGS* až do generace 1950 přeceněné a naopak u generací žen 1955–1965 podceněné v důsledku přecenění podílu matek (Sauer, Ruckdeschel, Naderi, 2012).

Naopak naprosto shodné výsledky lze pozorovat u šetření *Birth Survey* a *SOEP*. Těmto dvěma šetřeními jsou podobné i výsledky z mikrocensu. I přes značné rozdíly mezi jednotlivými šetřeními lze pozorovat nárůst podílu bezdětných žen od generací 1945 – 1949 u všech šetření s výjimkou již zmiňovaného a svými výsledky velmi odlišného šetření *Generations and Gender Survey*, podle něhož dochází od generací žen 1945 – 1949 naopak k poklesu *PBŽ*. Zobecnit lze na základě grafu také to (opět výjimku tvoří šetření *GGS*), že hodnota *PBŽ* nejmladších

sledovaných generací (1960 – 1964) je cca 20%, přičemž lze očekávat, že tato hodnota již výrazně klesat nebude.

Obr. 19 – Porovnání podílu bezdětných žen na základě výběrových šetření, NSR, generace 1935 – 1964

Zdroj: Kreyenfeld a kol., 2011

Sociodemografickou charakteristikou, která má jednoznačný vliv na úroveň bezdětnosti v SRN, je *rodinný stav* žen. Je obecně známo, že především ve vyspělých zemích klesá úroveň sňatečnosti. Dle dat z mikrocensu z r. 2008 však v SRN stále převládá tradiční způsob společného soužití v manželství (66,4% žen ve věku 35 – 75 let žije v manželství). Tyto ženy také nejčastěji nezůstávají bezdětné. V roce 2008 bylo matkami 91% vdaných žen ve věku 35 – 75 let (Egeler, 2009).

Jak je z následujícího grafu č. 20 zobrazujícího podíly bezdětných žen dle rodinného stavu⁵⁷ patrné, nejzřetelnější rozdíl se vyskytuje v podílech bezdětných žen mezi svobodnými a alespoň jednou vdanými (vdané, rozvedené, ovdovělé) ženami jak v NSR, tak i v NDR. V NSR je tento rozdíl u věkové skupiny 65 – 75 let (generace 1933 – 1943) téměř desetinasobný, u mladších generací pak dochází ke snížení tohoto rozdílu, ale rozhodně ne výraznému. V případě NDR je tento rozdíl u nejstarší věkové skupiny 65 – 75 let (generace 1933 – 1943) také velmi značný (alespoň jednou vdané: 5,8% vs. svobodné ženy: 69,7%), postupně ale vlivem snižujícího se podílu bezdětných svobodných žen klesá.

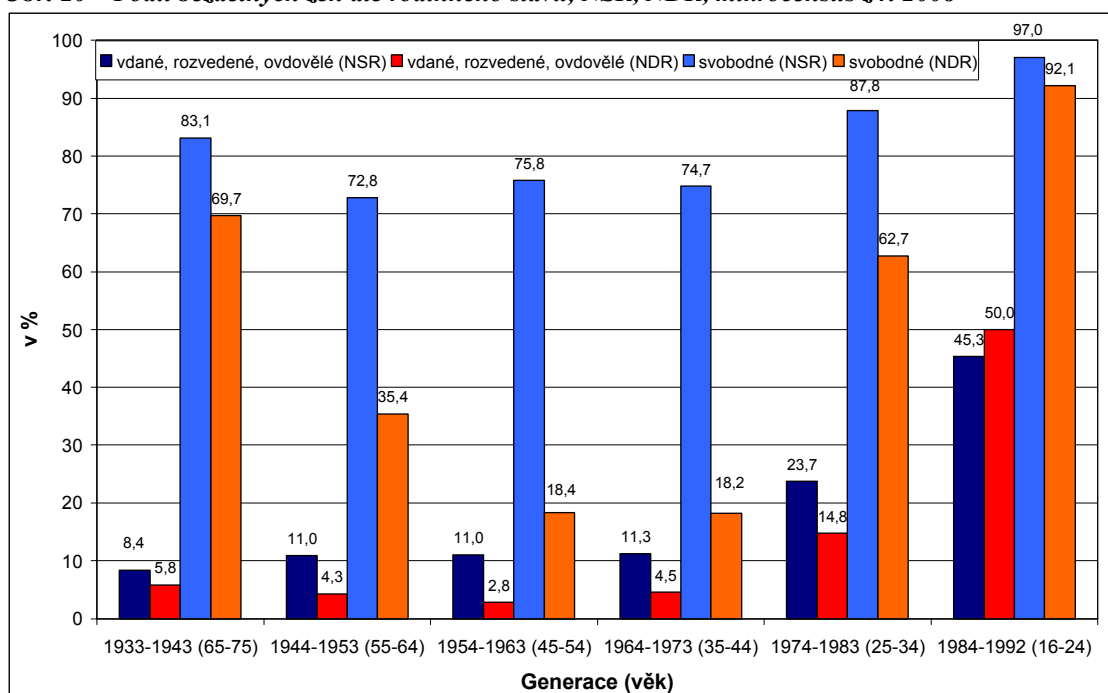
Dále lze z grafu vypožorovat, že svobodné ženy nezůstávají stále častěji bezdětné, což má jistě souvislost s výše zmíněným poklesem sňatečnosti. Tato skutečnost je zřetelná především v NDR, kdy u generací 1933 – 1943 byl podíl svobodných bezdětných žen téměř 70%, avšak u generací 1954 – 1973 tato hodnota činí pouze cca 18%, poté opět narůstá, což je ale dáno

⁵⁷ Data umožňují třídění pouze na svobodné a alespoň jednou vdané (vdané, rozvedené, ovdovělé) ženy.

zejména nízkým věkem žen. V NSR byl podíl bezdětných svobodných žen u všech sledovaných generací stále velmi vysoký (přes 70%), i když nepatrný pokles také zaznamenal. U nejmladších generací stejně jako v NDR podíl svobodných bezdětných žen přirozeně roste.

K této analýze je nutné zmínit, že rodinný stav je zde uveden k r. 2008, kdy byl mikrocensus prováděn. Samozřejmě je možné, že se především mladé ženy (matky) ještě vdají. S přibývajícím věkem však tato pravděpodobnost klesá. Např. 40 a víceletých svobodných žen, které se v r. 2007 vdaly, bylo pouze 7%. V průměru se tyto ženy vdávaly ve věku cca 30 let (Egeler, 2009).

Obr. 20 – Podíl bezdětných žen dle rodinného stavu, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008

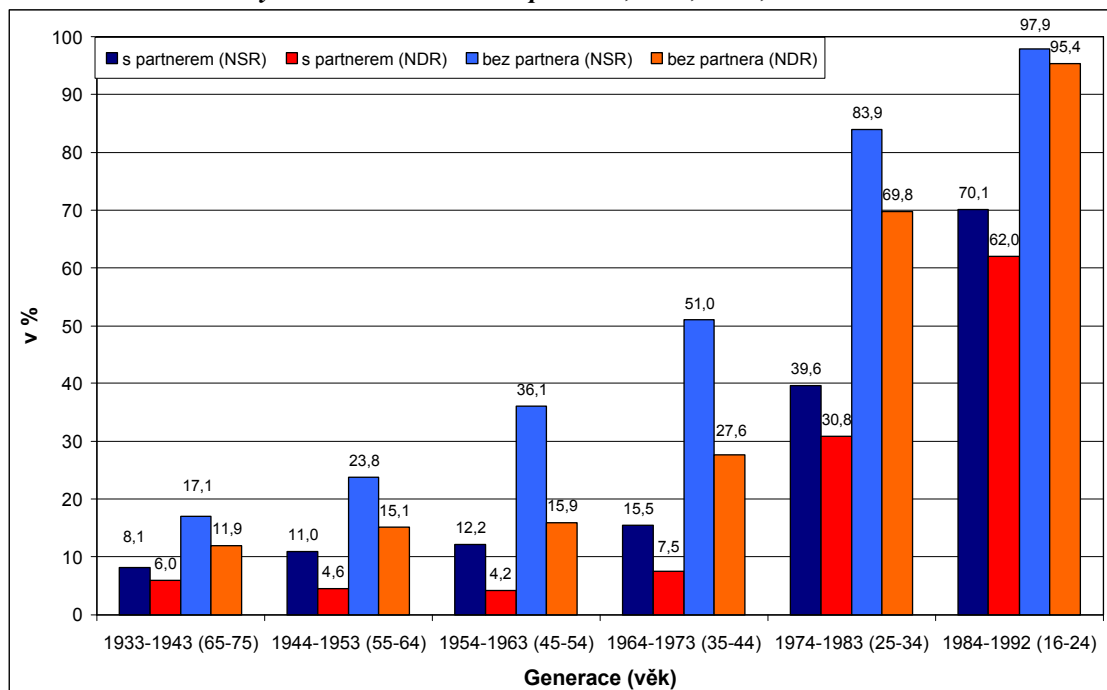

Poznámka: Z demografického hlediska se od generace 1959 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost. Zobrazovaná věková skupina (generace 1954 – 1963) bohužel neumožňuje jasně vymezit hranici mezi konečnou a neukončenou bezdětností/plodností.

Zdroj: StatBA, 2010

Data jsou kromě dělení dle rodinného stavu tříděna i podle toho, zda žena má či nemá partnera (viz následující graf č. 21). V době, kdy je sňatečnost na nízké úrovni a mimomanželská plodnost naopak vysoká, mají tato data své opodstatnění. Opakuje se zde přirozeně skutečnost, že ženy bez stálého partnera jsou častěji bezdětné než ženy, které partnera mají. Např. u generací žen 1933 – 1943 je tento rozdíl v případě NSR 15% a u NDR 5,9%, u generací 1954 – 1963 je pak tento rozdíl u NSR 23,9% a u NDR 11,7%. Rozdíl mezi podíly bezdětných žen u žen s partnerem a bez partnera je tedy vyšší v NSR než v NDR a také je vyšší u mladších generací, což platí pro obě části Německa. Opět je tu také zřetelný rozdíl mezi NSR a NDR, tedy podíly bezdětných žen jsou obecně nižší v bývalé NDR než v NSR bez ohledu na to, jestli má žena partnera či ne.

Obr. 21 – Podíl bezdětných žen dle ne/existence partnera, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008

Poznámka: Z demografického hlediska se od generace 1959 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost. Zobrazovaná věková skupina (generace 1954 – 1963) bohužel neumožňuje jasně vymezit hranici mezi konečnou a neukončenou bezdětností/plodností.

Zdroj: StatBA, 2010

Další významnou sociodemografickou charakteristikou, která ovlivňuje úroveň bezdětnosti, je stupeň *vzdělání*. Úroveň vzdělání je dle StatBA rozdělena do tří kategorií na nízké, střední a vysokoškolské vzdělání. Toto dělení odpovídá mezinárodní standardní klasifikaci vzdělávacího systému (ISCED – *International Standard Classification of Education 97*), ve které nízké vzdělání odpovídá kódům 0 (preprimární vzdělávání) a 1 (primární vzdělávání), střední vzdělání kódům 2 (nižší sekundární vzdělávání), 3 (vyšší sekundární vzdělávání) a 4 (postsekundární vzdělávání nižší než terciární) a vysokoškolské vzdělání odpovídá kódům 5 (první stupeň terciárního vzdělávání) a 6 (druhý stupeň terciárního vzdělávání).⁵⁸

⁵⁸ Německý vzdělávací systém se poměrně výrazně odlišuje od českého, a proto se i aplikace výše zmíněné klasifikace odlišuje od české. Navíc školství mají v kompetenci jednotlivé spolkové země, což ve vzdělávacích systémech v zemích SRN přirozeně vede k odlišnostem. Z tohoto důvodu je níže uvedeno detailní rozdělení do tří zmiňovaných kategorií vzdělání tak, jak je využíváno německým statistickým úřadem v mikrocensu v r. 2008.

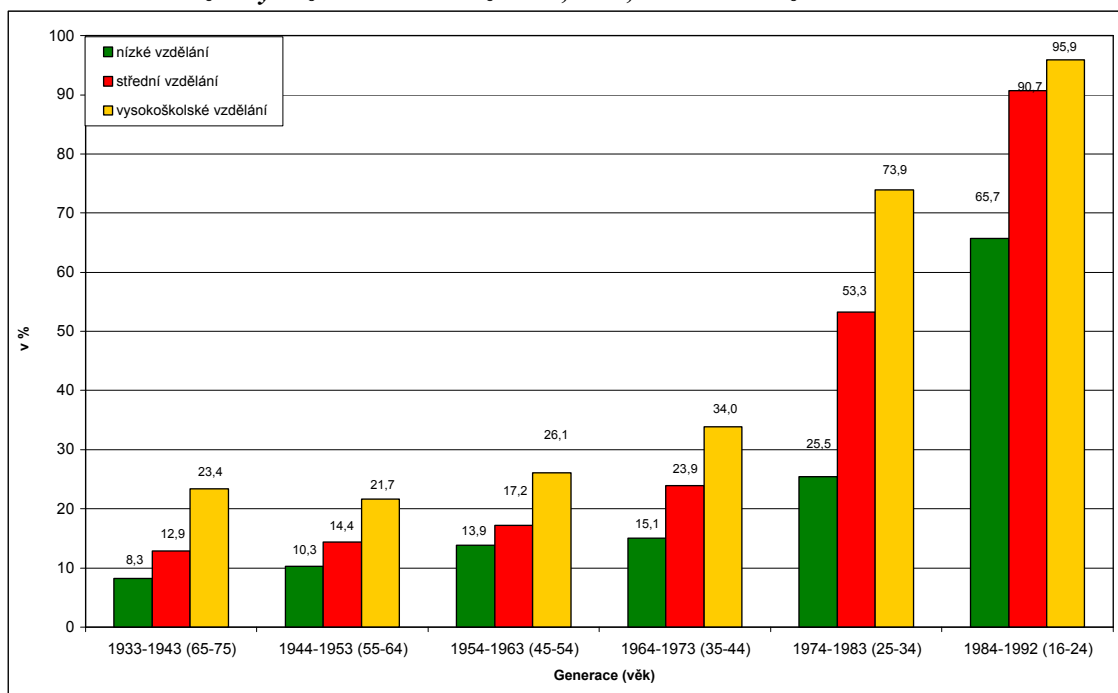
Nízké vzdělání: nedokončené základní vzdělání, hlavní školy, reálné školy, technické vyšší střední školy, přípravný rok na povolání, praktikum

Střední vzdělání: učňovské obory, gymnázia (maturita), absolvování jednoho roku medicíny, vyšší odborné školy bez závěrečné zkoušky

Vysokoškolské vzdělání: vyšší odborné školy (plnohodnotné vysokoškolské studium s dosažením akademického titulu), univerzity, umělecké a pedagogické školy, technické a správní vysoké školy, odborné školy v bývalé NDR, doktorandské studium (StatBA, 2009a)

Na následujícím grafu č. 22, který znázorňuje podíly bezdětných žen v NSR dle úrovně vzdělání, lze upozorovat, že zde platí, že se zvyšujícím se vzděláním roste podíl bezdětných žen. Rozdíl mezi podílem žen s nízkým a vysokoškolským vzděláním je nejzřetelnější u věkové skupiny 65 – 75 let (generace 1933 – 1943), kdy je přibližně trojnásobný. U mladších generací jsou již tyto rozdíly převážně dvojnásobné.

Obr. 22 – Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání, NSR, mikrocensus z r. 2008

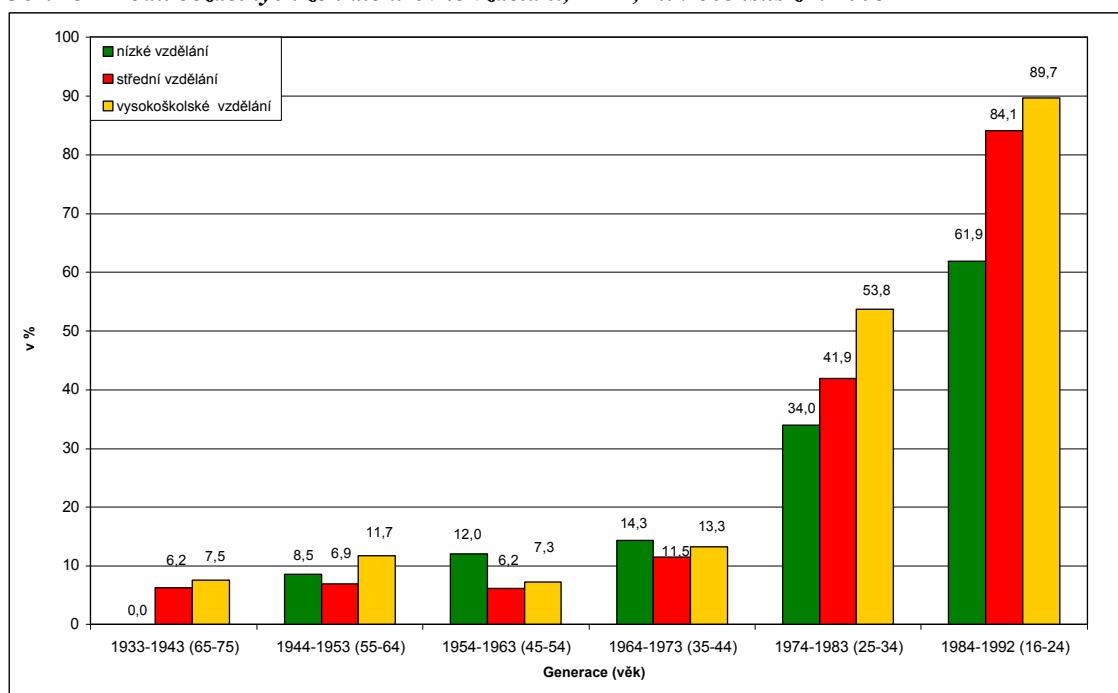

Poznámka: Z demografického hlediska se od generace 1959 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost. Zobrazovaná věková skupina (generace 1954 – 1963) bohužel neumožňuje jasně vymezit hranici mezi konečnou a neukončenou bezdětností/plodností.

Zdroj: StatBA, 2010

Pro bývalou NDR však tato závislost jako v případě NSR paušálně neplatí, jak ukazuje následující graf č. 23 rovněž představující podíly bezdětných žen dle úrovně vzdělání. Výjimku tvoří pouze ženy v generacích 1974 – 1992, u kterých to bude dáno tím, že ženy, které aspirují na vysokoškolské vzdělání, ještě studují, a tudíž porod dětí zatím odkládají. V ostatních věkových skupinách jsou ženy v bývalé NDR zřetelně méně často bezdětné než v NSR, a to nezávisle na úrovni vzdělání. Tato skutečnost je vysvětlována lepšími podmínkami pro slučitelnost práce a rodiny, např. dobrou nabídkou zařízení pro děti předškolního věku.

Obr. 23 – Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání, NDR, mikrocensus z r. 2008

Poznámka: Z demografického hlediska se od generace 1959 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost. Zobrazovaná věková skupina (generace 1954 – 1963) bohužel neumožňuje jasně vymezit hranici mezi konečnou a neukončenou bezdětností/plodností.

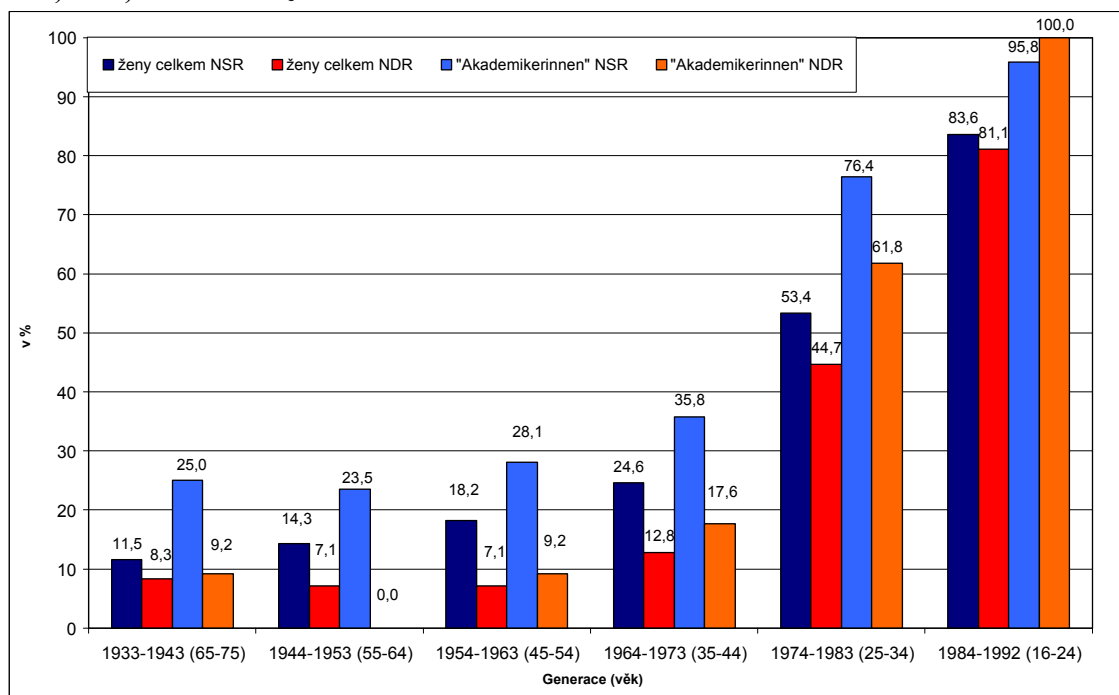
Zdroj: StatBA, 2010

Často diskutované téma na německé politické scéně i u německé veřejnosti je bezdětnost vysokoškolsky vzdělaných žen⁵⁹, která je výrazně vyšší než u žen s nižším vzděláním. Tuto skutečnost dokazuje i následující graf č. 24, z kterého je ale zřetelné, že toto platí pouze pro bývalou NSR. V případě NDR je tento rozdíl pouze nepatrný, a dokonce u věkové skupiny 55 – 64 let se objevila 0, což je ale způsobené tím, že v NDR je takto vysoce vzdělaných žen příliš malý počet, a tudíž je i málo těch, které by se mikrocensu zúčastnily.⁶⁰ V NSR je však rozdíl mezi podílem bezdětných žen a podílem vysokoškolsky vzdělaných bezdětných žen u generací 1933 – 1943 více než dvojnásobný, u mladších generací se pak nevýrazně snižuje. Vysvětlení tohoto stále výrazného rozdílu je celkem jednoduché, ženy s nejvyšším vzděláním jsou více ambiciózní a budují svou kariéru, což je obzvláště v NSR skloubit s rodinným životem obtížné.

⁵⁹V SRN se používá výraz „Akademikerinn“, který zahrnuje ukončené vzdělání na univerzitách, vyšších odborných školách (plnohodnotné vysokoškolské studium s dosažením akademického titulu), na uměleckých a správních odborných vysokých školách a inženýrské a doktorandské tituly (StatBA, 2010).

⁶⁰V roce 2008 bylo žen „Akademikerinn“ v NSR 5% z celkového počtu žen, v NDR cca 2%. V absolutních číslech je tento rozdíl přibližně desetinásobný; NSR: 1071 vs. NDR: 110 (StatBA, 2010).

Obr. 24 – Podíl bezdětných žen a vysokoškolsky vzdělaných bezdětných žen (tzv. „Akademikerinnen“), NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008

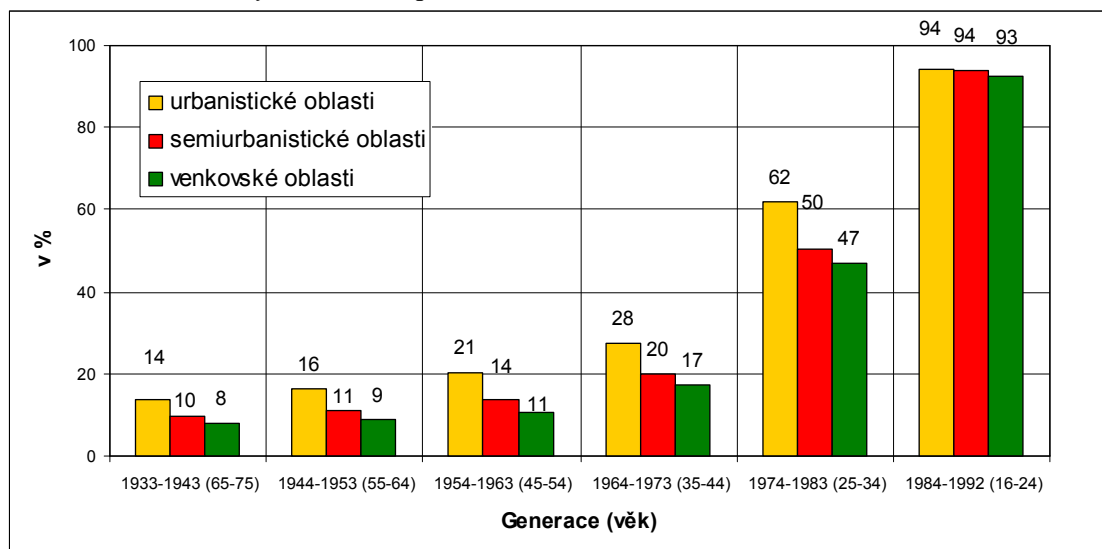

Poznámka: Z demografického hlediska se od generace 1959 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost. Zobrazovaná věková skupina (generace 1954 – 1963) bohužel neumožňuje jasně vymezit hranici mezi konečnou a neukončenou bezdětností/plodností.

Zdroj: StatBA, 2010

Data z německého mikrocensu z roku 2008 umožňují také třídění dat dle *stupně urbanizace*. Data jsou tříděna do tří kategorií, a to na urbanistické, semiurbanistické a venkovské oblasti⁶¹. Hlavním poznatkem této analýzy je, že ženy, které žijí v urbanistických oblastech, zůstávají častěji bezdětné v případě všech sledovaných generací. Naopak nejnižší podíl bezdětných žen se objevuje ve venkovských oblastech. Tuto skutečnost dokazuje i následující graf č. 25. U generací 1933 – 1963 je rozdíl mezi těmito dvěma oblastmi téměř dvojnásobný, u mladších generací se již tento rozdíl snižuje.

⁶¹Toto dělení oblastí je převzato od Eurostatu z roku 2000. Podle něho představují urbanistické oblasti území s hustotou zalidnění od 500 obyv. na km² a min. s 50 000 obyvateli. K semiurbanistickým oblastem patří území s hustotou zalidnění mezi 100 a 500 obyv. na km² a min. s 50 000 obyvateli. Venkovské oblasti jsou ty, které mají hustotu zalidnění nižší než 100 obyv. na km² a u nichž minimální počet obyvatel není dán (StatBA, 2010).

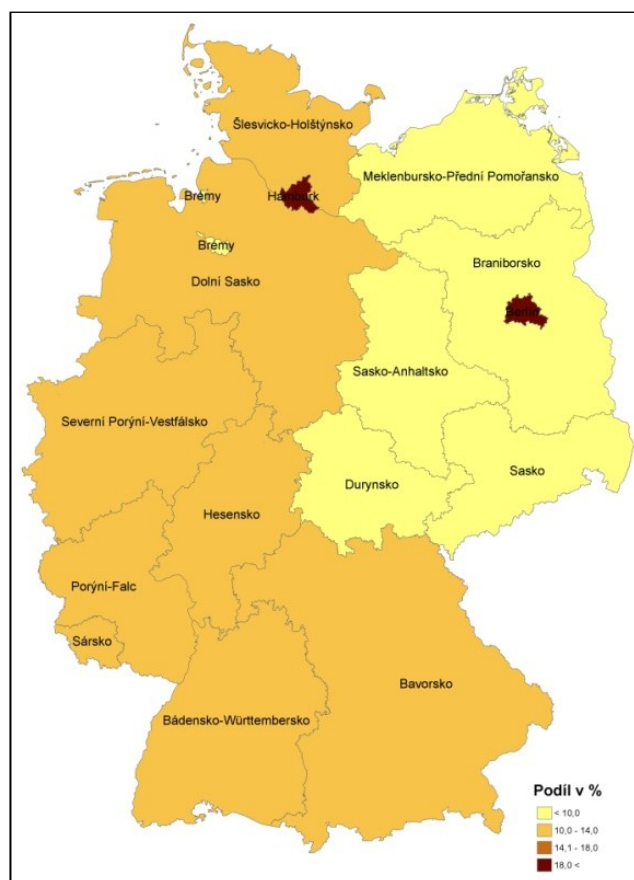
Obr. 25 – Podíl bezdětných žen dle stupně urbanizace, SRN, mikrocensus z r. 2008

Poznámka: Z demografického hlediska se od generace 1959 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost. Zobrazovaná věková skupina (generace 1954 – 1963) bohužel neumožňuje jasně vymezit hranici mezi konečnou a neukončenou bezdětností/plodností.

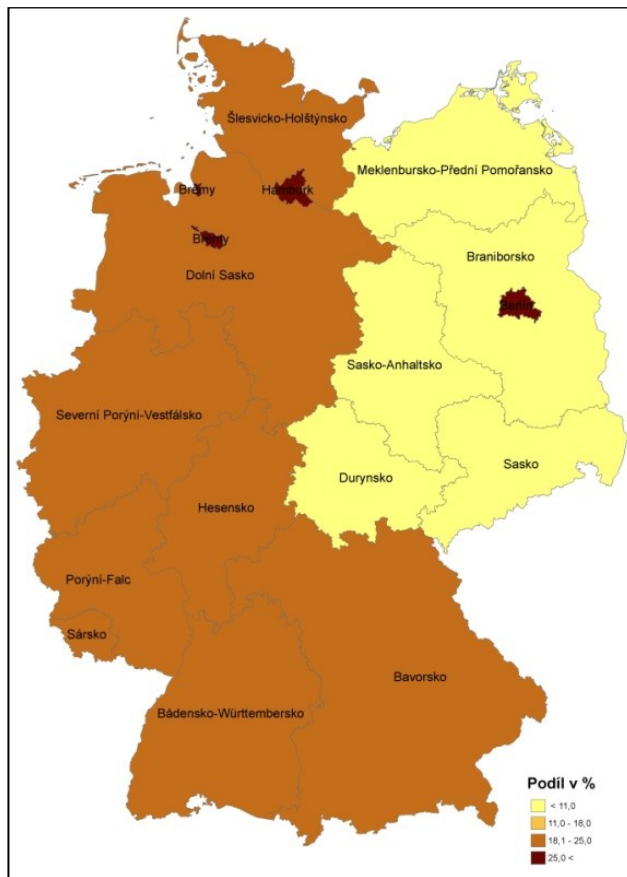
Zdroj: StatBA, 2010

Německý mikrocensus nabízí také regionální pohled, který je znázorněn následujícími obrázky č. 26a, 26b a 26c ukazující podíly bezdětných žen v jednotlivých spolkových zemích SRN. Potvrzuje se zde již výše zmíněný fakt, že vyšší podíly bezdětných žen vykazují zejména spolkové země bývalé NSR. Obzvláště vysokou bezdětnost mají městské státy (Berlín, Hamburk, Brémy), výjimku tvoří pouze Brémy v případě generací žen 1933 – 1953. Vůbec nejvyšší hodnotu podílu vykazuje dle mikrocensu u všech sledovaných věkových skupin Hamburk.

Obr. 26a – Podíl bezdětných žen, regionální pohled, generace 1933 – 1953, SRN

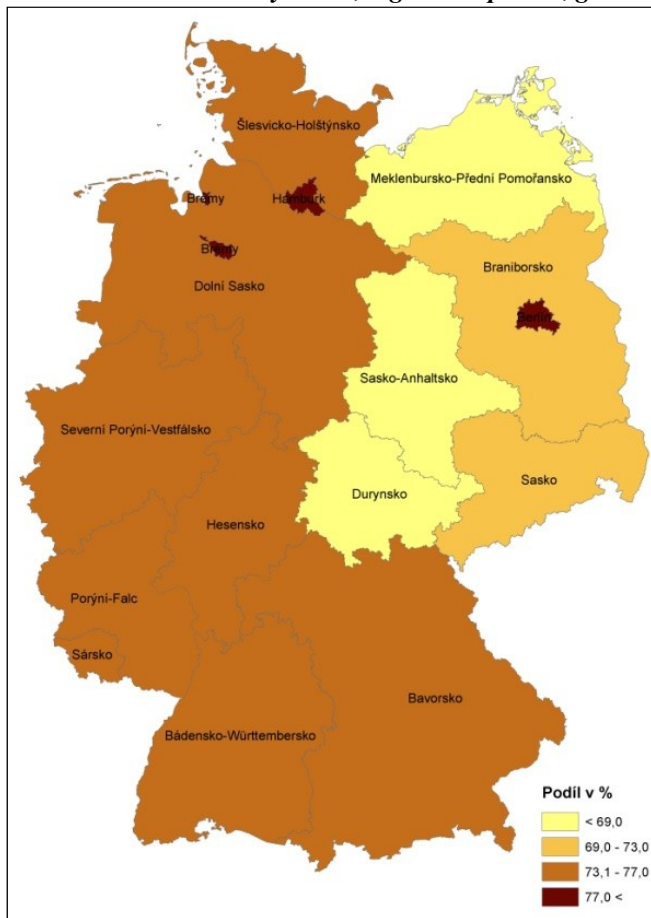

Zdroj: StatBA, 2010

Obr. 26b – Podíl bezdětných žen, regionální pohled, generace 1954 – 1973, SRN

Poznámka: Z demografického hlediska se od generace 1959 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost. Zobrazovaná věková skupina (generace 1954 – 1973) bohužel neumožňuje jasně vymezit hranici mezi konečnou a neukončenou bezdětností/plodností.

Zdroj: StatBA, 2010

Obr. 26c – Podíl bezdětných žen, regionální pohled, generace 1974 – 1992, SRN

Poznámka: Z demografického hlediska se jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost.

Zdroj: StatBa, 2010

V Německu, které lze považovat za imigrační zemi, je zajímavé rovněž sledovat úroveň bezdětnosti v závislosti na národnosti žen. V době mikrocensu bylo 15% žen ve věku 16 – 75 let, které se narodily v cizině a následně imigrovaly do Německa. Mezi těchto 15% žen patří jak ženy již s německým státním občanstvím, tak i ženy cizinky.⁶² Tyto ženy prožily část svého života mimo Německo a v konečných důsledcích je jejich reprodukční chování odlišné od žen, které se v Německu narodily a jejichž reprodukční chování je již ovlivněno německým prostředím (Egeler, 2009).

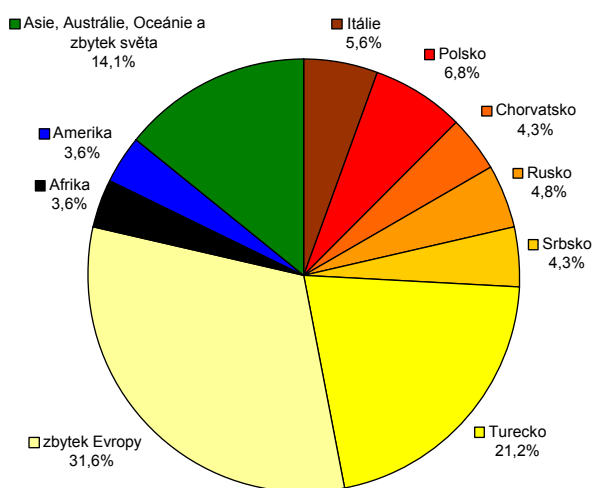
Data z mikrocensu jsou sice tříděna na bývalou NSR a NDR, v analýze však toto dělení nebylo využito. Obecně se totiž osoby s migrační zkušeností (a to jak s německým státním občanstvím, tak i bez něho) nacházejí především v bývalém západním Německu, výjimku tvoří pouze hl. město Berlín (viz obrázky v příloze č. 60 a 61). Počty bezdětných žen s migrační zkušeností v bývalé NDR jsou tudíž velmi nízké a pro analýzu nevhodné.

Data jsou však tříděna na ženy s migrační zkušeností bez německého státního občanství a na ženy, které ho již získaly. Pro ilustraci národnostního složení žen v SRN jsou nejprve uvedeny

⁶²StatBA používá výraz „osoba s migrační zkušeností“ („*Migrationserfahrung*“).

dva koláčové grafy, které znázorňují zastoupení nejčetnějších národností žen.⁶³ První z nich představuje zastoupení národností žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství. Zajímavá je tu především početná turecká menšina žen.⁶⁴ Na druhém koláčovém grafu jsou naopak znázorněny ženy s migrační zkušeností a získaným německým státním občanstvím, z nichž je významná polská a ruská menšina žen. Pro další analýzu je důležitý předpoklad, že ve většině imigračních skupin do Německa je smysl pro rodinu mnohem více zakořeněný než v samotném Německu.

Obr. 27 – Zastoupení jednotlivých národností žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

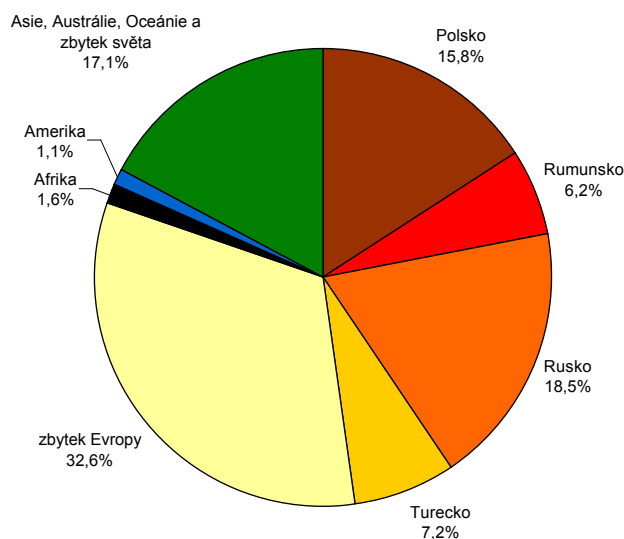

Zdroj: StatBA, 2010

⁶³Grafy byly zkonstruovány na základě dat jak za jednotlivé státy, tak i za kontinenty. Detailnější dělení německý statistický úřad neposkytl. Rusko i Turecko jsou dle StatBA zahrnuty do Evropy.

⁶⁴Turecké ženy (jak s německým státním občanstvím, tak bez něho) tvoří mezi ostatními imigračními národnostními skupinami v Německu velmi početnou skupinu, a to především u generací 1964 – 1973, kdy jejich podíl s 21% převyšuje ty ostatní, naopak u generací 1984 – 1992 činí tento podíl pouze 9% (Egeler, 2009).

Obr. 28 – Zastoupení jednotlivých národností žen s migrační zkušeností s německým státním občanstvím v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

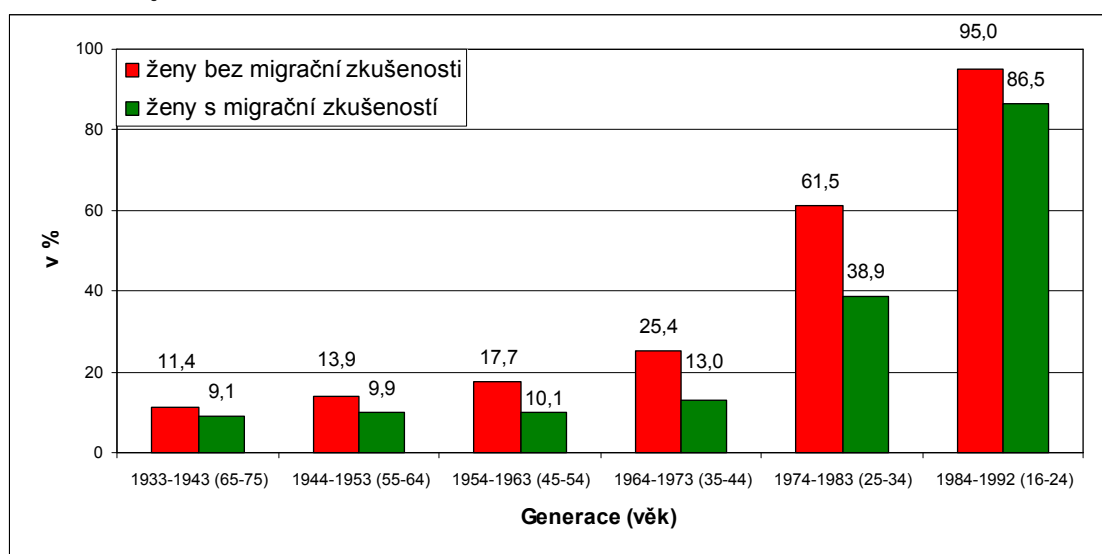

Zdroj: StatBA, 2010

Ženy s migrační zkušeností zůstávají méně často bezdětné než ženy, které se v Německu narodily. Zatímco podíl bezdětných žen za celou SRN dosahuje v roce 2008 hodnoty 33,1%, po odečtení žen s migrační zkušeností se tento podíl zvyšuje na 34,4% (počítáno z žen narozených v letech 1933 - 1992). Oproti tomu je u žen s migrační zkušeností bez německého občanství tento podíl 25,5% a obdobně u žen s migrační zkušeností, ale již s německým občanstvím 25,7% (StatBA, 2010).

Tento fakt je ještě podepřen níže uvedeným sloupcovým grafem č. 29, který jasně ukazuje, že u všech sledovaných generací je podíl bezdětných žen bez migrační zkušenosti vyšší. Tento rozdíl je nejmarkantnější u generací 1964 – 1973, u kterých je téměř dvojnásobný.

Obr. 29 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností a bez ní v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

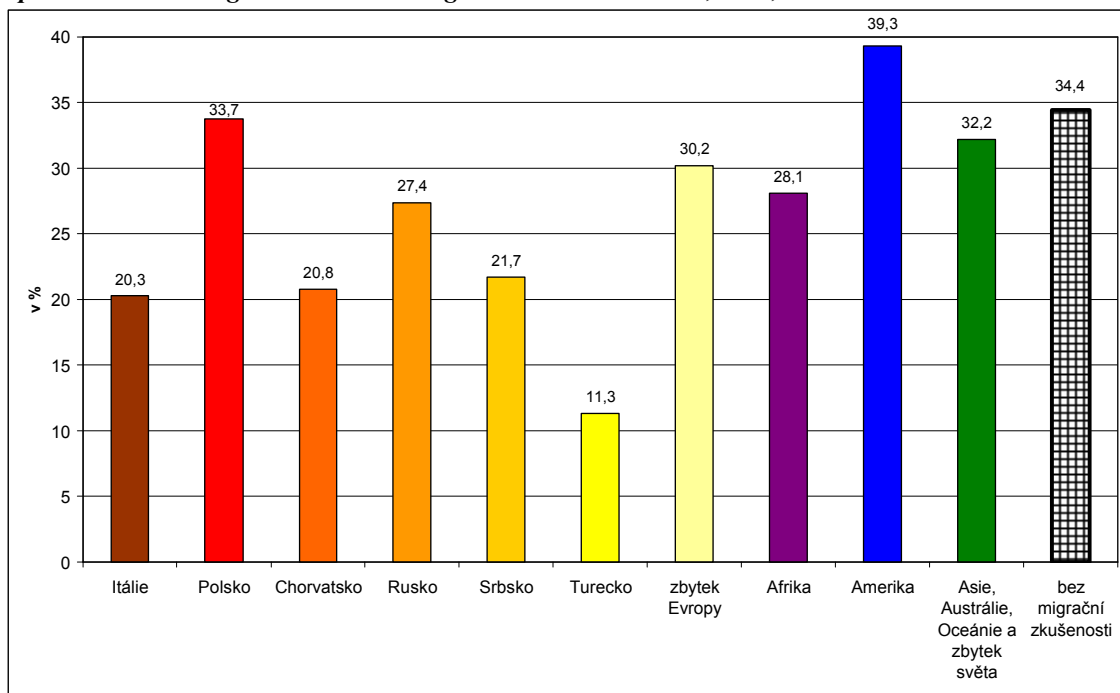
Poznámka: Z demografického hlediska se od generace 1959 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost. Zobrazovaná věková skupina (generace 1954 – 1963) bohužel neumožňuje jasně vymezit hranici mezi konečnou a neukončenou bezdětností/plodností.

Zdroj: StatBA, 2010

Následující dva sloupcové grafy č. 30 a 31 již podrobněji ukazují podíly bezdětných žen (generace 1933 – 1992) nejčtenějších národností uvedených v předešlých koláčových grafech.⁶⁵ Výjimku od výše uvedeného faktu, že ženy s migrační zkušeností zůstávají méně často bezdětné, tvoří pouze Amerika jako celek, u níž podíl bezdětných žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství dosahuje téměř 40%. Naopak výrazně nejnižší podíly bezdětných žen vykazují ženy tureckého původu. U žen s německým státním občanstvím činí tento podíl 17,2% a bez německého občanství dokonce jen 11,3%. Co se týče rozložení dle věku, ženy narozené v Turecku mezi roky 1933 – 1983 jsou pouze z 8% bezdětné, zatímco podíl všech žen s migrační zkušeností je více než dvojnásobný (18%). U nejmladších generací tento rozdíl (1984 – 1992) není již tak zřetelný: 76% oproti 86% (Egeler, 2009).

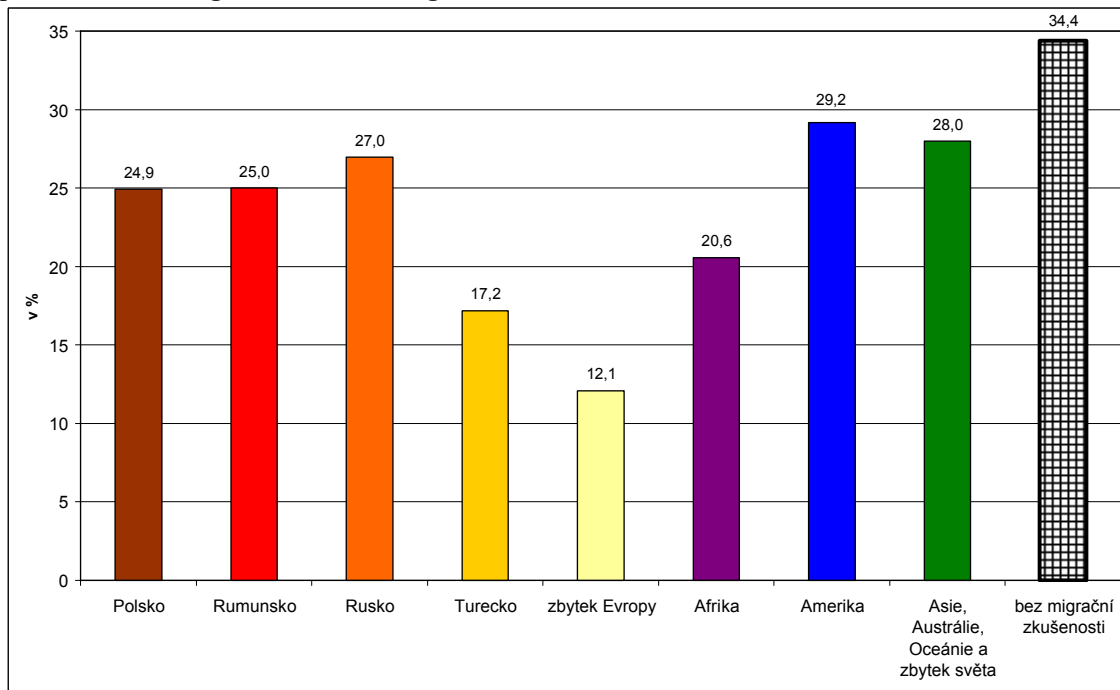
⁶⁵Rusko i Turecko je dle StatBA zahrnuto do Evropy.

Obr. 30 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství ve srovnání s podílem žen bez migrační zkušenosti v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

Zdroj: StatBA, 2010

Obr. 31 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností s německým státním občanstvím ve srovnání s podílem žen bez migrační zkušenosti v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

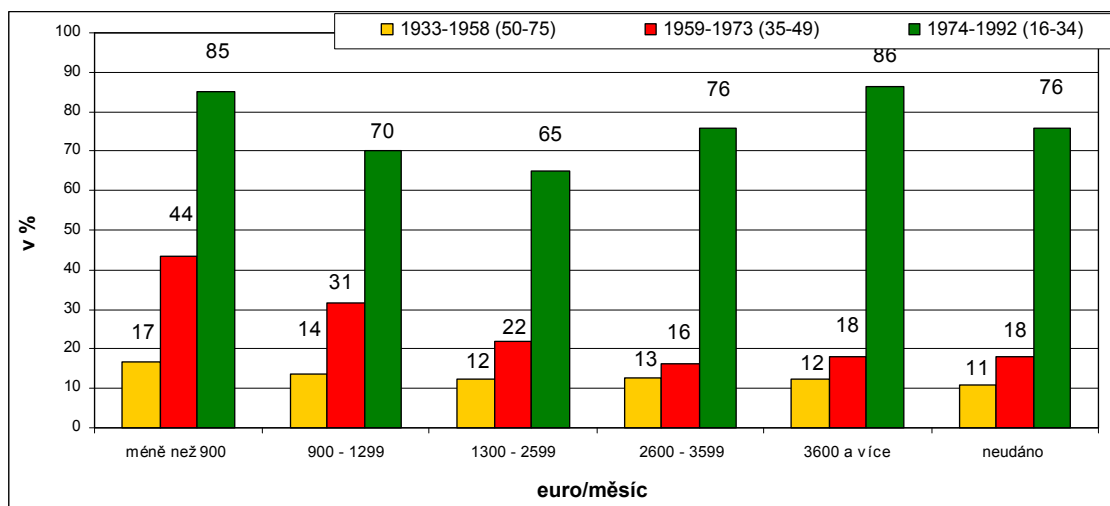

Zdroj: StatBA, 2010

Zajímavou analýzu podílu bezdětných žen nabízí také třídění dat dle výše čistého měsíčního příjmu domácnosti. Data jsou tříděna pouze do tří věkových skupin. Z níže uvedeného grafu č.

32 je patrné, že především u prostřední věkové skupiny 35 – 49 let (generace 1959 – 1973) podíl bezdětných žen se zvyšujícím se příjmem klesá. Tato skutečnost v menší míře platí i u nejstarší věkové skupiny 50 – 75 let (generace 1933 – 1958). Naopak u nejmladší věkové skupiny tato závislost neplatí. Ženy v této věkové skupině se za prvé ještě matkami stát mohou a za druhé jejich příjem nemusí být ještě ustálený.

Obr. 32 – Podíl bezdětných žen dle výše čistého měsíčního příjmu domácnosti, SRN, mikrocensus z r. 2008

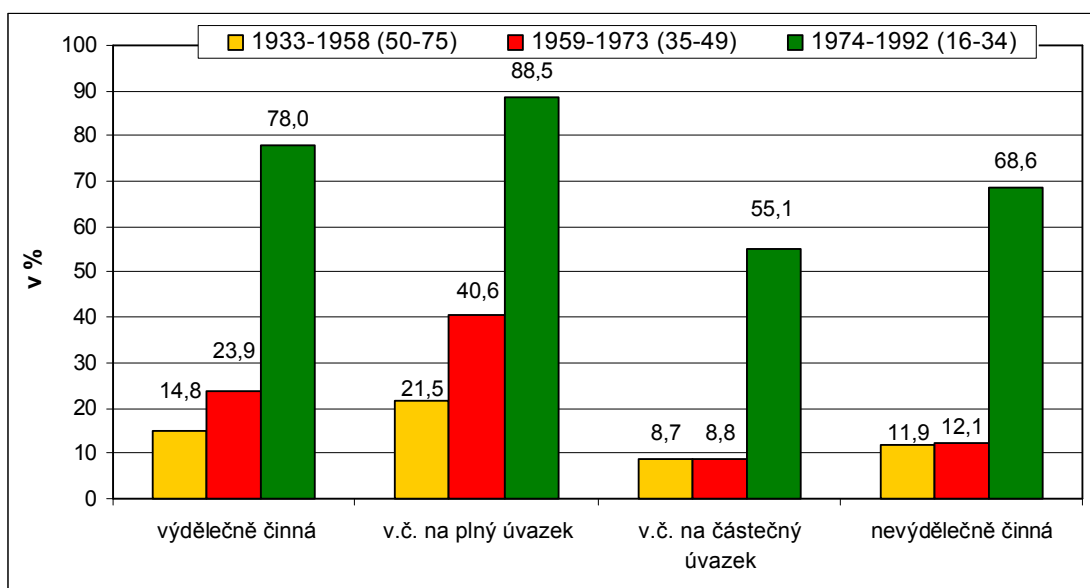

Poznámka: Z demografického hlediska se od generací 1959 – 1973 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost.

Zdroj: StatBA, 2010

Následující graf č. 33 je věnován podílům bezdětných žen dle ne/zaměstnanosti, a pokud jsou ženy zaměstnané, tak také dle typu pracovního úvazku (plný/částečný). Data jsou tříděna do tří věkových skupin jako v předcházejícím případě. Zřejmě není nic překvapivého, že ženy, které nejsou výdělečně činné, vykazují nižší podíly bezdětných žen než ženy výdělečně činné, a to ve všech sledovaných věkových skupinách. Zajímavé je také sledovat rozdíly mezi podíly bezdětných žen, které pracují na plný a částečný úvazek. Je přirozené, že ženy pracující na částečný úvazek zůstávají výrazně méně často bezdětné. Tento rozdíl je v případě věkové skupiny 35 – 49 let (generace 1959 – 1973) více než čtyřnásobný (plný ú.: 40,6% vs. částečný ú.: 8,8%). V případě starší věkové skupiny 50 – 75 let (generace 1933 – 1958) je již tento rozdíl menší.

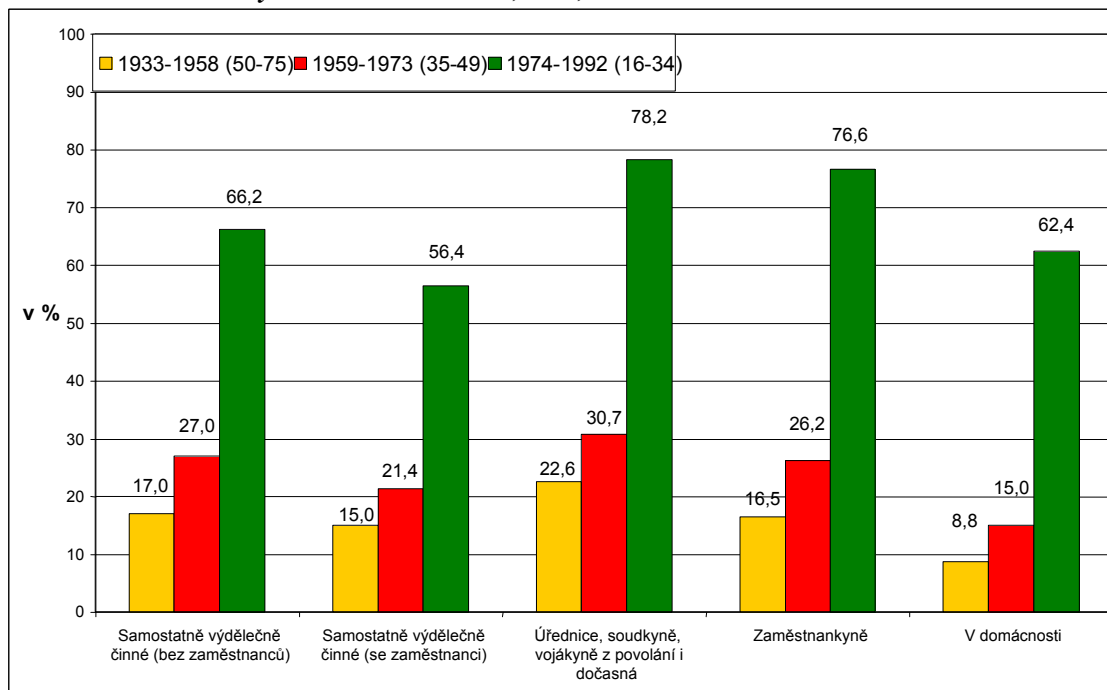
Obr. 33 – Podíl bezdětných žen dle ne/zaměstnanosti a typu pracovního úvazku, SRN, mikrocensus z r. 2008

Poznámka: Z demografického hlediska se od generací 1959 – 1973 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost.

Zdroj: StatBA, 2010

Poslední graf v této podkapitole č. 34 znázorňuje podíly bezdětných žen v závislosti na zaměstnání. Opět není velkým překvapením, že u žen, které jsou v domácnosti (tedy nemají zaměstnání), vykazují podíly bezdětných žen převážně nižší hodnoty než u žen, které mají vyšší pracovní pozici, pevnou pracovní dobu, dojíždějí do zaměstnání atd. Nejvyšší podíl bezdětných žen je u kategorie úřednic, soudkyň a vojákyň. Tato zaměstnání jsou hůře slučitelná s rodinným životem a také je zastávají spíše ženy, které chtějí dát přednost kariéře před rodinou, avšak nejrůznějších dalších důvodů může být celá řada. U věkových skupin 50 – 75 (generace 1933 – 1958) a 35 – 49 let (generace 1959 – 1973) není zřetelný rozdíl mezi podíly bezdětných samostatně výdělečně činných žen (ať už se zaměstnanci nebo bez nich) a zaměstnankyň.

Obr. 34 – Podíl bezdětných žen dle zaměstnání, SRN, mikrocensus z r. 2008⁶⁶

Poznámka: Z demografického hlediska se od generací 1959 – 1973 jedná o neukončenou bezdětnost/plodnost.

Zdroj: StatBA, 2010

5.5. Závěr: společné a odlišné znaky bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku

Ačkoliv data za všechny tři sledované státy, tedy Českou republiku, Německo a Rakousko nejsou plně srovnatelná, protože pocházejí z různých zdrojů a v některých případech jsou analyzována odlišnou metodikou, je zřetelné, že bezdětnost je více rozšířena v bývalé NSR a Rakousku než v České republice a bývalé NDR.

Co se týče transversálního pohledu, v ČR se do počátku 90. let podíl bezdětných žen pohyboval do 10% a vývoj byl v tomto období (komunismu) ovlivněn propopulačními opatřeními. Vývoj v NDR byl obdobný, znatelné jsou výkyvy ve vývoji $PB\check{Z}$ během období komunismu, kdy se hodnoty dostávaly až k 15% (konec 50. let, polovina 70. let) nebo naopak k velmi nízkým až zanedbatelným hodnotám (polovina 60. let, počátek 70. let). Po pádu komunismu během 90. let úroveň bezdětnosti v ČR a NDR prudce stoupá (ČR: 2001: $^{mi(x)}PB\check{Z}(t) = 23,2\%$, NDR: 1995: $^{fi(x)}PB\check{Z}(t) = 58,0\%$ – zde se však jedná o nereálnou hypotetickou bezdětnost). V NSR a Rakousku vývoj $PB\check{Z}$ probíhal odlišně. To je zřejmé zejména z delšího sledovaného období v NSR, kdy v 60. letech byla úroveň bezdětnosti v NSR ještě nízká (do 5%), od konce 60. let však začíná stoupat a dostává se na hodnotu 39,0% v letech 1984 a 1985, poté stagnuje na hodnotách v rozmezí cca 30 – 35%. V Rakousku je podíl bezdětných žen mezi

⁶⁶ Dělení zaměstnání je převzato ze statistiky StatBA.

lety (1984) 1991 – 2009 stabilní a dosahuje hodnot okolo 25% ($^{mi(x)}PBŽ(t)$), resp. v rozmezí 30 – 35% ($^{fi(x)}PBŽ(t)$). Aktuální hodnoty jsou ve sledovaných státech poměrně podobné ($^{fi(x)}PBŽ(t)$ – ČR: 26,7% (2009), SRN: 30,1% (2010), NSR: 33,0% (2008), NDR: 29,0% (2008), AUT: 31,1% (2010)).

Zatímco v ČR se cca u generací žen 1935 – 1970 úroveň bezdětnosti v longitudinálním pohledu pohybovala okolo hodnoty 6 – 8% a v NDR u generací 1933 – 1968 okolo 7 – 11%, v Rakousku docházelo k postupnému navýšení podílu bezdětných žen (1935: 12,1%; 1970: 22,0%) a v NSR je situace obdobná jako v Rakousku: 1933 – 1938: 11,4%; 1964 – 1968: 22,4% (StatBA, 2010, HFD). Úroveň konečné bezdětnosti v NSR a Rakousku patří mezi nejvyšší i v porovnání s ostatními evropskými zeměmi (Bagusat, Rupp, 2009).

Vysvětlením pro odlišnou úroveň bezdětnosti v těchto zemích je rozdílný historický vývoj, kdy bývalé Československo a bývalá NDR procházeli obdobím komunismu. H. Hašková ve své knize *Fenomén bezdětnosti* uvádí několik konkrétních důvodů pro obecně nižší bezdětnost v bývalých komunistických státech, a to nedostatečné rozšíření kvalitní hormonální antikoncepce, nedostatečnou motivaci k dosažení vyššího vzdělání z důvodu omezených možností studia, platové nivelizace a omezených možností na trhu práce a z toho vyplývající nízký podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí⁶⁷, upřednostňování rodiny jako jediného místa seberealizace atd. (Hašková, 2010). Dále svou roli sehrála výše zmiňovaná pronatalitní opatření v ČR i NDR a také vysoká sňatečnost. Naopak hlavními příčinami vysoké bezdětnosti v bývalé NSR a Rakousku, tedy v zemích, které neovlivnil komunismus a jeho propopulační opatření a kde již od pol. 60. let 20. stol. probíhal druhý demografický přechod, jsou nevyhovující podmínky pro slučitelnost pracovního a rodinného života (např. nedostatečná kapacita v předškolních zařízeních v bývalé NSR), vysoké náklady při zakládání rodiny a nevyhovující situace v oblasti bydlení. Zejména Němci se vyznačují i tím, že jim velmi záleží na tom, aby jejich děti byly dobře zaopatřené, což je samozřejmě spojeno s obzvláště vysokými náklady. Ke zlepšení situace v Německu nepřispívala ani genderově konzervativní rodinná politika, od které začala německá vláda upouštět teprve před pár lety (Bagusat, Rupp, 2009).

⁶⁷ Je potvrzeno, že vysokoškolsky vzdělaní lidé vykazují vyšší bezdětnost (StatBa 2010, Hašková, 2010).

Kapitola 6

Příčiny bezdětnosti na základě mezinárodního šetření Eurobarometer

Tato kapitola se vrací k poměrně složité a komplexní problematice příčin bezdětnosti, a to z toho důvodu, aby byla podložena i empirickými daty. Proto je kapitola věnována analýze příčin bezdětnosti na základě dat z výběrového šetření *Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning*, které se konalo v roce 2006. Cílem analýzy je zjistit, jaké okolnosti vedly respondenty z České republiky, Německa a Rakouska ve výběrovém šetření k tomu, že zůstali (dočasně) bezdětní. Hypotéza uvedená v úvodu práce předpokládá, že nejčastějšími příčinami (dosavadní) bezdětnosti jsou zdravotní problémy (respondenta, partnera) a nenalezení vhodného partnera či nestabilita partnerství.

Jak již bylo uvedené v části práce týkající se zdrojů dat a metodologie, analýza příčin je provedena na základě otázky z české verze dotazníku: „*Stále mluvíme o biologických dětech. Máte tolik dětí, kolik jste si přál(a), když Vám bylo okolo 20–ti let?*“ Do analýzy byli zahrnuti pouze bezdětní respondenti (v šetření uvedli, že nemají žádné dítě), kteří v rámci negativních odpovědí na výše zmiňovanou otázku volili důvod/y své (dosavadní) bezdětnosti, dotazovaní mohli v dotazníku uvést až tři.

Následuje konečný výčet příčin bezdětnosti, které byly zahrnuty do analýzy (podrobná metodologie je popsána v oddíle 2.3.3. *Analýza příčin bezdětnosti*):

zdravotní problémy (respondenta/partnera)

nevhodná situace v partnerství

finanční problémy (respondenta/partnera)

problém se sladěním práce a rodiny

nevhodné bydlení

vysoké náklady v souvislosti s dětmi

nenalezení vhodného času pro založení rodiny

jiné

Cílem analýzy je také zjistit, zda existuje rozdíl v příčinách bezdětnosti v závislosti na pohlaví a věku respondenta. Věk je kategorizován do tří věkových skupin: 25 – 39, 40 – 54, 55+.

V kapitole je nejprve prezentována tabulka č. 03 představující podíly respondentů, kteří v šetření uvedli danou příčinu bezdětnosti v závislosti na pohlaví respondenta, dále grafy (č. 35 – 40) zobrazující struktury bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v závislosti na pohlaví a věku respondenta⁶⁸ a shodná informace je také uvedena v závěru kapitoly v přehledové tabulce č. 04.

K prezentovaným výsledkům je nutné doplnit, že jsou příčiny bezdětnosti posuzovány pouze respondenty a tudíž subjektivně. Nelze tedy na základě těchto dat srovnávat např. míru neplodnosti či podmínky pro slučitelnost práce a rodiny mezi jednotlivými sledovanými státy. Ve výsledcích se také poměrně často vyskytují nulové podíly respondentů, které však mohou být způsobené relativně nižším počtem bezdětných respondentů, kteří se zúčastnili šetření (ČR: 237; SRN: 457; AUT: 338).

Jak již bylo výše uvedeno, tabulka č. 03 zobrazuje podíly respondentů, kteří v šetření uvedli danou příčinu bezdětnosti v závislosti na pohlaví respondenta. Tato tabulka představuje jediný výstup v této kapitole, ve kterém jsou zdravotní a finanční problémy rozděleny na dvě části – problémy respondenta a jeho/její partnera/ky. Je tak učiněno z důvodu možnosti detailnější analýzy. Z tabulky je zřetelné, že nejčastěji deklarovanou příčinou (dosavadní) bezdětnosti je „nevhodná situace v partnerství“ (v ČR více uváděna ženami, v SRN a AUT naopak muži) a dále „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“ (více uváděna muži, nejmarkantnější rozdíl v případě ČR), a to v případě všech tří sledovaných států. Vyšší podíly zaznamenávají také ženy u příčiny „zdravotní problémy respondenta“, a to opět u ČR, SRN i AUT. Je zajímavé, že kromě již zmíněné mnohem častější deklarace „zdravotních problémů respondenta“ u žen, muži častěji uvádějí „zdravotní problémy na straně partnera“ (ženy) než na straně respondenta (muže). Tato skutečnost je zřetelná u všech tří sledovaných států. Např. podíl českých respondentek, které uvedly „zdravotní problémy na straně respondenta“ (ženy), je 14,3% a jen 2% na straně partnera (muže), podíl českých respondentů je u „zdravotních problémů na straně partnera“ (ženy) 8% a na straně respondenta (muže) jen 5,3%. Tato data se však neslučují s teorií, podle které je příčinou neplodnosti muž a žena zhruba ve stejné míře. Na druhou stranu zdravotními problémy mohou být respondenty vnímány i jiné problémy, nejen neplodnost. Naopak nejméně deklarovanou příčinou bezdětnosti se zdají být „finanční problémy partnera“. Zajímavá je také skutečnost, že ženy více než muži uvádějí jako příčinu své (dosavadní) bezdětnosti „problém se sladěním práce a rodiny“. Na tom ovšem není nic překvapivého, problém harmonizace práce a rodiny je ve všech třech sledovaných zemích problémem především žen, které mají z velké části péči o děti a domácnost na svých bedrech. Tento rozdíl je zřetelný především v SRN a Rakousku.

⁶⁸ Nejedná se o strukturu v pravém slova smyslu. Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti, součet podílů respondentů u jednotlivých příčin tedy není roven 100%.

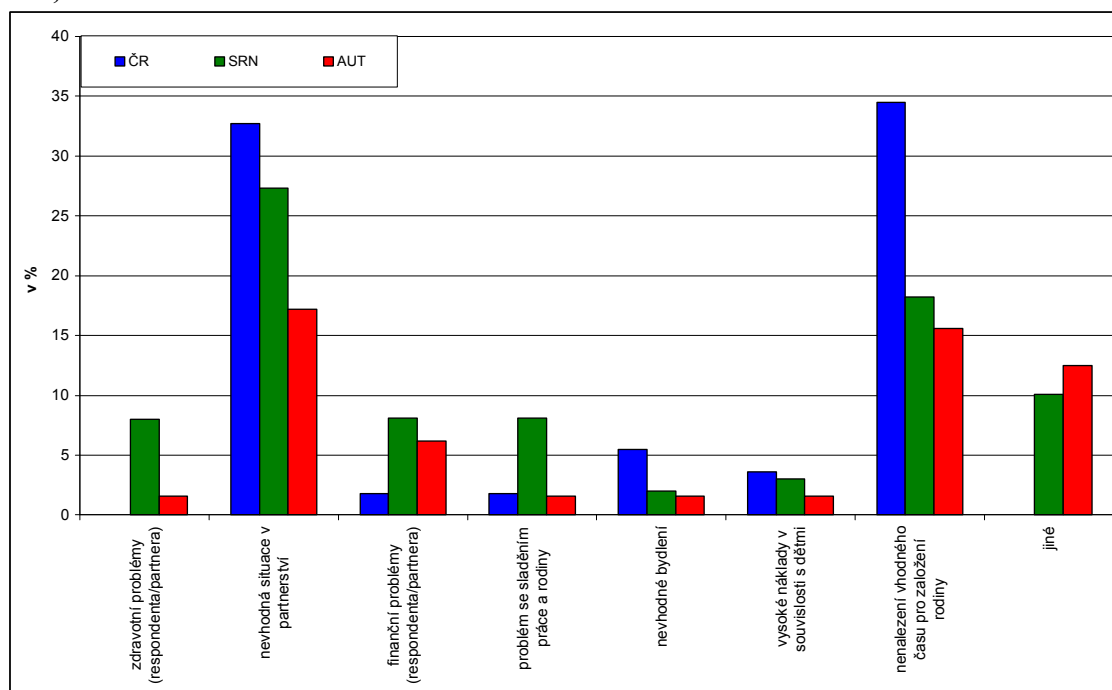
Tab. 03 – Podíl respondentů, kteří v šetření uvedli danou příčinu bezdětnosti, muži, ženy, 25+, ČR, SRN, AUT, 2006

Příčiny bezdětnosti (v %)	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
zdravotní problémy respondenta	5,3	14,3	6,7	19,5	2,4	16,7
zdravotní problémy partnera	8,0	2,0	7,3	2,4	4,7	4,4
nevhodná situace v partnerství	30,7	32,7	29,1	18,7	22,0	19,3
finanční problémy respondenta	2,7	4,1	6,1	4,1	2,4	1,8
finanční problémy partnera	0,0	0,0	0,6	1,6	3,1	1,8
problém se sladěním práce a rodiny	1,3	2,0	6,1	11,4	1,6	6,1
nevhodné bydlení	4,0	8,2	1,7	0,0	2,4	1,8
vysoké náklady v souvislosti s dětmi	2,7	2,0	1,7	2,4	1,6	1,8
nenalezení vhodného času pro založení rodiny	29,3	12,2	17,3	15,4	19,7	14,9
jiné	0,0	0,0	9,5	11,4	8,7	12,3

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Následujících šest grafů (č. 35 – 40) představují struktury bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v závislosti na pohlaví a věku respondenta. První graf této kapitoly (č. 35) zobrazuje strukturu bezdětných mužů ve věku 25 – 39 let. Z grafu lze vypočítat, že nejčastěji uváděnou příčinou ve všech třech sledovaných zemích je „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“ a také „nevhodná situace v partnerství“. „Zdravotní problémy (respondenta/partnera)“ jsou z přirozeného důvodu u takto mladých respondentů a navíc mužů naopak jednou z nejméně deklarovaných příčin. Co se týče rozdílu mezi sledovanými státy, zřetelně nejvyšší podíl bezdětných mužů u příčiny „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“ je u českých respondentů (ČR: 34,5%; SRN: 18,2%; AUT: 15,6%), podobně je tomu i v případě příčiny „nevhodná situace v partnerství“ (ČR: 32,7%; SRN: 27,3%; AUT: 17,2%). „Zdravotní problémy (respondenta/partnera)“ jako příčinu své (dosavadní) bezdětnosti uváděli nejčastěji němečtí respondenti (SRN: 8,0%). Dále je zajímavé, že „problém se sladěním práce a rodiny“ nejčastěji deklarovali němečtí respondenti (SRN: 8,1%), i když podíl těchto bezdětných není nijak vysoký. Může to být mimo jiné dáno nedostatečnou kapacitou v zařízeních pro děti v předškolním věku především v bývalé NSR. Obdobná situace je i u „finančních problémů (respondenta/partnera)“ (SRN: 8,1%). Za zmínku ještě stojí dodat, že „nevhodné bydlení“ jako příčinu bezdětnosti deklarovali především čeští respondenti (ČR: 5,5%) a že v případě SRN a AUT je významná kategorie příčin „jiné“ (SRN: 10,1%; AUT: 12,5%).

Obr. 35 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 25 – 39 let, ČR, SRN, AUT, 2006

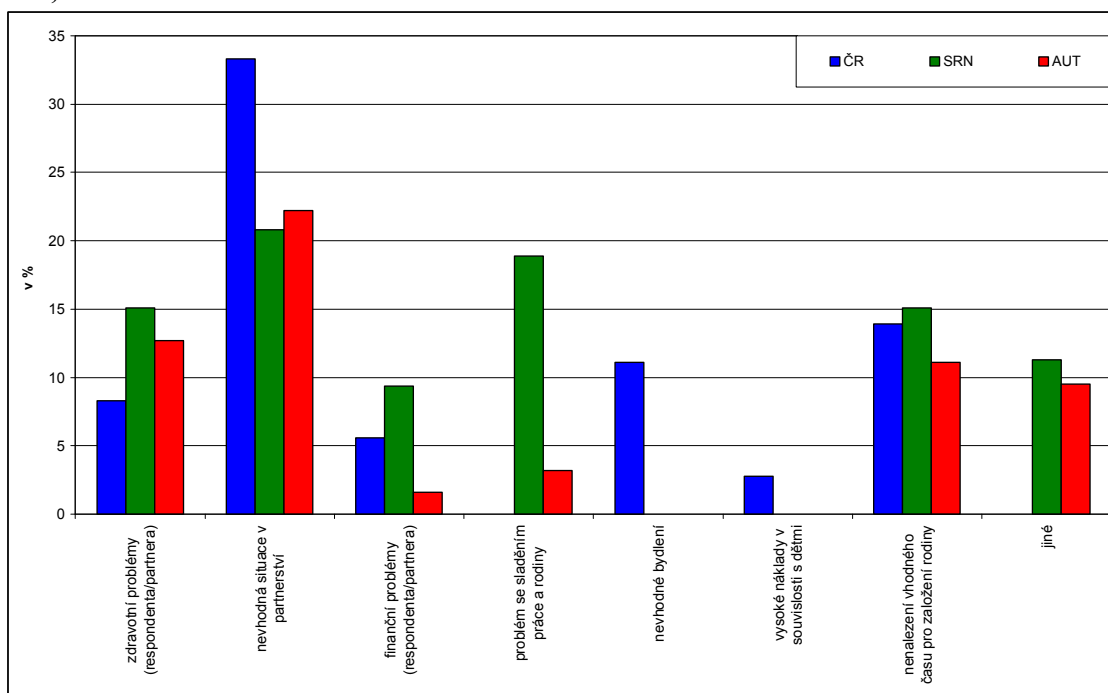

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu grafu vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Dále prezentovaný graf č. 36 zobrazuje strukturu bezdětných žen ve věku 25 – 39 let podle příčin bezdětnosti. Na první pohled je zřetelné, že nejčastěji deklarovanou příčinou těchto respondentek je „nevhodná situace v partnerství“. Podobně jako v předcházejícím případě u shodně starých respondentů – mužů zaznamenávají nejvyšší podíl české respondentky (ČR: 33,3%; SRN: 20,8%; AUT: 22,2%). Další poměrně často zmiňovanou příčinou jsou „zdravotní problémy na straně respondenta/partnera“. To je u takto mladých respondentek relativně překvapivá skutečnost. Obdobně jako u shodně starých respondentů – mužů zaznamenávají nejvyšší podíl německé respondentky (ČR: 8,3%; SRN: 15,1%; AUT: 12,7%). Častěji deklarovanou příčinou je také „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“, nejvíce je v šetření uváděna německými respondentkami, i když rozdíly mezi sledovanými státy nejsou nijak výrazné (ČR: 13,9%; SRN: 15,1%; AUT: 11,1%). Za zmínku také stojí vysoký podíl německých respondentek, které uvedly jako příčinu své bezdětnosti „problém se sladěním práce a rodiny“ (SRN: 18,9%) a poměrně vysoký podíl českých respondentek v případě příčiny „nevhodné bydlení“ (ČR: 11,1%).

Obr. 36 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 25 – 39 let, ČR, SRN, AUT, 2006

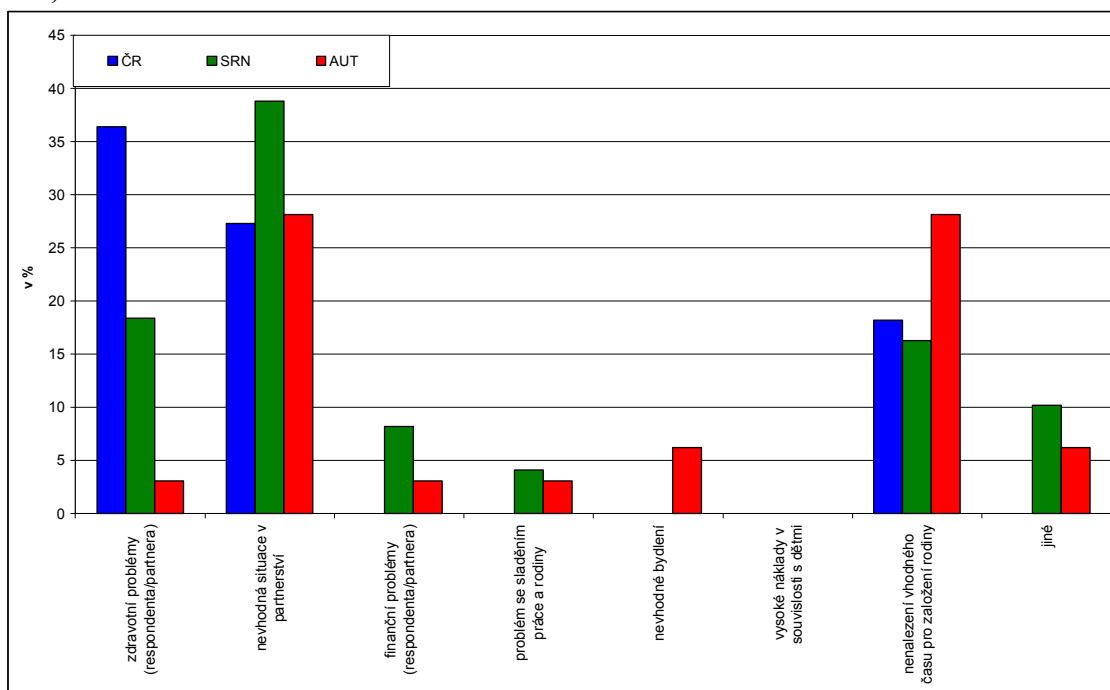

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu grafu vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Následující graf č. 37 představuje strukturu bezdětných mužů ve věku 40 – 54 let podle příčin bezdětnosti. Markantní rozdíly v podílech bezdětných jsou zřetelné u příčiny „zdravotní problémy na straně respondenta/partnera“. Zatímco pro české respondenty představují nejčastěji deklarovanou příčinu, pro německé druhou nejčastěji uváděnou příčinu, v případě rakouských mužů se jedná o zanedbatelný podíl (ČR: 36,4%; SRN: 18,4%; AUT: 3,1%). Významnou příčinou je pro všechny sledované státy „nevhodná situace v partnerství“, tuto příčinu němečtí respondenti označili nejčastěji (ČR: 27,3%; SRN: 38,8%; AUT: 28,1%). Vysokých podílů bezdětných (obzvláště u rakouských respondentů) dosahuje příčina „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“ (ČR: 18,2%; SRN: 16,3%; AUT: 28,1%). Ostatní příčiny již nejsou tak podstatné, v případě „vysokých nákladů v souvislosti s dětmi“ se dokonce objevují u všech tří sledovaných států nulové podíly. To však může být způsobené nižším počtem bezdětných respondentů, kteří se šetření zúčastnili.

Obr. 37 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 40 – 54 let, ČR, SRN, AUT, 2006

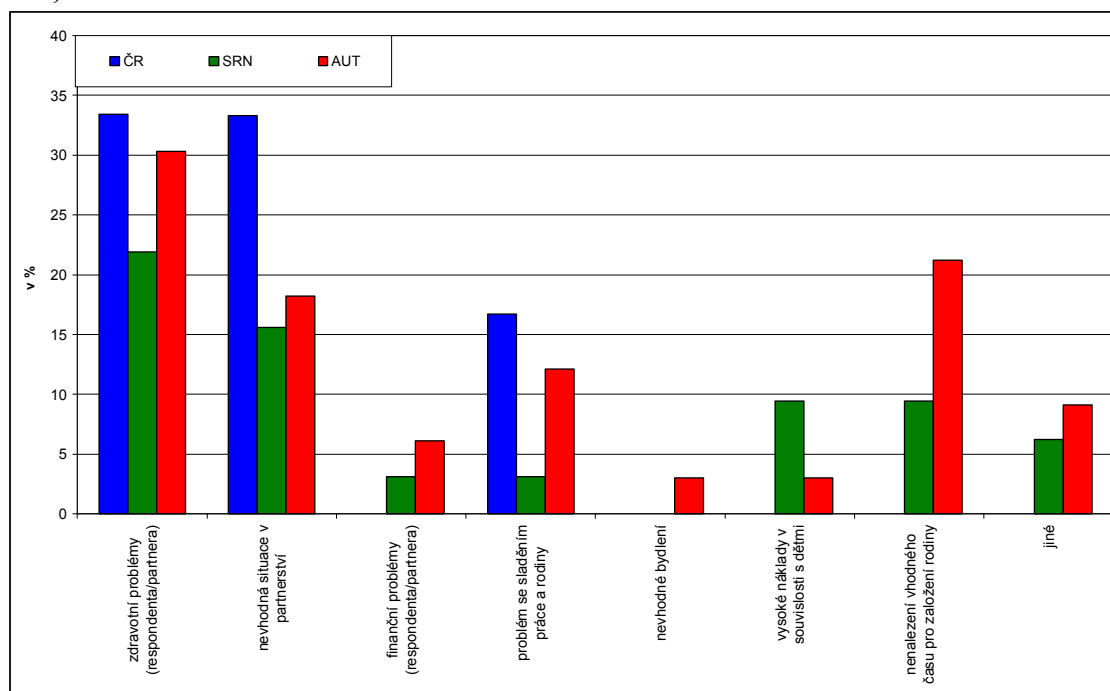
Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu grafu vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Níže uvedený graf č. 38 zobrazuje strukturu bezdětných žen ve věku 40 – 54 let podle příčin bezdětnosti. Jak již bylo výše uvedeno, ženy častěji než muži za příčinu své bezdětnosti považují „zdravotní problémy na straně respondenta/partnera“. Tato skutečnost se výrazně potvrdila u rakouských respondentů a respondentek ve věku 40 – 54 let (muži: 3,1%; ženy: 30,3%), méně výrazněji i u německých (muži: 18,4%; ženy: 21,9%). Naopak u českých respondentů je podíl vyšší než u respondentek, rozdíl ale není nijak markantní (muži: 36,4%; ženy: 33,4%). V porovnání s věkovou skupinou 25 – 39 let jsou však podíly bezdětných respondentů v případě „zdravotních problémů na straně respondenta i partnera“ výrazně vyšší (např.: ČR – muži 25 – 39 let: 0,0%; muži 40 – 54 let: 18,4%, ČR – ženy 25 – 39 let: 15,1%; ženy 40 – 54 let: 21,9%), výjimku tvoří jen velmi nízký podíl u rakouských mužů ve věku 40 – 54 let, který je sice taktéž vyšší než u mladší věkové skupiny 25 – 39 let, ale rozhodně ne výrazně (25 – 39 let: 1,6%; 40 – 54 let: 3,1%). Skutečnost, že se stoupajícím věkem respondenta/ky tato příčina na významu roste, je přirozená. Další častěji deklarovanou příčinou je „nevhodná situace v partnerství“, a to především u českých respondentek, jejichž podíl dosahuje hodnoty 33,3%. České a rakouské respondentky považují poměrně ve velké míře za příčinu své bezdětnosti také „problém se sladěním práce a rodiny“ (ČR: 16,7%; AUT: 12,1%), u německých respondentek je to zanedbatelný podíl, což je velký rozdíl oproti německým respondentkám ve věku 25 – 39 let (25 – 39 let: 18,9; 40 – 54 let: 3,1). Za zmínku také stojí

vysoký podíl rakouských respondentek v případě příčiny „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“ (AUT: 21,2%).

Obr. 38 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 40 – 54 let, ČR, SRN, AUT, 2006

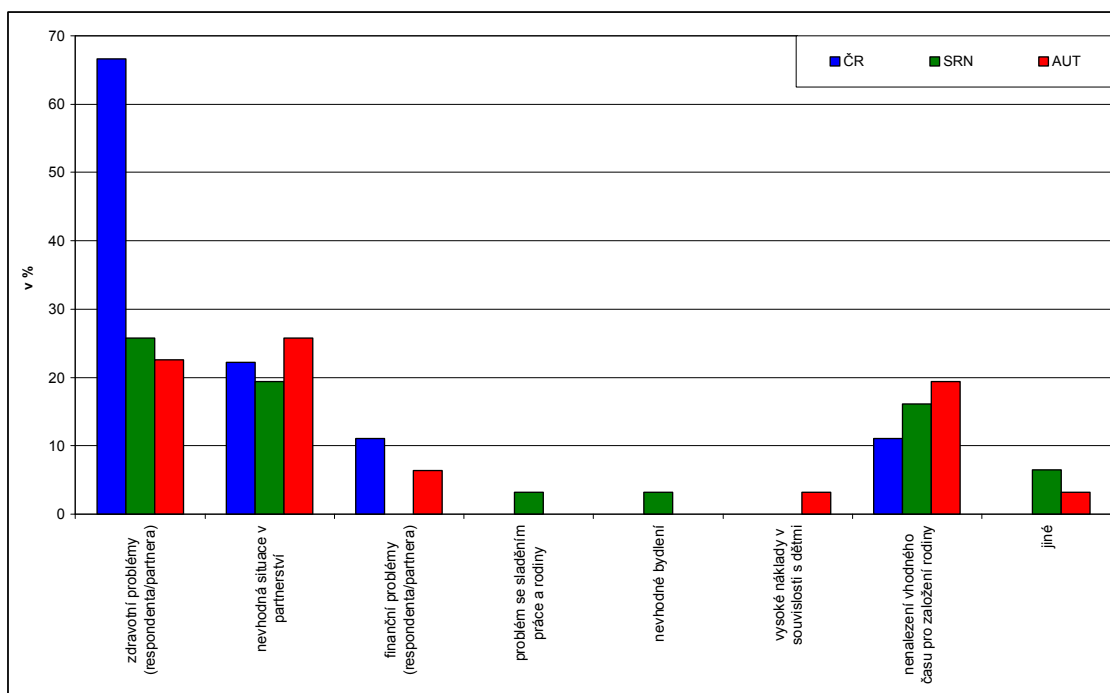

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu grafu vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Následující graf č. 39 ukazuje strukturu bezdětných mužů ve věku 55+ podle příčin bezdětnosti. Nejčastěji deklarovanou příčinou jsou u českých a německých respondentů „zdravotní problémy na straně respondenta/partnera“, u rakouských respondentů představuje v šetření druhou nejčastěji uváděnou příčinu. Objevuje se zde však zřetelný rozdíl mezi ČR (66,6%) a SRN (25,8%) a AUT (22,6%). Muži ve věku 55+ za příčinu své bezdětnosti považují také ve větší míře „nevhodnou situaci v partnerství“, nejvyšší podíl je zaznamenán u rakouských mužů (ČR: 22,2%; SRN: 19,4%; AUT: 25,8%). Dále za zmínku stojí příčina „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“, nejvyšší podíl je opět u rakouských respondentů (ČR: 11,1%; SRN: 16,1%; AUT: 19,4%).

Obr. 39 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

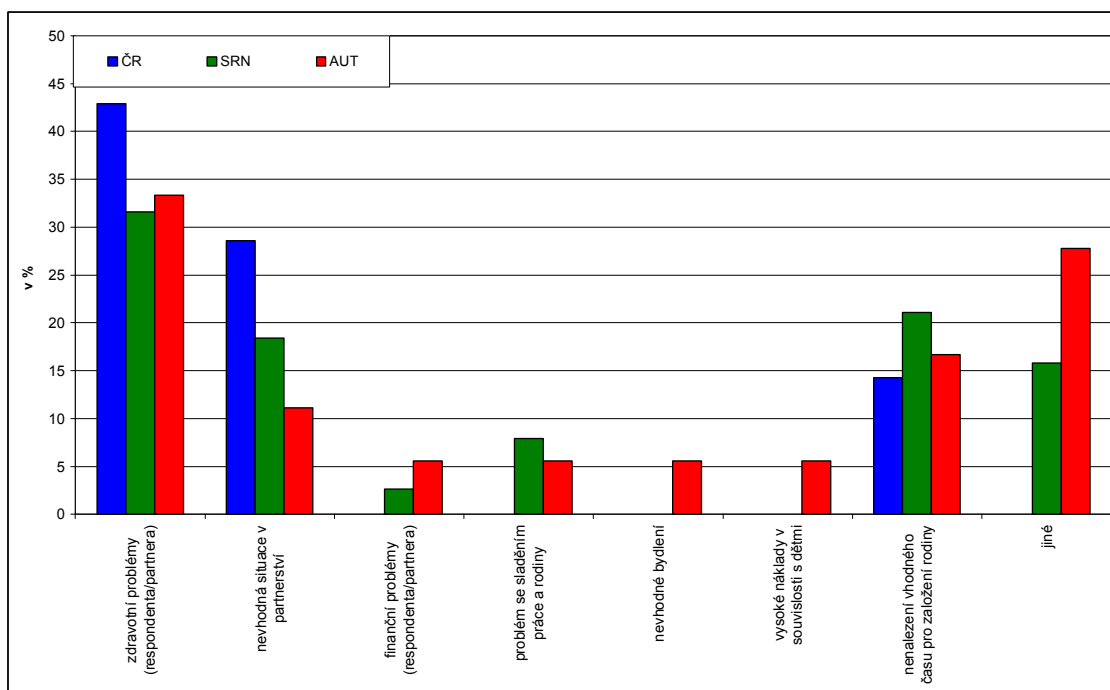

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu grafu vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Poslední graf této kapitoly (č. 40) představuje strukturu bezdětných žen ve věku 55+ podle příčin bezdětnosti. U tohoto grafu se jedná o bezdětnost konečnou, ženy z demografického hlediska ve věkové skupině 55+ již ukončily své reprodukční období. Obdobně jako u shodně starých respondentů – mužů, respondentky ve věku 55+ nejčastěji uvádějí jako příčinu své bezdětnosti „zdravotní problémy na straně respondenta/partnera“. Opět je nejvyšší podíl zaznamenán u českých respondentek, rozdíly již však nejsou tak zřetelné: ČR (42,9%), SRN (31,6%) a AUT (33,3%). Dále je často deklarovanou příčinou, opět obzvláště u českých respondentek, „nevhodná situace v partnerství“ (ČR: 28,6%; SRN: 18,4%; AUT: 11,1%) a také „nenalezení vhodného okamžiku pro založení rodiny“, které nejčastěji v šetření zmiňovaly německé respondentky (ČR: 14,3%; SRN: 21,1%; AUT: 16,7%). Především pro rakouské, ale také německé respondentky je významnou kategorií příčin bezdětnosti „jiné“ (SRN: 15,8%; AUT: 27,8%).

Obr. 40 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu grafu vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Jak již bylo výše uvedeno, v závěru této kapitoly je uvedena přehledová tabulka (č. 04), která shrnuje data prezentovaná v grafické podobě. Pro snadnější orientaci v tabulce jsou hodnoty podílů bezdětných respondentů podbarveny na základě níže uvedené legendy. Na základě této tabulky lze shrnout, že nejčastěji deklarovanou příčinou bezdětnosti je „nevhodná situace v partnerství“, „zdravotní problémy na straně respondenta/partnera“ a „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“. Hypotézu, která předpokládá, že nejčastějšími příčinami (dosavadní) bezdětnosti jsou „zdravotní problémy (respondenta/partnera“ a „nenalezení vhodného partnera či nestabilita partnerství“, lze tedy potvrdit jen částečně. Co se týče příčiny „zdravotní problémy na straně respondenta/partnera“, pro všechny sledované státy platí, že se zvyšujícím se věkem tato příčina na významu roste a že ženy deklarují tuto příčinu mnohem častěji než muži a více na straně svoji, než na straně partnera. Naopak muži uvádějí častěji příčinu „zdravotní problémy“ na straně jejich partnerky. Nejvyšší podíly bezdětných lze zaznamenat u českých respondentů/ek. Bez výjimky pro všechny sledované státy lze také uvést, že „problém se sladěním práce a rodiny“ jako příčinu své bezdětnosti častěji uvádějí ženy než muži a to především ve věku 40 – 54 let. Další zobecnění pro všechny sledované státy již nejsou na základě dat možná.

Lze ovšem uvést, že se stoupajícím věkem převážně klesá na významu příčina „finanční problémy respondenta/partnera“ u českých a německých respondentů a respondentek. Tuto příčinu deklarují především mladí respondenti, kteří ještě nemají např. jistou pracovní pozici a

příjem. Podobná situace je i u příčiny „vysoké náklady v souvislosti s dětmi“, kterou v šetření uvádějí především nejmladší respondenti a respondentky (25 – 39 let), v Rakousku je však situace opačná, nejvyšší podíly jsou k zaznamenání u nejstarší věkové skupiny (55+). Dále se stoupajícím věkem u německých respondentů klesá na významu „problém se sladěním práce a rodiny“ a v případě ČR pak se stoupajícím věkem klesá podíl respondentů a respondentek, kteří/ré by jako příčinu své bezdětnosti označili „nevhodné bydlení“. Zajímavý je vývoj u příčiny „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“. Zatímco u německých a především českých respondentů se zvyšujícím se věkem její význam klesá, u rakouských respondentů a respondentek je vývoj spíše opačný (pouze do věkové skupiny 40 – 54 let). V nejstarší věkové skupině (55+) se již rozdíl mezi podíly bezdětných, kteří označují jako příčinu své (dosavadní) bezdětnosti „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“, v jednotlivých státech stírají.

Tab. 04 – Přehledová tabulka – struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, ženy, 15+, ČR, SRN, AUT, 2006

Příčiny bezdětnosti	Česká republika						Německo						Rakousko					
	muži			ženy			muži			ženy			muži			ženy		
	25 - 39	40 - 54	55+	25 - 39	40 - 54	55+	25 - 39	40 - 54	55+	25 - 39	40 - 54	55+	25 - 39	40 - 54	55+	25 - 39	40 - 54	55+
zdravotní problémy (respondenta/partnera)	0,0	36,4	66,6	8,3	33,4	42,9	8,0	18,4	25,8	15,1	21,9	31,6	1,6	3,1	22,6	12,7	30,3	33,3
nevhodná situace v partnerství	32,7	27,3	22,2	33,3	33,3	28,6	27,3	38,8	19,4	20,8	15,6	18,4	17,2	28,1	25,8	22,2	18,2	11,1
finanční problémy (respondenta/partnera)	1,8	0,0	11,1	5,6	0,0	0,0	8,1	8,2	0,0	9,4	3,1	2,6	6,2	3,1	6,4	1,6	6,1	5,6
problém se sladěním práce a rodiny	1,8	0,0	0,0	0,0	16,7	0,0	8,1	4,1	3,2	18,9	3,1	7,9	1,6	3,1	0,0	3,2	12,1	5,6
nevhodné bydlení	5,5	0,0	0,0	11,1	0,0	0,0	2,0	0,0	3,2	0,0	0,0	0,0	1,6	6,2	0,0	0,0	3,0	5,6
vysoké náklady v souvislosti s dětmi	3,6	0,0	0,0	2,8	0,0	0,0	3,0	0,0	0,0	0,0	9,4	0,0	1,6	0,0	3,2	0,0	3,0	5,6
nenalezení vhodného času pro založení rodiny	34,5	18,2	11,1	13,9	0,0	14,3	18,2	16,3	16,1	15,1	9,4	21,1	15,6	28,1	19,4	11,1	21,2	16,7
jiné	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10,1	10,2	6,5	11,3	6,2	15,8	12,5	6,2	3,2	9,5	9,1	27,8

Poznámky:

Nejedná se o strukturu v pravém slova smyslu. Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti, součet podílů respondentů u jednotlivých příčin tedy není roven 100%.

Časté nulové podíly dotazovaných mohou být způsobené relativně nízkým počtem bezdětných respondentů, kteří se zúčastnili šetření.

Legenda:

0	0,1 – 10,0	10,1 – 20,0	20,1 – 30,0	30,1 – 40,0	40,1 – 50,0	50,1 – 60,0	60,1 – 70,0

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Kapitola 7

Bezdětnost jako alternativní norma ve společnosti?

Bezdětnost byla v minulosti vnímána velmi negativně. Na straně ženy se považovala za její selhání, ztrátu smyslu života a mnohdy to býval i důvod k rozpadu manželství. Hlavním cílem lidského života byla lidská reprodukce a mít děti mělo i svůj praktický význam. Děti byly totiž důležitou pracovní silou a materiální jistotou ve stáří. Dnes však v této problematice došlo k určitému posunu. Bezdětnost se již stala v moderní společnosti určitým fenoménem a mít děti je někdy označováno za velkou investici, která sice je mnohdy finančně velmi náročná, avšak na druhou stranu je i určitým naplněním emocionálních potřeb lidí.

Cílem této kapitoly je pokusit se nalézt odpověď na otázku, do jaké míry se již ve sledovaných zemích této práce bezdětnost stala alternativní normou k normě tradiční. Na tuto otázku mohou alespoň částečně odpovědět různá empirická šetření. Ta mají tu výhodu, že lze analyzovat data dle různých sociodemografických charakteristik respondenta. Lze totiž předpokládat, že společnost není v postojích na tuto problematiku homogenní (Hašková, 2010).

Pro analýzu je využito jednak šetření zjišťující ideální, chtěný a reálný počet dětí (*Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning*, 2006) a také mezinárodní šetření *European Values Study* (vlna z roku 2008), pomocí něhož jsou analyzovány postoje české, německé a rakouské společnosti k rodičovství, resp. bezdětnosti.

7.1. Ideální, chtěný a reálný počet dětí v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku zejména na základě mezinárodního šetření Eurobarometer

Výsledky šetření zjišťující ideální a chtěný počet dětí (*ipd, chpd*)⁶⁹ jsou i přes veškerá úskalí, která jsou zmiňována v podkapitole věnované metodologii, vhodné jako základní informace o

⁶⁹ Ideálním počtem dětí se rozumí takový počet dětí, který by si jedinec přál mít, kdyby nemusel brát ohled na podmínky, ve kterých se nachází, jako je např. materiální zajištění, jistota v zaměstnání nebo také stabilita partnerství a naopak chtěným (preferovaným, plánovaným) počtem dětí rozumí odborníci počet dětí, který by si jedinec přál mít s ohledem na tyto podmínky (Marušáková, 2010).

postojích společnosti k rodičovství, resp. bezdětnosti. V rámci této podkapitoly jsou tyto informace analyzovány u všech tří sledovaných států zejména na základě dat z mezinárodního šetření *Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning*, které se konalo v roce 2006 (viz 2.2.3. *Mezinárodní šetření Eurobarometer*). Cílem analýzy je především přispět k zodpovězení otázky, zda lze ve sledovaných zemích považovat bezdětnost za alternativní normu ve společnosti.

Jak již je podrobněji v oddílu 2.3.4. *Analýza ideálního, chtěného a reálného počtu dětí* popsáno, analýza je provedena na základě následujících otázek z české verze dotazníku:

Ideální počet dětí:

Jaký je podle Vás obecně ideální počet dětí v rodině?

Chtěný počet dětí:

A co se týče Vás osobně, jaký je ideální počet dětí, které jste chtěl(a) nebo byste chtěl(a) mít?

Reálný počet dětí:

Máte děti? Pokud ano, kolik?

Respondent mohl kromě počtu dětí v případě otázek na *ipd* a *chpd* také uvést „*Neexistuje ideální počet, závisí to na okolnostech.*“ či zvolit předem nenabízenou odpověď „*Neví, bez odpovědi.*“

Do analýzy byli zahrnuti všichni respondenti bez ohledu na počet dětí a bez ohledu na to, jaký je jejich *ipd* či *chpd*. Vzhledem k tématu diplomové práce je však kladen důraz především na respondenty, kteří v šetření uvedli, že považují za ideál zůstat bezdětný či si přejí svou vlastní bezdětnost, tedy že jejich ideální či chtěný počet dětí je žádné dítě.

Ideální, chtěný a reálný počet dětí je analyzován v závislosti na pohlaví a věku respondenta. Věk je kategorizován do čtyř věkových skupin: 15 – 24, 25 – 39, 40 – 54, 55+. Informace o reálném počtu dětí respondentů v této práci slouží ke zjištění, zda respondenti mají tolik dětí, kolik považují za ideál či kolik si opravdu přejí. Z tohoto důvodu je prezentován *rpm* pouze u věkové skupiny 55+, která již z demografického hlediska ukončila své reprodukční období (myšleno v tomto případě i pro muže), a proto má u těchto starších respondentů porovnání *ipd* a *chpd* s *rpm* větší vypovídající schopnost. Rozdíl mezi *chpd* a realizovanou plodností označovaný jako potenciál zvýšení plodnosti je také zmíněn, ale pouze okrajově na základě šetření *Dialog – Population Policy Acceptance Study* z roku 2005.

V podkapitole je nejprve na následujícím grafu (č. 41) prezentován *chpd* a realizovaná (úhrnná) plodnost (rozdílem vzniká potenciál zvýšení plodnosti) a poté srovnání *ipd*, *chpd* a *rpm* u respondentů ve věku 55+. Dále jsou uvedeny grafy (č. 48 – 51) zobrazující ideální a chtěné počty dětí podle pohlaví a věku respondenta. Závěr podkapitoly je věnován přehledovým tabulkám (č. 05a,b,c a 06a,b,c), ve kterých jsou data za *ipd* a *chpd* tříděna zároveň dle pohlaví a věku respondenta.

Na následujícím grafu č. 41 je znázorněn průměrný chtěný počet dětí dle pohlaví respondenta a realizovaná úhrnná plodnost (r. 2005) za ČR, SRN a AUT. Šetření *Dialog –*

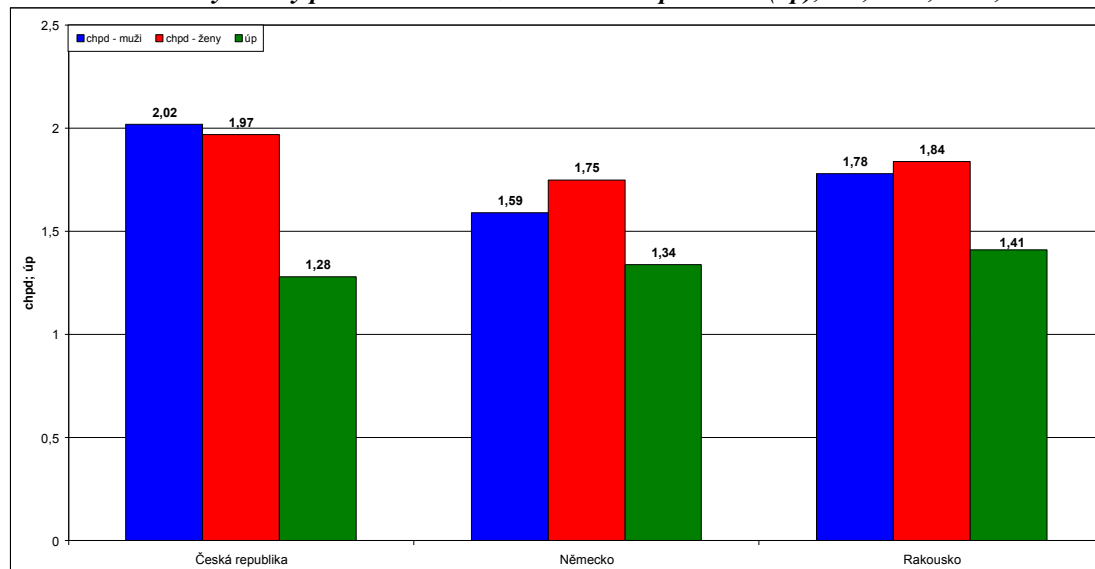
Population Policy Acceptance Study zjišťující mimo jiné chtěný počet dětí bylo provedeno v roce 2005 institucí Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BIB) v Německu. Šetření se týkalo respondentů a respondentek ve věku 20 – 49 let. Jak je z grafu patrné, Němci si přejí mít v průměru pouze 1,59 dítěte, Němky 1,75.⁷⁰ Tyto hodnoty jsou nejnižší i v porovnání s ostatními evropskými zeměmi, které se šetření zúčastnily (BIB, 2005). Nízká je hodnota zvláště u mužů, neboť klesla poměrně hluboko pod hranici prosté reprodukce. Jen o něco málo příznivější je situace v Rakousku (muži: 1,78, ženy: 1,84). Česká republika je na tom ze tří sledovaných států nejlépe, muži ve věku 20 – 49 let si přejí mít průměru 2,02 dítěte a ženy 1,97. Je zajímavé, že v ČR si na rozdíl od SRN a Rakouska přejí muži v průměru více dětí než ženy, i když je tento rozdíl nepatrný. Při porovnání *chpd* a *úp*, které lze charakterizovat jako potenciál zvýšení plodnosti, je z grafu zřetelné, že je realizovaná plodnost značně nižší, tedy respondenti mají méně dětí, než si ve skutečnosti přejí⁷¹.

Autoři Bagusat a Rupp ve své studii uvádějí, že rozdíl mezi průměrným chtěným počtem dětí a realizovanou plodností se v Německu výrazně nezvyšuje, a to z jednoho prostého důvodu: snižuje se totiž nejen úroveň plodnosti, ale také počet dětí, který by si potenciální rodiče přáli mít, a to především u mladších generací. Průměrný chtěný počet dětí se tedy přizpůsobuje realizované plodnosti (Bagusat, Rupp, 2009). Tuto skutečnost lze pozorovat i v Rakousku. Tento „stav“ se dá označit jako „kultura bezdětnosti a jednoho dítěte“ (Demografické informační centrum, 2005b). V České republice je rozdíl mezi *chpd* a *úp* nejvyšší, což signalizuje, že „... v České republice nedošlo k odklonu od hodnot spojených s dětmi a rodinou, lidé si podle výzkumů přejí mít více dětí, než kolik podle současných údajů mají. Česká republika patří spolu s dalšími zeměmi (např. Itálií, Estonskem, Litvou, Maďarskem či Polskem) do skupiny zemí, kde je rozdíl mezi úhrnnou plodností (počet dětí připadajících na jednu ženu) a očekávanou konečnou plodností (chtěný celkový počet dětí) poměrně velký.“ (Demografické informační centrum, 2005a).

⁷⁰ Co se týče rozdílu mezi NSR a NDR, autoři Peuckert a Rüdiger uvádějí, že v roce 2003 si ženy v NSR přály mít v průměru 1,73 dítěte a v NDR 1,78, muži v NSR si přáli mít 1,59 dítěte a v NDR jen 1,46. Rozdíl mezi oběma bývalými částmi Německa není tedy zřetelný (Peuckert, Rüdiger, 2008).

⁷¹ Úhrnná plodnost za rok 2005 samozřejmě neodpovídá realizované plodnosti respondentů v šetření.

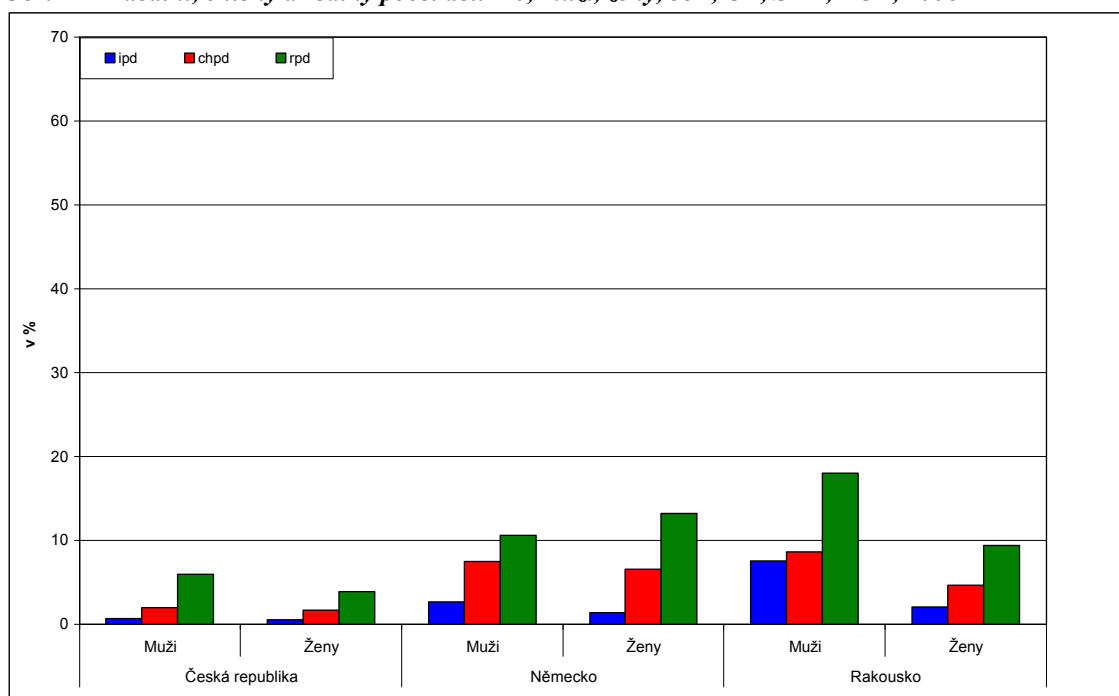
Obr. 41 – Průměrný chtěný počet dětí a realizovaná úroveň plodnosti (úp), ČR, SRN, AUT, 2005

Zdroj: BIB, 2005; HFD

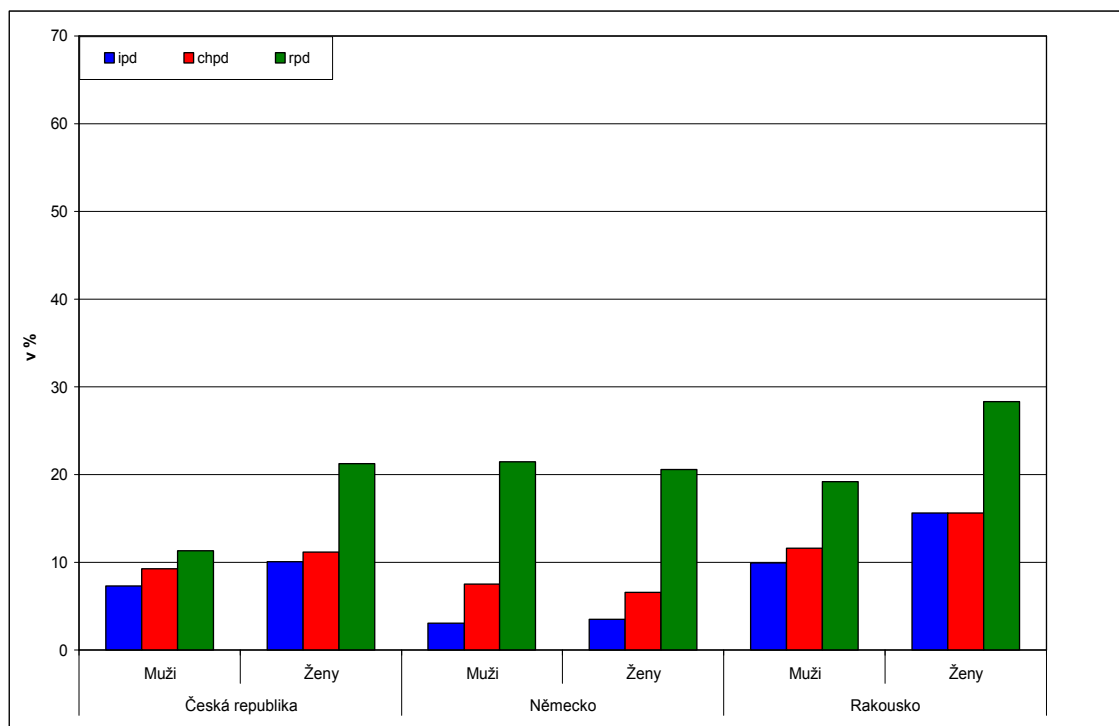
Níže uvedené grafy (č. 42 – 47) zobrazují ideální, chtěný a reálný počet dětí respondentů ve věku 55+, kteří již nejsou v reprodukčním věku (myšleno i pro muže). Na grafu č. 42 jsou zobrazeny podíly respondentů a respondentek, kteří/ré považují za ideál bezdětnost, přejí si sami zůstat bezdětní a bezdětní také ve skutečnosti jsou. Na grafu č. 43 se pak nacházejí respondenti a respondentky – rodiče, kteří mají jedno dítě a jejich *ipd* a *chpd* je roven 1. Analogicky na dalších grafech jsou zobrazeni respondenti a respondentky – rodiče, jejichž *ipd*, *chpd* i *rpđ* je 2, 3, 4 a více než 4 děti. *ipd* je značen modrou, *chpd* červenou a *rpđ* zelenou barvou. U bezdětných respondentů a respondentek platí obecné pravidlo, že *rpđ* – tedy podíl bezdětných respondentů je vyšší než podíl dotazovaných, kteří si přejí zůstat bezdětní (*chpd* = 0) a ještě vyšší než podíl respondentů, kteří bezdětnost považují za ideál (*ipd* = 0). Na této skutečnosti není nic překvapivého. Jak již bylo výše zmíněno, respondenti v šetřeních jen velmi zřídka deklarují ideální či chtěnou bezdětnost, navíc do života bezdětných respondentů může vstoupit celá řada okolností vedoucí k ne/dobrovolné bezdětnosti či k bezdětnosti na rozhraní těchto dvou typů (viz podkapitola 4.1. Příčiny bezdětnosti). Podle předpokladu, muži častěji než ženy považují za ideál bezdětnost a svou bezdětnost také častěji plánují.

Obr. 42 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 0, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

Zdroj: Eurobarometer, 2006

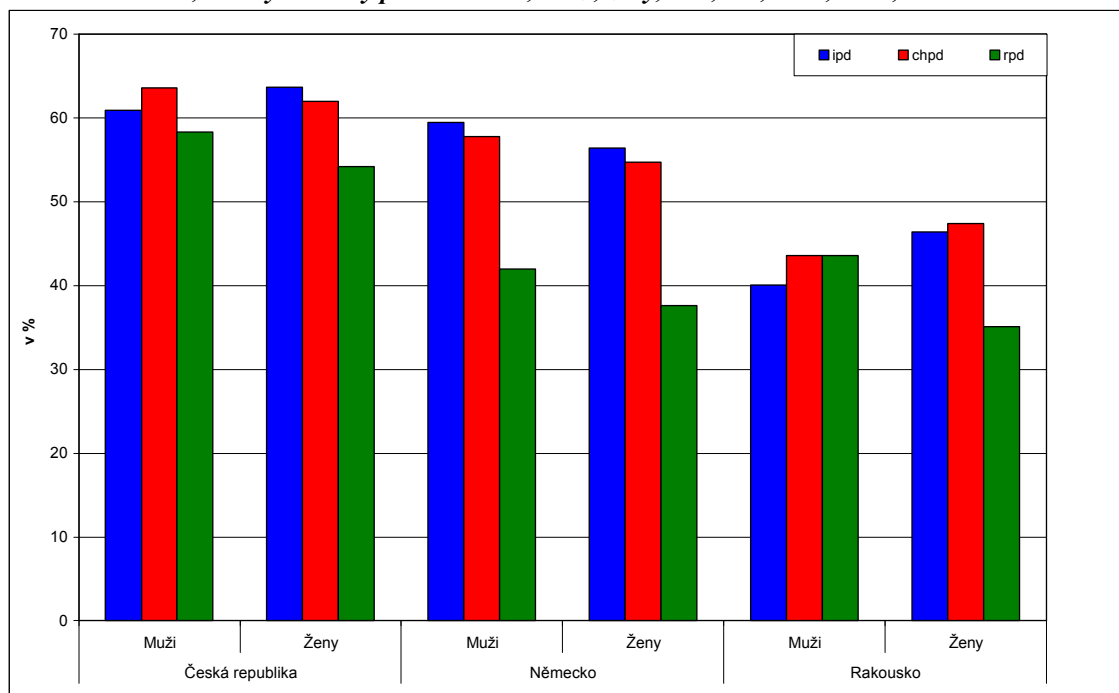
Velmi obdobná je situace v případě, že *ipd*, *chpd* a *rpd* respondentů a respondentek je roven 1 (viz následující graf č. 43). Opět zde platí pravidlo, že *rpd* – tedy podíl respondentů s jedním dítětem je vyšší než podíl dotazovaných, kteří si přejí mít jedno dítě (*chpd* = 1) a ještě vyšší než podíl respondentů, kteří jedno dítě v rodině považují za ideál (*ipd* = 1). Podobně jako v případě bezdětných respondentů se zde projevují různé okolnosti, které respondentům zabránily mít více než jedno dítě. Okolnostmi může samozřejmě být také změna hodnotové orientace.

Obr. 43 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 1, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

Zdroj: Eurobarometer, 2006

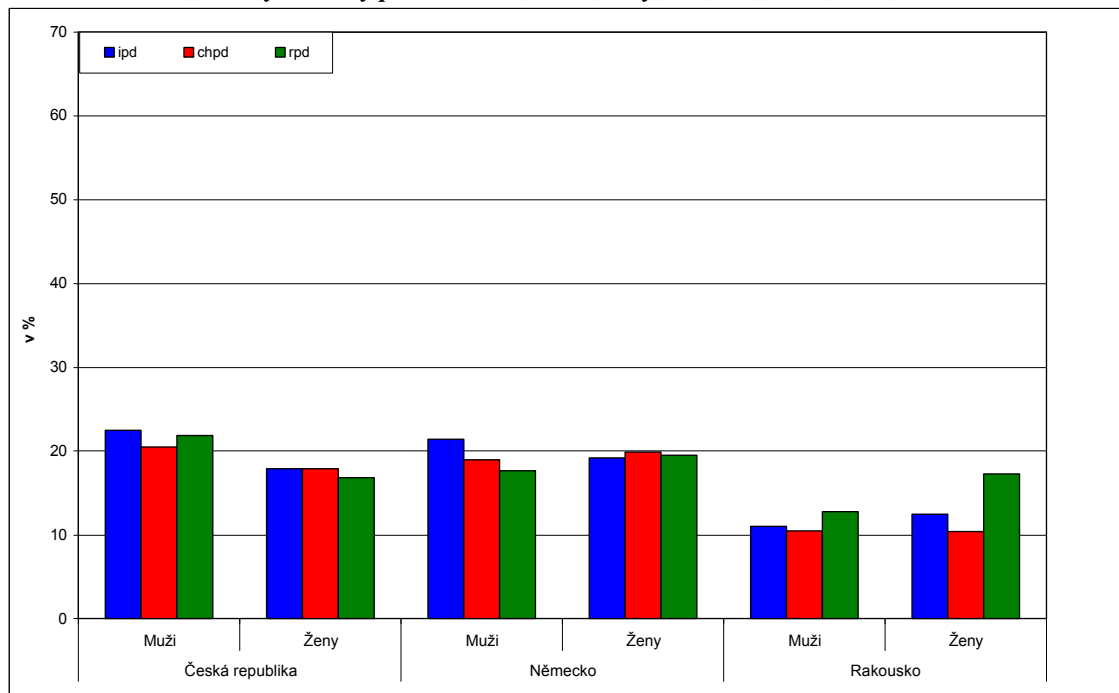
U respondentů a respondentek, jejichž *ipd*, *chpd* a *rpđ* je roven 2 je situace zcela opačná (viz následující graf č. 44). Podíly *ipd* a *chpd* jsou vyšší než *rpđ* (výjimku tvoří pouze rakouští respondenti, jejichž *rpđ* a *chpd* je roven a *ipd* je nižší). Nejvyšší rozdíly jsou k zaznamenání u německých respondentů a respondentek. Příčiny těchto rozdílů jsou shodné jako v předcházejících případech. Může se jednat o změnu priorit a hodnot či o sociální a ekonomické bariéry rodičovství. Podstatným rysem je také to, že podíly respondentů a respondentek jsou zde výrazně vyšší než v případě jiného počtu dětí (ideálního, chtěného, reálného). Model dvoudětné rodiny je stále dominantní především v České republice, naopak v Rakousku jsou podíly *ipd*, *chpd* ze tří sledovaných zemí nejnižší.

Obr. 44 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 2, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

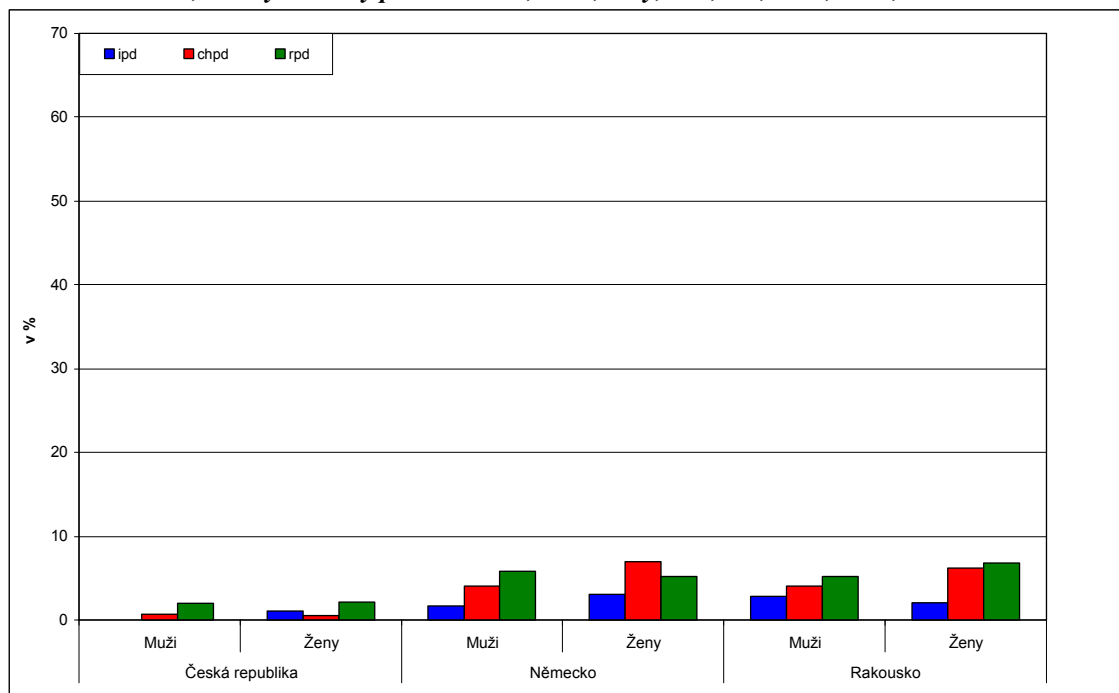
Zdroj: Eurobarometer, 2006

Charakteristickým znakem u respondentů a respondentek – rodičů se třemi dětmi, kteří za ideál považují právě tři děti či tři děti plánují, jsou podíly velmi vyrovnané (viz graf č. 45). Za výjimku lze považovat pouze rakouské respondentky, jejichž rpd je zřetelně vyšší než ipd a chpd. V tomto případě se může opět jednat o změnu priorit, strukturální faktory, ale také o narození neplánovaných dětí.

Obr. 45 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 3, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

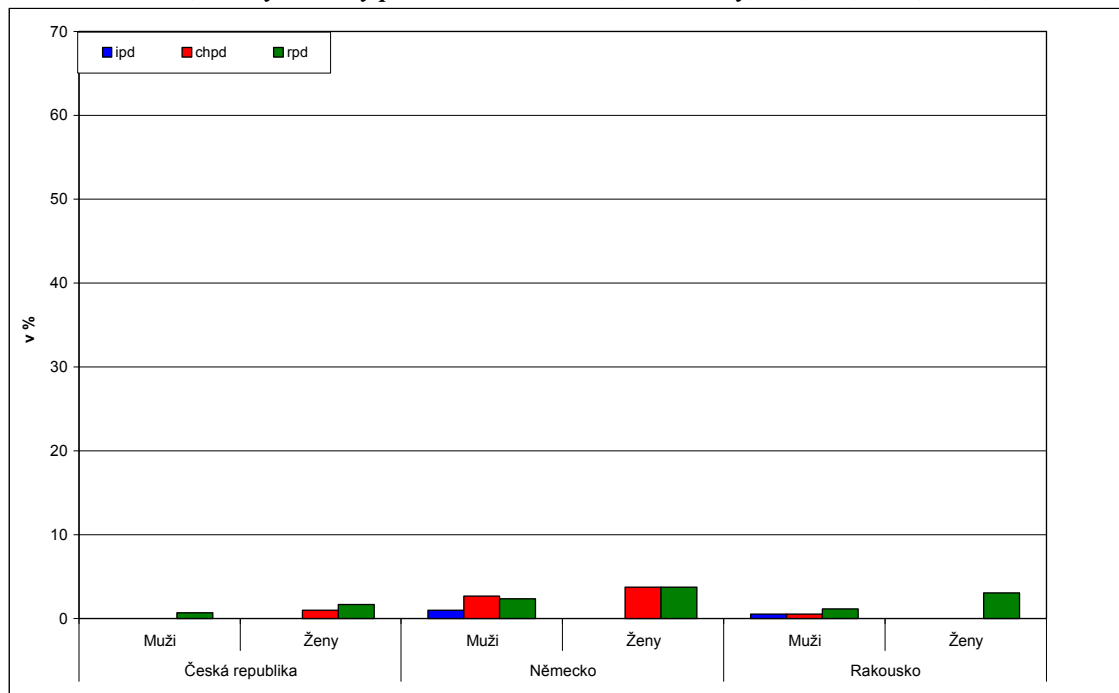
Zdroj: Eurobarometer, 2006

Výše uvedená skutečnost u rakouských respondentek je u dotazovaných, jejichž *ipd*, *chpd* a *rpd* je roven 4, již plně rozvinuta, tzn. *rpd* je vyšší než *chpd* a *ipd* je u většiny respondentů a respondentek nižší než *chpd*, jak je zřetelné z grafu č. 46. Zde svou roli může hrát zejména narození neplánovaných dětí.

Obr. 46 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 4, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

Zdroj: Eurobarometer, 2006

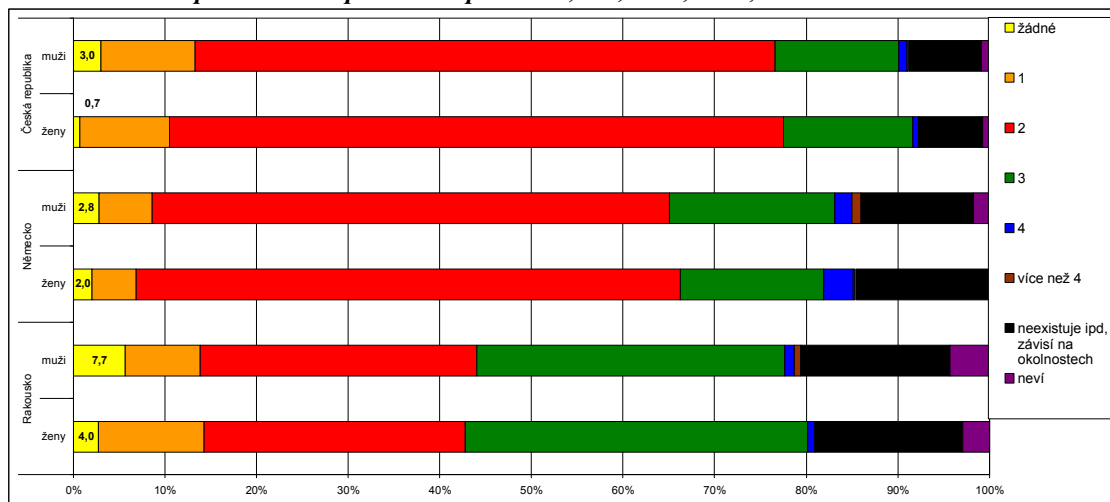
Na posledním zde uvedeném grafu č. 47 jsou zobrazeni respondenti a respondentky – rodiče, kteří mají více než čtyři děti a tento počet dětí považují i za ideál a sami tento počet dětí plánují/plánovali. Z grafu je zřetelné, že uvedené podíly dosahují velmi nízkých hodnot. Na tom není nic překvapivého, takto vysoký počet dětí je ve sledovaných společnostech velmi neobvyklý.

Obr. 47 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = více než 4, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Níže uvedený graf č. 48 představuje ideální počet dětí dle pohlaví respondenta ve všech třech sledovaných zemích. Vyčíslené jsou pouze hodnoty podílů respondentů a respondentek, jejichž *ipd* je roven nule. Z grafu lze vyčíst, že tento podíl je nejvyšší u rakouských mužů (7,7%), naopak nejnižší zaznamenávají české ženy, a to 0,7%. Obecně lze ale uvést, že podíly respondentů a respondentek, kteří/ré by za ideál považovali bezdětnost, jsou nízké. Z grafu je dále jasně zřetelné, že ideálem jsou dvě děti jak pro muže, tak pro ženy, ale pouze u českých a německých respondentů a respondentek. Vyšší podíl dvoudětného modelu rodiny je u českých dotazovaných (muži: 63,4%; ženy: 67,1%). Rakouští respondenti i respondentky považují za ideál dokonce tři děti (muži: 46,0%; ženy: 54,0%). Rozdíl v *ipd* v závislosti na pohlaví respondenta je zřetelný u všech tří sledovaných států pouze v případě dotazovaných, kteří za ideál považují bezdětnost. Bezdětnost deklarovali v šetření častěji muži než ženy. Zajímavé je také sledovat kategorii odpovědi, která tvrdí, že ideální počet dětí neexistuje a že závisí na okolnostech. Vyšší podíly této odpovědi mají rakouští respondenti a respondentky, u žen je to hodnota 22,2% a u mužů 23,2%. Podíl respondentů a respondentek, který neví, jaký je podle jejich názoru *ipd*, je nízký, nejvyšší podíl je k zaznamenání u rakouských respondentů (5,9%).

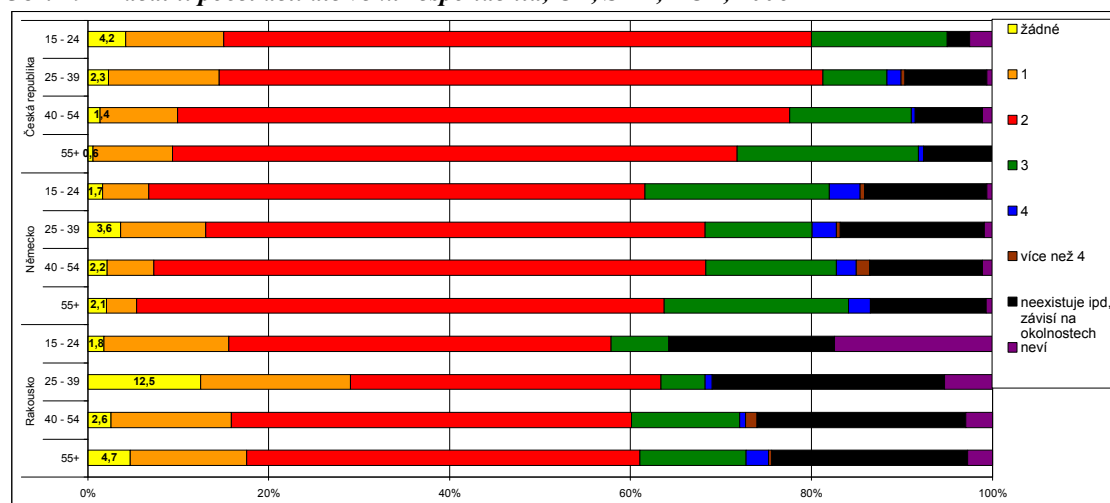
Obr. 48 – Ideální počet dětí dle pohlaví respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Na dalším grafu (č. 49) je taktéž znázorněn ideální počet dětí, ale tentokrát dle věku respondenta. Uvedeny jsou opět pouze hodnoty podílů respondentů a respondentek, kteří/ré považují za ideál zůstat bezdětný. Tyto podíly jsou opět nejvyšší u rakouských respondentů a respondentek, a to především ve věkové skupině 25 – 39 let, ve které tato hodnota dosahuje 12,5%. Naopak nejnižší hodnoty lze opět zaznamenat u českých respondentů a respondentek, výjimkou je pouze hodnota 4,2% ve věkové skupině 15 – 24 let, která je ve stejné věkové skupině v porovnání s ostatními zeměmi nejvyšší. Žádné překvapení nepřináší ani informace, že nejčastěji jsou pro respondenty a respondentky ideálem dvě děti, a to i v Rakousku. U počtu dětí tři a čtyři v případě rakouských respondentů a respondentek se projevuje skutečnost, že s přibývajícím věkem je ideální počet dětí vyšší. U českých a německých respondentů a respondentek v případě kategorie *ipd* = 3 se objevuje zajímavá situace, kdy *ipd* s postupujícím věkem klesá a poté naopak roste. Počáteční pokles může být způsoben tím, že mladší respondenti ještě nemají ucelenou představu o plánování rodiny a zatím si neuvědomují, co rodičovství obnáší, jejich *ipd* tak může být nadhodnocen. Za zmínku stojí také vysoké podíly především u rakouských respondentů a respondentek v případě odpovědi „Neexistuje ideální počet dětí, závisí na okolnostech.“ a také vysoký podíl taktéž u rakouských dotazovaných ve věku 15 – 24, kteří v šetření zvolili předem nenabízenou odpověď „neví“ (17,4%).

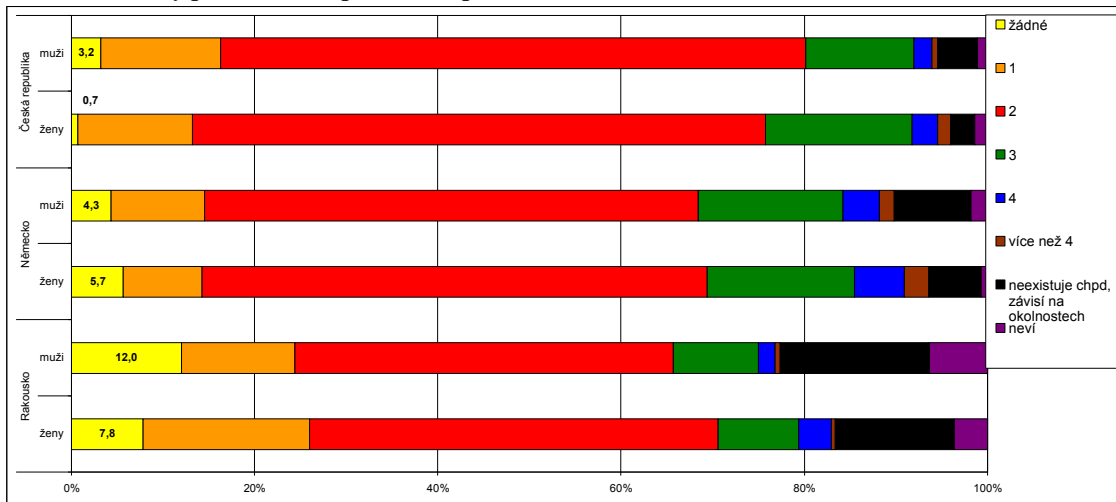
Obr. 49 – Ideální počet dětí dle věku respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Následující graf č. 50 představuje chtěný počet dětí dle pohlaví respondenta ve všech třech sledovaných zemích. Jak již bylo výše uvedeno, podíly respondentů a respondentek zejména v případě SRN a AUT, kteří/ré si osobně přejí zůstat bezdětní, jsou vyšší než podíly dotazovaných, kteří bezdětnost považují za ideál. Nejvyšší podíl *chpd* je v této kategorii u rakouských mužů, podíl dosahuje hodnoty 12,0% a ani hodnota u rakouských žen není zcela zanedbatelná (7,8%). Je zajímavé, že zatímco české a rakouské respondentky si přejí zůstat bezdětné méně často než jejich mužští protějšci, v Německu je situace opačná. Obdobně jako v případě *ipd*, muži i ženy ze všech sledovaných zemí si nejčastěji přejí mít dvě děti. Nejvyšší podíl dvoudětného modelu rodiny je opět u českých respondentů/ek (muži: 64,0%; ženy: 62,5%). Přirozené je, že v případě kategorii odpovědi, která tvrdí, že chtěný počet dětí neexistuje a že závisí na okolnostech, jsou podíly nižší než v případě *ipd*, který může pro respondenty působit abstraktněji. Nejvyšší podíly této odpovědi zaznamenávají opět rakouští respondenti a respondentky, u žen je to hodnota 16,3% a u mužů 13,0%. Podíl respondentů a respondentek, který neví, kolik dětí by si přál mít, je nízký, nejvyšší podíl je opět k zaznamenání u rakouských respondentů (6,3%).

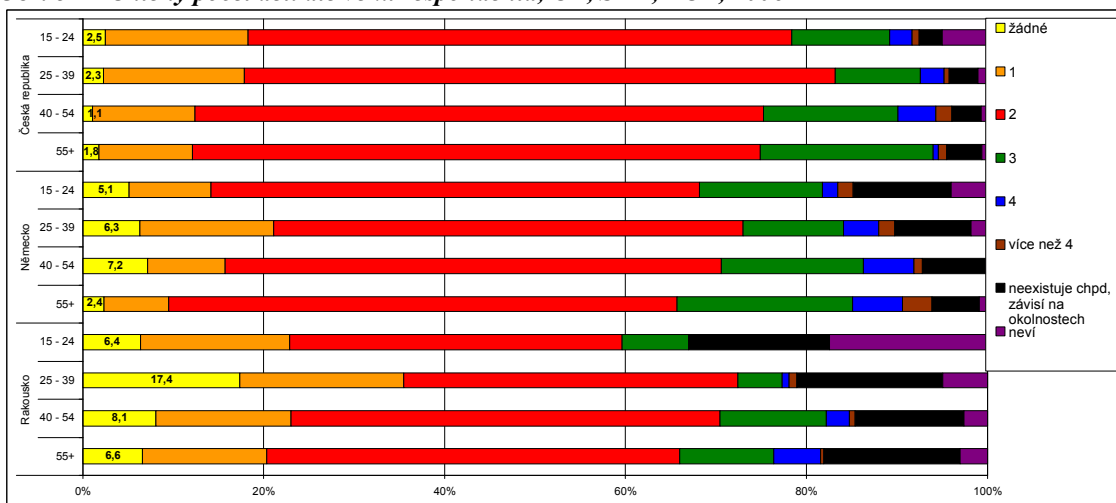
Obr. 50 – Chtěný počet dětí dle pohlaví respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Poslední v této podkapitole prezentovaný graf č. 51 zobrazuje chtěný počet dětí dle věku respondenta v ČR, SRN a AUT. Podíly respondentů, kteří si přejí zůstat bezdětní, jsou u českých respondentů a respondentek téměř zanedbatelné, u německých je nejvyšší podíl ve věkové skupině 40 – 54 let (7,2%) a v případě Rakouska lze zejména u věkové skupiny 25 – 39 let hovořit o významném podílu respondentů a respondentek přejících si zůstat bezdětný (17,4%). Jako v předcházejících případech však převažuje dvoudětný model rodiny, nejvýraznější je opět u českých respondentů/ek, nejméně deklarovaný je u rakouských respondentů/ek. Je vcelku přirozené, že podíl respondentů a respondentek, který neví, jaký počet dětí by chtěli, je nejvyšší u nejmladších respondentů a respondentek ve věku 15 – 24 let, kteří/ré ještě nemají naplánované své ne/rodičovství. Nejvyšší podíl je k zaznamenání u rakouských respondentů a respondentek ve věku 15 – 24 let (17,4%).

Obr. 51 – Chtěný počet dětí dle věku respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Následující přehledové tabulky č. 05a,b,c a 06a,b,c představují souhrnnou informaci o ideálním a chtěném počtu dětí zároveň v závislosti na pohlaví a věku respondenta. Pro snadnější

orientaci v tabulkách jsou hodnoty podílů respondentů a respondentek podbarveny na základě níže uvedené legendy.

Tab. 05a – Přehledová tabulka – ideální počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, ČR, 2006

Ideální počet dětí	Česká republika							
	muži				ženy			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
žádné	9,6	4,7	1,5	0,7	0,0	0,6	1,4	0,6
1	11,5	13,3	10,3	7,3	10,3	11,7	6,8	10,1
2	67,3	65,6	62,5	60,9	63,2	67,8	70,0	63,7
3	7,7	4,7	14,0	22,5	20,6	8,9	12,9	17,9
4	0,0	2,3	0,7	0,0	0,0	1,1	0,0	1,1
více než 4	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
neexistuje ipd, závisí na okolnostech	1,9	8,6	8,8	8,6	2,9	9,4	6,1	6,7
neví	1,9	0,8	1,5	0,0	2,9	0,6	0,7	0,0

Legenda:

0	0,1 – 10,0	10,1 – 20,0	20,1 – 30,0	30,1 – 40,0	40,1 – 50,0	50,1 – 60,0	60,1 – 70,0

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 05b – Přehledová tabulka – ideální počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, SRN, 2006

Ideální počet dětí	Německo							
	muži				ženy			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
žádné	2,0	3,7	2,7	2,7	1,3	3,5	1,8	1,4
1	5,1	10,5	6,4	3,1	5,1	8,2	4,0	3,5
2	55,1	48,1	59,1	59,5	55,1	60,6	64,0	56,4
3	20,4	11,7	16,8	21,4	20,5	11,8	12,4	19,2
4	4,1	1,9	1,4	1,7	2,6	3,5	3,1	3,1
více než 4	0,0	1,9	0,9	1,0	0,0	1,2	0,0	0,0
neexistuje ipd, závisí na okolnostech	12,2	20,4	10,5	9,2	15,4	11,2	14,7	16,4
neví	1,0	1,9	2,3	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0

Legenda:

0	0,1 – 10,0	10,1 – 20,0	20,1 – 30,0	30,1 – 40,0	40,1 – 50,0	50,1 – 60,0	60,1 – 70,0

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 05c – Přehledová tabulka – ideální počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, AUT, 2006

Ideální počet dětí	Rakousko							
	muži				ženy			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
žádné	0,0	18,6	2,0	7,6	3,6	7,5	3,1	2,1
1	11,3	12,7	11,4	9,9	16,1	19,7	15,1	15,6
2	41,5	30,5	51,0	40,1	42,9	37,4	37,7	46,4
3	5,7	6,8	10,7	11,0	7,1	3,4	13,2	12,5
4	0,0	0,8	0,7	2,9	0,0	0,7	0,6	2,1
více než 4	0,0	0,0	2,7	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0
neexistuje ipd, závisí na okolnostech	18,9	22,9	19,5	25,0	17,9	27,9	26,4	18,8
neví	22,6	7,6	2,0	2,9	12,5	3,4	3,8	2,6

Legenda:

0	0,1 – 10,0	10,1 – 20,0	20,1 – 30,0	30,1 – 40,0	40,1 – 50,0	50,1 – 60,0	60,1 – 70,0
---	------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 06a – Přehledová tabulka – chtěný počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, ČR, 2006**

Chtěný počet dětí	Česká republika							
	muži				ženy			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
žádné	5,8	4,7	2,2	2,0	0,0	0,6	0,0	1,7
1	19,2	15,6	12,5	9,3	13,2	15,6	10,2	11,2
2	61,5	64,1	65,4	63,6	58,8	66,1	60,5	62,0
3	5,8	6,2	9,6	20,5	14,7	11,7	19,7	17,9
4	0,0	3,1	2,9	0,7	4,4	2,2	5,4	0,6
více než 4	0,0	0,0	2,2	0,0	1,5	1,1	1,4	1,0
neexistuje chpd, závisí na okolnostech	3,8	5,5	4,4	3,3	1,5	1,7	2,0	4,5
neví	3,8	0,8	0,7	0,7	5,9	1,1	0,7	0,6

Legenda:

0	0,1 – 10,0	10,1 – 20,0	20,1 – 30,0	30,1 – 40,0	40,1 – 50,0	50,1 – 60,0	60,1 – 70,0
---	------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 06b – Přehledová tabulka – chtěný počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, SRN, 2006

Chtěný počet dětí	Německo							
	muži				ženy			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
žádné	2,0	6,2	6,8	2,0	9,0	6,5	7,6	2,8
1	8,2	17,9	9,1	7,5	10,3	11,8	8,0	6,6
2	55,1	45,7	54,5	57,8	52,6	57,6	55,1	54,7
3	14,3	11,1	15,5	19,0	12,8	11,2	16,0	19,9
4	2,0	3,1	5,5	4,1	1,3	4,7	5,8	7,0
více než 4	1,0	1,2	0,5	2,7	2,6	2,4	1,3	3,8
neexistuje chpd, závisí na okolnostech	12,2	11,1	8,2	5,8	9,0	5,9	5,8	4,5
neví	5,1	3,7	0,0	1,0	2,6	0,0	0,4	0,7

Legenda:

0	0,1 – 10,0	10,1 – 20,0	20,1 – 30,0	30,1 – 40,0	40,1 – 50,0	50,1 – 60,0	60,1 – 70,0

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 06c – Přehledová tabulka – chtěný počet dětí dle pohlaví a věku respondenta, muži, ženy, 15+, AUT, 2006

Chtěný počet dětí	Rakousko							
	muži				ženy			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
žádné	3,8	22,9	10,1	8,7	8,9	12,9	6,3	4,7
1	11,3	15,3	11,4	11,6	21,4	20,4	18,2	15,6
2	32,1	33,9	47,7	43,6	41,1	39,5	47,2	47,4
3	3,8	5,1	13,4	10,5	10,7	4,8	10,1	10,4
4	0,0	0,8	0,7	4,1	0,0	0,7	4,4	6,2
více než 4	0,0	0,0	1,3	0,6	0,0	1,4	0,0	0,0
neexistuje chpd, závisí na okolnostech	20,8	16,1	12,1	18,6	10,7	16,3	11,9	12,0
neví	28,3	5,9	3,4	2,3	7,1	4,1	1,9	3,6

Legenda:

0	0,1 – 10,0	10,1 – 20,0	20,1 – 30,0	30,1 – 40,0	40,1 – 50,0	50,1 – 60,0	60,1 – 70,0

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Na základě mezinárodního šetření Eurobarometer z roku 2006, které mimo jiné zjišťovalo ideální, chtěný a reálný počet dětí, lze konstatovat pro všechny tři sledované země, že podíly bezdětných respondentů/ek ($rpd=0$) ve věku 55+ jsou vyšší než podíly respondentů/ek, kteří by si přáli být bezdětní ($chpd=0$) a ještě vyšší než podíly dotazovaných, kteří považují bezdětnost za ideál ($ipd=0$). Obdobná je situace i v případě, že ipd , $chpd$ a rpd respondentů a respondentek je jedno dítě. V případě dvou dětí se situace vcelku přirozeně obrací, tedy podíly respondentů/ek – rodičů se dvěma dětmi jsou nižší než podíly respondentů/ek, kteří/ré by si dvě děti přáli mít či tento počet považují za ideální. U respondentů/ek jejichž ipd , $chpd$ a rpd je roven třem, jsou podíly dotazovaných vcelku vyrovnané. Dále podíly respondentů/ek – rodičů se čtyřmi dětmi převyšují podíly respondentů/ek, kteří/ré čtyři děti plánují či je považují za ideál. Podíly respondentů/ek v případě čtyři a více dětí jsou již téměř zanedbatelné. Zjištěné rozdíly mezi

ipd, *chpd* a *rpd* mohou být způsobené různorodými okolnostmi v životě respondentů/ek, z nichž mnohé korespondují s příčinami ne/dobrovolné bezdětnosti či bezdětnosti na rozhraní těchto dvou typů (viz 4.1. *Příčiny bezdětnosti*). Zřetelné rozdíly mezi ideálním, chtěným a reálným počtem dětí u respondentů a respondentek, jejichž *ipd*, *chpd* a *rpd* je roven nule, mohou být také způsobeny tím, že deklarace bezdětnosti jako ideálu či chtěné bezdětnosti je ve výběrových šetřeních velmi vzácná.

Dále lze za společný znak ČR, SRN a AUT považovat dvoudětný model rodiny, který je nejčastěji deklarován u českých respondentů a respondentek a také skutečnost, že muži více než ženy považují za ideál zůstat bezdětný a svou bezdětnost by si také častěji přáli. Výjimkou jsou německé respondentky, které si přejí zůstat bezdětné častěji než jejich mužští protějšci. Co se týče věku respondenta, lze pouze konstatovat, že pro všechny sledované státy platí přirozený fakt, že nejvyšší podíly respondentů a respondentek v případě odpovědi „neví“ u *ipd* a *chpd* se nacházejí v nejmladší věkové skupině 15 – 24 let. Takto mladí lidé ještě často nemají ucelenou představu o (svém) ne/rodičovství.

Čím se naopak sledované země liší, jsou podíly respondentů a respondentek, kteří/ré za ideál považují bezdětnost či by si bezdětnými přáli zůstat. Zatímco v České republice jsou tyto podíly dotazovaných téměř zanedbatelné, v SRN jsou již podíly vyšší a v Rakousku se dá v některých případech hovořit již o znatelných hodnotách podílů respondentů/ek (AUT, *ipd*, 25 – 39 let: 12,5%; AUT, *chpd*, 25 – 39 let: 17,4%).

V České republice tedy není možné na základě analýzy ideálního a chtěného počtu dětí vnímat bezdětnost jako alternativní normu k normě tradiční, rodičovství je totiž v české společnosti stále považováno za jednu ze základních součástí života jedince (viz dominantní model dvoudětné rodiny). Na pomyslném protipólu stojí Rakousko s nejvyššími podíly respondentů a respondentek, kteří/ré bezdětnost považují za ideál či si sami přejí zůstat bezdětní. I tady je však problematické hovořit o bezdětnosti jako o alternativní normě. Hodnoty výše zmíněných podílů se totiž pohybují do 10%, a to jak v případě *ipd*, tak i *chpd*, což nelze považovat za nějakou velmi vysokou hodnotu. Výjimku tvoří pouze podíly respondentů a respondentek ve věkové skupině 25 – 39 let v případě *ipd* (12,5%), *chpd* (17,4%) a mužů v případě *chpd* (12,0%). Hodnoty podílů respondentů/ek přejících si zůstat bezdětní (*chpd*=0), které až na výjimky nepřekračují 10%–ní hranici, zmiňují také autoři Sobotka a Buber: ze šetření *Generations and Gender Survey* (konaného v letech 2008 – 2009) vyplývá, že „jen“ 8% žen a 9% mužů si přeje být celoživotně bezdětný a tento podíl se v závislosti na věku respondenta příliš nemění. Respondentky do 25 let uvedly, že z 8% nechtějí mít žádné dítě, u mužů stejného věku je tento podíl 11%. Ve věkové skupině 40 – 45 let jsou tyto podíly přesně opačné, tedy u žen 11% a u mužů 8%. Dalším poznatkem zmiňovaných autorů je, že mikrocensus z r. 2001 ukazuje podobnou hodnotu: celoživotně bezdětnými chce zůstat 10% respondentů a respondentek ve věku 20 – 25 let (Sobotka, Buber, 2009). Hodnotit Německo je na základě výše uvedené analýzy *ipd* a *chpd* obtížné, mezinárodní šetření Eurobarometer 2006 totiž neposkytuje data zvláště za bývalou NSR a NDR. Mezi těmito dvěma částmi Německa se

dají totiž předpokládat rozdíly, kdy NSR by se zřejmě více blížila situaci v Rakousku a naopak bývalá NDR více k situaci v ČR, jako je tomu v případě úrovně bezdětnosti.

7.2. Postoje české, německé a rakouské společnosti k rodičovství na základě dat z mezinárodního šetření *European Values Study*

Otázkou, do jaké míry lze považovat ve společnosti bezdětnost za alternativní normu k normě tradiční, se zabývá i následující analýza dat, která zkoumá postoje české, německé a rakouské společnosti k rodičovství, resp. bezdětnosti na základě dat z mezinárodního šetření *European Values Study* z roku 2008 (viz 2.2.4. *Mezinárodní šetření European Values Study*).

Tato analýza si klade za cíl zmapovat sociodemografické charakteristiky (jako je pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce či příjem domácnosti), které mohou ovlivňovat postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti. Úkolem je tedy najít určité statisticky významné závislosti mezi těmito charakteristikami a některými výroky dotýkající se nějakým způsobem problematiky bezdětnosti. Dále je snahou potvrdit v úvodu práce nastolené hypotézy, tedy že postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti je ovlivňován sociodemografickými charakteristikami, jako je pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a příjem, konkrétně že konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství mají ženy více než muži, starší lidé, alespoň jednou vdaní/ženatí lidé (žijící v manželství, rozvedení, ovdovělí), dále pak lidé s nižším vzděláním a z menších obcí a také lidé s nižším příjmem. Dále se předpokládá, že nejvýraznější vliv na postoj k rodičovství mají proměnné věk a rodinný stav. Vlivy dalších výše zmiňovaných proměnných již nejsou tak podstatné.

Následuje seznam sociodemografických charakteristik a výroků (již jen těch, které byly v analýze použity⁷²).

Proměnné (sociodemografické charakteristiky):

- **Pohlaví** (muž, žena)
- **Věk** (pro potřeby analýzy kategorizován dle ročníku narození do pěti věkových skupin: 1910 – 1930; 1931 – 1950; 1951 – 1965; 1966 – 1980; 1981 – 1990)
- **Rodinný stav** (ženatý/vdaná, ovdovělý/á, rozvedený/á, svobodný/á)
- **Vzdělání** (pro potřeby analýzy kategorizováno dle nejvyššího stupně dosaženého vzdělání do pěti kategorií: žádné nebo neúplné základní vzdělání, základní vzdělání, nižší střední vzdělání, vyšší střední vzdělání, vysokoškolské vzdělání)
- **Velikost obce** (pro potřeby analýzy kategorizována do pěti kategorií: 5000 a méně obyv., 5 001 – 20 000 obyv., 20 001 – 50 000 obyv., 50 001 – 100 000 obyv. a 100 001 a více obyv.)

⁷² Úplný seznam včetně nepoužitých výroků je k nalezení v oddílu 2.3.5. *Analýza postojů k rodičovství, resp. bezdětnosti*.

- **Příjem** (veškerý měsíční příjem za celou domácnost, pro potřeby analýzy kategorizován pro ČR do pěti kategorií: 13 000 a méně Kč, 13 001 – 26 000 Kč, 26 001 – 39 000 Kč, 39 001 – 65 000 Kč, 65 001 Kč a více; pro SRN kategorizován do čtyř kategorií: 1000€ a méně, 1001 – 2000€, 2001 – 3000€, 3001€ a více a pro Rakousko také do čtyř kategorií: 300€ a méně, 301 – 1000€, 1001 – 2000€, 2001€ a více)

Výroky z české verze dotazníku:

- **A:** *Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.* Analyzována pouze proměnná „rodina“. Možné odpovědi: *velmi důležitá, dosti důležitá, ne příliš důležitá, vůbec nedůležitá, neví* (předem nenabízeno).
- **B:** *Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.* Analyzována pouze proměnná „děti“. Možné odpovědi: *velmi důležitá, spíše důležitá, ne příliš důležitá, neví* (předem nenabízeno).
- **C:** *Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?* Možné odpovědi: *potřebuje děti, není to nutné, neví* (předem nenabízeno).
- **D:** *Co si myslíte o následujících výrocích? Souhlasíte s nimi nebo nesouhlasíte?*
D1: *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.*
D2: *Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.*
 Možné odpovědi: *rozhodně souhlasím, souhlasím, ani souhlas ani nesouhlas, nesouhlasím, rozhodně nesouhlasím, neví* (předem nenabízeno).
- **E:** *Lidé hovoří o měnících se rolích dnešních mužů a žen. Pro každý z následujících výroků, které Vám přečtu, mi řekněte, nakolik s ním souhlasíte.* Analyzován pouze výrok: *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.* Možné odpovědi: *rozhodně souhlasím, souhlasím, nesouhlasím, rozhodně nesouhlasím, neví* (předem nenabízeno).

K samotné analýze dat je nejdříve využit test nezávislosti neboli test dobré shody v kontingenční tabulce, jehož základní otázkou je, zda existuje mezi proměnnými závislost (v tomto případě se jedná o závislost mezi určitým výrokiem týkající se rodičovství a sociodemografickou charakteristikou respondenta). Dále je zjišťováno, jak je případná závislost mezi danými proměnnými statisticky významná. Ve druhé části inferenční analýzy je využita binární logistická regrese, jejímž cílem je odhad pravděpodobnosti, že se respondent k danému výroku týkajícího se rodičovství, resp. bezdětnosti vyjádří negativně (detailněji viz 2.3.5. *Analýza postojů k rodičovství, resp. bezdětnosti*).

V této podkapitole je nejdříve prezentována deskriptivní statistika, která má za cíl zjistit základní informace o sociodemografických charakteristikách respondentů a poté inferenční

statistika v rámci níž jsou uvedeny vždy pouze dva výstupy z kontingenčních tabulek pro každou zemi, a to prostřednictvím grafů. Záměrně jsou vybrány ty kontingenční tabulky, ve kterých patří závislosti mezi sociodemografickými charakteristikami a výroky k těm statisticky nejvýznamnějším. Hodnoty všech kontingenčních koeficientů nebo koeficientů gamma (popř. konstatování neprokázání vztahu mezi proměnnými) jsou však znázorněny ve dvou přehledových tabulkách pro každou zemi. Poslední oddíl této podkapitoly je věnován prezentaci výsledků binární logistické regrese, pro každou zemi jsou zobrazeny vždy dvě přehledové tabulky obsahující hodnoty poměrů šancí.

7.2.1. Deskriptivní statistika datového souboru (sociodemografických charakteristik respondentů)

Šetření v České republice se zúčastnilo 1821 respondentů, z toho 45% mužů a 55% žen. Nejvíce jsou v souboru zastoupeni respondenti narození v letech 1931 – 1950 (30%). Co se týče rodinného stavu, převažují ve vybraném souboru respondenti/ky ženatí/vdané (47%). Dále mají nejvyšší zastoupení respondenti s nižším středním vzděláním (38%) a s vyšším středním vzděláním (36%), respondenti z obcí do 5000 obyvatel (35%) a respondenti s měsíčním příjmem za domácnost mezi 13 001 a 26 000 Kč (39%). Z níže uvedené tabulky je patrné, že zdaleka nejvíce chybějících odpovědí se nachází u proměnné měsíční příjem (364 případů), což představuje 20% z celého souboru. Na této skutečnosti není nic překvapivého, tento údaj někteří lidé neuvádějí z toho důvodu, že ho považují za velmi citlivý (EVS, 2008).

Tab. 07 – Deskriptivní statistika sociodemografických charakteristik respondentů, ČR, 2008

Proměnná	Pohlaví	Ročník narození	Rodinný stav	Vzdělání	Velikost obce	Měsíční příjem
Počet respondentů	1821	1793	1809	1814	1785	1457
Chybějící údaje	0	28	12	7	36	364

Zdroj: EVS, 2008

V bývalé NSR se šetření zúčastnilo 1071 respondentů, z toho 48% mužů a 52% žen. V souboru mají nejvyšší zastoupení respondenti narození v letech 1951 – 1965 (32%) a respondenti/ky, kteří jsou ženatí/vdané (56%). Dále v souboru převažují respondenti s nižším středním vzděláním (61%), respondenti z obcí mezi 5001 a 20000 obyvateli (46%) a respondenti s měsíčním příjmem za domácnost mezi 1001 a 2000 € (33%). Podobně jako v případě České republiky zaznamenala nejvíce chybějících údajů, a to 159 (což představuje téměř 15% z celého souboru) proměnná měsíční příjem, ostatní počty missingů jsou již zanedbatelné (EVS, 2008).

Tab. 08 – Deskriptivní statistika sociodemografických charakteristik respondentů, NSR, 2008

Proměnná	Pohlaví	Ročník narození	Rodinný stav	Vzdělání	Velikost obce	Měsíční příjem
Počet respondentů	1071	1048	1067	1067	1071	912
Chybějící údaje	0	23	4	4	0	159

Zdroj: EVS, 2008

Za bývalou NDR se šetření zúčastnilo 1004 respondentů, z toho 47,5% mužů a 52,5% žen. V datovém souboru jsou nejvyšším podílem (31%) zastoupeni respondenti narození v letech 1951 – 1965 a také respondenti/ky, kteří jsou ženatí/vdané (50%). Dále v souboru převažují respondenti s nižším středním vzděláním (59%), z obcí mezi 5001 a 20 000 obyvateli (41%) a respondenti s měsíčním příjmem za domácnost mezi 1001 a 2000€ (42%). I u respondentů z bývalé NDR se objevuje nejvyšší počet chybějících údajů, a to 106, což představuje téměř 11% z celého souboru, u proměnné měsíční příjem, ostatní proměnné nemají téměř žádné chybějící údaje (EVS, 2008).

Tab. 09 – Deskriptivní statistika sociodemografických charakteristik respondentů, NDR, 2008

Proměnná	Pohlaví	Ročník narození	Rodinný stav	Vzdělání	Velikost obce	Měsíční příjem
Počet respondentů	1004	1003	1004	1003	1004	898
Chybějící údaje	0	1	0	1	0	106

Zdroj: EVS, 2008

Šetření v Rakousku se zúčastnilo 1510 respondentů, z toho 43% mužů a 57% žen. V souboru mají nejvyšší zastoupení respondenti narození v letech 1951 – 1965 (26%) a co se týče rodinného stavu, převažují respondenti/ky ženatí/vdané (48%). Dále jsou nejvyšším podílem zastoupeni respondenti se základním vzděláním (72%), z obcí do 5000 obyvatel (61%) a respondenti s měsíčním příjmem za domácnost mezi 301 a 1000 € (56%). Obdobně jako v předcházejících případech zaznamenala nejvíce chybějících údajů (264, což představuje téměř 17% z celého souboru) proměnná měsíční příjem, mimo to byl zaznamenán již jen jeden chybějící údaj u proměnné vzdělání (EVS, 2008).

Tab. 010 – Deskriptivní statistika sociodemografických charakteristik respondentů, AUT, 2008

Proměnná	Pohlaví	Ročník narození	Rodinný stav	Vzdělání	Velikost obce	Měsíční příjem
Počet respondentů	1510	1510	1510	1509	1510	1246
Chybějící údaje	0	0	0	1	0	264

Zdroj: EVS, 2008

7.2.2. Sociodemografická diference bezdětnosti (chi–kvadrát test nezávislosti), Česká republika

V inferenční části analýzy je nejdříve využita metoda kontingenčních tabulek, jak již bylo uvedeno v podkapitole týkající se metodologie. Nejprve jsou v tomto oddílu uvedeny tabulky

s hodnotami kontingenčního koeficientu a koeficientu gamma. Jak lze z těchto tabulek vypořádat, prokázané vztahy mezi proměnnými nejsou – až na určité výjimky – nijak výrazně statisticky významné. Mezi tyto výjimky lze zařadit závislosti mezi výroky a rodinným stavem. Zde se projevuje, že respondenti, kteří již někdy do manželství vstoupili, mají k rodičovství konzervativnější (pozitivnější) přístup.

Dále se statisticky významnější závislost mezi určitým výrokem a sociodemografickou charakteristikou projevila alespoň částečně u věku (ročníku narození). Je celkem logické, že s přibývajícím věkem narůstá konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství a k tradičnímu modelu rodiny, protože sami tito respondenti zpravidla v takových rodinách ještě vyrůstali. Naopak u mladších ročníků se již následkem individualizace, sekularizace a dalších procesů dnešní doby může projevit změna hodnotové orientace a jejich postojů oproti postojům jejich rodičů či prarodičů.

Další sociodemografické charakteristiky již v případě České republiky významně neovlivňují postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti. Určité statisticky významnější závislosti se objevily, ale nelze hovořit o nějaké obecné tendenci. Takovou proměnnou je např. pohlaví respondenta. Na základě analýzy zejména adjustovaných reziduí lze tvrdit, že ženy mají vyšší zastoupení než muži především v krajních pólech odpovědí, které označují jednoznačný souhlas s konzervativně (pozitivně) smýšlejícím výrokem souvisejícím s rodičovstvím.

Závislost výroků na vzdělání také není příliš významná. Opět je tu tedy velmi problematické hovořit na základě dat o obecné tendenci, která by prokazovala, že s rostoucím vzděláním klesá míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky týkajícími se rodičovství. Např. v případě výroku D1 s ním sice vysokoškolsky vzdělaní lidé souhlasí méně než lidé s nižším vzděláním, ale v případě výroku A tato závislost neplatí, z čehož vyplývá, že rodinu ve svém životě považují vysokoškolsky vzdělaní lidé za poměrně důležitou.

V případě proměnné velikost obce se závislost významněji potvrdila pouze u výroku E. Hypotézu, která tvrdí, že se zvětšující se velikostí obce je postoj k rodičovství liberálnější, však na základě dat z této analýzy nelze jednoznačně potvrdit. Výjimku tvoří pouze velká města nad 100 tisíc obyvatel, kde je míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky ohledně rodičovství opravdu nižší.

U proměnné příjem je podobná situace jako v předcházejících případech, tedy hodnoty koeficientů nejsou nijak vysoké, a tím pádem ani statisticky významné. Hypotézu tvrdící, že s narůstajícím příjmem je postoj k rodičovství liberálnější, tedy nelze zcela potvrdit.

Tab. 011 – Hodnoty kontingenčního koeficientu, ČR, 2008

Soc.– dem.ch./výrok	A ⁷³	B ⁷⁴	C ⁷⁵	D1 ⁷⁶	D2 ⁷⁷	E ⁷⁸
Pohlaví	CC(0,153)***	CC(0,147)***	CC(0,110)***	CC(0,115)***	CC(0,073)**	CC(0,163)***
Věk	CC(0,104)** ⁷⁹	CC(0,164)***	CC(0,149)***	CC(0,190)***	CC(0,174)***	CC(0,188)***
Rodinný stav	CC(0,238)***	CC(0,236)***	CC(0,195)***	CC(0,270)***	CC(0,165)***	CC(0,170)***
Vzdělání	CC(0,117)** ⁷⁹	CC(0,117)***	CC(0,123)***	CC(0,151)***	x(0,321)	x(0,325)
Velikost obce	CC(0,102)** ⁷⁹	CC(0,084)*	CC(0,146)***	CC(0,175)***	CC(0,167)***	CC(0,191)***
Příjem	CC(0,145)** ⁷⁹	CC(0,120)***	x(0,409)	CC(0,146)***	CC(0,131)*	CC(0,177)***

Poznámky:

CC – vztah se prokázal (v závorce hodnota kont. koeficientu)

x – vztah se neprokázal (v závorce hodnota signifikance chí kvadrát testu)

* – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,1$

** – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$

*** – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,01$

Tučné písmo – vztahy dále analyzované v této práci

Zdroj: EVS, 2008

⁷³ „Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzováno pro proměnnou „rodina“.

⁷⁴ „Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.“ Analyzováno pro proměnnou „děti“.

⁷⁵ „Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“

⁷⁶ „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“

⁷⁷ „Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“

⁷⁸ „Lidé hovoří o měnících se rolích dnešních mužů a žen. Pro každý z následujících výroků, které Vám přečtu, mi řekněte, nakolik s ním souhlasíte.“ Analyzován pouze výrok: „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“

⁷⁹ Pro zlepšení obsazenosti tabulky byly sloučeny kategorie "nepříliš důležité" a "úplně nedůležité".

Tab. 012 – Hodnoty koeficientu gamma, ČR, 2008⁸⁰

Soc.dem.ch./výrok	A	B	C	D1	D2	E
Pohlaví	0	0	0	0	0	0
Věk	x(0,409) ⁷⁹	$\gamma(0,200)^{***}$	0	$\gamma(0,181)^{***}$	$\gamma(0,164)^{***}$	0
Rodinný stav	0	0	0	0	0	0
Vzdělání	$\gamma(0,143)^{***79}$	$\gamma(0,070)^{**}$	0	$\gamma(0,119)^{***}$	NSZ	0
Velikost obce	x(0,154) ⁷⁹	x(0,646)	0	$\gamma(0,069)^{***}$	$\gamma(0,063)^{**}$	0
Příjem	$\gamma(0,138)^{***79}$	$\gamma(0,075)^*$	0	$\gamma(0,128)^{***}$	$\gamma(0,073)^{**}$	0

Poznámky:

γ – vztah se prokázal (v závorce hodnota koef. gamma)

x – hodnota koef. gamma není signifikantní (v závorce hodnota signifikance u koef. gamma)

0 – koef. gamma nelze použít

NSZ – neprokázaná statistická závislost

* – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,1$

** – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$

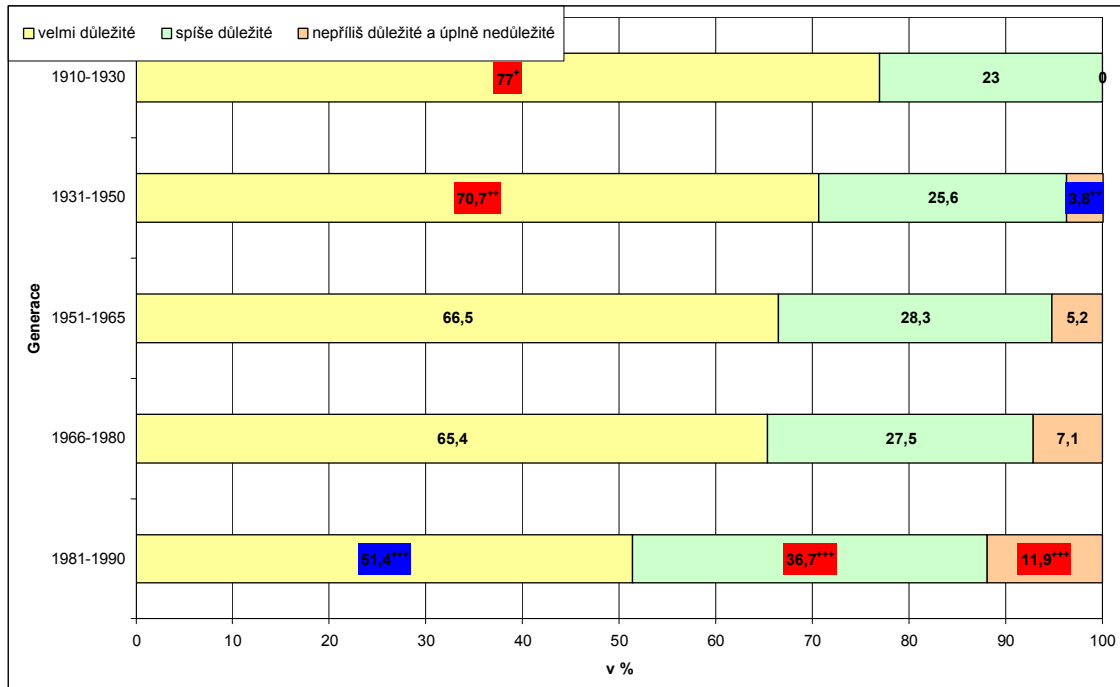
*** – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,01$

Zdroj: EVS, 2008

První z představovaných grafů č. 52 znázorňující kontingenční tabulku za Českou republiku představuje závislost mezi výrokem B („Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.“ Analyzováno pro proměnnou „dětí“.) a ročníkem narození respondenta. Hodnota kont. koeficientu (0,164) a také hodnota koef. gamma (0,2) nejsou ze statistického hlediska příliš významné, avšak v této analýze patří k těm vyšším. Lze tedy říci, že se snižujícím se věkem (tedy u mladších generací) klesá míra důležitosti dětí jako předpokladu pro úspěšné manželství. Tento vztah se projevil především u ročníků narozených v letech 1910 – 1950 u krajních pólů odpovědi a naopak u nejmladších ročníků (1981 – 1990), u kterých lze hovořit o změně hodnotové orientace.

⁸⁰ Pouze u výroků C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“) a E („Lidé hovoří o měnících se rolích dnešních mužů a žen. Pro každý z následujících výroků, které Vám přečtu, mi řekněte, nakolik s ním souhlasíte.“ Analyzován pouze výrok: „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“) byla ponechána kategorie odpovědi „neví“, a proto se v tabulce znázorňující hodnoty koeficientů gamma u výše zmíněných výroků objevují jen nuly (tedy koef. gamma nelze využít). U ostatních výroků byli respondenti, kteří zvolili tuto odpověď, vyřazeni. Bylo tak provedeno na základě analýzy četnosti odpovědi „neví“ u jednotlivých států (viz tabulka č. v přílohách), která ukázala, že počty respondentů, kteří zvolili tuto odpověď, jsou zanedbatelné. Navíc tento krok zlepšil obsazenost tabulky a umožní použití koeficientu gamma v případě ordinálních proměnných.

Obr. 52 – Procentuální struktura respondentů, závislost ročníku narození respondenta na výroku: Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité a úplně nedůležité pro úspěšné manželství, ČR, 2008

Poznámky:

Znění výroku je v názvu grafu z praktických důvodů zkráceno.

+ adjustované reziduum má hodnotu 1,96 a více (5% hladina významnosti)

++ adjustované reziduum má hodnotu 2,58 a více (1% hladina významnosti)

+++ adjustované reziduum má hodnotu 3,29 a více (0,1% hladina významnosti)

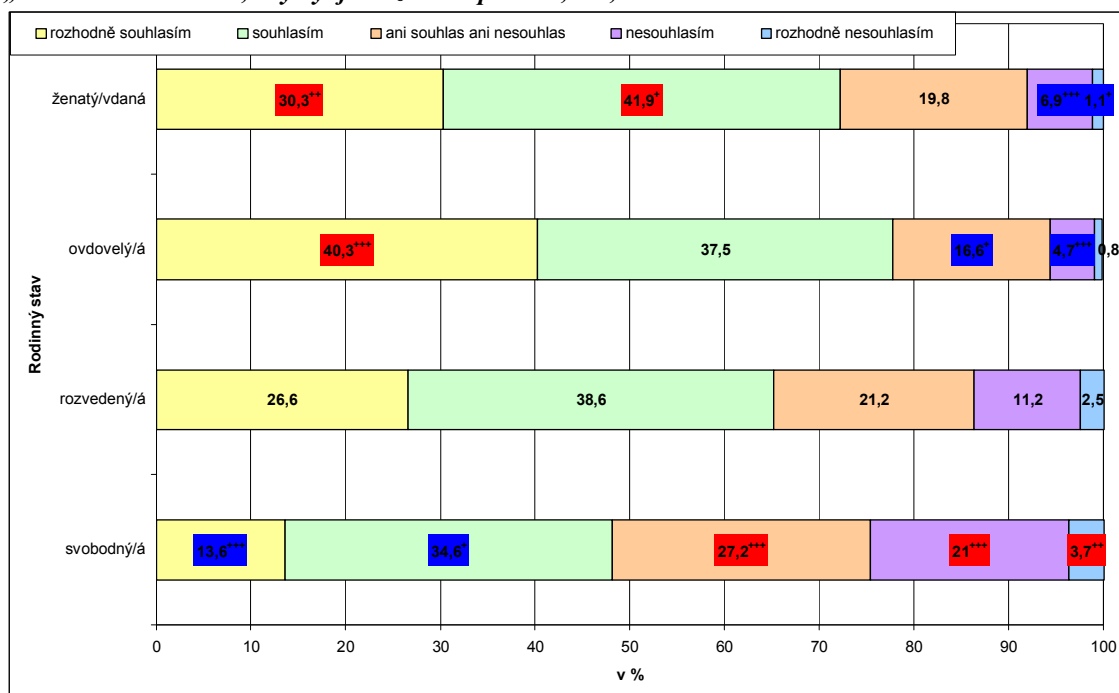
Červená barva – hodnota rezidua je kladná

Modrá barva – hodnota rezidua je záporná

Zdroj: EVS, 2008

Druhý graf za ČR č. 53 znázorňuje výrok „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“ v závislosti na rodinném stavu. Hodnota kont. koeficientu (0,270) je z celé analýzy představované v této práci za ČR nejvyšší a i ze statistického hlediska ji lze považovat za poměrně významnou. Z analýzy adjustovaných reziduí je zřetelné, že respondenti, kteří vstoupili do manželského svazku (neplatí pro rozvedené respondenty), vyjadřují s výrokiem souhlas častěji než svobodní respondenti. Zajímavá je i kladná hodnota adjustovaného rezidua 3,4 u svobodných respondentů u odpovědi „ani souhlas ani nesouhlas“, která může v souvislosti s rodičovstvím vyjadřovat potřebu svobodného rozhodování.

Obr. 53 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“, ČR, 2008

Poznámky:

+ adjustované reziduum má hodnotu 1,96 a více (5% hladina významnosti)

++ adjustované reziduum má hodnotu 2,58 a více (1% hladina významnosti)

+++ adjustované reziduum má hodnotu 3,29 a více (0,1% hladina významnosti)

Červená barva – hodnota rezidua je kladná

Modrá barva – hodnota rezidua je záporná

Zdroj: EVS, 2008

7.2.3. Sociodemografická diference bezdětnosti (chi–kvadrát test nezávislosti), Německá spolková republika

Podobně jako v případě České republiky lze obecně tvrdit, že prokázané vztahy mezi proměnnými u respondentů z bývalé Německé spolkové republiky nejsou nijak zvlášť statisticky významné. Další podobnost s ČR je, že i v případě NSR jsou závislosti mezi výroky a rodinným stavem statisticky nejvýznamnější. U respondentů, kteří vstoupili do manželství, je vyšší míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky. Výjimku opět tvoří rozvedení respondenti, jejichž postoj se spíše podobá postoji svobodných dotazovaných.

Ze statistického hlediska jsou ještě poměrně významné závislosti mezi výroky a vzděláním (výjimku tvoří neprokázaný vztah v příp. výroku A) a také velikostí obce. U proměnné vzdělání ovšem nelze hovořit o nějaké obecné tendenci, která by tvrdila, že s rostoucím vzděláním klesá míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky souvisejícími s rodičovstvím. Alespoň u některých výroků (např. výrok D1) tuto hypotézu částečně potvrzuje analýza adjustovaných reziduí (viz graf níže).

U proměnné velikost obce lze hypotézu o snižující se míře souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky v závislosti na zvyšující se velikost obce potvrdit opět pouze částečně.

Nižší míra souhlasu s výroky je především u velikosti obce s 50 001 – 100 000 obyvateli. Statisticky nejvýznamnější hodnoty koeficientů jsou v případě výroku B a D1.

Zbývající sociodemografické charakteristiky respondenta již postoj k rodičovství nijak zvlášť neovlivňují, prokázané závislosti mezi nimi a výroky nejsou statisticky významné. Je to podobné jako v případě ČR u proměnné pohlaví respondenta. Na základě analýzy adjustovaných reziduí nelze potvrdit ani vyvrátit hypotézu, že by ženy měly konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství více než muži.

Zajímavé jsou neprokázané závislosti mezi výroky (A, D1) a ročníkem narození respondenta. Naopak hypotézu ohledně této sociodemografické charakteristiky lze jen částečně potvrdit na základě závislosti v příp. výroků D2 a E. Zde se prokázalo, obdobně jako u ČR, že s přibývajícím věkem narůstá konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství.

Závislost mezi výroky a měsíčním příjmem nebyla v některých případech vůbec prokázána (výroky B, D2) a ani prokázané vztahy nejsou nijak statisticky významné. Hypotézu týkající se příjmu tedy nelze na základě dat potvrdit.

Tab. 013 – Hodnoty kontingenčního koeficientu, NSR, 2008

Soc.– dem.ch./výrok	A ⁸¹	B ⁸²	C ⁸³	D1 ⁸⁴	D2 ⁸⁵	E ⁸⁶
Pohlaví	CC(0,160)***	CC(0,132)***	CC(0,139)***	CC(0,114)***	CC(0,109)***	CC(0,165)***
Věk	x(0,516) ⁸⁷	CC(0,158)***	CC(0,178)***	x(0,223)	CC(0,256)***	CC(0,207)***
Rodinný stav	CC(0,350)***	CC(0,267)***	CC(0,237)***	CC(0,249)***	CC(0,235)***	CC(0,175)***
Vzdělání	x(0,283) ⁸⁷	CC(0,117)**	CC(0,190)***	CC(0,205)***	CC(0,163)***	CC(0,191)***
Velikost obce	CC(0,115)* ⁸⁷	CC(0,219)***	CC(0,130)**	CC(0,223)***	CC(0,210)***	CC(0,182)***
Příjem	CC(0,160)*** ⁸⁷	x(0,591)	CC(0,119)**	CC(0,170)***	x(0,163)	CC(0,189)***

Poznámky:

CC – vztah se prokázal (v závorce hodnota kont. koeficientu)

x – vztah se neprokázal (v závorce hodnota signifikance chí kvadrát testu)

* – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,1$

** – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$

*** – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,01$

Tučné písmo – vztahy dále analyzované v této práci

Zdroj: EVS, 2008

⁸¹ „Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzováno pro proměnnou „rodina“.

⁸² „Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.“ Analyzováno pro proměnnou „děti“.

⁸³ „Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“

⁸⁴ „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“

⁸⁵ „Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“

⁸⁶ „Lidé hovoří o měnících se rolích dnešních mužů a žen. Pro každý z následujících výroků, které Vám přečtu, mi řekněte, nakolik s ním souhlasíte.“ Analyzován pouze výrok: „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“

⁸⁷ Pro zlepšení obsazenosti tabulky byly sloučeny kategorie "nepříliš důležité" a "úplně nedůležité".

Tab. 014 – Hodnoty koeficientu gamma, NSR, 2008

Soc.– dem.ch./výrok	A	B	C	D1	D2	E
Pohlaví	0	0	0	0	0	0
Věk	NSZ ⁸⁷	$\gamma(0,130)^{***}$	0	NSZ	$\gamma(0,206)^{***}$	0
Rodinný stav	0	0	0	0	0	0
Vzdělání	NSZ ⁸⁷	$\gamma(0,155)^{***}$	0	$\gamma(0,231)^{***}$	$\gamma(0,150)^{***}$	0
Velikost obce	$\gamma(0,102)^{*87}$	$\gamma(0,175)^{***}$	0	$\gamma(0,120)^{***}$	$\gamma(0,084)^{***}$	0
Příjem	$\gamma(-0,178)^{***87}$	NSZ	0	x(0,142)	NSZ	0

Poznámky:

γ – vztah se prokázal (v závorce hodnota koef. gamma)

x – hodnota koef. gamma není signifikantní (v závorce hodnota signifikance u koef. gamma)

0 – koef. gamma nelze použít

NSZ – neprokázaná statistická závislost

* – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,1$

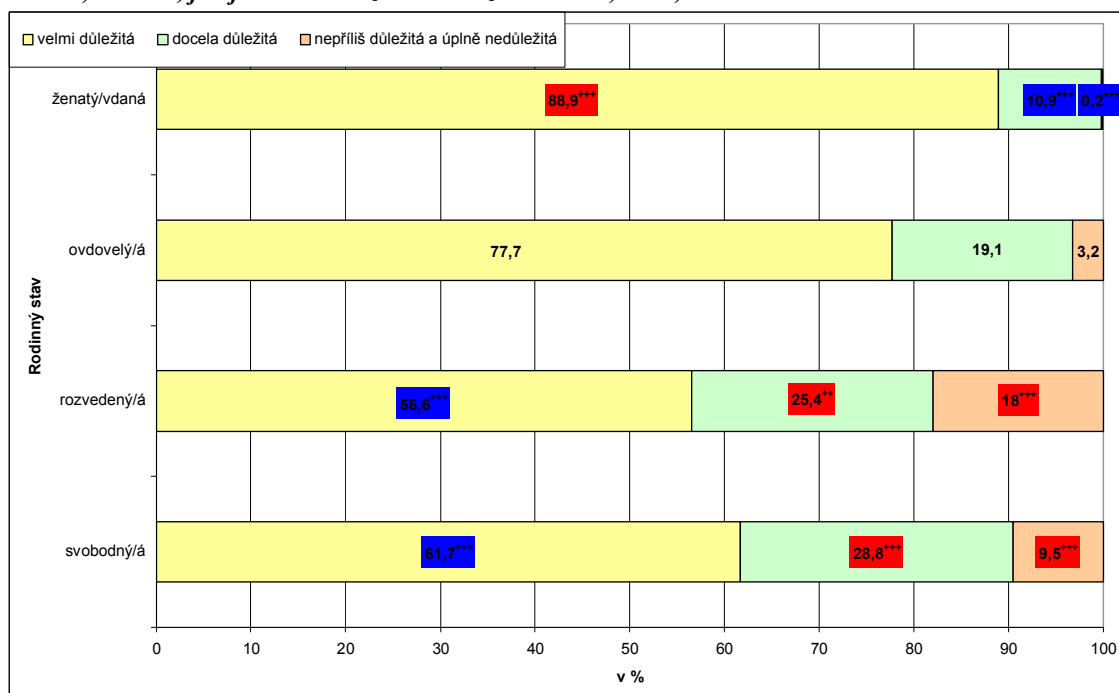
** – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$

*** – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,01$

Zdroj: EVS, 2008

Na následujícím grafu č. 54 je zobrazena závislost mezi výrokem A („*Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.*“ Analyzováno pro proměnnou „rodina“.) a rodinným stavem. Hodnota kont. koeficientu je vzhledem k ostatním hodnotám v této analýze vysoká (0,350). Analýza adjustovaných reziduí zřetelně ukazuje, že ženatí/vdané respondenti/ky v NSR považují rodinu ve svém životě za velmi důležitou. Svobodní, ale také rozvedení respondenti se sice nejvyšším podílem také přiklánějí k odpovědi „velmi důležitá“, rozhodně nezanedbatelným podílem však rovněž odpovídají i negativně.

Obr. 54 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., NSR, 2008

Poznámky:

Znění výroku je v názvu grafu z praktických důvodů zkráceno.

+ adjustované reziduum má hodnotu 1,96 a více (5% hladina významnosti)

++ adjustované reziduum má hodnotu 2,58 a více (1% hladina významnosti)

+++ adjustované reziduum má hodnotu 3,29 a více (0,1% hladina významnosti)

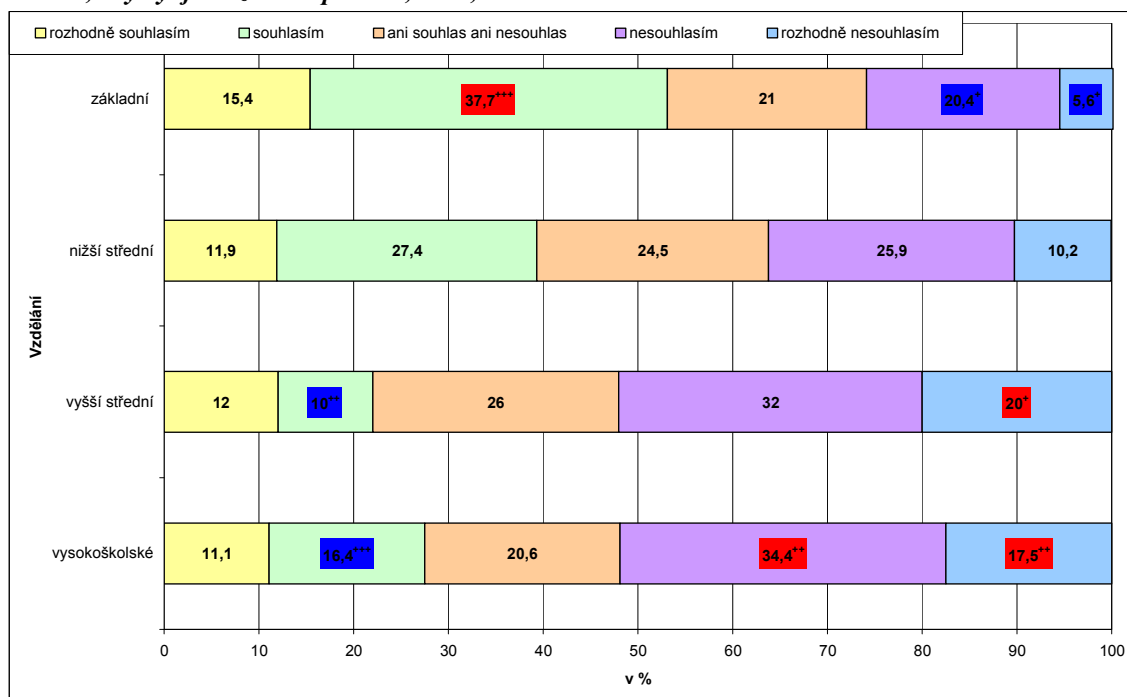
Červená barva – hodnota rezidua je kladná

Modrá barva – hodnota rezidua je záporná

Zdroj: EVS, 2008

Druhý graf týkající se bývalé NSR č. 55 se zabývá statistickou závislostí mezi výrokem D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“) a vzděláním. Hodnoty koeficientů 0,205 (kont. k.) a 0,231 (k. gamma) jsou zhruba na hranici počínající statistické významnosti. Z grafu lze rozeznat závislost, podle které se zvyšujícím se vzděláním klesá míra souhlasu s výrokem. Potvrzuje to nejen koeficient gamma, ale také adjustovaná rezidua, která se nejvíce projevila u základního a vysokoškolského vzdělání. Vysvětlení je pro tuto závislost celkem jednoduché. Respondenti, kteří mají vyšší vzdělání, vidí jako náplň života nejen rodinu, ale také pracovní kariéru či další možnosti, které dnešní doba nabízí.

Obr. 55 – Procentuální struktura respondentů, závislost vzdělání respondenta na výroku: „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“, NSR, 2008

Poznámky:

V datovém souboru není žádný respondent, který by měl neúplné základní nebo žádné vzdělání.

+ adjustované reziduum má hodnotu 1,96 a více (5% hladina významnosti)

++ adjustované reziduum má hodnotu 2,58 a více (1% hladina významnosti)

+++ adjustované reziduum má hodnotu 3,29 a více (0,1% hladina významnosti)

Červená barva – hodnota rezidua je kladná

Modrá barva – hodnota rezidua je záporná

Zdroj: EVS, 2008

7.2.4. Sociodemografická diference bezdětnosti (chi–kvadrát test nezávislosti), Německá demokratická republika

Při pohledu na hodnoty kontingenčních koeficientů a koeficientů gamma (tabulky č. 015 a 016) je zřejmé, že ani v případě NDR nejsou prokázány vztahy mezi jednotlivými sociodemografickými charakteristikami respondenta a výroky nijak zvlášť statisticky významné. Opět jsou hodnoty koeficientů statisticky nejvýznamnější u proměnné rodinný stav a zase lze alespoň na základě dat z této analýzy tvrdit, že ženatí/vdané respondenti/ky (popř. ovdovělí/é respondenti/ky) mají k rodičovství konzervativnější (pozitivnější) přístup. S výjimkou výroku E lze shodně jako u ČR a NSR tvrdit, že postoj rozvedených respondentů k rodičovství je podobný jako postoj respondentů svobodných.

Další významnější ovlivňující proměnnou je podobně jako v NSR vzdělání. Zde je však zajímavé, že zatímco v NSR existuje závislost, při které s rostoucím vzděláním klesá míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky týkajícími se rodičovství, v bývalé NDR se objevuje závislost přesně opačná, tedy se zvyšujícím se vzděláním roste míra souhlasu s výroky. Výjimku tvoří jen závislost v příp. výroku E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však

většina žen opravdu touží, je domov a děti“), což je logické, protože vysokoškolsky vzdělání lidé spíše než lidé s nižším vzděláním touží i po pracovní kariéře. Hypotézu týkající se vzdělání lze v případě NDR i tak vyvrátit.

Statisticky významný vztah se prokázal u proměnné příjem v případě výroku A (viz níže uvedená tabulka), již o něco méně významné vztahy se pak objevily u výroků D1, D2 a E. I tady lze však hypotézu uvedenou v úvodu této analýzy vyvrátit, protože se zvyšujícím se příjmem naopak míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky o rodičovství roste.

Ostatní sociodemografické charakteristiky již v postoji k rodičovství, resp. bezdětnosti na základě dat významnou roli nehrají. Zhruba na stejné úrovni nízké statistické významnosti se nacházejí proměnné ročník narození a velikost obce. Ani v jednom z případů nelze hypotézy týkající se těchto proměnných potvrdit. U ročníku narození sice lze tvrdit, že odpovědi starších generací na jednotlivé výroky jsou pozitivnější než odpovědi generací mladších, ale hodnoty koeficientů ani hodnoty reziduí nejsou příliš statisticky významné.

Obdobné je to i v případě velikosti obce, kde jsou hodnoty koeficientů i reziduí rovněž statisticky málo významné. Navíc ani dle analýzy adjustovaných reziduí nelze zcela vyvrátit či potvrdit, že by se zvyšující se velikostí obce klesala míra souhlasu s výroky, jak to tvrdí hypotéza týkající se této proměnné. Např. závislost mezi výrokem B a velikostí obce by tuto hypotézu spíše vyvracela a u výroku C naopak potvrzovala.

Poslední proměnná pohlaví respondenta v závislosti na výroky taktéž nezaznamenal podobně jako v případě ČR a NSR žádné statisticky významné hodnoty koeficientů. Ani dle analýzy adjustovaných reziduí nelze obecně tvrdit, že by ženy více než muži souhlasily s výroky této analýzy. U výroků E a D1 jsou odpovědi žen dokonce více negativní. Vysvětlení pro tento fakt by mohlo být takové, že ženy jsou v dnešní době více emancipované a chtějí se realizovat i mimo rodinu. Hypotézu tedy na základě dat nelze potvrdit.

Tab. 015 – Hodnoty kontingenčního koeficientu, NDR, 2008

Soc.–dem.ch./výrok	A ⁸⁸	B ⁸⁹	C ⁹⁰	D1 ⁹¹	D2 ⁹²	E ⁹³
Pohlaví	CC(0,077)**	CC(0,117)***	CC(0,145)***	CC(0,128)***	x(0,680)	CC(0,157)***
Věk	x(0,254) ⁹⁴	CC(0,164)***	CC(0,174)***	CC(0,182)***	CC(0,194)***	CC(0,150)*
Rodinný stav	CC(0,343)*** ⁹⁴	CC(0,267)***	CC(0,275)***	CC(0,285)***	CC(0,205)***	CC(0,173)***
Vzdělání	CC(0,209)*** ⁹⁴	CC(0,218)**	CC(0,120)**	CC(0,141)***	CC(0,139)***	CC(0,214)***
Velikost obce	x(0,731) ⁹⁴	CC(0,194)***	CC(0,120)**	CC(0,167)**	CC(0,182)***	CC(0,171)***
Příjem	CC(0,279)*** ⁹⁴	CC(0,154)***	CC(0,119)**	CC(0,170)***	CC(0,178)***	CC(0,184)***

Poznámky:

CC – vztah se prokázal (v závorce hodnota kont. koeficientu)

x – vztah se neprokával (v závorce hodnota signifikance chí kvadrát testu)

* – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,1$

** – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$

*** – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,01$

Tučné písmo – vztahy dále analyzované v této práci

Zdroj: EVS, 2008

⁸⁸ „Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzováno pro proměnnou „rodina“.

⁸⁹ „Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.“ Analyzováno pro proměnnou „děti“.

⁹⁰ „Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“

⁹¹ „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“

⁹² „Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“

⁹³ „Lidé hovoří o měnících se rolích dnešních mužů a žen. Pro každý z následujících výroků, které Vám přečtu, mi řekněte, nakolik s ním souhlasíte.“ Analyzován pouze výrok: „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“

⁹⁴ Pro zlepšení obsazenosti tabulky byly sloučeny kategorie "nepříliš důležité" a "úplně nedůležité".

Tab. 016 – Hodnoty koeficientu gamma, NDR, 2008

Soc.– dem.ch./výrok	A	B	C	D1	D2	E
Pohlaví	0	0	0	0	0	0
Věk	NSZ ⁹⁵	$\gamma(0,085)**$	0	$\gamma(0,137)***$	$\gamma(0,149)***$	0
Rodinný stav	0	0	0	0	0	0
Vzdělání	$\gamma(-0,386)***^{95}$	$\gamma(-0,224)***$	0	$\gamma(-0,135)***$	$\gamma(-0,113)***$	0
Velikost obce	NSZ ⁹⁵	$\gamma(-0,142)***$	0	$\gamma(0,063)*$	$\gamma(-0,012)***$	0
Příjem	$\gamma(-0,475)***^{95}$	$\gamma(-0,102)**$	0	$\gamma(-0,171)***$	$\gamma(-0,172)***$	0

Poznámky:

γ – vztah se prokázal (v závorce hodnota koef. gamma)

x – hodnota koef. gamma není signifikantní (v závorce hodnota signifikance u koef. gamma)

0 – koef. gamma nelze použít

NSZ – neprokázaná statistická závislost

* – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,1$

** – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$

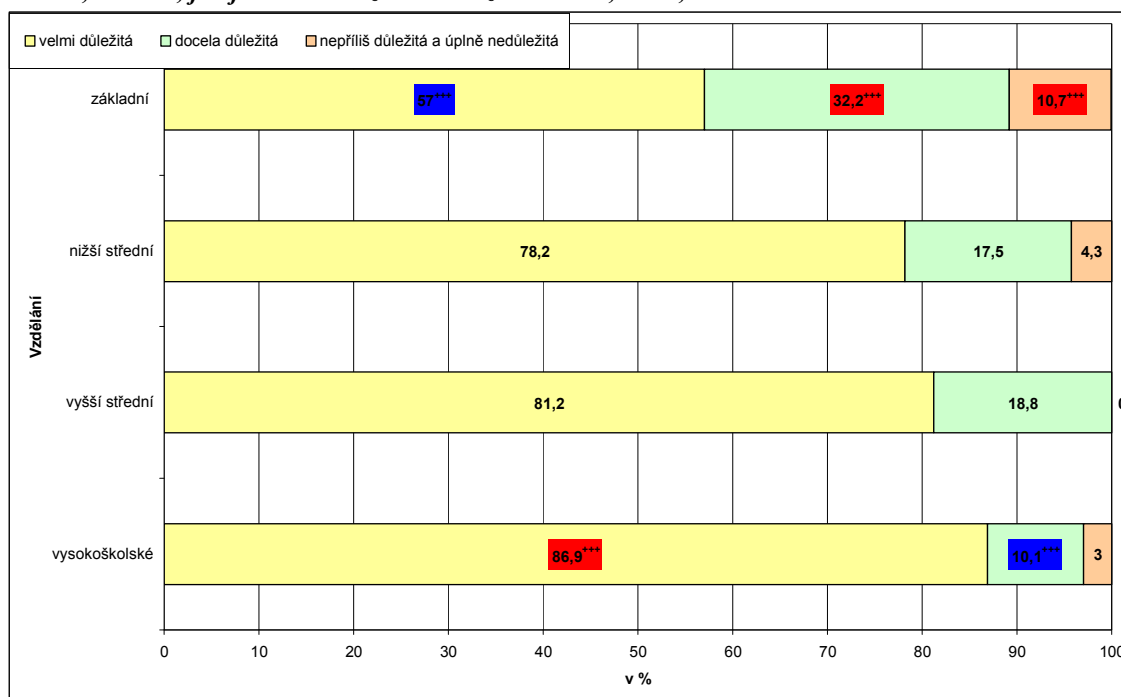
*** – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,01$

Zdroj: EVS, 2008

Následující dva grafy č. 56 a 56 znázorňují kontingenční tabulky týkající se bývalé NDR. První z nich (č. 56) se věnuje závislosti mezi výrokem A („Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzováno pro proměnnou „rodina.“) a vzděláním. Hodnota koeficientu gamma je v porovnání s ostatními hodnotami koeficientů v této analýze vysoká (– 0,386), hodnota kont. koeficientu (0,209) patří spíše mezi lehce nadprůměrné hodnoty. Na základě dat existuje vztah, kdy se zvyšujícím se vzděláním je odpověď na výrok pozitivnější. Dokazuje to např. reziduum, jehož hodnota je u odpovědi „velmi důležitá“ v případě základního vzdělání – 6,0 či naopak u vysokoškolského vzdělání 4,1, tedy hodnota kladná. Jak už bylo výše zmíněno, je zde vidět rozdíl mezi NSR a NDR, kdy se konkrétně v případě výroku A u respondentů z NSR závislost vůbec nepotvrdila.

⁹⁵ Pro zlepšení obsazenosti tabulky byly sloučeny kategorie "nepříliš důležité" a "úplně nedůležité".

Obr. 56 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., NDR, 2008

Poznámky:

Znění výroku je v názvu grafu z praktických důvodů zkráceno. V datovém souboru není žádný respondent, který by měl neúplné základní nebo žádné vzdělání.

+ adjustované reziduum má hodnotu 1,96 a více (5% hladina významnosti)

++ adjustované reziduum má hodnotu 2,58 a více (1% hladina významnosti)

+++ adjustované reziduum má hodnotu 3,29 a více (0,1% hladina významnosti)

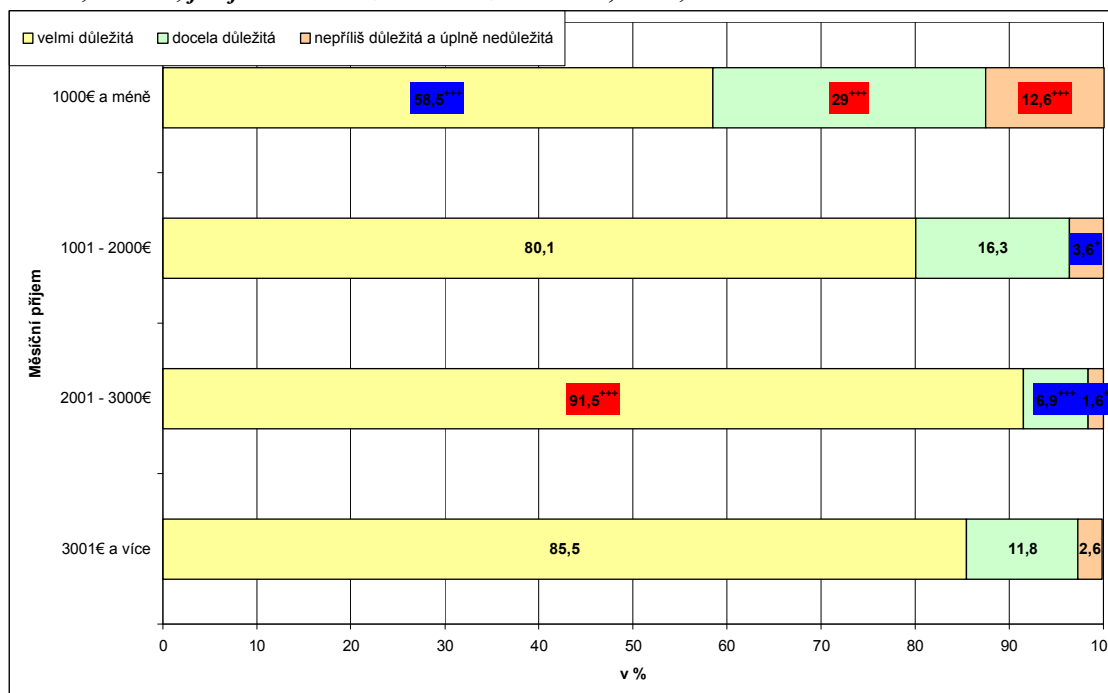
Červená barva – hodnota rezidua je kladná

Modrá barva – hodnota rezidua je záporná

Zdroj: EVS, 2008

Druhý graf za NDR (č. 57) zobrazuje opět závislost mezi výrokem A („Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzováno pro proměnnou „rodina.“) a měsíčním příjmem. Hodnota koeficientu gamma (– 0,475) je statisticky nejvýznamnější z celé analýzy a i hodnota kont. koeficientu (0,279) patří mezi vyšší hodnoty. Objevuje se tedy zřetelná závislost, podle které se zvyšujícím se příjmem míra souhlasu s výroky roste. Podobně jako v předcházejících případech lze tuto skutečnost potvrdit i analýzou adjustovaných reziduí. Závislost mezi danými proměnnými se projevila především v případě nejnižšího příjmu (1000€ a méně/měsíc/domácnost) a odpovědi „velmi důležitá“. V NSR se tato závislost také potvrdila, ale hodnota koeficientu gamma je pouze – 0,178.

Obr. 57 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., NDR, 2008

Poznámky:

Znění výroku je v názvu grafu z praktických důvodů zkráceno.

+ adjustované reziduum má hodnotu 1,96 a více (5% hladina významnosti)

++ adjustované reziduum má hodnotu 2,58 a více (1% hladina významnosti)

+++ adjustované reziduum má hodnotu 3,29 a více (0,1% hladina významnosti)

Červená barva – hodnota rezidua je kladná

Modrá barva – hodnota rezidua je záporná

Zdroj: EVS, 2008

7.2.5. Sociodemografická diference bezdětnosti (chi-kvadrát test nezávislosti), Rakousko

Na základě následujících tabulek a jejich hodnot koeficientů lze i v případě Rakouska tvrdit, že prokázané vztahy mezi jednotlivými sociodemografickými charakteristikami respondenta a výroky rovněž nejsou až na pár výjimek statisticky významné. Mezi tyto výjimky patří opět závislosti mezi výroky a rodinným stavem. Opakuje se zde skutečnost jako v případě ČR a SRN, že ženatí/vdané respondenti/ky (popř. ovdovělí/é respondenti/ky) v šetření na výroky odpovídali více pozitivně než respondenti rozvedení a svobodní.

Dále jsou statisticky významné vždy jen některé závislosti u jednotlivých sociodemografických charakteristik, větší množství vztahů však ani prokázáno nebylo.

U proměnné měsíční příjem je statisticky nejvýznamnější závislost v příp. výroku A. Hodnota koeficientu gamma je záporná (– 0,374), což vede k nepřímé závislosti, a i adjustovaná rezidua ukazují, že v tomto případě musí být hypotéza tvrdící, že s rostoucím příjmem klesá důležitost rodiny v životě, vyvrácena. Ostatní prokázané vztahy jsou natolik málo statisticky významné, že na jejich základě nelze hypotézu potvrdit ani vyvrátit.

V případě proměnné velikost obce je významnější závislost u výroků A a B. Dle analýzy adjustovaných reziduí lze tvrdit, že se zvyšující se velikostí obce klesá míra souhlasu s výroky tak, jak tvrdí hypotéza uvedená v úvodu analýzy.

U ročníku narození respondenta jsou hodnoty koeficientů celkem nevýznamné, výjimku tvoří jen závislost mezi touto proměnnou a výrokem E. Proto je potvrzení hypotézy problematické, ačkoliv lze na základě adjustovaných reziduí tvrdit, že odpovědi starších generací na výroky jsou pozitivnější než odpovědi generací mladších.

U proměnné vzdělání se významnější hodnoty koeficientů neobjevují, výjimkou je pouze závislost v příp. výroku E. Adjustovaná rezidua ovšem ukazují (s výjimkou neprokázaného vztahu u výroku A), že se zvyšujícím se vzděláním jsou odpovědi na výroky ohledně rodičovství více negativní, což odpovídá hypotéze v úvodu analýzy.

Ani na základě dat u rakouských respondentů nelze o proměnné pohlaví respondenta tvrdit, že by nějakým výrazným způsobem ovlivňoval postoj k rodičovství. Opakuje se zde tedy situace z ČR i SRN. Na základě adjustovaných reziduí lze spíše tvrdit, že ženy více než muži odpovídají na výroky negativně, konkrétně u výroků C, D1, D2 a E. Především výroky C a E jsou tvrzení, která zdůrazňují roli ženy jako matky pečující o rodinu. Této představě se však mnoho žen v dnešní době brání. Hypotézu, která tvrdí, že jsou to muži, u nichž se projevuje nižší míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky týkajícími se rodičovství, tedy rozhodně na základě dat z analýzy potvrdit nelze.

Tab. 017 – Hodnoty kontingenčního koeficientu, AUT, 2008⁹⁶

Soc.–dem.ch./výrok	A ⁹⁷	B ⁹⁸	C ⁹⁹	D1 ¹⁰⁰	D2 ¹⁰¹	E ¹⁰²
Pohlaví	CC(0,116)***	CC(0,064)**	CC(0,095)***	CC(0,109)***	x(0,338)	CC(0,116)***
Věk	CC(0,121)*** ¹⁰³	CC(0,120)***	CC(0,132)***	CC(0,127)*	CC(0,153)***	CC(0,227)***
Rodinný stav	CC(0,318)*** ¹⁰³	CC(0,263)***	CC(0,157)***	CC(0,141)***	CC(0,191)***	CC(0,188)***
Vzdělání	x(0,278) ¹⁰³	CC(0,121)***	CC(0,128)***	CC(0,138)***	CC(0,124)**	CC(0,219)***
Velikost obce	CC(0,135)*** ¹⁰³	CC(0,134)***	CC(0,100)***	x(0,350)	CC(0,133)***	CC(0,179)***
Příjem	CC(0,177)*** ¹⁰³	CC(0,090)*	x(0,450)	x(0,217)	CC(0,153)***	x(0,221)

Poznámky:

CC – vztah se prokázal (v závorce hodnota kont. koeficientu)

x – vztah se neprokázal (v závorce hodnota signifikance chí kvadrát testu)

* – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,1$

** – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$

*** – hodnota kont. koeficientu je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,01$

Tučné písmo – vztahy dále analyzované v této práci

Zdroj: EVS, 2008

⁹⁶ V případě Rakouska je udělena výjimka: v tomto oddílu nejsou znázorněny závislosti, které by byly statisticky nejvýznamnější. Přednost je naopak dána závislosti mezi výrokem A a faktorem velikost obce, protože tento faktor ještě v této práci nebyl prostřednictvím grafu, resp. kontingenční tabulky podrobněji znázorněn.

⁹⁷ „Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzováno pro proměnnou „rodina“.

⁹⁸ „Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.“ Analyzováno pro proměnnou „děti“.

⁹⁹ „Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“

¹⁰⁰ „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“

¹⁰¹ „Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“

¹⁰² „Lidé hovoří o měnících se rolích dnešních mužů a žen. Pro každý z následujících výroků, které Vám přečtu, mi řekněte, nakolik s ním souhlasíte.“ Analyzován pouze výrok: „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“

¹⁰³ Pro zlepšení obsazenosti tabulky byly sloučeny kategorie "nepříliš důležité" a "úplně nedůležité".

Tab. 018 – Hodnoty koeficientu gamma, AUT, 2008

Soc.–dem.ch./výrok	A	B	C	D1	D2	E
Pohlaví	0	0	0	0	0	0
Věk	$\gamma(0,158)^{***104}$	$\gamma(0,098)^{***}$	0	x(0,146)	$\gamma(0,135)^{***}$	0
Rodinný stav	0	0	0	0	0	0
Vzdělání	NSZ ¹⁰⁴	$\gamma(0,164)^{***}$	0	$\gamma(0,105)^{***}$	$\gamma(0,115)^{***}$	0
Velikost obce	$\gamma(0,248)^{***104}$	$\gamma(0,206)^{***}$	0	NSZ	$\gamma(0,085)^{**}$	0
Příjem	$\gamma(-0,374)^{***104}$	x(0,636)	0	NSZ	$\gamma(0,084)^{**}$	0

Poznámky:

γ – vztah se prokázal (v závorce hodnota koef. gamma)

x – hodnota koef. gamma není signifikantní (v závorce hodnota signifikance u koef. gamma)

0 – koef. gamma nelze použít

NSZ – neprokázaná statistická závislost

* – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,1$

** – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$

*** – hodnota koeficientu gamma je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,01$

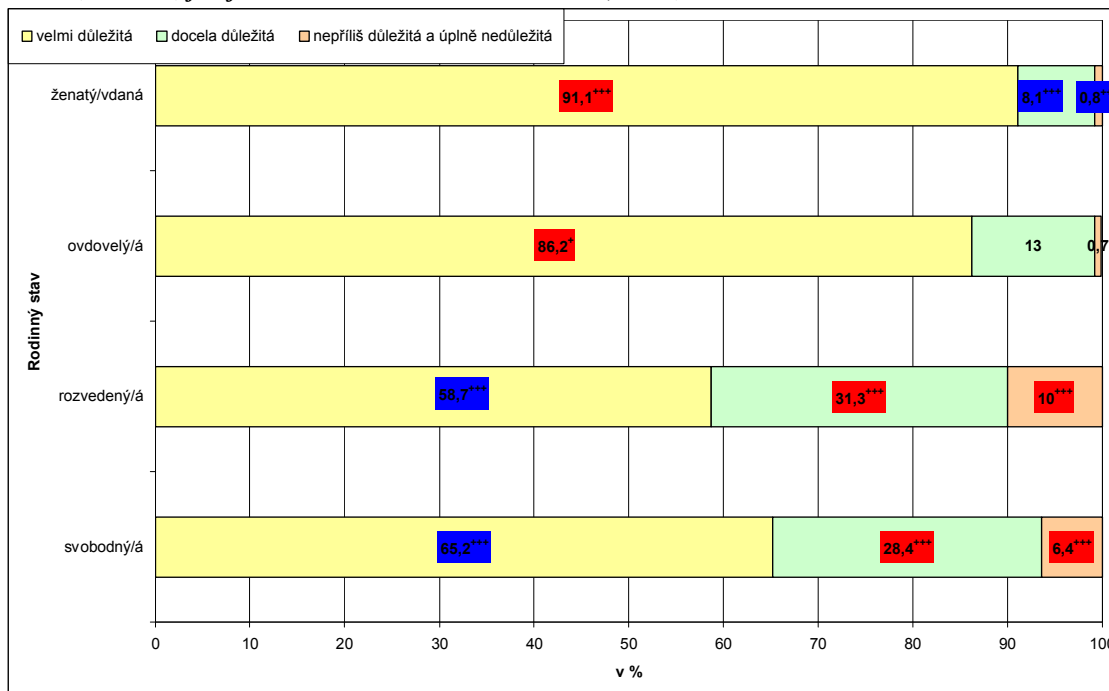
Tučné písmo – vztahy dále analyzované v této práci

Zdroj: EVS, 2008

Poslední dva grafy č. 58 a 59 jsou věnovány Rakousku. První z nich (č. 58) představuje závislost mezi výrokem A („*Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.*“ Analyzováno pro proměnnou „rodina“.) a rodinným stavem. Hodnota kont. koeficientu (0,318) patří v této analýze rozhodně k těm vyšším. Dle adjustovaných reziduí lze vyčíst skutečnost, že vysoký podíl ženatých/vdaných a také ovdovělých respondentů/ek považuje rodinu za velmi důležitou, zatímco odpověď rozvedených či svobodných respondentů je častěji negativní, i když nejvyšší podíl lze také zaznamenat u odpovědi „velmi důležitá“.

¹⁰⁴ Pro zlepšení obsazenosti tabulky byly sloučeny kategorie "nepříliš důležité" a "úplně nedůležité".

Obr. 58 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., AUT, 2008

Poznámky:

Znění výroku je v názvu grafu z praktických důvodů zkráceno.

+ adjustované reziduum má hodnotu 1,96 a více (5% hladina významnosti)

++ adjustované reziduum má hodnotu 2,58 a více (1% hladina významnosti)

+++ adjustované reziduum má hodnotu 3,29 a více (0,1% hladina významnosti)

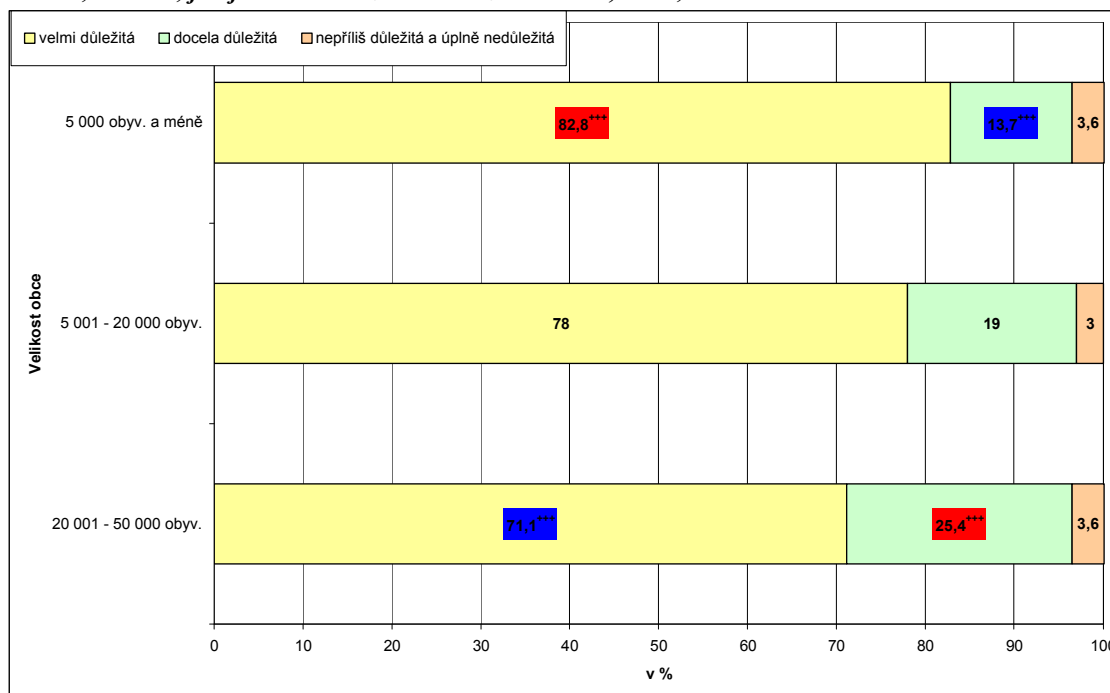
Červená barva – hodnota rezidua je kladná

Modrá barva – hodnota rezidua je záporná

Zdroj: EVS, 2008

Zcela poslední zde představovaný graf č. 59 se týká závislosti opět mezi výrokem A („Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzováno pro proměnnou „rodina.“) a velikostí obce, ve které daný respondent bydlí. Hodnota kont. koeficientu je pouze 0,135 a není tedy nijak zvlášť statisticky významná, hodnota koeficientu gamma je však již vyšší (0,248). Se zvyšující se velikostí obce je tedy rodina v životě respondenta méně důležitá, i když rozdíly procentuálních podílů u různých velikostí obce zejména v příp. odpovědi „nepříliš důležitá a úplně nedůležitá“ až tak markantní nejsou.

Obr. 59 – Procentuální struktura respondentů, závislost rodinného stavu respondenta na výroku: Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina., AUT, 2008

Poznámky:

Znění výroku je v názvu grafu z praktických důvodů zkráceno. V datovém souboru není žádný respondent, který by žil v obci nad 50 000 obyvatel.

+ adjustované reziduum má hodnotu 1,96 a více (5% hladina významnosti)

++ adjustované reziduum má hodnotu 2,58 a více (1% hladina významnosti)

+++ adjustované reziduum má hodnotu 3,29 a více (0,1% hladina významnosti)

Červená barva – hodnota rezidua je kladná

Modrá barva – hodnota rezidua je záporná

Zdroj: EVS, 2008

7.2.6. Sociodemografická diference bezdětnosti (binární logistická regrese), ČR, NSR, NDR, AUT

Ve druhé části inferenční analýzy je využita binární logistická regrese, jejímž cílem je rovněž jako u předcházející analýzy zmapovat sociodemografické charakteristiky (definované na str. 41), které mohou ovlivňovat postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti a tento vliv číselně vyjádřit. Hypotézy jsou shodné jako u předcházející analýzy, tedy postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti, je ovlivňován sociodemografickými charakteristikami, jako je pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a příjem, konkrétně že konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství (větší smysl pro rodinu) a spíše pozitivní odpovědi na výroky týkající se rodičovství (uvedené výše) mají ženy více než muži, starší lidé, alespoň jednou ženatí/vdaní lidé (ženatí/vdané, rozvedení, ovdovělí), dále pak lidé s nižším vzděláním a z menších obcí a také lidé s nižším příjmem.

Následující tabulky č. 019 – 026 znázorňují poměry šancí ($Exp(B)$), tedy informaci o tom, jakou pravděpodobnost mají respondenti dané kategorie sociodemografické charakteristiky, že

se k danému výroku týkající se rodičovství, resp. bezdětnosti vyjádří negativně (nesouhlasně) ve srovnání s referenční skupinou (hodnota $Exp(B) = 1$). Blíže analyzovány jsou sociodemografické charakteristiky, u kterých se nacházejí alespoň dvě statisticky významné hodnoty poměru šancí (výjimku tvoří sociodemografická charakteristika pohlaví, která má ze své podstaty pouze dvě kategorie – muži/ženy, z nichž žena je referenční kategorií).

První zobrazená tabulka č. 019 představuje hodnoty $Exp(B)$ u respondentů z České republiky pro výroky A, B a C. Z uvedených výsledků vyplývá, že v případě výroku A („*Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.*“ Analyzována pouze proměnná „rodina“.) mají muži 5,88x vyšší pravděpodobnost než ženy, že pro ně rodina nebude v životě důležitá. Dále mladší respondenti narození v letech 1966 – 1980, resp. 1981 – 1990 vykazují 0,21x, resp. 0,13x nižší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok než respondenti generací 1931 – 1950, kteří v případě ČR tvoří referenční skupinu. Obdobně jako v případě předcházející analýzy se i zde potvrzuje, že významným ovlivňujícím faktorem je rodinný stav respondenta. Není žádným překvapením, že zejména svobodní respondenti disponují vyšší pravděpodobností negativní odpovědi na výrok A (23,50x) než ženatí/vdané respondenti/ky. Signifikantní hodnotu poměru šancí zaznamenávají také respondenti s neúplným základním či žádným vzděláním, kteří mají 4,11x vyšší pravděpodobnost, že pro ně rodina nebude v životě důležitá, než respondenti s nižším středním vzděláním. V případě výroku B („*Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.*“ Analyzována pouze proměnná „děti“.) dosahují muži opět vyšší pravděpodobnosti, že děti nebudou považovat za příliš důležitou součást úspěšného manželství (1,86x), než ženy. Vyšší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok (2,27x, resp. 3,76x) zaznamenávají také rozvedení, resp. svobodní respondenti než jejich referenční skupina, tedy ženatí/vdané respondenti/ky. U výroku C („*Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?*“) stojí za zmínku, že respondenti žijící v obcích do 50 tisíc, resp. 100 tisíc obyvatel mají nižší pravděpodobnost (0,45x, resp. 0,61x), že by na výrok C odpověděli negativně než respondenti s nejnižším počtem obyvatel (do 5000 obyv.). Tato skutečnost neodpovídá předem stanovené hypotéze.

Tab. 019 – Sociodemografické prediktory postojů k výroková A (Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina.), B (Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité pro úspěšné manželství.) a C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“), šetření EVS, ČR, 2008

Výrok	A			B			C		
	Exp(B)	CI		Exp(B)	CI		Exp(B)	CI	
		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.
Pohlaví									
muž	5,88	3,01	11,48	1,86	1,16	2,99	0,90	0,71	1,15
žena	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ročník narození									
1910 – 1930	0,53	0,14	2,02	0,00	0,00	2,24	1,35	0,75	2,40
1931 – 1950	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1951 – 1965	0,76	0,33	1,72	1,09	0,52	2,26	1,01	0,71	1,43
1966 – 1980	0,21	0,07	0,63	1,05	0,49	2,24	1,10	0,77	1,58
1981 – 1990	0,13	0,04	0,43	1,36	0,57	3,27	1,27	0,77	2,11
Rodinný stav									
ženatý/vdaná	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ovdovělý/á	7,37	2,31	23,51	0,58	0,17	1,98	0,63	0,39	1,03
rozvedený/á	9,40	3,17	27,91	2,27	1,07	4,82	1,08	0,73	1,59
svobodný/á	23,50	7,86	70,23	3,76	1,86	7,59	1,77	1,20	2,61
Vzdělání									
neúplné základní, žádné	4,11	1,06	15,92	1,09	0,13	8,90	0,64	0,26	1,56
základní	1,11	0,48	2,57	0,98	0,42	2,30	1,06	0,70	1,59
nižší střední	1	1	1	1	1	1	1	1	1
vyšší střední	0,58	0,28	1,17	1,46	0,85	2,50	1,34	1,02	1,77
vysokoškolské	0,42	0,11	1,58	1,45	0,66	3,20	1,63	1,08	2,47
Velikost obce									
5000 a méně obyv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 001 – 20 000 obyv.	0,77	0,32	1,83	1,84	1,00	3,38	0,80	0,57	1,12
20 001 – 50 000 obyv.	1,32	0,61	2,83	0,81	0,39	1,69	0,45	0,30	0,66
50 001 – 100 000 obyv.	0,00	0,00	0,00	0,72	0,26	1,95	0,61	0,38	0,98
100 001 a více obyv.	0,67	0,31	1,47	0,51	0,27	0,98	0,81	0,59	1,11
Příjem									
13 000 a méně Kč	1,22	0,56	2,67	1,89	0,95	3,75	1,21	0,83	1,76
13 001 – 26 000 Kč	1	1	1	1	1	1	1	1	1
26 001 – 39 000 Kč	0,92	0,36	2,40	1,47	0,79	2,74	1,18	0,87	1,61
39 001 – 65 000 Kč	1,21	0,36	4,00	3,26	1,60	6,65	0,96	0,61	1,51
65 001 Kč a více	0,00	0,00	0,00	0,85	0,10	7,01	0,71	0,28	1,80

Poznámky: Znění výroků A a B je v názvu tabulky z praktických důvodů zkráceno. Modelovaná pravděpodobnost v případě výroků A a B je odpověď nedůležitá/é (rodina, děti) a u výroku C odpověď „není to nutné“. Tučně jsou zvýrazněny statisticky významné hodnoty poměru šancí (rizik) $Exp(B)$.

Zdroj: EVS, 2008

Další tabulka č. 020 se opět týká respondentů z České republiky, tentokrát ovšem znázorňuje hodnoty poměrů šancí u výroků D1, D2 a E. V případě výroku D1 („*Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn*“.) lze nejvíce statisticky významných hodnot $exp(B)$ zaznamenat u sociodemografické charakteristiky rodinný stav. Na jejich základě lze konstatovat, že rozvedení a svobodní respondenti mají vyšší pravděpodobnost (2,16x, resp. 4,95x) nesouhlasu s výrokem než respondenti a respondentky ženatí/vdané. Co se týče výroku D2 („*Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti*“.), projevují vyšší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem mladší respondenti než jejich referenční skupina – respondenti narození v letech 1931 – 1950. Dále se zde opět potvrzuje, že rozvedení a svobodní respondenti mají vyšší pravděpodobnost (1,70x, resp. 1,74x) nesouhlasu s výrokem než ženatí/vdané respondenti/ky. Také je nutné zmínit, že respondenti z obcí s 5 001 – 20 000 obyv. a s 50 001 – 100 000 obyv. vykazují nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem než jejich referenční skupina, tedy respondenti z nejmenších obcí do 5000 obyv. V případě výroku E („*Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti*“.) je zajímavým, i když ne překvapujícím zjištěním, že muži vykazují nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem (0,59x) než ženy. Ženy jsou v dnešní době emancipované, touží zpravidla i po pracovní kariéře, a proto mají nezřídka k tomuto výroku odmítavý postoj.

Tab. 020 – Sociodemografické prediktory postojů k výroky D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn“), D2 („Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“), šetření EVS, ČR, 2008

Výrok	D1			D2			E		
	Exp(B)	CI		Exp(B)	CI		Exp(B)	CI	
		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.
Pohlaví									
muž	1,25	0,87	1,79	1,18	0,89	1,58	0,59	0,45	0,77
žena	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ročník narození									
1910 – 1930	0,97	0,37	2,56	1,58	0,81	3,09	0,92	0,48	1,77
1931 – 1950	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1951 – 1965	1,23	0,72	2,09	2,09	1,36	3,21	1,34	0,92	1,95
1966 – 1980	1,04	0,60	1,80	2,53	1,63	3,92	1,59	1,08	2,34
1981 – 1990	0,77	0,38	1,55	1,87	1,01	3,46	0,97	0,57	1,67
Rodinný stav									
ženatý/vdaná	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ovdovělý/á	1,00	0,46	2,17	0,98	0,54	1,78	0,87	0,51	1,46
rozvedený/á	2,16	1,25	3,72	1,70	1,10	2,64	1,11	0,73	1,68
svobodný/á	4,95	2,91	8,43	1,74	1,09	2,78	1,73	1,16	2,59
Vzdělání									
neúplné základní, žádné	1,03	0,28	3,78	0,58	0,20	1,68	0,65	0,25	1,64
základní	1,42	0,93	2,18	0,92	0,66	1,28	1,13	0,84	1,52
nižší střední	1	1	1	1	1	1	1	1	1
vyšší střední	1,93	1,08	3,47	0,99	0,60	1,63	1,50	0,98	2,31
vysokoškolské	0,96	0,50	1,84	1,11	0,68	1,81	1,00	0,64	1,55
Velikost obce									
5000 a méně obyv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 001 – 20 000 obyv.	0,71	0,39	1,28	0,63	0,41	0,97	1,11	0,78	1,57
20 001 – 50 000 obyv.	1,02	0,60	1,75	0,78	0,51	1,20	0,46	0,30	0,71
50 001 – 100 000 obyv.	1,06	0,54	2,06	0,35	0,18	0,68	0,62	0,37	1,04
100 001 a více obyv.	1,34	0,84	2,14	1,23	0,84	1,78	0,85	0,61	1,19
Příjem									
13 000 a méně Kč	0,77	0,46	1,30	0,88	0,56	1,38	1,10	0,74	1,64
13 001 – 26 000 Kč	1	1	1	1	1	1	1	1	1
26 001 – 39 000 Kč	1,10	0,69	1,73	0,86	0,60	1,24	1,38	1,00	1,91
39 001 – 65 000 Kč	0,85	0,44	1,65	0,80	0,48	1,33	1,10	0,68	1,77
65 001 Kč a více	0,53	0,14	2,07	1,02	0,34	3,11	0,79	0,29	2,14

Poznámky: Modelovaná pravděpodobnost v případě výroky D1, D2 i E je nesouhlas s výroky. Tučně jsou zvýrazněny statisticky významné hodnoty poměru šancí (rizik) *Exp(B)*.

Zdroj: EVS, 2008

Tabulka č. 021 zobrazuje hodnoty poměrů šancí u respondentů bývalého západního Německa pro výroky A, B a C. U výroku A (*„Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“*) Analyzována pouze proměnná „rodina.“ se obdobně jako u respondentů z ČR potvrzuje skutečnost, že muži vykazují vyšší pravděpodobnost (4,44x) než ženy, že pro ně rodina nebude v životě důležitá. Dále se objevují velmi vysoké signifikantní hodnoty $Exp(B)$ v případě sociodemografické charakteristiky rodinný stav. Z nich vyplývá, že rozvedení, resp. svobodní respondenti mají mnohem vyšší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok A (173,07x, resp. 80,27x) než respondenti a respondentky ženatí a vdané, kteří tvoří referenční kategorii. V případě výroku B (*„Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo příliš důležitou pro úspěšné manželství.“*) Analyzována pouze proměnná „děti.“, podobně jako v jiných případech, zaznamenávají vyšší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok (3,53x, resp. 3,90x) rozvedení a svobodní respondenti než jejich referenční skupina, tedy ženatí/vdané respondenti/ky. Dále je nutné zmínit sociodemografickou charakteristiku velikost obce – respondenti všech kategorií mají vyšší pravděpodobnost, že nebudou děti považovat za příliš důležité pro úspěšné manželství než referenční kategorie – respondenti z obcí s 5001 – 20 000 obyvateli. Co se týče posledního zobrazeného výroku následující tabulky, výroku C, podstatným sociodemografickým prediktorem je opět rodinný stav. Pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok C (*„Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“*) je u rozvedených, resp. svobodných respondentů vyšší (2,49x, resp. 2,28x) než u respondentů/ek ženatých/vdaných. Signifikantní hodnoty $Exp(B)$ se objevují také u vzdělání. Respondenti se základním vzděláním disponují nižší pravděpodobností negativní odpovědi na výše zmiňovaný výrok C (0,52x) než respondenti s nižším středním vzděláním a naopak respondenti s vysokoškolským vzděláním projevují vyšší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok (1,79x) než referenční kategorie, tedy respondenti s nižším středním vzděláním.

Tab. 021 – Sociodemografické prediktory postojů k výroková A (Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina.), B (Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité pro úspěšné manželství.) a C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“), šetření EVS, NSR, 2008

Výrok	A			B			C		
	Exp(B)	CI		Exp(B)	CI		Exp(B)	CI	
		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.
Pohlaví									
muž	4,44	1,89	10,43	1,41	0,95	2,09	0,79	0,58	1,07
žena	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ročník narození									
1910 – 1930	7,18	1,10	46,70	0,00	0,00	0,00	0,34	0,13	0,92
1931 – 1950	1,35	0,49	3,72	0,62	0,35	1,11	0,83	0,55	1,25
1951 – 1965	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1966 – 1980	0,71	0,27	1,87	0,82	0,50	1,33	0,88	0,59	1,30
1981 – 1990	0,47	0,13	1,68	0,69	0,34	1,40	1,26	0,69	2,32
Rodinný stav									
ženatý/vdaná	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ovdovělý/á	8,00	0,59	108,48	0,68	0,19	2,45	0,93	0,49	1,76
rozvedený/á	173,07	20,9 7	1428,4 1	3,53	1,98	6,29	2,49	1,50	4,14
svobodný/á	80,27	9,27	694,89	3,90	2,26	6,71	2,28	1,46	3,58
Vzdělání									
neúplné základní, žádné
základní	1,69	0,60	4,74	0,95	0,51	1,77	0,52	0,32	0,82
nižší střední	1	1	1	1	1	1	1	1	1
vyšší střední	1,43	0,36	5,59	1,35	0,61	2,95	1,60	0,77	3,33
vysokoškolské	1,41	0,53	3,78	1,15	0,68	1,94	1,79	1,17	2,73
Velikost obce									
5000 a méně obyv.	2,53	0,78	8,17	2,38	1,24	4,56	0,79	0,50	1,25
5 001 – 20 000 obyv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20 001 – 50 000 obyv.	1,37	0,39	4,81	4,58	2,35	8,93	1,26	0,71	2,24
50 001 – 100 000 obyv.	1,01	0,36	2,81	3,88	2,24	6,71	1,49	0,96	2,31
100 001 a více obyv.	0,93	0,35	2,46	3,27	1,90	5,63	0,79	0,52	1,21
Příjem									
1000€ a méně	2,61	1,00	6,78	0,57	0,29	1,14	1,17	0,68	2,04
1001 – 2000€	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2001 – 3000€	1,77	0,68	4,59	1,00	0,61	1,64	1,20	0,81	1,75
3001€ a více	1,21	0,35	4,21	1,37	0,77	2,45	1,42	0,90	2,25

Poznámky: Znění výroků A a B je v názvu tabulky z praktických důvodů zkráceno. Modelovaná pravděpodobnost v případě výroků A a B je odpověď nedůležitá/é (rodina, děti) a u výroku C odpověď „není to nutné“. Tučně jsou zvýrazněny statisticky významné hodnoty poměru šancí (rizik) $Exp(B)$. Tečky označují, že v datovém souboru není žádný respondent, který by měl neúplné základní nebo žádné vzdělání.

Zdroj: EVS

Další tabulka č. 022 představuje hodnoty poměrů šancí taktéž za NSR, ale v tomto případě zobrazuje výroky D1, D2 a E. První zmiňovaný výrok této tabulky D1 („*Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn*“.) vykazuje poměrně vysoký počet statisticky významných hodnot poměrů šancí. Nejprve lze konstatovat, že muži dosahují nižší pravděpodobnosti nesouhlasu s výrokem (0,65x) než ženy. To je zajímavé zjištění, které si odporuje s hypotézou tvrdící, že ženy mají konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství, a tudíž budou jejich odpovědi v šetření spíše pozitivní. Dále není velkým překvapením, že výrazným sociodemografickým prediktorem je rodinný stav. Rozvedení, resp. svobodní respondenti vykazují vyšší pravděpodobnost nesouhlasu s výše zmiňovaným výrokem D1 (2,30x, resp. 4,16x) než ženatí/vdané respondenti/ky, kteří tvoří referenční kategorii. Poněkud nesourodé výsledky vykazuje sociodemografická charakteristika velikost obce. Respondenti z nejmenších obcí do 5000 obyvatel a naopak z největších obcí nad 100 000 obyvatel mají nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem (0,46x, 0,58x) než jejich referenční skupina – respondenti z obcí s 5001 – 20 000 obyvateli a naopak respondenti z obcí s 50 001 – 100 000 obyvateli disponují vyšší pravděpodobností nesouhlasu s výrokem (1,64x) než referenční kategorie. Za zmínku stojí také skutečnost, že respondenti s nejnižším příjmem (1000€ a méně) a naopak s nejvyšším (3001€ a více) vykazují vyšší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem než respondenti s příjmem 1001 – 2000€, kteří tvoří referenční kategorii. Dále je analyzován výrok D2 („*Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti*“), u kterého opět platí, že muži vykazují nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výše zmiňovaným výrokem (0,50x) než ženy, což neodpovídá předpokladu. Signifikantní hodnoty poměru šancí se také vyskytují v případě sociodemografické charakteristiky ročník narození, kdy respondenti narození v letech 1910 – 1930, resp. 1931 – 1950 disponují nižší pravděpodobností nesouhlasu s výrokem (0,17x, resp. 0,57x) než respondenti generací 1951 – 1965, kteří tvoří referenční kategorii. Žádné překvapení nepřináší skutečnost, že rozvedení, resp. svobodní respondenti mají vyšší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem (3,19x, resp. 1,96x) než respondenti a respondentky ženatí/vdané. Co se týče výroku E („*Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti*“), potvrzuje se zde opět skutečnost (jako u respondentů z ČR), že muži vykazují nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem (0,58x) než ženy. V případě rodinného stavu se objevuje pouze jedna signifikantní hodnota $Exp(B)$: svobodní respondenti disponují vyšší pravděpodobností nesouhlasu s výrokem (1,63x) než ženatí/vdané respondenti/ky.

Tab. 022 – Sociodemografické prediktory postojů k výroku D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn“), D2 („Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“), šetření EVS, NSR, 2008

Výrok	D1			D2			E		
	Exp(B)	CI		Exp(B)	CI		Exp(B)	CI	
		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.
Pohlaví									
muž	0,65	0,46	0,91	0,50	0,35	0,70	0,58	0,43	0,79
žena	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ročník narození									
1910 – 1930	0,87	0,34	2,23	0,17	0,06	0,46	0,41	0,18	0,94
1931 – 1950	0,92	0,58	1,47	0,57	0,36	0,91	0,79	0,53	1,19
1951 – 1965	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1966 – 1980	0,67	0,43	1,05	0,79	0,50	1,23	0,99	0,67	1,45
1981 – 1990	0,60	0,30	1,18	0,82	0,42	1,59	1,11	0,61	2,01
Rodinný stav									
ženatý/vdaná	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ovdovělý/á	0,76	0,37	1,56	0,78	0,40	1,52	1,15	0,63	2,10
rozvedený/á	2,30	1,33	3,99	3,19	1,68	6,07	1,09	0,67	1,76
svobodný/á	4,16	2,47	7,01	1,96	1,17	3,26	1,63	1,05	2,54
Vzdělání									
neúplné základní, žádné
základní	0,62	0,37	1,05	0,56	0,34	0,92	0,68	0,44	1,04
nižší střední	1	1	1	1	1	1	1	1	1
vyšší střední	2,18	0,93	5,08	0,89	0,40	1,97	1,57	0,74	3,37
vysokoškolské	1,86	1,17	2,96	1,35	0,84	2,15	1,58	1,04	2,41
Velikost obce									
5000 a méně obyv.	0,46	0,26	0,80	0,62	0,38	1,02	0,74	0,48	1,14
5 001 – 20 000 obyv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20 001 – 50 000 obyv.	1,34	0,73	2,48	0,88	0,47	1,67	0,96	0,56	1,67
50 001 – 100 000 obyv.	1,64	1,01	2,66	1,34	0,82	2,20	1,59	1,02	2,47
100 001 a více obyv.	0,58	0,35	0,94	0,60	0,37	0,96	0,84	0,56	1,27
Příjem									
1000€ a méně	2,01	1,05	3,84	1,20	0,63	2,27	0,91	0,54	1,53
1001 – 2000€	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2001 – 3000€	1,49	0,97	2,30	1,22	0,80	1,85	1,22	0,85	1,76
3001€ a více	1,72	1,03	2,88	1,51	0,91	2,51	2,71	1,70	4,33

Poznámky: Modelovaná pravděpodobnost v případě výroků D1, D2 i E je nesouhlas s výrokem. Tučně jsou zvýrazněny statisticky významné hodnoty poměru šancí (rizik) $Exp(B)$. Tečky označují, že v datovém souboru není žádný respondent, který by měl neúplné základní nebo žádné vzdělání.

Zdroj: EVS, 2008

Následující tabulka č. 023 zobrazuje hodnoty $exp(B)$ za bývalé východní Německo pro výroky A, B a C. Z tabulky pro výrok A („Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzována pouze proměnná „rodina.“)

vyplývá, že dle předpokladu muži disponují vyšší pravděpodobností negativní odpovědi na výše zmíněný výrok (2,28x) než ženy. Vysokých statisticky významných hodnot dosahuje sociodemografická charakteristika rodinný stav. Ovdovělí, rozvedení a svobodní respondenti dosahují vyšší pravděpodobnosti negativní odpovědi na výrok A (25,98x, 68,33x, 73,09x) než jejich referenční kategorie, tedy ženatí/vdané respondenti/ky. V případě výroku B („Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepřiliš důležitou pro úspěšné manželství.“ Analyzována pouze proměnná „děti“) je možné zaznamenat vyšší počet statisticky významných hodnot poměrů šancí. Muži mají obdobně jako v případě výroku A vyšší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok (2,13x), tedy že děti nebudou považovat za příliš důležitou součást úspěšného manželství. V případě sociodemografické charakteristiky ročník narození je možné vysledovat nesourodé výsledky – nejstarší respondenti narození v letech 1910 – 1930 a naopak nejmladší respondenti (generace 1981 – 1990) projevují nižší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok A (0,09x, 0,37x) než jejich referenční kategorie – respondenti narození v letech 1951 – 1965. Dále je nutné zmínit sociodemografickou charakteristiku rodinný stav, kdy podobně jako v mnoha předcházejících případech rozvedení a svobodní respondenti vykazují vyšší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok B (3,95x, 5,76x) než ženatí/vdané respondenti/ky. Více signifikantních hodnot se také objevuje u vzdělání. Vyšší pravděpodobnosti negativní odpovědi na výrok B dosahují respondenti se základním a vyšším středním vzděláním (2,99x, 4,63x) než respondenti s nižším středním vzděláním a naopak respondenti s vysokoškolským vzděláním mají oproti předpokladu nižší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok (0,46x) než referenční kategorie (respondenti s nižším středním vzděláním). V případě výroku C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“) se signifikantní hodnoty $Exp(B)$ nacházejí zejména u rodinného stavu. Opět rozvedení a svobodní respondenti vykazují vyšší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok C (1,76x, 2,55x), tedy že není nutné mít děti k naplnění poslání ženy, než respondenti/ky ženatí/vdané. Je zajímavé, že ve srovnání s jinými případy se zde objevuje i nižší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok u ovdovělých respondentů (0,38x) než u respondentů/ek ženatých/vdaných.

Tab. 023 – Sociodemografické prediktory postojů k výroková A (Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina.), B (Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité pro úspěšné manželství.) a C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“), šetření EVS, NDR, 2008

Výrok	A			B			C		
	Exp(B)	CI		Exp(B)	CI		Exp(B)	CI	
		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.
Pohlaví									
muž	2,28	1,12	4,64	2,13	1,40	3,24	1,14	0,84	1,54
žena	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ročník narození									
1910 – 1930	1,81	0,30	11,07	0,09	0,01	0,74	0,63	0,27	1,45
1931 – 1950	2,90	1,09	7,73	0,68	0,38	1,22	0,97	0,65	1,45
1951 – 1965	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1966 – 1980	1,61	0,60	4,34	0,61	0,34	1,12	0,90	0,58	1,41
1981 – 1990	0,23	0,05	1,02	0,37	0,16	0,81	0,88	0,45	1,72
Rodinný stav									
ženatý/vdaná	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ovdovělý/á	25,98	2,97	227,12	1,96	0,84	4,55	0,38	0,21	0,69
rozvedený/á	68,33	8,40	556,10	3,95	2,16	7,22	1,76	1,12	2,77
svobodný/á	73,09	8,72	612,91	5,76	2,95	11,25	2,55	1,48	4,40
Vzdělání									
neúplné základní, žádné
základní	2,56	1,14	5,75	2,99	1,73	5,16	0,98	0,62	1,57
nižší střední	1	1	1	1	1	1	1	1	1
vyšší střední	0,00	0,00	0,00	4,63	1,29	16,62	2,35	0,60	9,28
vysokoškolské	0,93	0,34	2,50	0,46	0,25	0,86	0,80	0,55	1,16
Velikost obce									
5000 a méně obyv.	0,85	0,36	2,00	0,95	0,58	1,56	0,83	0,57	1,22
5 001 – 20 000 obyv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20 001 – 50 000 obyv.	0,51	0,10	2,49	0,66	0,28	1,58	1,06	0,56	2,02
50 001 – 100 000 obyv.	0,89	0,34	2,32	0,73	0,40	1,34	0,86	0,55	1,33
100 001 a více obyv.	1,03	0,33	3,17	0,25	0,10	0,64	1,15	0,70	1,89
Příjem									
1000€ a méně	1,76	0,82	3,78	0,69	0,41	1,16	0,94	0,62	1,42
1001 – 2000€	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2001 – 3000€	0,76	0,20	2,91	1,02	0,55	1,90	0,65	0,43	0,99
3001€ a více	1,52	0,28	8,14	3,10	1,48	6,49	0,79	0,44	1,39

Poznámky: Znění výroků A a B je v názvu tabulky z praktických důvodů zkráceno. Modelovaná pravděpodobnost v případě výroků A a B je odpověď nedůležitá/é (rodina, děti) a u výroku C odpověď „není to nutné“. Tučně jsou zvýrazněny statisticky významné hodnoty poměru šancí (rizik) $Exp(B)$. Tečky označují, že v datovém souboru není žádný respondent, který by měl neúplné základní nebo žádné vzdělání.

Zdroj: EVS, 2008

Tabulka č. 024 znázorňuje poměry šancí (rizik) opět za bývalé východní Německo, ovšem tentokrát zobrazuje výroky D1, D2 a E. Co se týče výroku D1 („*Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn*“.), je situace obdobná jako v případě výroku C. Rozvedení a svobodní respondenti dosahují vyšší pravděpodobnosti nesouhlasu s výrokem D1 (2,74x, 4,21x), tedy že člověk nemusí mít děti, aby byl jeho život naplněn, než respondenti/ky ženatí/vdané. Dále odpoví respondenti naopak vykazují nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem D1 (0,52x) než referenční kategorie, tedy ženatí/vdané respondenti/ky. U výroku D2 („*Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti*.“) stojí za zmínku skutečnost, že respondenti s vyšším příjmem (2001 – 3000€) a nejvyšším příjmem (nad 3000€) vykazují nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem D2 než respondenti s příjmem 1001 – 2000€, kteří tvoří referenční kategorii, což odporuje stanovené hypotéze. U posledního zmiňovaného výroku za NDR – E („*Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti*.“) je možné, shodně jako v ČR a NSR konstatovat, že muži vykazují nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem E (0,65x) než ženy.

Tab. 024 – Sociodemografické prediktory postojů k výroky D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn“), D2 („Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“), šetření EVS, NDR, 2008

Výrok	D1			D2			E		
	Exp(B)	CI		Exp(B)	CI		Exp(B)	CI	
		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.
Pohlaví									
muž	0,76	0,54	1,08	0,85	0,60	1,20	0,65	0,47	0,91
žena	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ročník narození									
1910 – 1930	0,59	0,25	1,39	0,58	0,25	1,32	1,20	0,54	2,68
1931 – 1950	1,18	0,74	1,86	0,74	0,47	1,18	1,42	0,91	2,22
1951 – 1965	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1966 – 1980	0,89	0,53	1,51	0,82	0,49	1,37	0,71	0,44	1,16
1981 – 1990	0,64	0,29	1,42	0,99	0,45	2,20	0,45	0,21	0,93
Rodinný stav									
ženatý/vdaná	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ovdovělý/á	0,52	0,29	0,95	0,43	0,24	0,79	0,83	0,46	1,49
rozvedený/á	2,74	1,55	4,84	1,29	0,76	2,21	1,67	0,98	2,84
svobodný/á	4,21	2,19	8,08	1,81	0,97	3,38	2,30	1,24	4,27
Vzdělání									
neúplné základní, žádné
základní	1,04	0,59	1,84	1,95	1,08	3,53	0,45	0,28	0,71
nižší střední	1	1	1	1	1	1	1	1	1
vyšší střední	1,06	0,23	4,77	1,74	0,35	8,67	1,21	0,31	4,72
vysokoškolské	0,73	0,49	1,10	1,05	0,69	1,58	1,40	0,92	2,13
Velikost obce									
5000 a méně obyv.	0,95	0,61	1,47	1,89	1,19	2,98	1,47	0,98	2,21
5 001 – 20 000 obyv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20 001 – 50 000 obyv.	0,78	0,38	1,58	1,07	0,53	2,18	0,68	0,35	1,29
50 001 – 100 000 obyv.	1,20	0,74	1,95	1,37	0,85	2,22	0,95	0,60	1,51
100 001 a více obyv.	1,04	0,58	1,86	0,94	0,53	1,66	1,70	0,93	3,11
Příjem									
1000€ a méně	1,07	0,65	1,77	0,76	0,46	1,24	1,37	0,87	2,16
1001 – 2000€	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2001 – 3000€	0,77	0,49	1,21	0,48	0,30	0,75	1,55	0,99	2,43
3001€ a více	0,69	0,36	1,32	0,31	0,16	0,59	1,55	0,81	2,97

Poznámky: Modelovaná pravděpodobnost v případě výroky D1, D2 i E je nesouhlas s výroky. Tučně jsou zvýrazněny statisticky významné hodnoty poměru šancí (rizik) $Exp(B)$. Tečky označují, že v datovém souboru není žádný respondent, který neúplné základní nebo žádné vzdělání.

Zdroj: EVS, 2008

Následující tabulka č. 025 představuje hodnoty poměrů šancí poslední sledované země této práce – Rakouska pro výroky A, B a C. V případě výroku A („Prosím, řekněte pro každou z

následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.“ Analyzována pouze proměnná „rodina“.) je z výsledků analýzy zřejmé, že dle předpokladu vykazují muži vyšší pravděpodobnost negativního postoje k výroku A (3,94x), tedy že pro ně nebude rodina v životě důležitá. Dále se zde opět potvrzuje, že rozvedení a svobodní respondenti disponují vyšší pravděpodobností negativní odpovědi na výrok (11,98x, 20,52x) než ženatí/vdané respondenti a respondentky. Co se týče výroku B („Zde je seznam věcí, o nichž si někteří lidé myslí, že jsou nutné pro úspěšné manželství. Prosím, řekněte mi pro každou z nich, zda ji považujete za velmi důležitou, spíše důležitou nebo nepříliš důležitou pro úspěšné manželství.“ Analyzována pouze proměnná „děti“.), lze zaznamenat statisticky významné hodnoty $Exp(B)$ pouze v případě rodinného stavu, kdy platí již známá skutečnost, že rozvedení a svobodní respondenti mají vyšší pravděpodobnost negativní odpovědi na výrok (3,74x, 3,12x) než ženatí/vdané respondenti/ky. V případě výroku C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“) se již objevuje více signifikantních hodnot $Exp(B)$. Alespoň dvě se však nachází pouze v případě sociodemografické charakteristiky rodinný stav, kdy je opět vyšší pravděpodobnost negativního postoje k výroku u rozvedených a svobodných respondentů (1,80x, 1,85x) oproti respondentům/kám ženatým/vdaným.

Tab. 025 – Sociodemografické prediktory postojů k výroková A (Prosím, řekněte, jak je ve Vašem životě důležitá rodina.), B (Prosím, řekněte, zda považujete děti za velmi důležité, spíše důležité nebo nepříliš důležité pro úspěšné manželství.) a C („Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?“), šetření EVS, AUT, 2008

Výrok	A			B			C		
	Exp(B)	CI		Exp(B)	CI		Exp(B)	CI	
		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.
Pohlaví									
muž	3,94	1,97	7,88	1,25	0,90	1,75	0,84	0,64	1,10
žena	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ročník narození									
1910 – 1930	2,90	0,68	12,39	0,78	0,29	2,09	0,70	0,37	1,35
1931 – 1950	1,48	0,57	3,86	0,86	0,50	1,48	0,83	0,57	1,21
1951 – 1965	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1966 – 1980	0,71	0,30	1,72	1,14	0,72	1,82	0,95	0,66	1,37
1981 – 1990	0,18	0,06	0,55	0,95	0,54	1,68	0,79	0,48	1,30
Rodinný stav									
ženatý/vdaná	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ovdovělý/á	0,00	0,00	0,00	1,69	0,79	3,63	0,94	0,57	1,55
rozvedený/á	11,98	3,80	37,82	3,74	2,20	6,37	1,80	1,12	2,89
svobodný/á	20,52	6,61	63,68	3,12	1,93	5,07	1,85	1,24	2,78
Vzdělání									
neúplné základní, žádné
základní	1	1	1	1	1	1	1	1	1
nižší střední	0,67	0,26	1,71	1,35	0,79	2,31	1,34	0,95	1,90
vyšší střední	1,92	0,61	6,09	1,25	0,62	2,49	1,04	0,63	1,72
vysokoškolské	0,58	0,13	2,55	1,34	0,65	2,75	1,95	1,13	3,39
Velikost obce									
5000 a méně obyv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 001 – 20 000 obyv.	1,37	0,59	3,21	0,89	0,53	1,47	0,64	0,45	0,90
20 001 – 50 000 obyv.	0,98	0,25	3,82	1,61	0,83	3,15	0,99	0,57	1,71
50 001 – 100 000 obyv.	0,21	0,03	1,78	1,91	0,99	3,66	1,46	0,78	2,76
100 001 a více obyv.	0,52	0,23	1,17	1,20	0,80	1,81	1,27	0,92	1,76
Příjem									
300€ a méně	2,39	0,42	13,72	0,73	0,19	2,73	0,24	0,09	0,67
301 – 1000€	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1001 – 2000€	0,78	0,33	1,81	1,25	0,75	2,10	0,77	0,50	1,19
2001€ a více	0,35	0,13	0,97	1,18	0,68	2,02	1,06	0,66	1,70

Poznámky: Znění výroků A a B je v názvu tabulky z praktických důvodů zkráceno. Modelovaná pravděpodobnost v případě výroků A a B je odpověď nedůležitá/é (rodina, děti) a u výroku C odpověď „není to nutné“. Tučně jsou zvýrazněny statisticky významné hodnoty poměru šancí (rizik) *Exp(B)*. Tečky označují, že v datovém souboru není žádný respondent, který by měl neúplné základní nebo žádné vzdělání.

Zdroj: EVS, 2008

Poslední představovaná tabulka č. 026 znázorňuje hodnoty poměrů šancí pro výroky D1, D2 a E za Rakousko. V případě výroku D1 („*Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn*“.) se projevilo, že muži vykazují nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výše zmíněným výrokem D1 (0,62x), tedy že člověk nemusí mít děti, aby byl jeho život naplněn, než ženy, což ovšem neodpovídá hypotéze. Dále je opět nutné zmínit, že rozvedení a svobodní respondenti disponují vyšší pravděpodobností nesouhlasu s výrokem (2,30x, 2,90x) než respondenti žijící v manželském svazku. Co se týče výroku D2 („*Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti*“.), je opět nutné jako v případě jiných výroků konstatovat, že u rozvedených a svobodných respondentů je pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem vyšší (2,17x, 2,34x) než u respondentů/ek ženatých/vdaných. Dále platí dle předpokladu, že respondenti s vyšším příjmem 1001 – 2000€ a příjmem nejvyšším (2001€ a více) projevují vyšší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem (1,80x, 2,45x) než respondenti s příjmem 301 – 1000€, kteří tvoří referenční skupinu. V případě výroku E („*Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti*“.) se opět jako u ostatních sledovaných států potvrzuje skutečnost, že muži dosahují nižší pravděpodobnosti nesouhlasu s výše zmíněným výrokem E (0,74x) než ženy. Dále lze zaznamenat statisticky významné hodnoty v případě sociodemografické charakteristiky ročník narození: starší respondenti narození v letech 1910 – 1930, resp. 1931 – 1950 vykazují dle stanované hypotézy nižší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem (0,42x, resp. 0,58x) než respondenti generací 1951 – 1965, kteří tvoří referenční kategorii. V závěru je nutné konstatovat, že dle předpokladu respondenti s vyšším středním a vysokoškolským vzděláním mají vyšší pravděpodobnost nesouhlasu s výrokem (2,20x, 2,24x) než respondenti se vzděláním základním.

Tab. 026 – Sociodemografické prediktory postojů k výroky D1 („Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn“), D2 („Mít děti je zodpovědnost vůči společnosti.“) a E („Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“), šetření EVS, AUT, 2008

Výrok	D1			D2			E		
	Exp(B)	CI		Exp(B)	CI		Exp(B)	CI	
		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.		dolní hr.	horní hr.
Pohlaví									
muž	0,62	0,46	0,83	0,82	0,61	1,10	0,74	0,57	0,96
žena	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ročník narození									
1910 – 1930	0,86	0,42	1,78	0,59	0,29	1,21	0,42	0,22	0,80
1931 – 1950	1,03	0,67	1,57	0,67	0,44	1,02	0,58	0,40	0,84
1951 – 1965	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1966 – 1980	0,78	0,52	1,16	0,88	0,58	1,34	0,99	0,70	1,40
1981 – 1990	0,56	0,34	0,95	0,83	0,49	1,43	0,70	0,45	1,11
Rodinný stav									
ženatý/vdaná	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ovdovělý/á	0,96	0,55	1,69	1,11	0,64	1,93	1,23	0,75	2,04
rozvedený/á	2,30	1,36	3,90	2,17	1,24	3,78	1,32	0,85	2,05
svobodný/á	2,90	1,87	4,50	2,34	1,50	3,66	1,76	1,21	2,56
Vzdělání									
neúplné základní, žádné
základní	1	1	1	1	1	1	1	1	1
nižší střední	0,90	0,61	1,33	0,87	0,58	1,29	1,29	0,91	1,85
vyšší střední	1,11	0,65	1,90	1,03	0,58	1,83	2,20	1,32	3,66
vysokoškolské	1,88	1,03	3,46	1,15	0,64	2,07	2,24	1,33	3,76
Velikost obce									
5000 a méně obyv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 001 – 20 000 obyv.	0,73	0,50	1,07	0,86	0,59	1,26	0,87	0,62	1,23
20 001 – 50 000 obyv.	1,50	0,82	2,76	1,75	0,91	3,38	1,10	0,64	1,88
50 001 – 100 000 obyv.	1,51	0,71	3,24	3,33	1,34	8,24	1,12	0,64	1,95
100 001 a více obyv.	0,74	0,52	1,07	1,02	0,71	1,48	1,72	1,26	2,35
Příjem									
300€ a méně	0,32	0,09	1,08	0,68	0,22	2,08	1,49	0,51	4,37
301 – 1000€	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1001 – 2000€	1,37	0,87	2,17	1,80	1,13	2,86	0,92	0,61	1,40
2001€ a více	1,86	1,14	3,04	2,45	1,49	4,03	1,25	0,80	1,94

Poznámky: Modelovaná pravděpodobnost v případě výroky D1, D2 i E je nesouhlas s výroky. Tučně jsou zvýrazněny statisticky významné hodnoty poměru šancí (rizik) $Exp(B)$. Tečky označují, že v datovém souboru není žádný respondent, který by měl neúplné základní nebo žádné vzdělání.

Zdroj: EVS, 2008

7.2.7. Závěr: sociodemografické charakteristiky ovlivňující postoj k rodičovství a jeho společné a odlišné znaky u české, německé a rakouské společnosti

Cílem této analýzy bylo jednak zmapovat sociodemografické charakteristiky, které by mohly ovlivňovat postoj k rodičovství (resp. bezdětnosti) u české, německé a rakouské společnosti, a jednak na základě analýzy zodpovědět otázku, zda lze považovat bezdětnost za alternativní normu k normě tradiční. Postoj k rodičovství byl měřen pomocí šesti výroků, které byly vybrány z dotazníku mezinárodního šetření *European Values Study*.

Na základě analýzy kontingenčních tabulek i logistické regrese lze obecně říci, že hypotézy uvedené v úvodu práce¹⁰⁵ se podařilo potvrdit jen na základě několika výroků a že tudíž nelze výsledky z této analýzy zobecňovat, tedy hovořit o nějaké obecné tendenci. V některých případech se dokonce prokázala přesně opačná tendence, než tvrdí hypotéza (viz níže). Jednoznačně potvrdit (či vyvrátit) hypotézy nelze také z toho důvodu, že prokázané závislosti mezi výroky a sociodemografickými charakteristikami respondenta jsou až na malé výjimky statisticky málo významné.

Mezi tyto výjimky jednoznačně patří závislosti mezi výroky a proměnnou rodinný stav v případě všech tří států (je potvrzeno, že ženatí/vdané a ovdovělí/é respondenti/ky mají konzervativnější - pozitivnější přístup k rodičovství). Tuto skutečnost potvrdily obě využití analýzy. Lze tedy také potvrdit hypotézu, že nejvýraznější vliv na postoj k rodičovství má rodinný stav, ovšem u proměnné věk již tato skutečnost neplatí. Jak se ukázalo v případě analýzy kontingenčních tabulek, výraznou ovlivňující proměnnou je věk respondenta totiž jen v případě České republiky (potvrzeno, že s přibývajícím věkem narůstá konzervativnější - pozitivnější postoj k rodičovství), u NSR jsou to proměnné vzdělání a velikost obce (hypotézy tvrdící, že konzervativnější postoj k rodičovství mají lidé s nižším vzděláním a lidé žijící v menších obcích, nelze zcela potvrdit) a u NDR je takovou proměnnou vzdělání (závislost je tu však přesně opačná, než tvrdí hypotéza, tedy míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky týkajícími se rodičovství roste se zvyšujícím se vzděláním). Na základě zejména analýzy korelačních koeficientů lze konstatovat, že u rakouských respondentů výrazný vliv na postoj k rodičovství nemá kromě rodinného stavu žádná další sociodemografická charakteristika, statisticky významné závislosti se ale objevily u proměnné velikost obce (na základě několika prokázaných vztahů lze hypotézu tvrdící, že konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství mají lidé žijící v menších obcích, částečně potvrdit) a u proměnné příjem (hypotézu týkající se této proměnné - konzervativnější (pozitivnější) postoj zastávají lidé s nižším příjmem, nelze potvrdit a na základě několika výroků ji lze dokonce vyvrátit).

¹⁰⁵ Konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství mají ženy více než muži, starší lidé, alespoň jednou ženatí/vdaní lidé (žijící v manželství, rozvedení, ovdovělí), dále pak lidé s nižším vzděláním a z menších obcí a také lidé s nižším příjmem. Předpokládá se, že nejvýraznější vliv na postoj k rodičovství mají faktory věk a rodinný stav. Vlivy dalších výše zmiňovaných faktorů již nejsou tak podstatné.

Zajímavým společným znakem všech sledovaných států je skutečnost, že v případě výroku E („*Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.*“) u sociodemografické charakteristiky pohlaví platí, že muži dosahují nižší pravděpodobnosti nesouhlasu s výrokem, což neodpovídá obecné hypotéze týkající se sociodemografické charakteristiky pohlaví (ženy mají konzervativnější (pozitivnější) postoj k rodičovství). Jak již bylo výše uvedeno, touhou mnoha žen v dnešní době je nejen rodičovství a rodina, ale také pracovní kariéra.

Statisticky nejvýznamnější vztahy mezi výroky a sociodemografickými charakteristikami (zejména v případě rodinného stavu) se u všech tří sledovaných států objevily u výroku A („*Prosím, řekněte pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité.*“ Analyzováno pro proměnnou „rodina“.).

Na základě provedené analýzy se autorka této diplomové práce domnívá, že bezdětnost nelze považovat za alternativní normu k normě tradiční (považující lidskou reprodukci za jeden z nejvýznamnějších smyslů a cílů života), a to ani v jedné ze sledovaných zemí. Soudí tak z toho důvodu, že ačkoliv zejména ženatí/vdané respondenti a respondentky vykazují vyšší míru souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky souvisejícími s rodičovstvím, nejvyšší podíly respondentů (všech kategorií sledovaných sociodemografických charakteristik) se objevují u kladných pólů odpovědí, tedy nejčastěji v kategorii odpovědí „velmi důležitá/é“ či „rozhodně souhlasím“ popř. „souhlasím“. Výjimku z této skutečnosti tvoří např. v případě výroku D1 („*Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.*“) respondenti NSR, kdy se nejvyšší podíly dotazovaných s vyšším středním a vysokoškolským vzděláním nacházejí u negativních odpovědí.

Lze předpokládat rozdíl ve vnímání bezdětnosti mezi západní a východní Evropou (postkomunistickými státy). V západní a severní Evropě, kde plodnost klesala vlivem druhého demografického přechodu již o několik desítek let dříve než v Evropě východní, lze očekávat, že bezdětnost jako varianta plnohodnotného života je tu více akceptovaná.

Kapitola 8

Závěr

Diplomová práce zpracovává problematiku bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku. Hlavním cílem je zmapování její úrovně a vzájemné porovnání mezi sledovanými státy. Data využitá k tomuto účelu pocházejí z důvodu problematické dostupnosti dat v SRN¹⁰⁶ z různých zdrojů. Jedním z hlavních je databáze *Human fertility database* (ČR, Rakousko, částečně NDR), dále mikrocensus konaný německým statistickým úřadem v roce 2008 (SRN, NSR, NDR) či perinatální statistika (SRN, NSR, NDR). Data tak nejsou v plné míře srovnatelná. Na druhou stranu mikrocensus z roku 2008 nabízí možnost analýzy širokých souvislostí mezi počtem dětí, resp. bezdětností a socioekonomickým statutem žen, popř. celých domácností.

Hlavním poznatkem analýzy bezdětnosti ve sledovaném období¹⁰⁷ je, že bezdětnost je více rozšířena v bývalé NSR a Rakousku než v České republice a bývalé NDR. Co se týče transversálního pohledu, v ČR se do počátku 90. let podíl bezdětných žen (PBŽ) pohyboval do 10% a vývoj byl v tomto období (komunismu) ovlivněn propopulačními opatřeními. Vývoj v NDR byl obdobný, znatelné jsou výkyvy ve vývoji PBŽ během období komunismu, kdy se hodnoty dostávaly až k 15% (konec 50. let, polovina 70. let) nebo naopak k velmi nízkým až zanedbatelným hodnotám (polovina 60. let, počátek 70. let). Po pádu komunismu během 90. let úroveň bezdětnosti v ČR a NDR prudce stoupá (ČR: 2001: $mi^{(x)}PBŽ(t) = 23,2\%$, NDR: 1995: $fi^{(x)}PBŽ(t) = 58,0\%$ – zde se však jedná o nereálnou hypotetickou bezdětnost). V NSR a Rakousku vývoj PBŽ probíhal odlišně. To je zřejmé zejména z delšího sledovaného období v NSR, kdy v 60. letech byla úroveň bezdětnosti v NSR ještě nízká (do 5%), od konce 60. let

¹⁰⁶ V SRN teprve od roku 2009 oficiální německá statistika sleduje počty N_v podle biologického pořadí, které jsou potřeba k výpočtu úrovně bezdětnosti. Za starší období je nutno využít různých alternativních zdrojů, jako je např. perinatální statistika. Výjimku tvoří jen NDR, pro kterou jsou zmiňovaná data k dispozici v letech 1956 – 1989.

¹⁰⁷ Vývoj transversálních ukazatelů postihuje období 1950 – 2009 v ČR, v SRN 2001 – 2010, v NSR 1958 – 2008, v NDR 1956 – 2008 a 1984 (1991) – 2010 v Rakousku. Vývoj longitudinálních ukazatelů se zaměřuje na generace 1935 – 1984 v případě ČR a Rakouska a v SRN na generace 1933 – 1992. Je přirozeně nutné u mladších generací žen počítat s tím, že se může jednat o bezdětnost dočasnou (viz podkapitola *Cíle a hypotézy diplomové práce*).

však začíná stoupat a dostává se na hodnotu 39,0% v letech 1984 a 1985, poté stagnuje na hodnotách v rozmezí cca 30 – 35%. V Rakousku je podíl bezdětných žen mezi lety (1984) 1991 – 2009 stabilní a dosahuje hodnot okolo 25% ($^{mi(x)}PBŽ(t)$), resp. v rozmezí 30 – 35% ($^{fi(x)}PBŽ(t)$). Aktuální hodnoty jsou ve sledovaných státech poměrně podobné ($^{fi(x)}PBŽ(t)$ – ČR: 26,7% (2009), SRN: 30,1% (2010), NSR: 33,0% (2008), NDR: 29,0% (2008), AUT: 31,1% (2010)). Z longitudinálního pohledu lze shrnout, že zatímco v ČR se cca u generací žen 1935 – 1970 úroveň bezdětnosti pohybovala okolo hodnoty 6 – 8% a v NDR u generací 1933 – 1968 okolo 7 – 11%, v Rakousku docházelo k postupnému navýšení podílu bezdětných žen (1935: 12,1%; 1970: 22,0%) a v NSR je situace obdobná jako v Rakousku: 1933 – 1938: 11,4%; 1964 – 1968: 22,4% (StatBA, 2010, HFD) (viz podkapitola *Závěr: společné a odlišné znaky bezdětnosti v České republice, Spolkové republice Německo a Rakousku*). Ústřední hypotézu této práce lze tedy i přes nedostatek v podobě odlišnosti zdrojů potvrdit.

Vysvětlením pro odlišnou úroveň bezdětnosti v těchto zemích je rozdílný historický vývoj, kdy bývalé Československo a bývalá NDR procházely obdobím komunismu, ve kterém svou roli sehrála např. pronatalitní opatření a naopak země západní Evropy (tedy i Rakousko a NSR) byly ovlivněny již od poloviny 60. let 20. stol. druhým demografickým přechodem a absencí jakýkoliv propopulačních opatření či nevyhovujícími podmínkami pro slučitelnost práce a rodiny.

Na základě podrobnější analýzy bezdětnosti v SRN nelze potvrdit hypotézu, že by se rozdíl mezi NSR a NDR v úrovni bezdětnosti v závislosti na různé sociodemografické charakteristiky po roce 1990 výrazně snižoval. Rozdíl v podílu bezdětných žen mezi oběma částmi SRN je nižší pouze u nejmladších generací, zde se však může jednat o bezdětnost dočasnou.

Hypotézou, kterou naopak na základě analýzy bezdětnosti v SRN potvrdit lze, je závislost úrovně bezdětnosti na sociodemografických charakteristikách, jako je rodinný stav, vzdělání, velikost obce, příjem, ne/existence migrační zkušenosti, typ zaměstnání atd. Častěji bezdětné jsou v SRN ženy svobodné (jejich podíl však v souvislosti s poklesem sňatečnosti klesá – platí zejména pro NDR) a také ženy bez partnera (platí zejména pro NSR). Zajímavostí je, že zatímco v NSR platí závislost, kdy se zvyšujícím se vzděláním roste podíl bezdětných žen, v NDR závislost neexistuje a v některých případech jsou dokonce vysokoškolsky vzdělané ženy méně často bezdětné než ženy se vzděláním základním. Tato odlišnost mezi oběma částmi SRN je vysvětlována lepšími podmínkami pro slučitelnost práce a rodiny, např. dobrou nabídkou zařízení pro děti předškolního věku v NDR. Celoživotní bezdětnost vysokoškolsky vzdělaných žen v NSR (tzv. „*Akademikerinnen*“) představuje poměrně vážný problém. Dále jsou častěji bezdětné ženy žijící v urbanistických oblastech a obzvláště v městských státech, jako je Berlín, Hamburk či Brémy, ženy s nižším příjmem, výdělečně činné, pracující na plný úvazek atd. SRN je jako imigrační země specifická odlišností reprodukčního chování německých žen a žen s tzv. migrační zkušeností¹⁰⁸. Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností je totiž výrazně nižší než u

¹⁰⁸ Termín migrační zkušenost („*Migrationserfahrung*“) používá ve svých statistikách německý statistický úřad (StatBa).

žen, které se v SRN narodily. Dominantní imigrační skupinou, která zároveň vykazuje nejnižší bezdětnost, je menšina turecká.

Domněnku, podle které nelze považovat bezdětnost za alternativní normu k normě tradiční, lze především na základě analýzy postojů k rodičovství, resp. bezdětnosti u české, německé a rakouské společnosti¹⁰⁹ potvrdit. Odpovědi respondentů na konzervativně (pozitivně) smýšlející výroky týkající se rodičovství jsou totiž v šetření nejčastěji pozitivní. Také analýza ideálního a chtěného počtu dětí potvrzuje, že bezdětnost nelze považovat za jakýsi nový životní styl. Respondenti ze všech sledovaných zemí totiž preferují dvoudětný model rodiny. Nejvyšší podíl respondentů, jenž považuje bezdětnost za ideál či si přeje sám zůstat bezdětný, se objevuje v případě Rakouska. U budoucích generací, které již budou vychovávány v systému hodnot, kde rodičovství nezaujímá přední příčky, se bezdětnost alternativní normou stát může. Proto bude muset být hodnota rodičovství ve společnosti „znovu objevena“ a podporována např. zlepšením podmínek pro slučitelnost práce a rodiny.

Hypotézu tvrdící, že postoj k rodičovství, resp. bezdětnosti je ovlivňován sociodemografickými charakteristikami, jako je pohlaví, rodinný stav, věk, vzdělání, velikost obce a příjem¹¹⁰, lze potvrdit pouze částečně. Závislosti mezi výroky týkajícími se rodičovství a těmito sociodemografickými charakteristikami se totiž podařilo potvrdit (až na malé výjimky) vždy jen na základě málo statisticky významných hodnot korelačních koeficientů či nízkého počtu signifikantních hodnot poměru šancí v rámci logistické regrese. Výjimku však tvoří rodinný stav respondenta, který lze považovat za nejvýrazněji ovlivňující proměnnou u všech tří sledovaných států. Je potvrzeno, že ženatí/vdané a ovdovělí/é respondenti/ky mají konzervativnější (pozitivnější) přístup k rodičovství. Hypotézu, jež tvrdí, že nejvýrazněji ovlivňujícími sociodemografickými charakteristikami jsou rodinný stav a věk, lze tedy potvrdit jen částečně. V některých případech se dokonce prokázala přesně opačná tendence, než tvrdí hypotéza, a to např. u NDR v případě vzdělání respondenta, kdy se zvyšujícím se vzděláním roste míra souhlasu s konzervativně (pozitivně) smýšlejícími výroky ohledně rodičovství.

Poslední hypotézu tvrdící, že nejčastější příčinou bezdětnosti jsou zdravotní problémy a absence vhodného partnera či nestabilita partnerství, lze opět potvrdit jen částečně. Nejčastějšími příčinami jsou na základě šetření Eurobarometer 2006 sice opravdu zdravotní problémy – „zdravotní problémy na straně respondenta/partnera“ a absence vhodného partnera či nestabilita partnerství – „nevhodná situace v partnerství“, ale také „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“. Co se týče příčiny zdravotní problémy, ženy ji deklarují častěji než muži a více na straně ženy než muže, se zvyšujícím se věkem tato příčina přirozeně roste na významu a nejčastěji je tato příčina deklarována českými respondenty. Příčinu „nevhodná situace v partnerství“ vykazují zejména respondenti z ČR a je zajímavé, že zatímco němečtí a rakouští muži deklarují tuto příčinu více než ženy, u českých respondentů je situace opačná. V případě příčiny bezdětnosti „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“ nelze příliš zobecňovat, nejvyšší podíl vykazují čeští respondenti – muži (34,5%).

¹⁰⁹ Analýza je provedena na základě dat z mezinárodního šetření *European Values Study* z roku 2008.

¹¹⁰ Podrobněji je hypotéza popsána v úvodu podkapitoly *Postoje české, německé a rakouské společnosti k rodičovství na základě dat z mezinárodního šetření European Values Study*.

Hypotézy této práce byly tedy víceméně ověřeny, nepotvrdilo se však, že by se rozdíl mezi NSR a NDR v úrovni bezdětnosti v závislosti na různé sociodemografické charakteristiky po opětovném sjednocení Německa nějak výrazně snižoval. Dále se nepotvrdila skutečnost, že by byl postoj k rodičovství významně ovlivněn různými sociodemografickými charakteristikami respondenta, výjimkou je rodinný stav. Rovněž se ukázalo, že mezi nejčastější příčiny (dosavadní) bezdětnosti lze kromě zdravotních problémů a absence vhodného partnera či nestability partnerství rovněž zařadit „nenalezení vhodného času pro založení rodiny“.

Podstatným poznatkem této práce je také nutnost rozšíření klasifikace bezdětnosti (dobrovolná vs. nedobrovolná) o třetí typ, a sice o bezdětnost, jež se nachází na rozhraní prvních dvou typů. Rozdělení bezdětnosti pouze na dobrovolnou a nedobrovolnou by totiž bylo velmi zjednodušující, jelikož hranice mezi těmito dvěma typy je velmi nezřetelná. Vzhledem k této skutečnosti je také mnohdy obtížné klasifikovat příčiny bezdětnosti podle daného typu. Bezpochyby lze však určit příčinu nedobrovolné bezdětnosti – neplodnost, která v dnešní době představuje velký problém pro společnost. Její nejčastější příčinou je odkládání rodičovství do vyššího věku, ve kterém je pravděpodobnost početí již mnohem nižší.

V souladu s demografickými prognózami lze očekávat pokračování dosavadního trendu rostoucí celoživotní bezdětnosti, a že se Česká republika společně s bývalou NDR přiblíží úrovni v bývalé NSR a Rakousku, kde bezdětnost patří mezi nejvyšší v Evropě. Česká republika tak může opět dosáhnout úrovně bezdětnosti, která pro ni byla typická v době zhruba před sto lety (Van Luvenová, 2010).

Řešením problému rostoucí celoživotní bezdětnosti by především v SRN mohla být kromě již zmiňovaných v této práci (efektivní rodinná politika státu, asistovaná reprodukce, adopce atd.) možnost snadné imigrace různých národnostních skupin, jejichž plodnost je výrazně vyšší. Z tohoto řešení však plyne potřeba zajištění efektivní integrace imigrantů do majoritní společnosti (Bagusat, Rupp, 2009).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAGUSAT, CH., RUPP, M.2009.*Eine Zukunft ohne Kinder. In Zeitschrift für Familienforschung*, Sonderheft Nr. 6: Zukunft der Familie: Prognosen und Szenarien, 2009. s. 213–236.
- BIB (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung/Robert Bosch Stiftung).2005.*The Demographic Future of Europe – Facts, Figures, Policies. Ergebnisse der Population Policy Acceptance Study*. Wiesbaden : Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung beim StatBA, 2005. Dostupné také z WWW:
http://www.boschstiftung.de/content/language1/downloads/BuG_Familie_Pilotprojekte_demographicfuture_ergebnisse.pdf.
- BIB (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung).2011. *Durchschnittliches Alter der Mütter bei Geburt des 1. Kindes in der bestehenden Ehe in Deutschland, West- und Ostdeutschland, 1960 bis 2009*. Updated May 31, 2011. Dostupné z WWW: http://www.bib-demografie.de/cln_099/nm_1881710/SharedDocs/Publikationen/DE/Download/Abbildungen/06/Daten/a_06_18_durchschnittl_alter_muetter_geburt_1kind_best_ehe_d_w_o_1960_2009_daten.html.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). *Das Elterngeld*. Dostupné z WWW: <http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Service/rechner.did=76746.html>.
- Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend (BMWFJ).*Kinderbetreuungsgeld*. Dostupné z WWW:
<http://www.bmwfj.gv.at/Familie/FinanzielleUnterstuetzungen/Kinderbetreuungsgeld/Seiten/default.aspx>.
- Bundesministeriums für Gesundheit,2011.*IVF – Register, Jahresbericht 2010*, Wien : BMG. 2011. Dostupné také z WWW:
http://www.bmg.gv.at/home/Service/Foerderungen/Der_IVF_Fonds_Hilfe_bei_unerfuelltem_Kinderwunsch.
- Bundesministeriums für Gesundheit. *Der IVF-Fonds: Hilfe bei unerfülltem Kinderwunsch*. Dostupné z WWW:
http://www.bmgfj.gv.at/cms/home/attachments/2/8/0/CH1154/CMS1291326122730/information_ueber_den_ivf_fonds.pdf.

- Bundesverband reproduktionsmedizinischer Zentren Deutschlands e.V. (BRZ). Dostupné z WWW: <http://www.repromed.de/>.
- BÜRGER, B.2006.*Künstliche Befruchtung: Gesetzliche Regelung und Kosten*. Dostupné z WWW: http://www.netdokter.at/health_center/kinderwunsch/recht_kosten.htm.
- ČSÚ.2012.*Pohyb obyvatelstva – 1. – 4. čtvrtletí. Výrazný pokles počtu narozených dětí*. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031312.doc>.
- ČSÚ.2011.*Plodnost a porodnost 2006 – 2010*. Updated December 15, 2011. Dostupné z WWW: [http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D0035A06C/\\$File/400811a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D0035A06C/$File/400811a2.pdf).
- Demografické informační centrum.2005a.*Reportáž: Kdo zajistí naši budoucnost?* Updated May 26, 2005. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=75.
- Demografické informační centrum.2005b.*Reportáž: Veřejné slyšení k Zelené knize v Senátu*. Updated Juni 30, 2005. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=103.
- Deutsches IVF – Register.2011.*Jahrbuch 2010 in Journal für Reproduktionsmedizin und Endokrinologie*, 8.r., č.4, 2011. Dostupné také z WWW: <http://www.deutsches-ivf-register.de/jahresbericht.htm>.
- Die Kinderwunschseite*. Dostupné z WWW: <http://www.kiwufertil.de/>.
- EGELER, R.2009.*Statement: Mikrozensus 2008 – Neue Daten zur Kinderlosigkeit in Deutschland*. Wiesbaden : StatBA, 2009. 15 s. Dostupné také z WWW: http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pk/2009/Kinderlosigkeit/statement_Kinderlosigkeit_property=file.pdf.
- Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning.2006.*Datový soubor: Eurobarometer 65.1 (2006)*. Dostupné také z WWW: <http://info1.gesis.org/dbksearch18/SDesc2.asp?no=4505&ll=10&af=&nf=1&db=e&search=Eurobarometer&search2=¬abs=>.
- Eurobarometer 65.1 The Future of Europe, Transborder Purchases in the European Union, and Family Planning.2006.*Dotazník: Eurobarometer 65.1 (2006)*. Dostupné také z WWW: <http://www.gesis.org/?id=1218>.
- European Values Study*. Dostupné z WWW: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>.
- EVS.2008.*Dotazník EVS 2008: Czech Republic Field Questionnaire 2008*, 2008. Dostupné také z WWW: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/data-and-downloads/>.
- EVS.2010.*Datový soubor European Values Study 2008 (4.vlna)*, 2010. Dostupné také z WWW: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/data-and-downloads/>.
- FEICHTINGER, W.2007.*25 Jahre erfolgreiche künstliche Befruchtung in Österreich . Alle Informationen zur Reproduktionsmedizin in Österreich von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Wien : Wunschbaby – Zentrum.2007. Dostupné také z WWW: http://www.wunschbaby.at/uploads/Broschre_276.pdf.
- HAŠKOVÁ, H.2010.*Fenomén bezdětnosti*.Praha : SLON, 2010. 265 s.

- HENDL, J.2004.*Přehled statistických metod zpracování dat*. Praha : Portál, 2004. 583 s.
- HIGHWAY, T. a kol.2010.*Být či nebýt otcem – o životě bez dětí*. Praha : Volvoxglobator. 2010.
- HOŠKOVÁ, P.*Matematická statistika II*. Dostupné z WWW: http://pef-info.wz.cz/download/MSIIB_prednasky.pdf.
- Human fertility database*. Dostupné z WWW: <http://www.humanfertility.org>.
- JASILIONIENE, A. a kol.2010.*Methods Protocol for the Human Fertility Database*, 2010. Dostupné z WWW: <http://www.humanfertility.org/Docs/methods.pdf>.
- JUŘÍČKOVÁ, L.2005.*DP: Bezdětnost v České republice*. 2005.111 s.
- KAČOR, M., PRUŠA, O.2010.*Vzkaz Ladislava Pilky*. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10160488386-vzkaz/310294340090002-vzkaz-ladislava-pilky/>.
- Kinderwunsch–Zentren in Österreich*. Dostupné z WWW: http://www.netdokter.at/health_center/kinderwunsch/clinic/clinic.shtml.
- KOCOURKOVÁ, J.2008.*Rodinná politika ve státech Evropské unie in Populační vývoj České republiky 2007*. Praha : PřF UK. 2008.
- KOCOURKOVÁ, J.akademický rok 2011 – 12a. *Asistovaná reprodukce v ČR v evropském kontextu in Seminář k vybraným demografickým problémům I*. 2011 – 12.
- KOCOURKOVÁ, J.akademický rok 2011 – 12b. *Rodinná politika v EU in Populační Politika*. 2011 – 12.
- KREYENFELD, M., PÖTZSCH, O., KUBISCH, K.2011.*Human Fertility Database Documentation: Germany*. Updated November 15, 2011. Dostupné z WWW: <http://www.humanfertility.org/Docs/DEUTNP/DEUTNPcom.pdf>.
- KREYENFELD, M. a kol.2011. *Fertility data for German-speaking countries. What is the potential? Where are the pitfalls?* Max Planck Institute for Demographic Research, WORKING PAPER 2011–003. 2011. Dostupné také z WWW: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2011-003.pdf>.
- KREYENFELD, M. a kol.2010.*Order–Specific Fertility Rates for Germany. Estimates from Perinatal Statistics for the Period 2001 – 2008. Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*. 2010, roč. 35, č. 2, s. 207–224. Dostupné také z WWW: <http://160.45.170.111/index.php/CPoS/article/viewFile/31/22>.
- KŘÍČKOVÁ, L.2007. *BP: Vývoj plodnosti v České republice na Slovensku a v Rakousku 1950 – 2005*. 2007. Dostupné také z WWW: http://is.muni.cz/th/144444/fss_b/Cela_bakalarka.txt.
- KUCHAŘOVÁ, V. a kol.2007.*Zmapování dostupnosti a podmínek pobytu dětí v jeslích, mateřských školách, školních družinách a obdobných zařízeních a jiných neinstitucionálních forem péče o děti v ČR včetně identifikace překážek jejich využívání s návrhy možných opatření k jejich rozvoji*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2007. Dostupné také z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7073/pece_o_deti.pdf.

- KUCHAŘOVÁ, V., SVOBODOVÁ, K. 2006. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2006. Dostupné také z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_225.pdf.
- Künstliche Befruchtung in Wikipedia*. Dostupné z WWW: http://de.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCnstliche_Befruchtung.
- LUY M., PÖTZSCH O. 2010. Schätzung der tempobereinigten Geburtenziffer für West- und Ostdeutschland, 1955–2008. *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*. 2010, roč. 35, č. 3, s. 569–604. Dostupné z WWW: <http://www.marc-luy.de/pub/ml019.pdf>.
- MARUŠÁKOVÁ, A. 2010. *BP: Kvalita života rodičů s více dětmi*. Dostupné také z WWW: http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/13107/maru%C5%A1%C3%A1kov%C3%A1_2010_bp.pdf?sequence=1.
- MPSV ČR. 2011. *Rodičovský příspěvek*. Dostupné z WWW: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4>.
- NAVE – HERZ, R. 1988. *Kinderlose Ehen. Eine empirische Studie über die Lebenssituation kinderloser Ehepaare und die Gründe für ihre Kinderlosigkeit*. Juventa Verlag Weinheim : München. 1998. 99 s.
- Neploidnost.org*. Dostupné z WWW: <http://www.neploidnost.org/>.
- PEUCKERT, RÜDIGER. 2008. *Familienformen im sozialen Wandel*. Wiesbaden : VS. 2008. s. 109 – 140.
- PÖTZSCH, O. 2010. *Kohortenfertilität: Ein Vergleich der Ergebnisse der amtlichen Geburtenstatistik und der Mikrozensusserhebung 2008*. Wiesbaden : StatBA, 2010. Dostupné také z WWW: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/GeburtenSterbefaelle/Content75/AufsatzKohortenfertilitaet.property=file.pdf>.
- RANI SHARMA, M., STEINER, M. 2007. *Ausbau der Kinderbetreuung. Kosten, Nutzen, Finanzierung*. Berlin : Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2007.
- Retortenbaby in Wikipedia*. Dostupné z WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Retortenbaby>.
- ROST, H., SCHNEIDER, N., F. 1996. *Gewollt kinderlose Ehen*. 1996. s. 245–259.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. akademický rok 2010 – 11. *Pořadí narozených. Narození daného pořadí: neopakovatelná událost in Demografická analýza II*. 2010 – 11.
- ŘEHÁKOVÁ, B. 2000. Nebojte se logistické regrese. *Sociologický časopis*. 2000, roč. 36, č. 4, s. 475–492. Dostupné také z WWW: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/5f6961faa17dd98a67cfb71a5205469d297369f5_372_475_REHAK.pdf.
- ŘEZANKOVÁ, H. a kol. 2001. *IASTAT – Interaktivní učebnice statistiky*. 2001. Dostupné z WWW: http://iastat.vse.cz/kontingencni_tab.html.

- SAUER, L., RUCKDESCHEL, K., NADERI R. 2012. *Reliability of retrospective event histories within the German Generations and Gender Survey*. Wiesbaden : Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. 2012. Dostupné z WWW:
http://www.bibdemografie.de/nr_2295088/SharedDocs/Publikationen/DE/Download/BiB_Working_Paper/GGS.templateId=raw.property=publicationFile.pdf/GGS.pdf.
- SCOTT, A. 2002. *Pokles fertility v závislosti na věku*. IPPF Medical Bulletin, roč. 36, č.6. 2002. Dostupné také z WWW:
<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006030201>.
- SOBOTKA, T. 2006. *Fertility in Austria: An Overview in Vienna Year book of Population Research 2005*, Wien : VID. 2006. str. 243–259. Dostupné také z WWW:
http://www.oeaw.ac.at/vid/publications/p_austriandataandtrends.shtml.
- SOBOTKA, T. BUBER, I. 2009. *Kinderlosigkeit in Familienentwicklung in Österreich. Erste Ergebnisse des "Generations and Gender Survey (GGS)" 2008/09*. 2009. str. 11. Dostupné také z WWW:
http://www.oeaw.ac.at/vid/download/sobotka/GGS%20Austria_Kinderlosigkeit_GGS.pdf.
- SPSS 16.0.0. 2007. Manuál – „Help“. Released September 13, 2007.
- StatBA. 2005. *Deutliche Ost – West Unterschiede im Ausmaß der Kinderlosigkeit*. Wiesbaden : StatBA, 2005. Dostupné z WWW:
http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2009/07/PD09_283_122.templateId=renderPrint.psml.
- StatBA. 2006. *Geburtenentwicklung in Deutschland im langfristigen Vergleich*. Wiesbaden : StatBA, 2006. Dostupné také z WWW:
http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2006/03/PD06_122_126.psml.
- StatBA. 2008. *Dotazník mikrocensu z roku 2008*. Wiesbaden : StatBA, 2008. Dostupné také z WWW:
http://circa.europa.eu/irc/dsis/employment/info/data/eu_lfs/lfs_core_national_questionnaires/2008_nat_quest/National_questionnaires_and_Instructions-2008/DE/DE-LFS%20Questionnaire-2008-de.pdf.
- StatBA. 2009a. *Průvodní materiál k tiskové konferenci: Mikrozensus 2008 – Neue Daten zur Kinderlosigkeit in Deutschland*. Wiesbaden : StatBA, 2009. Dostupné také z WWW:
http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pk/2009/Kinderlosigkeit/begleitheft_Kinderlosigkeit.property=file.pdf.
- StatBA. 2009b. *Kinderlosigkeit nimmt zu*. Wiesbaden : StatBA, 2009. Dostupné z WWW:
http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2009/07/PD09_283_122.templateId=renderPrint.psml.

- StatBA.2009c. *Mikrozensus. Zur Erhebung*. Wiesbaden : StatBA, 2009. Dostupné z WWW: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Wissenschaftsforum/MethodenVerfahren/Mikrozensus/SUFMikrozensus.psml>.
- StatBA.2009d. *Was beschreibt der Mikrozensus?* Wiesbaden : StatBA, 2009. Dostupné z WWW: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/abisz/Mikrozensus.templateId=renderPrint.psml>.
- StatBA.2010. *Datový soubor: Neue Daten zur Kinderlosigkeit in Deutschland*. Wiesbaden : StatBA, 2010. Dostupné z WWW: http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pk/2009/Kinderlosigkeit/Kinderlosigkeit_Ueb.templateId=renderPrint.psml.
- StatBA.2011a. *Geburtenentwicklung*. Wiesbaden : StatBA, 2011. Dostupné také z WWW: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/AktuellGeburtenentwicklung.templateId=renderPrint.psml#WastdiezusammengefassteGeburtenzifferderFrauenjahrgaenge?>
- StatBA.2011b. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2010*. Wiesbaden : StatBA, 2011. Dostupné z WWW: <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund.html?nn=151694>.
- StatBA.Undate a. *Datový soubor: Lebendgeborene 2009 nach dem Familienstand der Eltern und nach dem Geburtsjahr der Mutter sowie der Zahl aller lebendgeborenen Kinder der Frau*. Wiesbaden : StatBA, undate.
- StatBA.Undate b. *Datový soubor: Lebendgeborene 2010 nach dem Familienstand der Eltern und nach dem Geburtsjahr der Mutter sowie der Zahl aller lebendgeborenen Kinder der Frau*. Wiesbaden : StatBA, undate.
- Statistik Austria. *Indikatoren zu Fertilität, Geburtenentwicklung und Kinderzahl seit 1951*. Updated May 19, 2011. Dostupné z WWW: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/demographische_masszahlen/demographische_indikatoren/023575.html.
- ŠIMUNKOVÁ, M. 2011. *Otazníky kolem neplodnosti: léčba v datech a číslech*. 2011. Dostupné z WWW: <http://zena.centrum.cz/deti/tehotenstvi-a-miminko/clanek.phtml?id=716809>.
- ÚZIS. *Národní registr asistované reprodukce*. Praha : Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Dostupné z WWW: <http://www.uzis.cz/registry-nzis/nrar>.
- VAN LUVENOVÁ, L. a kol. 2010. *Být či nebýt matkou – o životě bez dětí*. Praha : Volvoxglobator. 2010.

PŘÍLOHY

Obr. 60 – Podíl obyvatel s migrační zkušeností bez německého státního občanství, SRN, 2010

Zdroj: StatBA, 2011

Obr. 61 – Podíl obyvatel s migrační zkušeností s německým státním občanstvím, SRN, 2010

Zdroj: StatBA, 2011

Tabulky č. 1 – 51 obsahují data prezentovaná v grafech č. 1 – 51 uvedených v diplomové práci.

Tab. 1a – Podíl bezdětných žen v %, srovnání měr plodnosti první a druhé kategorie, transversální pohled, ČR, 1950 – 1993, AUT, 1984, 1991 – 1993

Rok	Česká republika		Rakousko	
	Míry plodnosti		Míry plodnosti	
	první kategorie	druhá kategorie	první kategorie	druhá kategorie
1950	8,4	4,0	.	.
1951	8,1	4,4	.	.
1952	7,6	3,7	.	.
1953	8,4	2,2	.	.
1954	8,6	3,9	.	.
1955	8,2	3,3	.	.
1956	7,6	1,0	.	.
1957	7,5	1,1	.	.
1958	7,7	4,4	.	.
1959	8,0	5,3	.	.
1960	7,5	4,1	.	.
1961	6,9	2,9	.	.
1962	6,8	2,7	.	.
1963	5,7	1,8	.	.
1964	5,6	0,2	.	.
1965	6,7	6,7	.	.
1966	7,9	10,8	.	.
1967	8,5	11,3	.	.
1968	8,6	11,7	.	.
1969	8,5	9,6	.	.
1970	8,4	8,4	.	.
1971	7,6	7,4	.	.
1972	7,3	6,7	.	.
1973	6,7	4,6	.	.
1974	5,6	1,0	.	.
1975	5,5	1,2	.	.
1976	5,4	0,3	.	.
1977	5,4	0,9	.	.
1978	5,1	0,0	.	.
1979	5,1	1,3	.	.
1980	5,9	6,1	.	.
1981	6,6	10,1	.	.
1982	6,6	9,8	.	.
1983	6,9	9,2	.	.
1984	6,6	7,7	.	31,5
1985	6,6	7,6	.	33,3
1986	6,7	8,5	.	33,6
1987	6,8	9,2	.	33,7
1988	6,7	8,2	.	32,1
1989	7,1	10,5	.	33,2
1990	7,2	9,7	.	32,8
1991	7,3	9,0	22,5	29,4
1992	9,3	17,9	22,9	29,5
1993	11,1	23,6	23,6	30,3

Zdroj: HFD

Tab. 1b – Podíl bezdětných žen v %, srovnání měr plodnosti první a druhé kategorie, transversální pohled, ČR, 1994 – 2009, AUT, 1994 – 2010

Rok	Česká republika		Rakousko	
	Míry plodnosti		Míry plodnosti	
	první kategorie	druhá kategorie	první kategorie	druhá kategorie
1994	14,9	35,6	24,6	32,6
1995	18,7	44,3	25,3	34,2
1996	21,0	47,8	24,6	33,0
1997	20,8	47,3	25,5	34,1
1998	21,3	47,0	26,4	35,4
1999	22,5	47,1	27,0	36,1
2000	22,5	46,0	26,8	34,8
2001	23,2	46,4	27,4	35,8
2002	22,7	44,3	26,2	33,6
2003	22,9	43,3	26,8	34,4
2004	20,8	39,6	25,9	32,3
2005	20,0	36,9	26,2	32,9
2006	18,7	34,0	26,1	32,8
2007	17,9	30,6	27,1	34,8
2008	16,5	26,5	26,3	32,7
2009	17,1	26,7	26,8	33,5
2010	.	.	25,3	31,1

Zdroj: HFD

Tab. 2a – Úhrnná plodnost (total fertility rate), ČR, 1950 – 1997, SRN, NSR, NDR, 1956 – 1997, AUT, 1951 – 1997

Rok	Úhrnná plodnost (úp)				
	ČR	SRN	NSR	NDR	AUT
1950	2,80	.	.	.	
1951	2,77	.	.	.	2,02
1952	2,71	.	.	.	2,06
1953	2,62	.	.	.	2,09
1954	2,59	.	.	.	2,16
1955	2,59	.	.	.	2,29
1956	2,58	2,22	2,19	2,29	2,49
1957	2,51	2,28	2,28	2,24	2,57
1958	2,31	2,28	2,29	2,22	2,60
1959	2,13	2,37	2,37	2,36	2,69
1960	2,12	2,37	2,37	2,35	2,70
1961	2,14	2,45	2,45	2,42	2,79
1962	2,15	2,44	2,44	2,42	2,80
1963	2,35	2,51	2,52	2,48	2,82
1964	2,38	2,54	2,55	2,48	2,80
1965	2,21	2,50	2,51	2,49	2,70
1966	2,04	2,51	2,54	2,43	2,66
1967	1,93	2,45	2,49	2,34	2,62
1968	1,86	2,36	2,39	2,30	2,59
1969	1,89	2,21	2,22	2,24	2,49
1970	1,92	2,03	1,99	2,19	2,29
1971	1,98	1,97	1,92	2,13	2,20
1972	2,08	1,74	1,72	1,79	2,09
1973	2,29	1,56	1,54	1,57	1,94
1974	2,44	1,53	1,51	1,54	1,91
1975	2,41	1,48	1,45	1,54	1,83
1976	2,37	1,51	1,46	1,64	1,69
1977	2,33	1,51	1,40	1,85	1,63
1978	2,34	1,50	1,38	1,90	1,60
1979	2,30	1,50	1,38	1,90	1,60
1980	2,11	1,56	1,45	1,94	1,65
1981	2,02	1,53	1,43	1,86	1,67
1982	2,01	1,51	1,41	1,86	1,66
1983	1,97	1,43	1,33	1,79	1,56
1984	1,98	1,39	1,29	1,74	1,52
1985	1,97	1,37	1,28	1,74	1,47
1986	1,95	1,41	1,34	1,70	1,45
1987	1,92	1,43	1,36	1,74	1,43
1988	1,95	1,46	1,42	1,67	1,45
1989	1,89	1,42	1,39	1,58	1,45
1990	1,91	1,45	1,46	1,51	1,46
1991	1,86	1,33	1,43	0,99	1,51
1992	1,72	1,30	1,41	0,84	1,51
1993	1,67	1,28	1,40	0,78	1,50
1994	1,44	1,24	1,35	0,78	1,47
1995	1,28	1,25	1,35	0,85	1,42
1996	1,19	1,32	1,41	0,96	1,45
1997	1,18	1,37	1,45	1,06	1,39

Zdroj: HFD; ČSÚ

Tab. 2b – Úhrnná plodnost (total fertility rate), ČR, 1998 – 2010, SRN, NSR, NDR, 1998 – 2010, AUT, 1998 – 2010

Rok	Úhrnná plodnost (úp)				
	ČR	SRN	NSR	NDR	AUT
1998	1,16	1,36	1,42	1,11	1,37
1999	1,14	1,36	1,41	1,17	1,34
2000	1,15	1,38	1,42	1,25	1,37
2001	1,15	1,35	1,38	1,23	1,33
2002	1,17	1,34	1,37	1,24	1,39
2003	1,18	1,34	1,37	1,27	1,38
2004	1,23	1,36	1,38	1,31	1,42
2005	1,28	1,34	1,36	1,30	1,41
2006	1,33	1,33	1,34	1,31	1,41
2007	1,44	1,37	1,38	1,37	1,38
2008	1,50	1,38	1,38	1,41	1,41
2009	1,49	1,36	1,35	1,41	1,39
2010	1,49	1,39	1,39	1,46	1,44

Poznámka: Hodnota úp za ČR za rok 2010 je převzata z ČSÚ.

Zdroj: HFD; ČSÚ

Tab. 3 – Konečná plodnost (completed cohort fertility), ČR, 1935 – 1959, SRN, NSR, 1935 – 1960, NDR, 1937 – 1960, AUT, 1936 – 1960, a konečná plodnost do věku 40 (completed cohort fertility (40)), ČR, 1935 – 1969, SRN, NSR, NDR, 1941 – 1970, AUT, 1936 – 1970

Generace	Konečná plodnost (kp)					Konečná plodnost do věku 40 (kp (40))				
	ČR	SRN	NSR	NDR	AUT	ČR	SRN	NSR	NDR	AUT
1935	2,11	2,17	2,17	.	.	2,10	.	.	.	
1936	2,09	2,13	2,14	.	2,44	2,08	.	.	.	2,40
1937	2,11	2,11	2,11	2,08	2,41	2,09	.	.	.	2,38
1938	2,09	2,07	2,07	2,04	2,34	2,08	.	.	.	2,31
1939	2,09	2,03	2,03	2,01	2,20	2,08	.	.	.	2,18
1940	2,10	1,98	1,97	1,98	2,13	2,09	.	.	.	2,11
1941	2,06	1,92	1,90	1,95	2,07	2,06	1,90	1,89	1,95	2,04
1942	2,04	1,87	1,85	1,90	2,04	2,03	1,85	1,83	1,89	2,01
1943	2,07	1,83	1,81	1,89	1,98	2,06	1,82	1,79	1,88	1,96
1944	2,05	1,80	1,78	1,87	1,95	2,04	1,79	1,76	1,87	1,94
1945	2,02	1,80	1,77	1,86	1,94	2,01	1,78	1,76	1,85	1,92
1946	2,07	1,79	1,78	1,87	1,99	2,06	1,78	1,76	1,86	1,97
1947	2,09	1,77	1,75	1,84	1,93	2,08	1,75	1,73	1,83	1,91
1948	2,09	1,75	1,73	1,83	1,92	2,08	1,73	1,71	1,82	1,90
1949	2,10	1,74	1,71	1,80	1,91	2,09	1,72	1,69	1,80	1,89
1950	2,11	1,72	1,70	1,79	1,86	2,10	1,71	1,68	1,78	1,84
1951	2,11	1,69	1,66	1,80	1,84	2,10	1,68	1,64	1,79	1,82
1952	2,10	1,69	1,65	1,80	1,81	2,09	1,67	1,63	1,80	1,79
1953	2,09	1,68	1,63	1,81	1,82	2,08	1,66	1,61	1,80	1,80
1954	2,08	1,66	1,61	1,81	1,78	2,07	1,64	1,59	1,80	1,76
1955	2,08	1,68	1,62	1,82	1,77	2,07	1,65	1,60	1,81	1,75
1956	2,08	1,67	1,62	1,81	1,75	2,07	1,65	1,60	1,80	1,72
1957	2,07	1,66	1,60	1,83	1,73	2,06	1,64	1,58	1,82	1,71
1958	2,05	1,66	1,61	1,82	1,71	2,04	1,64	1,58	1,81	1,69
1959	2,04	1,66	1,61	1,82	1,71	2,03	1,64	1,58	1,81	1,69
1960	.	1,66	1,61	1,80	1,70	2,02	1,63	1,58	1,78	1,67
1961	2,01	1,61	1,56	1,75	1,65
1962	1,98	1,59	1,54	1,71	1,64
1963	1,96	1,56	1,52	1,66	1,64
1964	1,95	1,54	1,50	1,62	1,62
1965	1,93	1,52	1,49	1,58	1,62
1966	1,91	1,49	1,47	1,54	1,60
1967	1,89	1,46	1,44	1,53	1,59
1968	1,87	1,45	1,43	1,50	1,57
1969	1,87	1,45	1,44	1,48	1,57
1970	1,45	1,46	1,46	1,58

Poznámky: Hodnoty kp za generace 1935 – 1940 za SRN a NSR a za generace 1937 – 1940 za NDR jsou převzaty ze studie autorky O. Pötzsch, která ve své analýze konečné plodnosti vychází z dat StatBa.

Zdroj: HFD, Pötzsch, 2010

Tab. 4a – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), ČR, 1950 – 1996

Rok	Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp _i)				
	úp ₁	úp ₂	úp ₃	úp ₄	úp ₅
1950	1,04	0,83	0,46	0,22	0,25
1951	1,04	0,81	0,45	0,22	0,25
1952	1,04	0,78	0,43	0,22	0,24
1953	0,98	0,77	0,43	0,22	0,23
1954	0,96	0,79	0,41	0,21	0,23
1955	0,97	0,79	0,41	0,20	0,22
1956	0,99	0,79	0,39	0,19	0,22
1957	0,99	0,76	0,37	0,18	0,20
1958	0,96	0,74	0,33	0,14	0,15
1959	0,95	0,71	0,27	0,10	0,10
1960	0,96	0,71	0,26	0,10	0,10
1961	0,97	0,73	0,27	0,09	0,09
1962	0,97	0,74	0,28	0,09	0,08
1963	1,02	0,83	0,32	0,10	0,09
1964	1,00	0,84	0,34	0,11	0,10
1965	0,93	0,78	0,30	0,10	0,09
1966	0,89	0,72	0,26	0,09	0,09
1967	0,89	0,67	0,23	0,07	0,08
1968	0,88	0,64	0,20	0,07	0,07
1969	0,90	0,65	0,21	0,07	0,07
1970	0,92	0,68	0,20	0,06	0,06
1971	0,93	0,73	0,21	0,06	0,05
1972	0,93	0,80	0,23	0,06	0,05
1973	0,95	0,94	0,27	0,07	0,05
1974	1,01	0,99	0,31	0,08	0,05
1975	1,01	0,97	0,32	0,07	0,04
1976	1,00	0,94	0,31	0,07	0,04
1977	0,99	0,92	0,31	0,07	0,04
1978	1,00	0,91	0,31	0,07	0,04
1979	0,99	0,90	0,31	0,07	0,03
1980	0,94	0,81	0,26	0,06	0,03
1981	0,90	0,79	0,25	0,06	0,03
1982	0,90	0,78	0,25	0,06	0,03
1983	0,91	0,74	0,24	0,06	0,03
1984	0,92	0,74	0,23	0,05	0,03
1985	0,92	0,75	0,22	0,05	0,03
1986	0,92	0,74	0,22	0,05	0,02
1987	0,91	0,73	0,21	0,05	0,02
1988	0,92	0,74	0,22	0,05	0,02
1989	0,90	0,71	0,21	0,05	0,02
1990	0,90	0,72	0,21	0,05	0,02
1991	0,91	0,68	0,20	0,05	0,02
1992	0,82	0,64	0,19	0,05	0,02
1993	0,76	0,64	0,19	0,05	0,03
1994	0,64	0,56	0,17	0,05	0,03
1995	0,56	0,51	0,15	0,04	0,02
1996	0,52	0,47	0,13	0,04	0,02

Zdroj: HFD

Tab. 4b – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), ČR, 1997–2009

Rok	Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp _i)				
	úp ₁	úp ₂	úp ₃	úp ₄	úp ₅
1997	0,53	0,46	0,13	0,04	0,02
1999	0,53	0,43	0,12	0,04	0,02
2000	0,54	0,43	0,13	0,04	0,02
2001	0,54	0,43	0,13	0,03	0,02
2002	0,56	0,43	0,13	0,03	0,02
2003	0,57	0,43	0,13	0,03	0,02
2004	0,60	0,44	0,13	0,03	0,02
2005	0,63	0,47	0,13	0,03	0,02
2006	0,66	0,48	0,14	0,03	0,02
2007	0,69	0,53	0,16	0,04	0,02
2008	0,74	0,55	0,16	0,04	0,02
2009	0,73	0,55	0,15	0,04	0,02

Zdroj: HFD

Tab. 5 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (completed cohort fertility by birth order), ČR, 1935 – 1959

Generace	Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (kp _i)				
	kp ₁	kp ₂	kp ₃	kp ₄	kp ₅
1935	0,93	0,74	0,29	0,09	0,07
1936	0,92	0,74	0,28	0,09	0,07
1937	0,93	0,74	0,28	0,09	0,07
1938	0,93	0,74	0,28	0,08	0,06
1939	0,93	0,75	0,28	0,08	0,06
1940	0,94	0,76	0,27	0,08	0,05
1941	0,93	0,75	0,26	0,07	0,05
1942	0,92	0,75	0,26	0,07	0,04
1943	0,94	0,76	0,26	0,07	0,04
1944	0,93	0,76	0,26	0,07	0,04
1945	0,92	0,76	0,25	0,06	0,03
1946	0,93	0,78	0,26	0,06	0,03
1947	0,94	0,79	0,26	0,06	0,03
1948	0,93	0,79	0,27	0,06	0,03
1949	0,93	0,80	0,27	0,06	0,03
1950	0,94	0,81	0,27	0,06	0,03
1951	0,94	0,81	0,27	0,06	0,03
1952	0,94	0,81	0,27	0,06	0,03
1953	0,94	0,81	0,26	0,06	0,03
1954	0,94	0,80	0,26	0,06	0,03
1955	0,94	0,80	0,25	0,06	0,03
1956	0,94	0,80	0,25	0,06	0,03
1957	0,94	0,80	0,25	0,06	0,03
1958	0,93	0,80	0,24	0,06	0,03
1959	0,94	0,79	0,23	0,05	0,03

Zdroj: HFD

Tab. 6 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), SRN, 2001 – 2010

Rok	Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp _i)				
	úp ₁	úp ₂	úp ₃	úp ₄	úp ₅
2001	0,68	0,46	0,14	0,07	.
2002	0,67	0,46	0,14	0,06	.
2003	0,67	0,46	0,14	0,07	.
2004	0,68	0,47	0,15	0,07	.
2005	0,66	0,46	0,15	0,07	.
2006	0,65	0,46	0,15	0,07	.
2007	0,67	0,47	0,15	0,07	.
2008	0,68	0,47	0,16	0,07	.
2009	0,68	0,46	0,15	0,04	0,02
2010	0,69	0,47	0,16	0,04	0,02

Zdroj: Kreyenfeld a kol., 2010; StatBa, undate a, b + vlastní výpočty

Tab. 7a – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NSR, 1958 – 1985

Rok	Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp _i)			
	úp ₁	úp ₂	úp ₃	úp ₄
1958	0,94	0,67	0,37	0,31
1959	0,97	0,69	0,39	0,33
1960	0,97	0,69	0,38	0,32
1961	1,00	0,72	0,4	0,34
1962	1,00	0,71	0,39	0,34
1963	1,02	0,74	0,41	0,35
1964	1,02	0,75	0,41	0,35
1965	1,02	0,75	0,4	0,34
1966	1,04	0,75	0,41	0,33
1967	1,03	0,75	0,39	0,31
1968	0,99	0,72	0,37	0,29
1969	0,93	0,67	0,34	0,26
1970	0,88	0,61	0,3	0,22
1971	0,86	0,59	0,28	0,2
1972	0,78	0,53	0,24	0,17
1973	0,7	0,48	0,21	0,15
1974	0,7	0,48	0,19	0,13
1975	0,68	0,46	0,19	0,12
1976	0,68	0,47	0,18	0,11
1977	0,67	0,46	0,17	0,1
1978	0,66	0,46	0,17	0,09
1979	0,65	0,46	0,17	0,09
1980	0,69	0,48	0,18	0,09
1981	0,69	0,48	0,19	0,09
1982	0,68	0,47	0,18	0,08
1983	0,64	0,45	0,17	0,07
1984	0,61	0,44	0,17	0,07
1985	0,61	0,44	0,17	0,07

Poznámka: Data jsou převzata ze studie Birg a kol. (1990).

Zdroj: Birg a kol. (1990)

Tab. 7b – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NSR, 1986 – 2008

Rok	Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp _i)			
	úp ₁	úp ₂	úp ₃	úp ₄
1986	0,66	0,48	0,15	0,06
1987	0,67	0,47	0,16	0,06
1988	0,69	0,49	0,17	0,07
1989	0,69	0,48	0,17	0,07
1990	0,71	0,49	0,17	0,07
1991	0,71	0,47	0,17	0,07
1992	0,71	0,47	0,17	0,07
1993	0,69	0,47	0,17	0,06
1994	0,68	0,45	0,16	0,06
1995	0,67	0,45	0,16	0,06
1996	0,66	0,5	0,17	0,08
1997	0,71	0,49	0,17	0,08
1998	0,69	0,49	0,16	0,07
1999	0,69	0,48	0,16	0,08
2000
2001	0,69	0,48	0,15	0,07
2002	0,68	0,47	0,15	0,07
2003	0,67	0,48	0,15	0,07
2004	0,67	0,48	0,16	0,07
2005	0,66	0,47	0,15	0,07
2006	0,65	0,46	0,16	0,07
2007	0,67	0,47	0,16	0,07
2008	0,67	0,47	0,16	0,07

Poznámky: Data jsou za období 1986 – 1995 převzata ze studie autorky Kreyenfeld (2002), za roky 1996 – 1999 ze šetření *Perinatalerhebung* a v letech 2001 – 2008 ze studie autorky Kreyenfeld a kol. (2010). Rok 2000 není uveden, protože v tomto roce jsou k dispozici data pouze za živě narozené děti podle pořadí v nynějším manželství.

Zdroj: Kreyenfeld (2002), *Perinatalerhebung* in Luy, Pöttsch, 2010; Kreyenfeld a kol., 2010

Tab. 8a – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NDR, 1956 – 2000

Rok	Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp _i)				
	úp ₁	úp ₂	úp ₃	úp ₄	úp ₅
1956	0,88	0,68	0,37	0,18	0,18
1957	0,86	0,67	0,36	0,18	0,19
1958	0,85	0,65	0,36	0,18	0,19
1959	0,89	0,67	0,38	0,20	0,22
1960	0,91	0,66	0,37	0,19	0,22
1961	0,96	0,66	0,38	0,20	0,24
1962	0,97	0,66	0,37	0,19	0,23
1963	0,99	0,68	0,37	0,20	0,24
1964	0,99	0,69	0,37	0,19	0,25
1965	1,00	0,70	0,36	0,19	0,24
1966	0,98	0,71	0,36	0,18	0,20
1967	0,96	0,69	0,35	0,17	0,17
1968	0,95	0,69	0,34	0,16	0,15
1969	0,96	0,68	0,33	0,15	0,13
1970	0,98	0,67	0,30	0,13	0,11
1971	0,97	0,66	0,29	0,12	0,10
1972	0,90	0,54	0,20	0,08	0,07
1973	0,88	0,48	0,12	0,04	0,05
1974	0,87	0,48	0,11	0,04	0,04
1975	0,87	0,50	0,10	0,04	0,04
1976	0,91	0,55	0,11	0,04	0,03
1977	0,97	0,68	0,13	0,04	0,03
1978	0,99	0,70	0,14	0,04	0,03
1979	0,99	0,70	0,14	0,04	0,03
1980	1,01	0,71	0,16	0,04	0,03
1981	0,95	0,69	0,15	0,04	0,03
1982	0,93	0,70	0,16	0,05	0,03
1983	0,89	0,67	0,16	0,05	0,03
1984	0,86	0,65	0,16	0,04	0,03
1985	0,83	0,64	0,19	0,05	0,03
1986	0,81	0,63	0,18	0,05	0,03
1987	0,81	0,65	0,20	0,05	0,03
1988	0,78	0,62	0,19	0,05	0,03
1989	0,75	0,58	0,18	0,05	0,03
1995	0,42	0,28	0,09	0,05	.
1996	0,49	0,31	0,09	0,06	.
1997	0,53	0,35	0,11	0,05	.
1998	0,58	0,35	0,11	0,05	.
1999	0,62	0,36	0,11	0,06	.
2000	0,66	0,38	0,11	0,06	.

Poznámky: Data za období 1956 – 1989 jsou převzata z HFD a za roky 1995 – 2000 ze šetření *Perinatalerhebung*. Za období 1990 – 1994 jsou k dispozici pouze data za živě narozené podle pořadí v nynějším manželství.

Zdroj: HFD; *Perinatalerhebung*

Tab. 8b – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte, (total fertility rate by birth order), NDR, 2001 – 2008

Rok	Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp _i)				
	úp ₁	úp ₂	úp ₃	úp ₄	úp ₅
2001	0,66	0,38	0,11	0,06	.
2002	0,66	0,39	0,11	0,05	.
2003	0,67	0,40	0,11	0,06	.
2004	0,69	0,42	0,12	0,06	.
2005	0,67	0,41	0,12	0,06	.
2006	0,67	0,42	0,13	0,06	.
2007	0,69	0,45	0,13	0,07	.
2008	0,71	0,46	0,14	0,07	.

Poznámka: Data za období 2001 – 2008 jsou převzata ze studie Kreyenfeld a kol. (2010).

Zdroj: Kreyenfeld a kol., 2010

Tab. 9 – Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte do věku 40 (completed cohort fertility (40) by birth order), NDR, 1941 – 1949

Generace	Konečná plodnost dle pořadí narozeného dítěte do věku 40 (kp(40) _i)				
	kp(40) ₁	kp(40) ₂	kp(40) ₃	kp(40) ₄	kp(40) ₅
1941	0,90	0,62	0,26	0,10	0,06
1942	0,89	0,62	0,24	0,09	0,05
1943	0,91	0,63	0,23	0,08	0,04
1944	0,91	0,63	0,22	0,07	0,04
1945	0,91	0,63	0,21	0,07	0,04
1946	0,93	0,63	0,20	0,06	0,04
1947	0,93	0,63	0,19	0,05	0,03
1948	0,93	0,64	0,18	0,05	0,03
1949	0,93	0,63	0,17	0,05	0,02

Zdroj: HFD

Obr. 10 – Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (total fertility rate by birth order), AUT, 1984 – 2010

Rok	Úhrnná plodnost dle pořadí narozeného dítěte (úp _i)				
	úp ₁	úp ₂	úp ₃	úp ₄	úp ₅
1984	0,69	0,51	0,21	0,08	0,05
1985	0,67	0,50	0,20	0,07	0,04
1986	0,66	0,49	0,19	0,07	0,04
1987	0,66	0,48	0,19	0,06	0,04
1988	0,68	0,48	0,19	0,06	0,03
1989	0,67	0,49	0,19	0,06	0,03
1990	0,67	0,50	0,20	0,06	0,03
1991	0,71	0,51	0,20	0,06	0,03
1992	0,71	0,51	0,20	0,06	0,03
1993	0,70	0,52	0,19	0,06	0,03
1994	0,67	0,52	0,19	0,06	0,03
1995	0,66	0,50	0,18	0,06	0,03
1996	0,67	0,52	0,18	0,05	0,02
1997	0,66	0,49	0,18	0,05	0,02
1998	0,65	0,49	0,17	0,05	0,02
1999	0,64	0,47	0,17	0,05	0,02
2000	0,65	0,48	0,16	0,05	0,02
2001	0,64	0,46	0,16	0,05	0,02
2002	0,66	0,48	0,17	0,05	0,02
2003	0,66	0,48	0,17	0,05	0,02
2004	0,68	0,49	0,18	0,05	0,02
2005	0,67	0,49	0,18	0,05	0,02
2006	0,67	0,49	0,17	0,05	0,02
2007	0,65	0,48	0,17	0,05	0,02
2008	0,67	0,49	0,17	0,05	0,02
2009	0,67	0,48	0,17	0,05	0,02
2010	0,69	0,50	0,17	0,05	0,02

Zdroj: HFD

Tab. 11a – Průměrný věk matky při narození prvního dítěte, ČR, 1950 – 1989, NSR, 1960 – 1989 (vybrané roky), NDR, 1956 – 1989, AUT, 1984 – 1989

Rok	Průměrný věk matky při narození prvního dítěte			
	ČR	NSR	NDR	AUT
1950	23,7	.	.	.
1951	23,6	.	.	.
1952	23,6	.	.	.
1953	23,5	.	.	.
1954	23,4	.	.	.
1955	23,3	.	.	.
1956	23,1	.	23,5	.
1957	23,0	.	23,5	.
1958	23,0	.	23,3	.
1959	22,9	.	23,1	.
1960	22,9	24,9	23,0	.
1961	22,9	.	22,9	.
1962	22,8	.	22,8	.
1963	22,8	.	22,7	.
1964	22,7	.	22,7	.
1965	22,7	.	22,7	.
1966	22,6	.	22,7	.
1967	22,5	.	22,7	.
1968	22,5	.	22,6	.
1969	22,5	.	22,6	.
1970	22,5	23,8	22,5	.
1971	22,6	.	22,4	.
1972	22,6	.	22,4	.
1973	22,6	.	22,5	.
1974	22,6	.	22,5	.
1975	22,5	.	22,5	.
1976	22,5	.	22,5	.
1977	22,5	.	22,5	.
1978	22,5	.	22,4	.
1979	22,4	.	22,4	.
1980	22,4	25,0	22,3	.
1981	22,4	.	22,3	.
1982	22,4	.	22,3	.
1983	22,3	.	22,3	.
1984	22,3	.	22,3	24,1
1985	22,4	26,2	22,3	24,3
1986	22,4	.	22,4	24,4
1987	22,4	.	22,5	24,6
1988	22,5	.	22,6	24,7
1989	22,5	.	22,7	24,8

Poznámky: Data za ČR jsou převzata z HFD. Data za NSR za roky 1960, 1970, 1980 a 1985 jsou převzata ze studie Kreyenfeld a kol. (2011). Data za NDR jsou za roky 1956 – 1989 převzata z HFD. Data za AUT jsou převzata z HFD.

Zdroj: HFD; Kreyenfeld a kol., 2011

Tab. 11b – Průměrný věk matky při narození prvního dítěte, ČR, 1990 – 2010, SRN, 2001 – 2010, NSR, 2001 – 2008, NDR, 2001 – 2008, AUT, 1990 – 2010

Rok	Průměrný věk matky při narození prvního dítěte				
	ČR	SRN	NSR	NDR	AUT
1990	22,5	.	.	.	25,0
1991	22,4	.	.	.	25,0
1992	22,5	.	.	.	25,0
1993	22,6	.	.	.	25,1
1994	22,9	.	.	.	25,4
1995	23,3	.	.	.	25,7
1996	23,7	.	.	.	25,9
1997	24,0	.	.	.	26,0
1998	24,4	.	.	.	26,2
1999	24,6	.	.	.	26,3
2000	25,0	.	.	.	26,4
2001	25,3	27,1	27,4	26,1	26,5
2002	25,6	27,3	27,6	26,4	26,8
2003	25,9	27,5	27,7	26,6	26,9
2004	26,3	27,7	28,0	26,9	27,1
2005	26,6	27,9	28,1	27,0	27,3
2006	26,9	28,0	28,3	27,1	27,5
2007	27,1	28,3	28,5	27,3	27,7
2008	27,3	28,5	28,7	27,5	27,8
2009	27,4	29,2	.	.	28,0
2010	27,7	29,3	.	.	28,2

Poznámky: Data za ČR jsou převzata z HFD, pouze hodnota z roku 2010 je převzata z ČSÚ. Data za SRN v období 2001 – 2008 jsou převzata ze studie Kreyenfeld a kol. (2010) a hodnoty za roky 2009 a 2010 jsou vypočteny na základě dat z německého statistického úřadu. Data za NSR a NDR za období 2001 – 2008 jsou převzata ze studie Kreyenfeld a kol. (2010). Data za AUT jsou převzata z HFD.

Zdroj: HFD; ČSÚ, 2011; StatBA, undate a, b; Kreyenfeld a kol., 2010

Tab. 12a – Podíl bezdětných žen, transversální pohled ($f^{(x)}PBŽ(t)$), ČR, 1950 – 1989, NSR, 1958 – 1989, NDR, 1956 – 1989, AUT, 1984 – 1989

Rok	Podíl bezdětných žen ($f^{(x)}PBŽ(t)$) v %			
	ČR	NSR	NDR	AUT
1950	4,0	.	.	.
1951	4,4	.	.	.
1952	3,7	.	.	.
1953	2,2	.	.	.
1954	3,9	.	.	.
1955	3,3	.	.	.
1956	1,0	.	11,7	.
1957	1,1	.	14,4	.
1958	4,4	6,0	15,4	.
1959	5,3	3,0	10,7	.
1960	4,1	3,0	9,3	.
1961	2,9	0,0	4,5	.
1962	2,7	0,0	2,9	.
1963	1,8	2,0	0,8	.
1964	0,2	2,0	0,8	.
1965	6,7	2,0	0,0	.
1966	10,8	4,0	2,5	.
1967	11,3	3,0	3,8	.
1968	11,7	1,0	4,7	.
1969	9,6	7,0	4,2	.
1970	8,4	12,0	2,3	.
1971	7,4	14,0	2,9	.
1972	6,7	22,0	9,8	.
1973	4,6	30,0	12,2	.
1974	1,0	30,0	13,3	.
1975	1,2	32,0	13,3	.
1976	0,3	32,0	9,3	.
1977	0,9	33,0	3,5	.
1978	0,0	34,0	1,4	.
1979	1,3	35,0	1,5	.
1980	6,1	31,0	1,1	.
1981	10,1	31,0	5,3	.
1982	9,8	32,0	7,2	.
1983	9,2	36,0	11,1	.
1984	7,7	39,0	14,5	31,5
1985	7,6	39,0	17,4	33,3
1986	8,5	34,0	18,8	33,6
1987	9,2	33,0	19,3	33,7
1988	8,2	31,0	22,1	32,1
1989	10,5	31,0	25,4	33,2

Poznámky: Data za ČR jsou převzata z HFD. Data za NSR jsou v letech 1958 – 1985 převzata ze studie Birg a kol. (1990) a za roky 1986 – 1989 ze studie autorky Kreyenfeld (2002). Data za NDR jsou převzata z HFD. Data za AUT jsou převzata z HFD.

Zdroj: HFD; Birg a kol. (1990); Kreyenfeld (2002)

Tab. 12b – Podíl bezdětných žen, transversální pohled ($f^{(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1990 – 2009, SRN, 2001 – 2010, NSR, 1990 – 2008, NDR, 1995 – 2008, AUT, 1990 – 2010

Rok	Podíl bezdětných žen ($f^{(x)}PB\check{Z}(t)$) v %				
	ČR	SRN	NSR	NDR	AUT
1990	9,7	.	29,0	.	32,8
1991	9,0	.	29,0	.	29,4
1992	17,9	.	30,0	.	29,5
1993	23,6	.	31,0	.	30,3
1994	35,6	.	32,0	.	32,6
1995	44,3	.	33,0	58,0	34,2
1996	47,8	.	34,0	51,0	33,0
1997	47,3	.	30,0	47,0	34,1
1998	47,0	.	31,0	42,0	35,4
1999	47,1	.	31,0	38,0	36,1
2000	46,0	.	.	34,0	34,8
2001	46,4	32,0	31,0	34,0	35,8
2002	44,3	33,0	32,0	34,0	33,6
2003	43,3	33,0	33,0	33,0	34,4
2004	39,6	32,0	33,0	31,0	32,3
2005	36,9	34,0	34,0	33,0	32,9
2006	34,0	35,0	35,0	33,0	32,8
2007	30,6	33,0	33,0	31,0	34,8
2008	26,5	32,0	33,0	29,0	32,7
2009	26,7	32,0	.	.	33,5
2010	.	30,8	.	.	31,1

Poznámky: Data za ČR jsou převzata z HFD. Data za SRN jsou převzata za období 2001 – 2008 ze studie autorky Kreyenfeld a kol. (2010) a za roky 2009 a 2010 z německého statistického úřadu. Data za NSR jsou převzata za roky 1990 – 1995 ze studie autorky Kreyenfeld (2002), za období 1996 – 1999 z šetření *Perinatalerhebung* a v letech 2001 – 2008 ze studie autorky Kreyenfeld a kol. (2010). Rok 2000 není uveden, protože v tomto roce jsou k dispozici data pouze za živě narozené děti podle pořadí v nynějším manželství. Data za NDR jsou převzata za roky 1995 – 2000 z šetření *Perinatalerhebung* a v letech 2001 – 2008 ze studie autorky Kreyenfeld a kol. (2010). Data za AUT jsou převzata z HFD.

Zdroj: HFD; StatBa, undate a,b + vlastní výpočty; Kreyenfeld a kol., 2010; Kreyenfeld (2002), *Perinatalerhebung* in Luy, Pöttsch, 2010

Tab. 13a – Podíl bezdětných žen, longitudinální pohled ($f^{(x)}PB\check{Z}(c)$), ČR, AUT, 1935 – 1979, NDR, 1941 – 1964

Generace	Podíl bezdětných žen, ($f^{(x)}PB\check{Z}(c)$) v %		
	ČR	NDR	AUT
1935	7,4	.	12,1
1936	7,8	.	11,8
1937	7,0	.	11,6
1938	7,5	.	11,5
1939	7,5	.	11,7
1940	6,2	.	11,9
1941	7,3	9,7	12,0
1942	7,8	10,5	12,0
1943	6,4	9,2	12,5
1944	7,0	8,6	12,3
1945	8,3	8,5	12,4
1946	6,6	7,5	11,8
1947	6,2	7,4	12,2
1948	6,8	7,5	12,3
1949	6,7	7,3	12,4
1950	6,1	7,4	12,6
1951	6,1	7,2	13,1
1952	6,1	7,5	13,5
1953	6,3	7,8	13,9
1954	6,0	8,2	14,5
1955	5,9	8,2	15,0
1956	5,7	8,7	15,3
1957	6,0	8,8	15,6
1958	6,6	9,4	16,0
1959	6,5	10,1	16,1
1960	6,2	11,5	16,3
1961	6,3	13,0	16,3
1962	6,3	16,1	16,6
1963	6,3	20,4	17,3
1964	6,5	27,5	17,8
1965	6,4	.	.
1966	7,1	.	.
1967	8,0	.	.
1968	8,3	.	.
1969	7,7	.	21,5
1970	8,4	.	22,0
1971	9,6	.	22,7
1972	11,7	.	23,6
1973	13,0	.	24,6
1974	14,9	.	26,5
1975	19,0	.	29,3
1976	22,2	.	33,1
1977	28,0	.	37,0
1978	34,6	.	40,9
1979	42,1	.	45,9

Poznámka: Hodnoty podílu bezdětných žen za Rakousko za generace 1935 – 1964 jsou převzaty od autora Sobotky, který jako zdroj dat využil populační census z r. 2001.

Zdroj: HFD, Sobotka, 2006

Tab. 13b – Podíl bezdětných žen, longitudinální pohled (${}^{fi(x)}PB\check{Z}(c)$), ČR, AUT, 1980 – 1984

Generace	Podíl bezdětných žen, (${}^{fi(x)}PB\check{Z}(c)$) v %	
	ČR	AUT
1980	49,8	51,0
1981	58,5	57,1
1982	66,3	62,7
1983	72,5	68,2
1984	78,1	72,7

Zdroj: HFD**Tab. 14a – Podíl bezdětných žen, transversální pohled (${}^{mi(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1950 – 1985**

Rok	Podíl bezdětných žen (${}^{mi(x)}PB\check{Z}(t)$) v %
	ČR
1950	8,4
1951	8,1
1952	7,6
1953	8,4
1954	8,6
1955	8,2
1956	7,6
1957	7,5
1958	7,7
1959	8,0
1960	7,5
1961	6,9
1962	6,8
1963	5,7
1964	5,6
1965	6,7
1966	7,9
1967	8,5
1968	8,6
1969	8,5
1970	8,4
1971	7,6
1972	7,3
1973	6,7
1974	5,6
1975	5,5
1976	5,4
1977	5,4
1978	5,1
1979	5,1
1980	5,9
1981	6,6
1982	6,6
1983	6,9
1984	6,6
1985	6,6

Zdroj: HFD

Tab. 14b – Podíl bezdětných žen, transversální pohled (${}^{mi(x)}PB\check{Z}(t)$), ČR, 1986 – 2009, NDR, 1986 – 1988, AUT, 1991 – 2010

Rok	Podíl bezdětných žen (${}^{mi(x)}PB\check{Z}(t)$) v %		
	ČR	NDR	AUT
1986	6,7	10,0	.
1987	6,8	10,2	.
1988	6,7	11,4	.
1989	7,1	.	.
1990	7,2	.	.
1991	7,3	.	22,5
1992	9,3	.	22,9
1993	11,1	.	23,6
1994	14,9	.	24,6
1995	18,7	.	25,3
1996	21,0	.	24,6
1997	20,8	.	25,5
1998	21,3	.	26,4
1999	22,5	.	27,0
2000	22,5	.	26,8
2001	23,2	.	27,4
2002	22,7	.	26,2
2003	22,9	.	26,8
2004	20,8	.	25,9
2005	20,0	.	26,2
2006	18,7	.	26,1
2007	17,9	.	27,1
2008	16,5	.	26,3
2009	17,1	.	26,8
2010	.	.	25,3

Zdroj: HFD

Tab. 15a – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, ČR, 1950 – 1997

Rok	Pravděpodobnost zvětšování rodiny (a _i)			
	a ₀	a ₁	a ₂	a ₃
1950	0,92	0,85	0,62	0,58
1951	0,92	0,85	0,61	0,58
1952	0,92	0,84	0,59	0,56
1953	0,92	0,83	0,58	0,55
1954	0,91	0,84	0,57	0,52
1955	0,92	0,84	0,56	0,52
1956	0,92	0,84	0,54	0,50
1957	0,93	0,83	0,52	0,48
1958	0,92	0,81	0,47	0,40
1959	0,92	0,80	0,41	0,31
1960	0,93	0,80	0,40	0,30
1961	0,93	0,80	0,39	0,29
1962	0,93	0,80	0,40	0,30
1963	0,94	0,84	0,44	0,32
1964	0,94	0,85	0,46	0,33
1965	0,93	0,83	0,41	0,32
1966	0,92	0,80	0,36	0,28
1967	0,92	0,77	0,32	0,25
1968	0,91	0,75	0,29	0,25
1969	0,92	0,76	0,30	0,25
1970	0,92	0,77	0,30	0,24
1971	0,92	0,79	0,30	0,24
1972	0,93	0,81	0,33	0,26
1973	0,93	0,86	0,38	0,29
1974	0,94	0,88	0,41	0,30
1975	0,95	0,89	0,41	0,29
1976	0,95	0,89	0,40	0,28
1977	0,95	0,88	0,39	0,27
1978	0,95	0,89	0,39	0,26
1979	0,95	0,89	0,39	0,25
1980	0,94	0,86	0,33	0,22
1981	0,93	0,85	0,31	0,21
1982	0,93	0,85	0,31	0,21
1983	0,93	0,84	0,30	0,21
1984	0,93	0,84	0,29	0,20
1985	0,93	0,84	0,28	0,20
1986	0,93	0,84	0,28	0,20
1987	0,93	0,83	0,27	0,20
1988	0,93	0,83	0,28	0,20
1989	0,93	0,82	0,27	0,19
1990	0,93	0,82	0,27	0,20
1991	0,93	0,80	0,26	0,21
1992	0,91	0,76	0,24	0,20
1993	0,89	0,75	0,24	0,22
1994	0,85	0,69	0,21	0,20
1995	0,81	0,64	0,18	0,18
1996	0,79	0,61	0,16	0,18
1997	0,79	0,60	0,16	0,17

Zdroj: HFD

Tab. 15b – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, ČR, 1998 – 2009

Rok	Pravděpodobnost zvětšování rodiny (a_i)			
	a_0	a_1	a_2	a_3
1998	0,79	0,59	0,16	0,17
2000	0,78	0,58	0,16	0,18
2001	0,77	0,58	0,17	0,19
2002	0,77	0,58	0,18	0,19
2003	0,77	0,58	0,18	0,20
2004	0,79	0,58	0,18	0,21
2005	0,80	0,61	0,19	0,21
2006	0,81	0,62	0,20	0,21
2007	0,82	0,65	0,23	0,24
2008	0,84	0,68	0,23	0,22
2009	0,83	0,68	0,23	0,24

Zdroj: HFD**Tab. 16 – Pravděpodobnost zvětšování rodiny, transversální pohled, AUT, 1991 – 2010**

Rok	Pravděpodobnost zvětšování rodiny (a_i)			
	a_0	a_1	a_2	a_3
1991	0,78	0,66	0,34	0,28
1992	0,77	0,66	0,34	0,28
1993	0,76	0,66	0,34	0,27
1994	0,75	0,66	0,33	0,26
1995	0,75	0,65	0,32	0,26
1996	0,75	0,65	0,32	0,26
1997	0,75	0,64	0,31	0,24
1998	0,74	0,64	0,30	0,24
1999	0,73	0,63	0,29	0,25
2000	0,73	0,64	0,29	0,25
2001	0,73	0,63	0,29	0,24
2002	0,74	0,64	0,31	0,27
2003	0,73	0,64	0,31	0,26
2004	0,74	0,66	0,31	0,28
2005	0,74	0,65	0,31	0,28
2006	0,74	0,65	0,30	0,27
2007	0,73	0,64	0,30	0,27
2008	0,74	0,66	0,31	0,27
2009	0,73	0,66	0,30	0,26
2010	0,75	0,67	0,31	0,25

Zdroj: HFD

Tab. 17 – Podíl matek podle počtu narozených dětí a podíl bezdětných žen, SRN, mikrocensus z r. 2008

Generace	Podíl matek podle počtu narozených dětí v %				Podíl bezdětných žen v %
	s 1 dítětem	s 2 dětmi	se 3 dětmi	se 4 a více dětmi	
1933–1938 (70–75)	25,0	39,0	20,6	15,3	11,2
1939–1943 (65–69)	27,5	43,2	18,8	10,6	11,2
1944–1948 (60–64)	30,3	45,7	16,3	7,7	12,4
1949–1953 (55–59)	30,8	47,5	15,3	6,4	14,0
1954–1958 (50–54)	29,0	48,0	16,6	6,4	15,7
1959–1963 (45–49)	29,3	49,0	15,4	6,3	17,2
1964–1968 (40–44)	32,0	47,1	15,4	5,6	20,7
1969–1973 (35–39)	35,8	46,3	13,7	4,3	26,3
1974–1978 (30–34)	46,2	39,7	10,9	3,2	42,9
1979–1983 (25–29)	61,3	30,6	6,6	1,5	69,3
1984–1988 (20–24)	81,8	18,2	0,0	0,0	90,2
1989–1992 (16–19)	100,0	0,0	0,0	0,0	98,8

Zdroj: StatBA, 2010**Tab. 18 – Podíl bezdětných žen, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008**

Generace	Podíl bezdětných žen v %	
	NSR	NDR
1933–1938 (70–75)	11,4	8,8
1939–1943 (65–69)	11,8	7,8
1944–1948 (60–64)	13,3	7,2
1949–1953 (55–59)	15,3	7,0
1954–1958 (50–54)	17,4	7,0
1959–1963 (45–49)	19,0	7,3
1964–1968 (40–44)	22,4	10,7
1969–1973 (35–39)	27,5	15,9
1974–1978 (30–34)	43,8	32,9
1979–1983 (25–29)	70,6	60,8
1984–1988 (20–24)	90,9	87,4
1989–1992 (16–19)	98,9	98,4

Zdroj: StatBA, 2010**Tab. 19 – Porovnání podílu bezdětných žen na základě výběrových šetření, NSR, generace 1935 – 1964**

Generace	Podíl bezdětných žen v %				
	MZ	GGs	Birth Survey	Pension	SOEP
1935 – 1939	11	20	14	19	14
1940 – 1944	12	20	13	17	13
1945 – 1949	14	21	13	17	13
1950 – 1954	17	17	18	19	18
1955 – 1959	19	14	22	21	22
1960 – 1964	21	15	20	22	20

Zdroj: Kreyenfeld a kol., 2011

Tab. 20 – Podíl bezdětných žen dle rodinného stavu, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008

Generace	Podíl bezdětných žen dle rodinného stavu v %			
	vdané, rozvedené, ovdovělé (NSR)	vdané, rozvedené, ovdovělé (NDR)	svobodné (NSR)	svobodné (NDR)
1933–1943 (65–75)	8,4	5,8	83,1	69,7
1944–1953 (55–64)	11,0	4,3	72,8	35,4
1954–1963 (45–54)	11,0	2,8	75,8	18,4
1964–1973 (35–44)	11,3	4,5	74,7	18,2
1974–1983 (25–34)	23,7	14,8	87,8	62,7
1984–1992 (16–24)	45,3	50,0	97,0	92,1

Zdroj: StatBA, 2010**Tab. 21 – Podíl bezdětných žen dle ne/existence partnera, NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008**

Generace	Podíl bezdětných žen dle ne/existence partnera v %			
	s partnerem (NSR)	s partnerem (NDR)	bez partnera (NSR)	bez partnera (NDR)
1933–1943 (65–75)	8,1	6,0	17,1	11,9
1944–1953 (55–64)	11,0	4,6	23,8	15,1
1954–1963 (45–54)	12,2	4,2	36,1	15,9
1964–1973 (35–44)	15,5	7,5	51,0	27,6
1974–1983 (25–34)	39,6	30,8	83,9	69,8
1984–1992 (16–24)	70,1	62,0	97,9	95,4

Zdroj: StatBA, 2010**Tab. 22 – Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání, NSR, mikrocensus z r. 2008**

Generace	Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání v %		
	nízké vzdělání	střední vzdělání	vysokoškolské vzdělání
1933–1943 (65–75)	8,3	12,9	23,4
1944–1953 (55–64)	10,3	14,4	21,7
1954–1963 (45–54)	13,9	17,2	26,1
1964–1973 (35–44)	15,1	23,9	34,0
1974–1983 (25–34)	25,5	53,3	73,9
1984–1992 (16–24)	65,7	90,7	95,9

Zdroj: StatBA, 2010**Tab. 23 – Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání, NDR, mikrocensus z r. 2008**

Generace	Podíl bezdětných žen dle úrovně vzdělání v %		
	nízké vzdělání	střední vzdělání	vysokoškolské vzdělání
1933–1943 (65–75)	0,0	6,2	7,5
1944–1953 (55–64)	8,5	6,9	11,7
1954–1963 (45–54)	12,0	6,2	7,3
1964–1973 (35–44)	14,3	11,5	13,3
1974–1983 (25–34)	34,0	41,9	53,8
1984–1992 (16–24)	61,9	84,1	89,7

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 24 – Podíl bezdětných žen a vysokoškolsky vzdělaných bezdětných žen (tzv. „Akademikerinn“), NSR, NDR, mikrocensus z r. 2008

Generace	Podíl bezdětných žen a vysokoškolsky vzdělaných bezdětných žen (tzv. „Akademikerinn“) v %			
	ženy celkem (NSR)	ženy celkem (NDR)	"akademičky" (NSR)	"akademičky" (NDR)
1933–1943 (65–75)	11,5	8,3	25,0	9,2
1944–1953 (55–64)	14,3	7,1	23,5	0,0
1954–1963 (45–54)	18,2	7,1	28,1	9,2
1964–1973 (35–44)	24,6	12,8	35,8	17,6
1974–1983 (25–34)	53,4	44,7	76,4	61,8
1984–1992 (16–24)	83,6	81,1	95,8	100,0

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 25 – Podíl bezdětných žen dle stupně urbanizace, SRN, mikrocensus z r. 2008

Generace	Podíl bezdětných žen dle stupně urbanizace v %		
	venkovské oblasti	semiurbanistické oblasti	urbanistické oblasti
1933–1943 (65–75)	7,8	9,5	13,6
1944–1953 (55–64)	8,8	11,2	16,4
1954–1963 (45–54)	10,8	13,9	20,6
1964–1973 (35–44)	17,2	19,7	27,6
1974–1983 (25–34)	47,0	50,4	61,9
1984–1992 (16–24)	92,6	93,6	94,4

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 26a,b,c – Podíl bezdětných žen, regionální pohled, generace 1933 – 1992, SRN

Země/generace (věk)	Podíl bezdětných žen v %		
	1933 – 1953 (55–75)	1954 – 1973 (35–54)	1974 – 1992 (16–34)
Bádensko–Württembersko	12,0	19,6	76,4
Bavorsko	13,1	21,3	74,9
Berlín	19,0	26,7	77,8
Braniborsko	6,8	10,7	69,7
Brémy	8,5	27,9	78,7
Hamburk	20,4	32,0	79,9
Hesensko	12,4	20,8	73,6
Meklenbursko–Přední Pomořansko	7,4	10,1	67,6
Dolní Sasko	12,4	21,1	73,8
Severní Porýní–Vestfálsko	13,5	22,4	73,9
Porýní–Falc	11,2	20,3	73,7
Sársko	10,4	21,0	74,0
Sasko	8,6	9,9	71,4
Sasko–Anhaltsko	7,8	9,7	68,2
Šlesvicko–Holštýnsko	12,7	22,5	73,3
Durynsko	7,3	9,3	68,4

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 27 – Zastoupení jednotlivých národností žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

Místo původu	Podíl bezdětných žen v %
Itálie	5,6
Polsko	6,7
Chorvatsko	4,3
Rusko	4,8
Srbsko	4,3
Turecko	21,2
Zbytek Evropy	31,5
Afrika	3,6
Amerika	3,6
Asie, Austrálie, Oceánie a zbytek světa	14,0

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 28 – Zastoupení jednotlivých národností žen s migrační zkušeností s německým státním občanstvím v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

Místo původu	Podíl bezdětných žen v %
Polsko	15,8
Rumunsko	6,2
Rusko	18,5
Turecko	7,2
Zbytek Evropy	32,6
Afrika	1,6
Amerika	1,1
Asie, Austrálie, Oceánie a zbytek světa	17,1

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 29 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností a bez ní v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

Generace (věk)	Podíl bezdětných žen v %	
	ženy bez migrační zkušenosti	ženy s migrační zkušeností
1933–1943 (65–75)	11,4	9,1
1944–1953 (55–64)	13,9	9,9
1954–1963 (45–54)	17,7	10,1
1964–1973 (35–44)	25,4	13,0
1974–1983 (25–34)	61,5	38,9
1984–1992 (16–24)	95,0	86,5

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 30 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností bez německého státního občanství ve srovnání s podílem žen bez migrační zkušenosti v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

Místo původu	Podíl bezdětných žen v %
Itálie	5,6
Polsko	6,7
Chorvatsko	4,3
Rusko	4,8
Srbsko	4,3
Turecko	21,2
Zbytek Evropy	31,5
Afrika	3,6
Amerika	3,6
Asie, Austrálie, Oceánie a zbytek světa	14,0
Bez migrační zkušenosti	34,4

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 31 – Podíl bezdětných žen s migrační zkušeností s německým státním občanstvím ve srovnání s podílem žen bez migrační zkušenosti v generacích 1933 – 1992, SRN, mikrocensus z r. 2008

Místo původu	Podíl bezdětných žen v %
Polsko	24,9
Rumunsko	25,0
Rusko	27,0
Turecko	17,2
Zbytek Evropy	12,1
Afrika	20,6
Amerika	29,2
Asie, Austrálie, Oceánie a zbytek světa	28,0
Bez migrační zkušenosti	34,4

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 32 – Podíl bezdětných žen dle výše čistého měsíčního příjmu domácnosti, SRN, mikrocensus z r. 2008

Měsíční příjem (v €)/generace (věk)	Podíl bezdětných žen dle výše čistého měsíčního příjmu domácnosti v %		
	1933 – 1958 (50–75)	1959 – 1973 (35–49)	1974 – 1992 (16–34)
Méně než 900	16,8	43,6	84,9
900 – 1299	13,7	31,4	70,4
1300 – 2599	12,2	22,1	64,9
2600 – 3599	12,6	16,1	75,7
3600 a více	12,3	18,1	86,3
Neudáno	11,0	17,8	75,8

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 33 – Podíl bezdětných žen dle ne/zaměstnanosti a typu pracovního úvazku, SRN, mikrocensus z r. 2008

Ne/zaměstnanost/typ prac. úvazku/generace (věk)	Podíl bezdětných žen dle ne/zaměstnanosti a typu pracovního úvazku v %		
	1933 – 1958 (50–75)	1959 –1973 (35–49)	1974 – 1992 (16–34)
Výdělečně činná	14,8	23,9	78,0
Výdělečně činná na plný úvazek	21,5	40,6	88,5
Výdělečně činná na částečný úvazek	8,7	8,8	55,1
Nevýdělečně činná	11,9	12,1	68,6

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 34 – Podíl bezdětných žen dle zaměstnání, SRN, mikrocensus z r. 2008

Zaměstnání/generace (věk)	Podíl bezdětných žen dle zaměstnání v %		
	1933 – 1958 (50–75)	1959 –1973 (35–49)	1974 – 1992 (16–34)
Samostatně výdělečně činná (bez zaměstnanců)	17,0	27,0	66,2
Samostatně výdělečně činná (se zaměstnanci)	15,0	21,4	56,4
Úřednice, soudkyně, vojákyně z povolání i dočasná	22,6	30,7	78,2
Zaměstnankyně	16,5	26,2	76,6
Pracovnice (v domácnosti)	8,8	15,0	62,4

Zdroj: StatBA, 2010

Tab. 35 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 25 – 39 let, ČR, SRN, AUT, 2006

Příčiny bezdětnosti	Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %		
	ČR	SRN	AUT
Zdravotní problémy (respondenta/partnera)	0,0	8,0	1,6
Nevhodná situace v partnerství	32,7	27,3	17,2
Finanční problémy (respondenta/partnera)	1,8	8,1	6,2
Problém se sladěním práce a rodiny	1,8	8,1	1,6
Nevhodné bydlení	5,5	2,0	1,6
Vysoké náklady v souvislosti s dětmi	3,6	3,0	1,6
Nenalezení vhodného času pro založení rodiny	34,5	18,2	15,6
Jiné	0,0	10,1	12,5

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu tabulky vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 36 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 25 – 39 let, ČR, SRN, AUT, 2006

Příčiny bezdětnosti	Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %		
	ČR	SRN	AUT
Zdravotní problémy (respondenta/partnera)	8,3	15,1	12,7
Nevhodná situace v partnerství	33,3	20,8	22,2
Finanční problémy (respondenta/partnera)	5,6	9,4	1,6
Problém se sladěním práce a rodiny	0,0	18,9	3,2
Nevhodné bydlení	11,1	0,0	0,0
Vysoké náklady v souvislosti s dětmi	2,8	0,0	0,0
Nenalezení vhodného času pro založení rodiny	13,9	15,1	11,1
Jiné	0,0	11,3	9,5

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu tabulky vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 37 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 40 – 54 let, ČR, SRN, AUT, 2006

Příčiny bezdětnosti	Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %		
	ČR	SRN	AUT
Zdravotní problémy (respondenta/partnera)	36,4	18,4	3,1
Nevhodná situace v partnerství	27,3	38,8	28,1
Finanční problémy (respondenta/partnera)	0,0	8,2	3,1
Problém se sladěním práce a rodiny	0,0	4,1	3,1
Nevhodné bydlení	0,0	0,0	6,2
Vysoké náklady v souvislosti s dětmi	0,0	0,0	0,0
Nenalezení vhodného času pro založení rodiny	18,2	16,3	28,1
Jiné	0,0	10,2	6,2

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu tabulky vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 38 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 40 – 54 let, ČR, SRN, AUT, 2006

Příčiny bezdětnosti	Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %		
	ČR	SRN	AUT
Zdravotní problémy (respondenta/partnera)	33,4	21,9	30,3
Nevhodná situace v partnerství	33,3	15,6	18,2
Finanční problémy (respondenta/partnera)	0,0	3,1	6,1
Problém se sladěním práce a rodiny	16,7	3,1	12,1
Nevhodné bydlení	0,0	0,0	3,0
Vysoké náklady v souvislosti s dětmi	0,0	9,4	3,0
Nenalezení vhodného času pro založení rodiny	0,0	9,4	21,2
Jiné	0,0	6,2	9,1

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu tabulky vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 39 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, muži, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

Příčiny bezdětnosti	Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %		
	ČR	SRN	AUT
Zdravotní problémy (respondenta/partnera)	66,6	25,8	22,6
Nevhodná situace v partnerství	22,2	19,4	25,8
Finanční problémy (respondenta/partnera)	11,1	0,0	6,4
Problém se sladěním práce a rodiny	0,0	3,2	0,0
Nevhodné bydlení	0,0	3,2	0,0
Vysoké náklady v souvislosti s dětmi	0,0	0,0	3,2
Nenalezení vhodného času pro založení rodiny	11,1	16,1	19,4
Jiné	0,0	6,5	3,2

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu tabulky vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 40 – Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

Příčiny bezdětnosti	Struktura bezdětných respondentů podle příčin bezdětnosti v %		
	ČR	SRN	AUT
Zdravotní problémy (respondenta/partnera)	42,9	31,6	33,3
Nevhodná situace v partnerství	28,6	18,4	11,1
Finanční problémy (respondenta/partnera)	0,0	2,6	5,6
Problém se sladěním práce a rodiny	0,0	7,9	5,6
Nevhodné bydlení	0,0	0,0	5,6
Vysoké náklady v souvislosti s dětmi	0,0	0,0	5,6
Nenalezení vhodného času pro založení rodiny	14,3	21,1	16,7
Jiné	0,0	15,8	27,8

Poznámka: Respondent mohl v šetření uvést až tři příčiny své (dosavadní) bezdětnosti. Z toho důvodu součet podílů respondentů u jednotlivých příčin není roven 100%, ačkoliv se v názvu tabulky vyskytuje termín struktura.

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 41 – Průměrný chtěný počet dětí a realizovaná úroveň plodnosti (úp), ČR, SRN, AUT, 2005

Země	Chtěný počet dětí		úp
	muži	ženy	
Česká republika	2,02	1,97	1,28
Německo	1,59	1,75	1,34
Rakousko	1,78	1,84	1,41

Zdroj: BIB, 2005; HFD

Tab. 42 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 0, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Ideální počet dětí	0,7	0,6	2,7	1,4	7,6	2,1
Chtěný počet dětí	2,0	1,7	7,5	6,6	8,7	4,7
Reálný počet dětí	6,0	3,9	10,6	13,2	18,0	9,4

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 43 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 1, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006

	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Ideální počet dětí	7,3	10,1	3,1	3,5	9,9	15,6
Chtěný počet dětí	9,3	11,2	7,5	6,6	11,6	15,6
Reálný počet dětí	11,3	21,2	21,5	20,6	19,2	28,3

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 44 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 2, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006**

	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Ideální počet dětí	60,9	63,7	59,5	56,4	40,1	46,4
Chtěný počet dětí	63,6	62,0	57,8	54,7	43,6	47,4
Reálný počet dětí	58,3	54,2	42,0	37,6	43,6	35,1

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 45 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 3, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006**

	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Ideální počet dětí	22,5	17,9	21,4	19,2	11,0	12,5
Chtěný počet dětí	20,5	17,9	19,0	19,9	10,5	10,4
Reálný počet dětí	21,9	16,8	17,7	19,5	12,8	17,3

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 46 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = 4, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006**

	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Ideální počet dětí	0,0	1,1	1,7	3,1	2,9	2,1
Chtěný počet dětí	0,7	0,6	4,1	7,0	4,1	6,2
Reálný počet dětí	2,0	2,2	5,8	5,2	5,2	6,8

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 47 – Ideální, chtěný a reálný počet dětí = více než 4, muži, ženy, 55+, ČR, SRN, AUT, 2006**

	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Ideální počet dětí	0,0	0,0	1,0	0,0	0,6	0,0
Chtěný počet dětí	0,0	1,0	2,7	3,8	0,6	0,0
Reálný počet dětí	0,7	1,7	2,4	3,8	1,2	3,1

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 48 – Ideální počet dětí dle pohlaví respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006**

Ideální počet dětí	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Žádné	3,0	0,7	2,8	2,0	7,7	4,0
1	10,3	9,8	5,8	4,9	11,2	16,6
2	63,4	67,1	56,5	59,5	41,3	41,2
3	13,5	14,1	18,0	15,7	46,0	54,0
4	0,9	0,7	1,9	3,2	1,4	1,1
Více než 4	0,2	0,0	1,0	0,3	1,0	0,0
Neexistuje ipd, závisí na okolnostech	7,9	7,0	12,3	14,6	22,2	23,3
Neví	0,9	0,7	1,7	0,0	5,9	4,2

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 49a – Ideální počet dětí dle věku respondenta, ČR, SRN, 2006

Ideální počet dětí	Česká republika				Německo			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
Žádné	4,2	2,3	1,4	0,6	1,7	3,6	2,2	2,1
1	10,8	12,3	8,5	8,8	5,1	9,3	5,2	3,3
2	65,0	66,9	67,5	62,4	55,1	54,5	61,6	58,0
3	15,0	7,1	13,4	20,0	20,5	11,7	14,6	20,3
4	0,0	1,6	0,4	0,6	3,4	2,7	2,2	2,4
Více než 4	0,0	0,4	0,0	0,0	0,5	0,4	1,5	0,0
Neexistuje ipd, závisí na okolnostech	2,5	9,1	7,4	7,6	13,6	15,7	12,6	12,7
Neví	2,5	0,6	1,1	0,0	0,6	0,9	1,1	0,7

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 49b – Ideální počet dětí dle věku respondenta, AUT, 2006**

Ideální počet dětí	Rakousko			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
Žádné	1,8	12,5	2,6	4,7
1	13,8	16,6	13,3	12,9
2	42,2	34,3	44,2	43,4
3	6,4	4,9	12,0	11,8
4	0,0	0,8	0,6	2,5
Více než 4	0,0	0,0	1,3	0,3
Neexistuje ipd, závisí na okolnostech	18,3	25,7	23,1	21,7
Neví	17,4	5,3	2,9	2,7

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 50 – Chtěný počet dětí dle pohlaví respondenta, ČR, SRN, AUT, 2006**

Chtěný počet dětí	Česká republika		Německo		Rakousko	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Žádné	3,2	0,7	4,3	5,7	12,0	7,8
1	13,1	12,5	10,2	8,6	12,4	18,2
2	64,0	62,5	54,0	55,3	41,3	44,6
3	11,8	16,0	15,8	16,1	9,3	8,8
4	1,9	2,8	4,0	5,5	1,8	3,6
Více než 4	0,6	1,4	1,6	2,6	0,6	0,4
Neexistuje ipd, závisí na okolnostech	4,3	2,6	8,4	5,7	16,3	13,0
Neví	1,1	1,4	1,8	0,7	6,3	3,6

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 51a – Chtěný počet dětí dle věku respondenta, ČR, SRN, 2006**

Chtěný počet dětí	Česká republika				Německo			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
Žádné	2,5	2,3	1,1	1,8	5,1	6,3	7,2	2,4
1	15,8	15,6	11,3	10,3	9,1	14,8	8,5	7,1
2	60,0	65,3	62,9	62,7	54,0	51,8	54,8	56,3
3	10,8	9,4	14,8	19,1	13,6	11,1	15,7	19,4
4	2,5	2,6	4,2	0,6	1,7	3,9	5,6	5,5
Více než 4	0,8	0,6	1,8	0,9	1,7	1,8	0,9	3,3
Neexistuje ipd, závisí na okolnostech	2,5	3,2	3,2	3,9	10,8	8,4	7,0	5,2
Neví	5,0	1,0	0,7	0,6	4,0	1,8	0,2	0,9

Zdroj: Eurobarometer, 2006

Tab. 51b – Chtěný počet dětí dle věku respondenta, AUT, 2006

Chtěný počet dětí	Rakousko			
	15 – 24	25 – 39	40 – 54	55+
Žádné	6,4	17,4	8,1	6,6
1	16,5	18,1	14,9	13,7
2	36,7	37,0	47,4	45,6
3	7,3	4,9	11,7	10,4
4	0,0	0,8	2,6	5,2
Více než 4	0,0	0,8	0,6	0,3
Neexistuje ipd, závisí na okolnostech	15,6	16,2	12,0	15,1
Neví	17,4	4,9	2,6	3,0

Zdroj: Eurobarometer, 2006**Tab. 52 – Četnost odpovědí „neví“ u výroků A, B, C, D1, D2, E; ČR, NSR, NDR, AUT**

Výrok/stát	ČR	NSR	NDR	AUT
A	5	0	0	0
B	16	28	27	23
C	116	125	111	151
D1	14	20	43	75
D2	28	11	15	25
E	126	58	80	164

Zdroj: EVS, 2010